

ПОРТНА О. В.

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНИ**

Монографія

Харків
2017

УДК 336.13.051

ББК 65.013

П 60

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради ЛВНЗ Харківського інституту економіки
ринкових відносин та менеджменту (протокол № 5 від 23.06.2016 р.)*

Рецензенти: Глушенко В. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та кредиту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Дем'янишин В. Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету.

Портна О. В.

П 60 Формування та реалізація сукупного фінансового потенціалу України:
монографія. Харків: ФОП Лібуркіна, 2017. 420 с. Укр. мова

ISBN 978-966-8177-82-8

В монографії висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження сукупного фінансового потенціалу України, його архітектуру, функції та процес відтворення. Розкрито формування фінансових ресурсів населення, держави, підприємств та організацій, інших складових сукупного фінансового потенціалу країни. Вирішено ряд питань щодо методологічного, інформаційного забезпечення вимірювання сукупного фінансового потенціалу країни та проведена його оцінка. Окреслено напрями та шляхи удосконалення реалізації сукупного фінансового потенціалу України.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів та широкого кола зацікавлених читачів.

УДК 336.13.051

ББК 65.013

ISBN 978-966-8177-82-8

© Портна О. В., 2017

© ФОП Лібуркіна, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження сукупного фінансового потенціалу країни	11
1.1. Підходи до трактування сутності сукупного фінансового потенціалу країни	11
1.2. Функції сукупного фінансового потенціалу країни.....	33
1.3. Класифікація сукупного фінансового потенціалу країни	49
РОЗДІЛ 2. Архітектоніка сукупного фінансового потенціалу країни	71
2.1. Складові сукупного фінансового потенціалу України	71
2.2. Синергетичні ефекти архітектоніки сукупного фінансового потенціалу країни	96
РОЗДІЛ 3. Відтворення сукупного фінансового потенціалу України.....	123
3.1. Сукупний фінансовий потенціал країни як ресурс	123
3.2. Процесна форма сукупного фінансового потенціалу країни	145
3.3. Результативна форма сукупного фінансового потенціалу країни	168
РОЗДІЛ 4. Формування фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України.....	191
4.1. Ресурси населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни	191
4.2. Ресурси держави як складова сукупного фінансового потенціалу України.....	208
4.3. Ресурси підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни	225
4.4. Роль інших складових у формуванні сукупного фінансового потенціалу України.....	241

РОЗДІЛ 5. Оцінка сукупного фінансового потенціалу країни.....	258
5.1 Методологічні засади оцінки сукупного фінансового потенціалу країни	258
5.2. Індикатори сукупного фінансового потенціалу країни	277
5.3. Інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни	293
РОЗДІЛ 6. Напрями удосконалення реалізації сукупного фінансового потенціалу України.....	311
6.1. Удосконалення інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України	311
6.2. Шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України.....	327
6.3. Державна політика модернізації сукупного фінансового потенціалу України.....	347
ВИСНОВКИ.....	366
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	371
ДОДАТКИ.....	415

ВСТУП

Нестійкість світової економіки, фінансово-економічні кризи, поглиблення кризових фінансово-економічних явищ в Україні тягнуть за собою нові виклики. У відповідь одним з найважливіших завдань економічної науки стає теоретичне опрацювання та прикладне вирішення питання сукупного фінансового потенціалу України як важливого ресурсу національної економіки, завдяки формуванню й реалізації якого стає можливим розв'язання багатьох фінансово-економічних проблем: від підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання та зміцнення їх фінансового потенціалу у складі сукупного фінансового потенціалу країни до забезпечення фінансово-економічної безпеки та стабільності країни загалом.

Потреба у консолідації фінансових ресурсів усіх суб'єктів господарювання національної економіки надає новий імпульс науковим розвідкам у фінансово-економічній сфері, що, у свою чергу, акцентує наукову увагу на дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни, теоретичному і організаційно-методологічному осмисленні та практичному застосуванні зазначеної категорії.

Актуальність дослідження сукупного фінансового потенціалу країни також визначається значною роллю фінансових ресурсів в економіці, залежністю економічних процесів у цілому і добробуту окремих суб'єктів від формування, функціонування та характеру відтворення фінансових ресурсів і фінансового потенціалу як всіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

Відсутність наукового погляду на ці питання актуалізує дослідницький пошук, сферою якого стає дослідження формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу України, з'ясування об'єктивних закономірностей означених процесів та розробка заходів зі зміцнення об'єкта дослідження, впровадження яких позитивно вплине на стабілізацію національної економіки і суспільства в цілому.

Економічна наука поки не розробила цілісної, завершеної теорії сукупного фінансового потенціалу країни. Дослідженню фінансового потенціалу різних складових сукупного фінансового потенціалу країни присвячено значну кількість наукових публікацій. Внесок у дослідження широкого кола питань цієї проблематики зробили такі вчені, як В. Глущенко [60; 61], А. Лисяк [200; 203; 204], С. Шумська [456; 457], В. Боронос [27–29],

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

П. Стецюк [404–406], І. Чуницька [434; 435], П. Комарецька [163; 164], М. Козоріз [157–159], Г. Возняк [47] та інші.

Вирішенню широкого спектра проблем формування, ефективної реалізації, розширеного відтворення фінансових ресурсів присвячені праці О. Барановського [11; 12], С. Льовочкіна [208; 418; 419], В. Опаріна [251–253; 418; 419], В. Федосова [208; 418; 419], Д. Полозенко [270], І. Чугунова [431–433], С. Юрія [458; 459] та багатьох інших.

Питання розвитку національної економіки в його теоретико-методологічному та науково-практичному контексті, з урахуванням взаємопов'язаних фінансових, економічних, соціальних та інших аспектів, широко висвітлені у працях як вже вищезазначених фахівців, так і багатьох інших вітчизняних науковців. Ці дослідження представлено працями таких науковців, як: В. Геєць [54–56; 243], А. Гриценко [77–83], О. Кириленко [146; 231], В. Соболев [138], С. Тютюнникова [416], О. Яременко [460; 461] та ін.

Аналіз стану наукових розробок із вказаної проблематики у вітчизняній та зарубіжній літературі показує, що вченим та фахівцям належить вагомий теоретико-практичний доробок щодо окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни. Водночас у вітчизняній економічній науці відсутні комплексні дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів сукупного фінансового потенціалу України.

Внаслідок того, що на сьогодні не розкрито місце і роль сукупного фінансового потенціалу країни як цілісного об'єкта дослідження в національній економічній системі, не опрацьовано теоретичні основи сукупного фінансового потенціалу України, не розроблені методологічні засади його оцінки, унеможлиблювалася розробка комплексу практичних заходів щодо підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, його розширеного відтворення, модернізації, запобігання розвитку кризових явищ у фінансово-економічній сфері в цілому і в окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Отже, враховуючи невирішеність у науці проблеми сукупного фінансового потенціалу України, здійснена спроба розробити цілісну теоретичну концепцію сукупного фінансового потенціалу країни і на основі виробленої концепції запропонувати засади підвищення ефективності реалізації об'єкта дослідження.

Ці міркування зумовили мету нашого дослідження – розкриття теоретико-методологічних засад дослідження, змісту та механізмів формування

ВСТУП

сукупного фінансового потенціалу України, а також його ефективної реалізації та відтворення з метою забезпечення сталого економічного розвитку.

Відповідно до цієї мети було поставлено такі завдання:

- розглянути фінансово-економічні передумови дослідження функціонування сукупного фінансового потенціалу України, проаналізувати наукові підходи до трактування змісту визначень «потенціал», «фінансовий потенціал», «фінансовий потенціал країни»; запропонувати поняття «сукупний фінансовий потенціал країни»;
- визначити й обґрунтувати функції сукупного фінансового потенціалу країни, поділ функцій на основні, похідні та вмінені;
- виявити класифікаційні ознаки сукупного фінансового потенціалу країни, які найширше розкривають його сутність, функції, роль і місце в економіці країни;
- розкрити поняття та сутність архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни, обґрунтувати застосування й висвітлити пріоритетність системного підходу та можливостей його використання при дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни, проаналізувати існуючу методику кількісної оцінки фінансового потенціалу України, адаптувати структурування сукупного фінансового потенціалу країни до потреб сьогодення;
- охарактеризувати синергетичні ефекти архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни, відповідну інфраструктуру, її змістовне наповнення, значення для економіки, розкрити позитивні синергетичні ефекти та сукупні ризики;
- дослідити сукупний фінансовий потенціал як ресурс у процесі відтворення, виділити особливості, охарактеризувати форми, проаналізувати обсяги;
- визначити процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, проаналізувати та охарактеризувати її у практичній площині;
- розкрити результативну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, виділити особливості та проаналізувати стан в Україні;
- дослідити формування ресурсів домогосподарств у складі сукупного фінансового потенціалу країни;
- охарактеризувати формування ресурсів держави як складової сукупного фінансового потенціалу України;

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- дослідити формування ресурсів підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни;
- розкрити роль інших складових у формуванні сукупного фінансового потенціалу країни;
- обґрунтувати використання при оцінці сукупного фінансового потенціалу країни розгорнутої системи показників, які в сукупності дають змогу отримати комплексну та надійну його оцінку;
- запропонувати систему індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни;
- з'ясувати інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, визначити об'єкти, суб'єкти та методи оцінювання;
- охарактеризувати інституційне забезпечення сукупного фінансового потенціалу країни;
- з'ясувати напрями та шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, виокремити найбільш ефективні;
- розкрити зміст модернізації сукупного фінансового потенціалу країни, охарактеризувати засади державної політики з модернізації сукупного фінансового потенціалу України, їх змістовне наповнення.

У *першому розділі* розглянуті теоретико-методологічні засади дослідження сукупного фінансового потенціалу країни; обґрунтовано поняття сукупного фінансового потенціалу країни; визначено та розкрито основні, похідні та вмінені функції сукупного фінансового потенціалу країни; наведено класифікацію сукупного фінансового потенціалу країни за критеріями: мобілізації; форми існування; реалізації; активності; участі у реалізації завдань; спрямованості використання; результатів реалізації; динаміки.

Другий розділ присвячено розгляду архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни, який містить удосконалену методіку кількісної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, пропозиції щодо структурування сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки, що відкриває додаткові взаємозв'язки категорії фінансового потенціалу і системи національних рахунків. Охарактеризовано синергетичні ефекти взаємодії складових сукупного фінансового потенціалу країни в його архітектоніці, що виявляється в активізації мобілізаційної, накопичувальної та реалізаційної функцій і розвитку приватно-публічного фінансового партнерства та формуванні відповідної інфраструктури. Роз-

ВСТУП

глянуто сукупні ризики, що характеризуються можливими втратами ресурсів, зменшенням обсягів надходжень та фінансування, зниженням віддачі від використання ресурсів як у розрізі складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом, погіршенням фінансово-економічного стану країни внаслідок негативного впливу глобалізації, фінансіалізації, перетоків ресурсів (витоків та ін'єкцій), тінізації фінансово-економічної сфери, одержавлення, приватизації, децентралізації, викривлення фінансово-економічної інформації, реалізації ризиків ліквідності, кредитних, процентних, валютних, інфляційних та інших ризиків.

У *третьому розділі* «Відтворення сукупного фінансового потенціалу України» обґрунтовано теоретичні підходи до розкриття процесу відтворення сукупного фінансового потенціалу країни шляхом з'ясування трьох його основних форм: ресурсу, де сукупний фінансовий потенціал країни виступає як потенційна можливість; процесу, де сукупний фінансовий потенціал країни знаходиться у стадії його реалізації; результату, де сукупний фінансовий потенціал країни виступає як реалізований і втілений у створеному суспільному продукті.

Четвертий розділ «Формування фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України» розкриває теоретико-практичні аспекти формування фінансових ресурсів населення, держави, підприємств та організацій як складових сукупного фінансового потенціалу України, а також роль банківських та небанківських фінансових установ й страхового ринку у процесах формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

П'ятий розділ, який присвячений оцінці сукупного фінансового потенціалу країни, розкриває методологічні засади комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни та надає структуру і класифікацію методів його комплексної оцінки та напрями її використання, висвітлює систему індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни, яка характеризує його обсяг, структуру та форми реалізації, визначає зміст та заходи інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України шляхом визначення його об'єкта, суб'єктів і механізмів отримання та поширення інформації, необхідної для оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни і його складових.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Шостий розділ містить напрями удосконалення реалізації сукупного фінансового потенціалу України. За результатами розгляду інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України надано пропозиції щодо його вдосконалення шляхом поєднання складових: державного, що включає державні інституції та забезпечує наявність правових умов, та суспільного, що включає неурядові організації (інститути громадського суспільства), недержавні інституції, представлені високопрофесійним експертним співтовариством, що працює у сферах економіки, фінансів, системного реформування, державного управління тощо. Запропоновано рейтинговий підхід до визначення пріоритетності галузей економіки для ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України на основі загального показника ефективності (обсяг ВДВ галузі в обсязі ВВП) та часткових показників ефективності (рентабельність операційної діяльності, кількість зайнятих працівників у галузі, середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників), що дає змогу обґрунтувати удосконалення структури використання сукупного фінансового потенціалу країни. Розкрито зміст модернізації сукупного фінансового потенціалу країни, і на основі цього запропоновано напрями та шляхи державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України, що включає вдосконалення якісного змісту законодавчо-нормативних актів з урахуванням нашого уявлення щодо модернізації об'єкта дослідження.

Автор сподівається, що порушені у монографії питання та пропозиції щодо їх вирішення сприятимуть розв'язанню проблеми сукупного фінансового потенціалу України.

Особливу вдячність автор висловлює науковому консультанту, доктору економічних наук, професору, члену-кореспонденту НАНУ Андрію Андрійовичу Гриценку – за наукові поради та рекомендації, які дозволили більш чітко зрозуміти проблему сукупного фінансового потенціалу України та окреслити шляхи її вирішення.

Також автор висловлює щирю вдячність рецензентам докторові економічних наук, професорові В. В. Глуценку, докторові економічних наук, професорові В. Г. Дем'янишину за уважне ставлення до нашої праці та схвалення висловлених у монографії ідей.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

1.1. Підходи до трактування сутності сукупного фінансового потенціалу країни

В сучасних умовах розвитку світових та національних фінансово-економічних відносин одним з найважливіших завдань науки стає теоретичне опрацювання та прикладне вирішення проблеми фінансово-економічної стабілізації України. Зазначене обумовлюється тим, що сучасні світові та національні економічні тренди роблять злгоденними наукові розвідки проблематики фінансових відносин, фінансових ресурсів, фінансових можливостей національної економічної системи. Глобальна фінансово-економічна криза 2008 р., наслідки негараздів концентрують увагу на розкритті механізмів обмеження та нейтралізації фінансово-економічної нестабільності. Виникає та розширюється ціла низка чинників, які передбачають дослідження сукупності фінансових ресурсів, що функціонують в країні, а отже, і сукупного фінансового потенціалу країни.

До чинників, що посилюють значення та зумовлюють потребу в дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни, про які неодноразово застерігали фахівці протягом багатьох років [35; 230; 380], можна віднести, як вже наводилося автором [314]:

- глобалізація розширює та урізноманітнює канали переливання кризових явищ з однієї національної економіки в іншу, що може обумовлювати значну інтенсифікацію чинників кризових явищ та поглиблення глобальних диспропорцій і диспаритетів, які лежать в їх основі [230, с. 14];

- стрімкий розвиток процесу глобалізації інтегрує національні фінанси та фінансові ринки. Як зазначає В. Сікора [380, с. 4–5], «у світі сформувалися грандіозні потоки «світових грошей», що не підлягають ні національним урядам, ні будь-яким іншим політичним інституціям», а отже, і ослаблення регулювання світових фінансів та фінансових ринків (збільшення їх обсягів і оборотів операцій, зростання конкуренції за залучення ресурсів);

- розширення світової фінансової системи за рахунок входження в світову економіку країн, що розвиваються, зростає глобальна фінансово-економічна нестійкість;

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- постійне збільшення маси капіталів (включаючи потоки капіталів між країнами), крайня рухливість яких обумовлена зростанням швидкості перетоку з одного ринку на інший, тенденція до концентрації капіталів, зростання їх впливу на країни в умовах, коли мета функціонування країни полягає в зростанні її капіталізації;
- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів на глобальному рівні, що відволікає капітали з національних економік;
- зростання інтенсивності фінансових трансакцій, високий ступінь мобільності і взаємозв'язку фінансів та фінансових ринків, різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму, що спричиняє нові фінансово-економічні негаразди. Так, І. Шкодін [448, с. 62] визначає, що фінансіаризація різних країн супроводжується дедалі складнішим переплетінням вторинних ефектів, які пов'язують реальну економіку з фінансовим сектором, що не лише викликало глобальну фінансову диспропорційність, а й призвело до краху фінансової системи багатьох країн. Фінансовий ринок, будучи похідним, вторинним щодо економіки, чинить на неї вирішальний вплив. Більше того, на сучасному етапі він часто більше впливає на економіку, ніж вона на фінансовий ринок;
- взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики держав, які все більше залежать від світових фінансів та фінансових ринків;
- посилення конкуренції між державами в фінансово-економічній та інших сферах, використання економічними суб'єктами агресивних стратегій завоювання світового фінансово-економічного простору;
- значна залежність економіки України від іноземного капіталу, що робить її фінансово-економічний стан уразливим;
- глобальне наростання нестійкості світових фінансів та фінансових ринків, не просто виникнення криз, а нездатність сучасних фінансових інститутів ефективно їх контролювати;
- жорстока конкурентна боротьба між країнами за залучення та використання додаткових фінансових ресурсів.

Світові тренди та сучасні фінансово-економічні, політичні і соціальні умови України зумовляють потребу у створенні міцного сукупного фінансового потенціалу країни, стійкого до впливу зовнішніх та внутрішніх загроз в умовах посилення макроекономічної нестабільності, як зазначалося автором [317]. В умовах жорсткої конкуренції за фінансові ресурси (як

внутрішні, так і зовнішні) значні фінансові резерви містить у собі сукупний фінансовий потенціал країни, які можна визначити й задіяти у національній економіці.

Для України актуальність дослідження сукупного фінансового потенціалу країни визначається також багатьма внутрішніми та зовнішніми викликами. Зростання ролі факторів нестабільності функціонування зовнішньоекономічної діяльності, гальмування міжнародних потоків товарів і капіталів. Зазначене посилює невизначеність фінансово-економічної перспективи економіки України, що значно ускладнює умови її функціонування, знижує можливість ресурсного забезпечення національної економіки, її збалансування. А зазначене, у свою чергу, провокує проблеми, які взаємно підсилюються та поглиблюють негативні тренди: суверенні борги, слабкий банківський сектор, зростання безробіття, жорсткі заходи бюджетної економії, низький сукупний попит, неефективні інституційні заходи, прийняття та безумовне виконання будь-яких, навіть руйнуючих національні господарства, умов зовнішніх кредиторів тощо. Наведені чинники тісно переплітаються та мають причинно-наслідковий характер, що в умовах, які склалися, тільки посилює ймовірність виникнення нових криз та провокує нестабільність.

За цих умов важливого значення набуває формування, накопичення та ефективне функціонування достатнього обсягу фінансових ресурсів країни, адже, як зазначає С. Шумська [456, с. 397], особливістю сучасного етапу економічного розвитку є те, що умовою загальної економічної рівноваги в національному господарстві є фінансова рівновага. Серед причин – ключова роль фінансів в економічному житті суб'єктів, що проявляється на різних – від мікро- до глобального – рівнях аналізу. Основним способом відображення економічних взаємовідносин між країнами, секторами економіки, суб'єктами господарювання є фінансові ресурси, а наведені вище аргументи все більше підвищують роль фінансів.

Протягом останніх років як у світі, так і в Україні особливо гостро вирішуються проблеми виявлення, аналізу та нівелювання чинників і складових основних макроекономічних та фінансових диспропорцій, стабілізації та забезпечення зростання національних економік, забезпечення фінансової безпеки країн у світовій економічній системі. У цьому контексті вирішення проблеми сукупного фінансового потенціалу України повинно посісти одне з чільних місць.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Проблема сукупного фінансового потенціалу України є відносно новим напрямом наукових досліджень. Тож, з метою створення підґрунтя для динамічного розвитку економіки України дослідження присвячено вирішенню важливого наукового завдання – формування, функціонування та розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, що можливо зробити на основі всебічного наукового опрацювання проблеми сукупного фінансового потенціалу країни.

Аналіз валового зовнішнього боргу України [239] за 2009–2013 рр. (додаток А) свідчить про стрімке збільшення обсягів залучення зовнішніх фінансових ресурсів усіма секторами та сферами української економіки, окрім органів грошово-кредитного регулювання та банківської сфери, які за період 2012–2013 років знижують обсяги зовнішніх запозичень. Обсяг валового зовнішнього боргу України виріс на 139,8 % за рахунок зростання обсягів боргів таких секторів та сфер української економіки, як: сектор загального державного управління, що збільшився на 250,2 %; обсяги боргів інших секторів зросли на 185,8 %; прямі інвестиції, тобто міжфірмовий борг, зросли на 263,2 %. Органи грошово-кредитного регулювання та банки зменшили обсяги боргів на 62,4 % та на 42,9 % відповідно. Найбільшу питому вагу у валовому зовнішньому боргу України за аналізований період займають запозичення інших секторів, які мають стійку тенденцію зростання. Така ситуація більш-менш характерна і для сектору загального державного управління та для прямих інвестицій (міжфірмового боргу). Але прямі інвестиції складають незначну частку валового зовнішнього боргу України, навіть враховуючи її збільшення. Банки значно зменшили свої запозичення на зовнішньому ринку, що може бути результатом підвищення ролі іноземного капіталу в банківській діяльності України, тобто на фоні зменшення загальної кількості банків в Україні (відповідно до статистики НБУ [239]) збільшується частка банків зі стовідсотковим іноземним капіталом та зростає частка іноземного капіталу у статутному капіталу банків. Ресурси потрапляють до національної банківської системи не у вигляді запозичень, а у вигляді статутних капіталів та ресурсів банків.

Основною проблемою національної економіки є не просто фінансові ресурси, а процеси формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу України, про що свідчить зростаючий зовнішній

борг України. А зростання боргової залежності України, у свою чергу, перш за все є результатом нестабільності джерел формування та неефективності функціонування фінансових ресурсів національної економіки.

Слід зазначити, що за даними МВФ [494; 475] та за висновками його фахівців, експертів [478], світовий борг знаходиться на рекордно високому рівні та складає 152 трлн дол. США чи 225 % світового ВВП. Майже 100 трлн дол. США чи приблизно дві третини цієї суми складають зобов'язання нефінансових фірм та домашніх господарств – приватний борг. Частка, що залишилася, – це державний борг. Такі високі рівні боргу являють собою серйозну перепону на шляху відновлення світової економіки, поглиблюють ризики падіння в яму боргу та дефляції.

Сучасні економічні реалії переконливо свідчать, що темпи та загальний вектор фінансово-економічного прогресу в значній мірі залежать від сукупного фінансового потенціалу країни. Тому питання дослідження сукупного фінансового потенціалу країни постають особливо гостро у зв'язку з тим, що він набуває характеру важливих можливостей, завдяки використанню яких стає можливим як підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання та зміцнення їх фінансового потенціалу у складі сукупного фінансового потенціалу країни, так і забезпечення фінансово-економічної стабільності та розвитку країни загалом.

Актуальність досліджень теоретико-практичних аспектів сукупного фінансового потенціалу країни зростає відповідно до зростання складності фінансово-економічних умов України і має свої специфічні особливості, які окреслювалися автором [307, с. 129]:

- невідповідність фінансово-економічних відносин ускладнює реалізацію багатьох економічних, соціальних та політичних завдань, що об'єктивно не тільки підвищує потребу у залученні додаткових фінансових ресурсів, а й спрямовує увагу на конкретні фінансово-економічні розробки, одним із важливих видів яких є дослідження сукупного фінансового потенціалу країни;

- постійна фінансіаризація та підвищення її впливу, яка призводить до появи «фінансових бульбашок», не надаючи поштовх процесам розширеного економічного відтворення, а отже, і гальмуючи розвиток національного господарства, взаємообумовлює, пов'язує та узгоджує функціонування і зміцнення сукупного фінансового потенціалу з економікою та розвитком країни;

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- потреба у функціонально-цільовій зумовленості активізації функціонування сукупного фінансового потенціалу України з відповідним відображенням у науково-теоретичних розробках;
- підвищення ролі сукупного фінансового потенціалу країни для національної економіки з наступним пошуком додаткових резервів його зростання, зміцнення, ефективної реалізації та розширеного відтворення.

Таким чином, при розгляді сукупного фінансового потенціалу України треба відштовхуватися від обґрунтованих теоретичних засад і опрацьованого теоретичного аналізу. Багатьма вченими підкреслюється пріоритетність розроблення науково обґрунтованих управлінських рішень у фінансово-економічній сфері, що також стосується сукупного фінансового потенціалу країни. У нашому дослідженні [301, с. 240–241] апелюємо до думки Б. Патона, а також О. Бабиної та О. Карпенко, що національна парадигма сталого розвитку України передбачає необхідність визначення сучасних домінант, стратегічних засад і перспективних напрямів сталого розвитку України в глобальному середовищі на основі аналізу й оцінки новітніх наукових концепцій господарювання, з – – відповідно до світових домінант сталого розвитку на майбутнє, з *іншого* – відповідно до наявного стратегічного потенціалу держави, включаючи основні природні ресурси, соціальну складову, умови гарантування безпеки, визначення національної економічної політики з програмною основою перспективного розвитку держави [238; 4, с. 56]. Тобто на макрорівні визначено, що будь-який потенціал є базисом процесу розвитку [4, с. 56], що, на нашу думку, цілком застосовно і до сукупного фінансового потенціалу України. Категорія «потенціал» в економіці є однією з базових, фундаментальних і багатоаспектних [4; 302]. Досліджуючи методологію визначення та оцінки фінансового потенціалу України, С. Шумська зазначає, що, «незважаючи на багатогранність категорій економічного потенціалу чи соціально-економічного потенціалу країни, малодослідженим, на жаль, залишається його фінансовий аспект. Сьогодні, коли економіка України перебуває на шляху побудови нової моделі розвитку, питання її ресурсних можливостей, і особливо фінансових, є одним з найбільш актуальних» [457, с. 56].

Отже, економічній природі й сутності сукупного фінансового потенціалу України на сьогодні не приділено належної уваги, його теоретичні та практичні засади, роль і місце в економіці й фінансах досліджені мало [434; 457]. Нині фінансовий потенціал набуває все більшого значення: саме він

визначатиме у найближчому майбутньому стан економіки держави, посідатиме одне із чільних місць серед державних пріоритетів, впливатиме на фінансову політику держав. Як зазначає О. Гордей, «фінансова сфера є одним із провідних елементів економічної системи, яка здатна зменшити негативні прояви під час подолання економічних негараздів, стимулювати зростання економіки й досягнення вищого рівня суспільного добробуту» [71, с. 38; 313]. Тобто фінансова складова, фінансові ресурси є значущими, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси стають «двигуном» будь-якої економічної системи.

Проблема потенціалів не є новою для науковців, у різні часи досліджувалися питання, які відображали сутність різновидів даної категорії в багатьох галузях. Вітчизняні та зарубіжні фахівці у своїх працях приділяють значну увагу трактуванню поняття «потенціал» та обґрунтуванню його сутності. Основну увагу зосереджено на напрямках уточнення змісту поняття потенціалу й методам його оцінки, про що свідчить і велика кількість дисертаційних досліджень, і назви цілої низки монографічних та навчальних видань, наукових публікацій.

Питання розширеного та змістовного наповнення дефініції «сукупного фінансового потенціалу країни» як економічної категорії, яка збагачує наше уявлення щодо його місця та місії в економіці країни, а також можливостей впливу на національну економічну стабілізацію, і надалі залишається відкритим.

Усе це робить дослідження теоретичних основ функціонування сукупного фінансового потенціалу країни актуальним науковим завданням, яке потребує найскорішого вирішення та практичного застосування. Як вважає В. Базилевич, специфічні особливості нової економіки потребують концептуального осмислення феноменів сучасної епохи, модернізації теоретико-методологічних основ економічної науки, створення відповідної термінологічної бази й понятійного апарату, адекватного новим умовам. Важливо наголосити, що формування теоретико-методологічних засад дослідження новітніх процесів і явищ має важливе практичне значення для наукового обґрунтування перебудови вітчизняної економіки, ефективного просування в напрямку здійснення прогресивних зрушень [8, с. 7].

Сьогодні відсутня єдність поглядів на природу поняття «потенціал», що виявляється в одночасному існуванні різних, багатоаспектних, часто вза-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

емовиключних визначень потенціалу (як ресурсів, запасів, потоків, умов, здібностей, можливостей і т. ін.). Це, ймовірно, і пов'язано з тим, що поняття «потенціал» включає безліч значень та відтінків. З огляду на це, вважаємо за необхідне дати оцінку існуючим теоретичним підходам до визначення сутності потенціалу, фінансового потенціалу, сукупного фінансового потенціалу країни та сформулювати концептуальні засади трактування змісту поняття «сукупний фінансовий потенціал країни». Щоб краще зрозуміти природу такої категорії, як «сукупний фінансовий потенціал країни», слід, на нашу думку, розглянути окремі його складові та прояви під різними кутами зору. Як зазначає І. Карапейчик [144, с. 9], поняття потенціалу в економіці в останні десятиріччя привертає значну увагу багатьох учених, визнає не тільки різноманітність (та якісну спрямованість) думок зі вказаних питань, починаючи з уявлення про те, що таке потенціал як наукове поняття економічної теорії, які методологічні принципи треба закладати в основу вимірювання потенціалу та методологія таких розрахунків в цілому.

Сутність потенціалу в економічних дослідженнях розглядали О. Бабин [4], Ф. Євдокимов [107], І. Карапейчик [141; 142; 143; 144], А. Чаленко [426] та ін. Дослідження широкого спектру питань фінансового потенціалу у регіональному розрізі проводили А. Ахмедов [3], В. Боронос [27; 28; 29], М. Буряк [36], Г. Возняк [47], Ж. Голодова [67], В. Григоренко [74], О. Єрмошкіна [110], С. Зенченко [123], Е. Ісаєв [127], К. Іоненко [140], Т. Клименко [152], М. Козоріз [157; 158; 159], А. Коломнієць [161], Е. Конярова [169], Л. Міронова [228], П. Олейник [249], Н. Сабитова [365], Н. Сاینчук [371] та багато ін. Теоретико-методологічні та практичні проблеми фінансового потенціалу суб'єктів господарювання, підприємств висвітлювали В. Бикова [17], В. Глущенко [60; 61], Н. Гнип [65], Ф. Євдокимов [107], П. Комарецька [163; 164], Є. Кузькін [185], В. Кунцевич [189], Л. Привалова [322], колектив фахівців на чолі з В. Глущенко [362], П. Стецюк [404; 405; 406], Р. Толпежніков [414], О. Хотомлянський [425], О. Шеліхова [443] та багато ін. Фінансовий потенціал бюджетів та держави досліджували В. Коновченко [167], О. Крук [178], К. Менькова [220], І. Чуніцька [434; 435] та ін. Фінансовий потенціал населення як важливу складову економіки аналізували А. Вдовиченко [45], М. Козоріз [159] та ін.

Фінансовий потенціал залишається категорією, визначення економічної природи якого викликає деякі розбіжності у науковців і залишається

актуальним у сучасній економічній науці, як вже наголошувалося автором [313, с. 205]. Спочатку зауважимо, що у фаховій літературі погляди на предмет та зміст фінансового потенціалу як регіонів (територій), так і суб'єктів господарювання є достатньо різнорідними.

Розглядаючи теоретичні аспекти фінансового потенціалу регіону, Л. Міронова та О. Моїсеєнко [228, с. 143-144] виокремили різні підходи до визначення фінансового потенціалу території. Прибічники ресурсного підходу: Г. Возняк [47], В. Бикова [17], В. Лексін та О. Швецов [197], С. Зенченко [123], К. Іоненко [140]. З позиції спроможності «фінансовий потенціал» розглядають І. Чуницька [434; 435], П. Олейник [249], В. Кунцевич [189], Е. Ісаєв [127], Н. Саїнчук [371], Ф. Євдокимов та О. Мізіна [107], Н. Сабітова [365], Е. Конярова [169]. Екстремальний підхід розвивають В. Павлов [262], А. Ахмедов [3] та Ж. Голодова [67]. Самі ж дослідники теоретичних аспектів фінансового потенціалу регіону Л. Міронова та О. Моїсеєнко [228], провівши ретельний аналіз існуючих підходів, вважають, що ключовим поняттям для формулювання змісту категорії «фінансовий потенціал» є саме «можливість», оскільки наявність фінансового потенціалу не обов'язково передбачає його реалізацію. Проаналізувавши формування та оцінку ефективності управління фінансовим потенціалом місцевого бюджету, О. Крук розглянула погляди до розуміння фінансового потенціалу та систематизувала такі підходи: критеріальний (визначає величину фінансового потенціалу як сукупності фінансових ресурсів); структурний (зорієнтований на визначення оптимальної та раціональної структури фінансового потенціалу); стратегічний (цілеспрямований на визначення відповідності наявного фінансового потенціалу досягненню поставлених стратегічних та тактичних цілей). Автор вважає, що підходи мають свої переваги та недоліки й доцільно використовувати всі три критерії [60, с. 14; 178, с. 5–6]. Досліджуючи мезорівень фінансового потенціалу держави в умовах необхідності децентралізації фінансових ресурсів та інноваційно-інвестиційний потенціал регіонів як складової фінансового потенціалу України, І. Комарова визначає, що під фінансовим потенціалом регіону варто розуміти сукупність фінансових ресурсів регіону, що забезпечують його поступальний розвиток і самостійність [137, с. 71–72]. У розширене розуміння фінансового потенціалу регіону вона включає три сфери: бюджетну, грошово-кредитну, інвестиційну [137, с. 72–74].

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Можна нескінченно наводити різні підходи та визначення, але, підсумовуючи, зазначимо, що узагальнюючи на прикладі фінансового потенціалу суб'єктів господарювання, фінансового потенціалу держави та фінансового потенціалу регіону (території) існуючі підходи, фінансовий потенціал, як і багато інших видів потенціалів, визначають з таких позицій, як: ресурсна, результативна, факторна, цільова, комбінована чи екстремальна тощо.

Безумовно, одним з найбільш поширених підходів до визначення фінансового потенціалу є його ототожнювання з фінансовими ресурсами. Такий підхід є дуже дискусійним, широко обговорюваним, що, у свою чергу, ставить перед дослідниками низку питань:

- конкретизацію, що саме вважати фінансовими ресурсами стосовно дослідження фінансового потенціалу;
- якщо ресурси характеризувати як запаси, то між цими поняттями існують суттєві відмінності у сутності, структурі та джерелах;
- чи є виправданим використання терміна «фінансовий потенціал» з огляду на зміст потенціалу фінансових ресурсів;
- якщо фінансові ресурси визначають суму їхніх окремих видів, не відображаючи можливість подальшого залучення та використання, то фінансовий потенціал у багатьох дослідженнях – це, навпаки, характеристика можливості для використання (перерозподілу), перспективи, напрямку руху і його динаміки за рахунок як використаних, так і невикористаних ресурсів;
- як ресурсний підхід відображає таку сутнісну рису фінансового потенціалу, як можливість використання;
- наскільки коректне твердження, що фінансовий потенціал включає в себе фінансові ресурси, чи відрізняється він від них на величину останніх, що не задіяні у процесах економічного відтворення, але мають таку можливість, чи на ті, що через різні причини не дійшли до ринку ресурсів;
- якщо кошти, щоб стати ресурсами, повинні бути залученими в обіг з метою використання в якості об'єкта перетворення для отримання результату, то як має розкриватися їх придатність до використання.

Найбільш ґрунтовні дослідження стосуються фінансового потенціалу суб'єктів господарювання тому, що стан, розвиток та ефективне функціонування суб'єктів господарювання потребує перманентної розробки напрямів якісного управління їх фінансовим потенціалом, нарощення фінан-

сових ресурсів. Фінансовий потенціал є підґрунтям формування фінансів підприємств; основою забезпечення стійкого зростаючого припливу грошових коштів, достатнього для забезпечення поточної і довготривалої платоспроможності на основі стратегії стабільного економічного зростання; складовою управління фінансами суб'єктів господарювання [60, с. 13].

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне навести погляд В. Глуценка, що протиставляти фінансовий потенціал фінансовим ресурсам немає сенсу. Ресурси торкаються глибинних засад господарської поведінки суб'єкта, визначаючи стратегічну лінію перетворень та збошень у діяльності суб'єкта. Саме тому ресурси знаходяться у полі зору дослідників, визначають центр їх наукової уваги. В той же час необхідно зважити на те, що ресурси є «запас», а не «потік», грошових засобів, який враховує фінансовий потенціал суб'єктів господарювання. Вимірювання фінансового потенціалу не може спиратись на «запас»; воно неодмінно передбачає і вимір «потоків» цих ресурсів [60, с. 15]. До зазначеного слід додати та підкреслити, що фінансові ресурси лише виступають матеріальною основою, фінансовою базою створення та функціонування фінансового потенціалу, вони є запорукою його наявності.

Значний внесок у дослідження сутності фінансового потенціалу території зробила В. Боронос [27; 28; 29], яка виділила чотири підходи: ресурсний, з позицій здатності, комбінований та екстремальний. На її думку, фінансовий потенціал території – це гіпотетична можливість території залучати, створювати та використовувати фінансові ресурси з метою забезпечення її ефективного функціонування та розвитку. Розглядаючи економічну сутність регіонального фінансового потенціалу, вона доводить, що це визначається сукупністю чотирьох аспектів [27]: 1) як здатність регіону виробляти ресурсну базу для забезпечення виробничо-економічної діяльності, виконання соціальних функцій і забезпечення стійкості регіонального розвитку; 2) як сукупність наявних на території фінансових і грошових ресурсів, необхідних для підтримки стабільної економічної діяльності; 3) як результат економічних відносин регіону; 4) як резерв, можливий до використання для захисту регіонального розвитку від впливу ризику і невизначеності.

При такому підході фінансовий потенціал території виступає не тільки як монетарна основа територіальної економіки чи як функціональна

структура територіальних фінансових ресурсів, а й як результат економічних відносин. Це може бути виправдано з огляду на те, що якщо категорії «фінансові ресурси» та «фінансовий потенціал» є похідними від фінансів, то вони, перш за все, базуються на економічних відносинах.

Аналіз наведених тлумачень потенціалу, фінансового потенціалу, фінансових ресурсів свідчить, що збільшення покладених в основу даних понять кількості категорій та різноплановість їх трактувань значно урізноманітнює відтінки змістового наповнення зазначених дефініцій за рахунок сполучення як різних категорій, так і різних підходів, відображення їх змістовного наповнення, а отже, і підходів до їх визначення.

Дослідники різних видів потенціалів у своїх наукових розвідках розглядають інші характеристики потенціалу. В результаті дослідження організаційно-економічного регулювання використання та розвитку інтелектуального потенціалу, В. Мурашко дає таке визначення: «поняття «потенціал» включає в себе можливості, які за наявності певних умов реалізуються та розвиваються. Потенціал концентрує в собі одночасно три рівні зв'язків і відносин: минуле, тобто сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення, функціонування та розвитку; сьогодення, з точки зору практичного застосування і використання наявних здібностей; майбутнє, орієнтоване на розвиток, коли реалізуються здібності» [233, с. 7]. Це трактування можна вважати розширеним в частині просторових та часових характеристик потенціалу. Але, якщо в попередніх дефініціях «потенціал» визначався багатоаспектно, то тут розглядаються тільки можливості.

У світлі наведеного апелюємо до наукових доробок відомих українських учених [388, с. 14] щодо онтологічної картини, слід зважати на трактування, запропоновані в економічних наукових джерелах, де поняття потенціал вживається, як правило, в якості синоніма ресурсів. Звідси, поза рамками наукового дослідження перебуває завдання щодо ідентифікації сутності поняття резерви й можливості та співвідношень між ними. У зв'язку з цим такі категорії, як ресурси, резерви і можливості характеризують окремі прояви потенціалу в цілому, відображаючи його з боків, а співвідношення між ними та їх величини характеризують його величину та напрямки. Все це дозволяє виділити декілька рівнів прояву потенціалу: зокрема, він визначає минуле з погляду відображення сукупності накопичених власти-

ностей, котрі зумовляють його здатність до певної діяльності (потенціал набуває значення ресурсу). Потенціал відображає сьогодення з точки зору практичного застосування та наявного використання (при цьому має значення резерву). Потенціал орієнтований на розвиток (майбутнє) (поєднує певні значення як «можливості» та «перспективи», так і «здатність» та «спроможність» одночасно із наявною в межах певної держави сукупністю фінансових ресурсів).

Таке трактування, поряд з просторовими та часовими характеристиками, містить структурування потенціалу на ресурси, резерви, можливості та перспективи, які безумовно відображають певні сторони потенціалу. Але такий підхід, на нашу думку, розглядає потенціал з точки зору його формування, не розкриваючи процесів функціонування, відтворення.

Наявність різних, а де в чому і суперечливих підходів вимагає теоретичного синтезу, який би узгодив розуміння і сутність понять, оскільки визначення будь-якого явища має відображати його сутність, то й дефініція фінансового потенціалу має більш чітко його визначати, і на цій основі розробки понятійного апарату сукупного фінансового потенціалу країни. Дещо спорідненим з зазначеним підходом, який зараз набуває актуальності та поширюється, є розуміння фінансового потенціалу як результатів діяльності, доходу. Розглядаючи фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки, В. Глушенко [60, с. 21] зауважив, що саме фінансовий потенціал є основою всіх інших видів потенціалу. Він характеризує минуле, теперішнє і майбутнє сукупністю показників, які повинні як кількісно (ресурси), так і якісно (результат) визначити розвиток суб'єкта господарювання. Виходячи з цього, фінансовий потенціал є сукупність ресурсів та результатів діяльності, що забезпечує розвиток суб'єкта на найближчу та довгострокову перспективу. Якщо в процесі функціонування фінансового потенціалу ресурси залишаються невикористаними, то немає сенсу в цьому контексті про них згадувати тому, що це вже не можливості, а втрачені вигоди. На перший погляд, це визначення поєднує ресурси та отримані від їх використання результати. Але воно у своїй основі має глибший сенс, адже базується на тому, що «ресурси – це активи, що обслуговують фінансово-господарську діяльність, від використання яких очікується отримання прибутку, доходу» [133, с. 102]. Такої думки дотримуються Г. Мерзлікіна та Л. Каховська [221] стосовно оцінки економічної

сталості підприємства та доводять, що фінансовим потенціалом є результат ринкової оцінки потенційних доходів факторів виробництва у грошовій формі, можливих для отримання.

Як аргумент на підтримку вищезазначеного наведемо думку І. Карапейчика, який досліджує теорію потенціалу та потенціали підприємства, що основна, первинна функція потенціалу – генерувати дохід, а процеси його функціонування повинні реалізовувати виконання цієї функції. Потенціал за визначенням є спроможністю досягати певних результатів. Відповідно, він не впливає на досягнення тих чи інших цілей, а характеризує весь спектр можливих результатів його функціонування і, відповідно, у тому числі цілей, що можуть бути досягненні. Потенціал – це іманентна ознака. Тому розглядати цінність потенціалу для досягнення певних функцій, тобто досягати певних цілей, не зовсім коректно. Більш правильно досліджувати те, які цілі можуть бути досягнуті за допомогою потенціалу. Розуміти економічний потенціал треба як очікуваний (можливий) дохід [141, с. 288–289].

Таким чином, у ході дослідження нами було наведено декілька різних визначень потенціалу, фінансового потенціалу та фінансових ресурсів. У сучасній економічній науці спостерігається відсутність чіткої визначеності понять «потенціал», «фінансовий потенціал», «фінансові ресурси», що, на перший погляд, призводить до ототожнення зазначених категорій чи заміни одного поняття другим. Але це не є непослідовність. Навпаки, саме послідовний розгляд логіки та історії потенціалу та фінансового потенціалу призводять до таких визначень фінансового потенціалу, що послідовно змінюються та співіснують у часі. На думку Г. Гегеля, яку також підтримує А. Гриценко, чим багатше предмет, що підлягає визначенню, тобто чим більше різних сторін він представляє розгляду, тим більш різними є дефініції, що йому надаються [80, с. 97; 53].

Відсутність однозначної змістовної інтерпретації термінів тільки на перший погляд викликає певні перепони при науковому обґрунтуванні та імплементації зазначених дефініцій. Різноплановість підходів окреслює широке коло питань для подальших наукових розвідок та дискусій. На думку відомих вітчизняних учених С. Львовчкіна, В. Опаріна, В. Федосова, «фінансова наука й практика постійно розвиваються: виникають нові явища та поглиблюються знання про вже відомі, що потребує розширення понятійного апарату. Введення кожної нової категорії – це завжди певний

крок уперед, який розширює сферу фінансової науки, сприяючи її розвитку й поглибленню» [208, с. 7].

На нашу думку, всі зазначені підходи треба враховувати у нашому дослідженні, вони є змістовними та влучними, але вимагають сутнісного узагальнення щодо сукупного фінансового потенціалу України.

Провівши аналіз трактувань таких категорій, як «потенціал», «економічний потенціал», «фінансовий потенціал», «податковий потенціал», «фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці», «фінансові ресурси», С. Шумська [457] доходить висновку, що існують певні неточності, розбіжності, суперечності, плутанина в поняттях, підміна одного іншим. Вирішення означених проблем трактувань розглянутих категорій знаходиться у площині трактування поняття «фінансові ресурси». Вона пропонує дати розширене трактування поняття «фінансові ресурси», не виходячи за рамки традиційного підходу щодо двох функцій фінансів, увівши поняття «фінансові ресурси у широкому розумінні». У такому разі до фінансових ресурсів (у традиційному вузькому розумінні) вона додає кошти (як власні, так і залучені на фінансовому ринку чи позикові), запаси, нагромадження, що характеризують первісне формування фінансових ресурсів, яке відбувається під час створення господарських об'єктів, і ресурси, які у процесі виробництва перетворюються на товар чи капітал [457, с. 59]. Другий вихід із ситуації, що склалася, вона бачить у розгляді відтворювальної функції фінансів як спроби глибшого й усебічного дослідження фінансів у тісному зв'язку з кругообігом виробничих фондів, процесами створення й розподілу новоствореної вартості.

На основі проведеного дослідження та пропозицій щодо вирішення теоретичних проблем співвідношення категорій «фінансові ресурси» та «фінансовий потенціал» С. Шумська запропонувала визначення фінансового потенціалу України як «сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними в межах часового періоду розгляду, що в цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом» [457, с. 59].

Безумовно, аргументи С. Шумської на користь такого трактування є переконливими, адже наведене визначення фінансового потенціалу краї-

ни відрізняється тим, що [457, с. 59–60]: розглядає ширше трактування фінансових ресурсів, а саме «фінансові ресурси у широкому розумінні»; дає можливість включати у розгляд ресурси, що з різних об'єктивних чи суб'єктивних причин поки що не можуть бути враховані в обсязі наявних ресурсів (зокрема природних ресурсів, які на сьогодні не мають вартісної оцінки), але які за наявності необхідних механізмів та правового поля можуть стати джерелом формування реальних фінансових ресурсів; розглядає кошти і ресурси, виведені із обороту чи не враховані в офіційній статистиці (наприклад, обсяги відтоку капіталів та ресурсів, що обслуговують тіньовий оборот; іноземну готівку поза банками, гроші гастарбайтерів тощо).

Ґрунтовне дослідження С. Шумської та її вагомі висновки і пропозиції не вирішують теоретичного аспекту проблеми сукупного фінансового потенціалу країни. Адже, як зазначала С. Шумська, за мету дослідження вона ставила необхідність отримання оцінки фінансового потенціалу України, визначення його структури, виявлення резервів зростання. У відповідності до поставленої мети дослідниця й отримала переконливі результати.

У нашому випадку ми ставимо за мету всебічне дослідження сукупного фінансового потенціалу країни, його процесів, тобто формування, функціонування, відтворення. Значущість найбільш обґрунтованого формулювання категорії «сукупний фінансовий потенціал країни» зумовлена тим, що, виходячи зі змісту, який у неї вкладається і повинен розглядатися, формуватися та використовуватися сукупний фінансовий потенціал країни. Проводячи дослідження фінансового потенціалу суб'єктів господарювання, В. Глущенко [61, с. 11] наголошував на необхідності виміру фінансових ресурсів, аналізу ефективності їх використання, адже розмежування процесів формування та використання фінансових ресурсів поступово призвело до необхідності виокремлення та появи нового поняття «фінансовий потенціал», у який необхідно включати і зростання його від умілого використання різних важелів.

З усього зазначеного напрошуються певні положення та узагальнення, які робимо з проведеного теоретичного аналізу існуючих трактувань:

- фінансові ресурси виступають матеріальною основою, фінансовою базою створення та функціонування фінансового потенціалу, вони є запорукою його наявності;
- доступ до сукупності фінансових ресурсів створює необхідні передумови діяльності і досягнення результату їх використання;

- сутність та значущість фінансового потенціалу проявляється в його якнайповнішій реалізації, використанні всіх можливостей, постійному обороті з метою збільшення;
- функціонування сукупного фінансового потенціалу спрямовує фінансові потоки та використовує фінансові ресурси для досягнення результату, реалізації можливостей, використовуючи фінансовий потенціал;
- якщо ефективність використання сукупного фінансового потенціалу країни залежить від раціональності поведінки його складових та фінансово-економічної системи, то це можливий чи заданий подальший напрям руху;
- сукупність й рух фінансових ресурсів, його швидкість і масштаби кількісно та якісно характеризують фінансовий потенціал, визначають його працездатність;
- з руху коштів та ресурсів розпочинається і ним же завершується оборот і функціонування фінансового потенціалу;
- розуміння фінансового потенціалу як можливості отримання доходу як результату його використання не тільки розкривають сутність фінансового потенціалу, а й кількісно та якісно характеризують його функціонування.

Стосовно категоріального ряду, який, на нашу думку, слід застосовувати при дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни та притаманних йому процесів, треба зазначити, що існує певна система зв'язків дефініційного ряду поняття «фінансовий потенціал». Ми спробуємо відслідкувати логіко-змістовий зв'язок та розвиток основних категорій, які дозволять визначити поняття «сукупного фінансового потенціалу країни». На нашу думку, по-перше, слід розкрити співвідношення категорій «гроші», «фінанси», «вартість», «капітал», «фіктивний капітал», а також «реальний сектор» та «фінансовий сектор», «номінальний та реальний фінансовий потенціал», «офіційний та тіньовий фінансовий потенціал» тощо, щоб, з одного боку, здійснити дійсно всебічний аналіз, а з іншого боку, тим самим унеможливити завищену оцінку ролі та можливостей фінансового потенціалу для вирішення тих чи інших реальних економічних проблем.

У процесі створення та використання грошових коштів, що відображають економічні відносини, виникає одна з найважливіших економічних категорій – фінанси. Безумовно, необхідною умовою існування фінансів, а отже,

і фінансового потенціалу, їх головною ознакою та матеріальною основою є як самі гроші, так і грошова форма вираження фінансових відносин, а реальний рух грошових коштів у будь-яких формах віддзеркалює фінансові відносини, сукупність яких є економічною основою руху вартості у грошовому вимірюванні. Як зазначає Е. Балацький [10], при становленні ефективної системи знеособленого обміну всі види людської праці, всі товари та послуги отримують свою вартісну оцінку. Тільки після цього вони виходять на ринок та беруть участь в угодах. Процес отримання сутнісної характеристики у вигляді величини багатства розповсюджується на все й на всіх.

Перетвореною формою фінансів, фінансових ресурсів, що матеріалізує їх сутність як у процесі кругообігу вартості, так і у процесах, що віддзеркалюють фінансовий потенціал, є капітал, який приймає різні форми (фінансовий, виробничий тощо). На думку В. Опаріна [253, с. 12], перспективи економічного розвитку кожної країни залежать від її ресурсного потенціалу. Важливе місце в ньому належить фінансовим ресурсам як сумі коштів, що забезпечують процес суспільного виробництва. Сума ресурсів, що перебуває в обороті і має грошову форму, практично завжди менша капіталу, оскільки певна його частина матеріалізується в основних засобах. Фінансові ресурси мають цільове призначення (фінансове забезпечення потреб відтворення виробництва на основі постійного кругообігу) та певний характер використання (можливості передавання від одного суб'єкта до іншого на засадах торгівлі ними).

Але в сучасних умовах фінансіалізації гроші, фінанси, фінансові ресурси, капітал спрямовуються не тільки на процеси суспільного виробництва. У своїх дослідженнях О. Глущенко та Ю. Осипов зазначали, що «фінансова економіка як найвища точка розвитку суспільства з речовою залежністю неминуче наділяє капітал всюдишущою силою. Капітал тепер не просто вартість, що забезпечує додаткову вартість, а самозростаючий фінансовий потік, активи, які перетворюються на свої незліченні форми» [63, с. 74; 255, с. 15]. Зазначені процеси сприяють розвитку фінансового капіталу, а отже, і фінансового сектору економіки, який, виникнувши як механізм фінансування реального сектору економіки, перетворився у самостійну сферу. Як свідчать дослідження С. Юрія [458, с. 54–55], на сьогодні фінансовий сектор оперує значною кількістю фінансових інструментів. Загальновідоме з фінансової теорії і практики поняття «фінансові ресурси» (використовується для

означення грошових коштів і різноманітних фінансових інструментів, таких як цінні папери, валютні цінності, що обертаються у відповідних сегментах ринку) має ключове значення для характеристики фінансового сектору. Як фінансово-економічне явище фінансовий сектор є надзвичайно складною системою, у якій гроші та інші фінансові активи обертаються самостійно, незалежно від характеру обігу реальних товарів. Тобто створюється та поширюється фіктивний капітал, що впливає на реальну вартість активів фінансового сектору, характеризується витоками ресурсів із реального сектору економіки у спекулятивну сферу, дисбалансом секторів, порушенням спрямування й розподілу ресурсів в реальному секторі тощо.

При дослідженні як зазначених категорій, так і сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, з ними пов'язаних, важливим моментом стає розгляд ліквідності як характеристики безперервного руху готівкової грошової маси між суб'єктами економіки та підтримання платоспроможності, що потребує накопичення ліквідності, особливо в умовах недосконалості фінансового сектору. Адже ліквідність, спираючись на думки А. Гриценка [80, с. 147–148], – спроможність різних представників вартості перетворюватися у гроші та виконувати їх основні функції. Поняття ліквідності може диференціюватися в залежності від об'єктів, суб'єктів, засобів та часу забезпечення, сфери розповсюдження тощо. Можна говорити, наприклад, про ліквідність цінних паперів, банку, банківської системи в цілому, миттєву, загальну ліквідність, ліквідність активів, ліквідні та неліквідні товари тощо. Розвиток фінансово-економічних відносин, з одного боку, та обмежений доступ до ресурсів, з іншого, вимагають постійного аналізу та підтримання ліквідності, що забезпечує економіку необхідними ресурсами, оборотним капіталом, доступними кредитами, мінімізує кредитні ризики, покриваючи необхідні витрати позитивними грошовими потоками, тощо.

Все вищезазначене дає змогу виділити певні методологічні аспекти категорії сукупного фінансового потенціалу країни та його дослідження. По-перше, методологічна цінність поняття фінансового потенціалу, на нашу думку, визначається його незвідністю до інших понять, перш за все, до поняття ресурсів. Насправді, фінансовий потенціал – це специфічна передресурсна форма суспільного багатства, яка за певних умов може перетворитися у реальні ресурси суспільного відтворення. А суспільне багатство проявляється як багатство окремих осіб за допомогою грошей в обміні різ-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ними споживними вартостями. Гроші як матеріальна основа фінансового потенціалу не тільки є найбільш ліквідними, але й швидко перетворюються на всі інші види ресурсів (запасів, засобів тощо), що створює ті чи інші матеріальні передумови процесів відтворення, а отже, у свою чергу, стає об'єктами створення та нагромадження суспільного багатства. По-друге, ресурс та потенціал взаємопов'язані поняття, що відсвітлюють одне одного. Діалектика ресурсу та потенціалу передбачає, що ресурс стає ресурсом як тільки починає свою дію, тобто будь-що стає ресурсом, коли залучається у виробництво, і тоді ж реалізується його потенціал як ресурсу.

Зазначене дозволило нам сформуванню власне визначення досліджуваного поняття. Ми пропонуємо особливе бачення категорії сукупного фінансового потенціалу країни, що засноване на рефлексійному підході. Отже, сукупний фінансовий потенціал країни – це сукупність фінансових ресурсів, визначених у рефлексійному відношенні до потенційних результатів їх реалізації, що враховує рефлексійну природу категорії фінансового потенціалу.

Аргументуючи доцільність та справедливність запропонованого нами підходу, зазначимо, що попередні тлумачення категорії фінансового потенціалу не враховували багатьох його характеристик, розглядаючи об'єкт дослідження поверхово, не поглиблюючись у сутність процесів, які поєднують поняття фінансових ресурсів та фінансового потенціалу. На нашу думку, універсальним та системоутворюючим підходом до категорії сукупного фінансового потенціалу країни, який перетворює зовнішній прояв об'єкта дослідження у внутрішню сутність, сприяє його успішному функціонуванню та розширенню, є рефлексійний підхід, заснований на взаємодії двох змінних, де кожна з них впливає на іншу змінну. В результаті такої взаємодії відбувається взаємна зміна змінних. Тобто рефлексійний підхід заснований на взаємозв'язках та відображенні відносин взаємодії, завдяки чому відбувається регуляція функціонування змінних.

Тобто як фінансові ресурси передбачають результати реалізації, так і результати реалізації впливають на фінансові ресурси. Це може створити враження, що фінансові ресурси прогнозують потенційні результати їх реалізації. Але насправді навпаки – потенційні результати реалізації фінансових ресурсів формують нові фінансові ресурси. Тобто існує двосторонній зв'язок між фінансовими ресурсами та потенційними результатами їх реалізації, їх співвідношення, взаємодія. Оскільки фінансові ресурси складають

матеріальну основу фінансового потенціалу, а реалізуючись, потенціал знову приймає форму фінансових ресурсів на відтвореній основі, що означає наявність їх циклічного зв'язку. Результатом реалізації зазначених концептуальних положень виступає механізм рефлексії ресурсів та результатів їх реалізації у категорії сукупного фінансового потенціалу країни. А віддзеркаленням методологічної основи визначення фінансового потенціалу стає ланцюжок «ресурси – процеси – результати».

Наведене нами поняття більш вдало віддзеркалює категорію сукупного фінансового потенціалу країни, оскільки воно більш точно відображає зміст та взаємодію понять «ресурси» та «потенціал», тобто є логічною основою циклічного зв'язку зазначених категорій.

Запропоноване нами визначення, на наш погляд, є більш функціональним і має певні переваги:

- змістяться акценти з тільки формування сукупного фінансового потенціалу, що превалювали у попередніх дослідженнях, на його ефективне функціонування та відтворення;
- конкретизується функціонування сукупного фінансового потенціалу країни;
- дозволить без додаткового теоретичного доопрацювання поняття розширювати складові сукупного фінансового потенціалу країни, які вступають у рефлексійну взаємодію;
- розширить процес функціонування сукупного фінансового потенціалу, тобто виробничу частину ресурсів, запасів, засобів та результатів діяльності, які, змінюючи свою форму, забезпечать збільшення матеріальної основи потенціалу в їх циклічному зв'язку;
- зорієнтує функціонування сукупного фінансового потенціалу країни на позитивні результати, перспективи;
- передбачає вимір потоку ресурсів та результатів діяльності, їх спрямування, що, у свою чергу, спростить їх відстеження та контроль;
- підвищить практичну значущість та застосовність теоретичних робок.

Сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, що його характеризують, також відображають грошові потоки суб'єктів фінансово-економічних відносин, а отже, визначаються їх обсягами (сукупні, валові, чисті, достатні, надмірні, дефіцитні), спрямованістю (вхідні, вихідні,

ін'єкції, витоки), часом (теперішні, майбутні). Класифікуючи чинники економічного розвитку на економічні та неекономічні, багато дослідників виділяють фактор часу [501]. Тобто теперішні та майбутні грошові потоки кількісно вимірюються вартістю грошей з урахуванням часу, управління ними для підтримки ліквідності та стабільної платоспроможності, виявленям потреб та можливостей ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни. Потоки, носіями яких є грошові кошти, в ринкових умовах мають ціну і перебувають під впливом таких економічних чинників: період часу, інфляція, ризик, ліквідність.

Означене вище дає змогу дійти певних висновків. *По-перше*, концептуальні можливості рефлексійності як суттєвої характеристики фінансового потенціалу розкриває така практична форма фінансової рефлексії, як дисконтування майбутніх грошових потоків, яка має величезне значення для практичної організації використання фінансового потенціалу на всіх рівнях національної економіки, оскільки з його допомогою можна врахувати майбутні перспективи розвитку, як доводять дослідження американських учених Котликоффа та Бернса [263], що врахування приведеної вартості майбутніх витрат визначає загальну ступінь незабезпеченості всього фінансового господарства країни.

По-друге, для врахування чинника інфляції слід виокремлювати номінальний та реальний сукупний фінансовий потенціал країни. Тому, на нашу думку, номінальний фінансовий потенціал відображає обсяги фінансових ресурсів з урахуванням чинника інфляції, тобто що склалися на момент розгляду цього обсягу, й обчисленні у національній валюті того року, який є предметом обліку або аналізу. Реальний фінансовий потенціал – це загальний обсяг фінансових ресурсів у різні роки без урахування чинника інфляції.

Також у світлі розгляду нашого об'єкта дослідження постають питання розмежування внутрішніх та залучених зовнішніх фінансових ресурсів, адже, функціонуючи в країні, залучені фінансові ресурси приносять дохід їх зовнішнім власникам, тим самим відволікаючи ресурси на обслуговування та погашення залучень з національної економіки та працюючи на підвищення фінансового потенціалу кредиторів. З огляду на значну та постійно зростаючу залежність національної економіки України від запозичення ресурсів (додаток А) зазначені проблеми набувають дедалі більшої гостроти. Таким чином, для розмежування ресурсів на внутрішні та зовнішні, що загалом

залучаються та функціонують в економіці країни, але мають різноспрямований вплив на об'єкт нашого дослідження та процеси, що його характеризують, ми пропонуємо у складі сукупного фінансового потенціалу країни виокремлювати національний фінансовий потенціал, в обсягах якого не враховуються зовнішні запозичення, тобто, який включає обсяги ресурсів, що формуються та функціонують у межах національної економічної системи.

З огляду на важливість проблеми значної тінізації української економіки, слід розмежувати офіційний та тіньовий фінансовий потенціал. Офіційний фінансовий потенціал у розрізі його складових спостерігається офіційною статистикою, а отже, піддається більш повному обліку та аналізу. Тіньовий фінансовий потенціал – це ресурси, що обслуговують фінансово-економічні процеси тіньової економіки країни, які важко піддаються спостереженню офіційною статистикою, що утруднює їх облік та аналіз.

Таким чином, підсумовуючи, можна додати, що запропоноване визначення є найбільш пріоритетним теоретичним підходом, застосування якого стає основою підвищення ефективності як формування, так і функціонування, а також розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та вагомим підґрунтям для розробки засад його аналізу й використання у практичній площині. Визначення сукупного фінансового потенціалу країни має не тільки важливе наукове, а й практичне значення, оскільки уявлення про його зміст визначає підхід до його оцінки, вимірювання й управління.

1.2. Функції сукупного фінансового потенціалу країни

Однією з перспективних розробок у сфері економічної науки стає дослідження концептуальних положень та теоретичного наповнення категорії сукупного фінансового потенціалу країни. Необхідність дослідження та актуальність даної проблеми виходять з необхідності забезпечення наукового змісту сукупного фінансового потенціалу країни. У таких умовах дуже плідними є теоретичні підходи, що дозволяють акцентувати увагу як на найбільш загальних, так і на конкретних аспектах проблеми, найглибше зрозуміти її основну сутність, окреслити шляхи удосконалення методології та розвитку методичного інструментарію сукупного фінансового потенціалу країни. На підтвердження наведемо думку Є. Малік та Г. Завистовської, що «активізація фінансового впливу на соціально-економічний розвиток

України має передбачати передусім формування нового фінансового світогляду... » [213, с. 120].

Науковий підхід до дослідження сукупного фінансового потенціалу країни передбачає необхідність обґрунтування його теоретичної моделі, що має не тільки найбільш повно описувати даний об'єкт, а й бути інструментом його поглибленого вивчення. Зараз багатьма вченими підкреслюється пріоритетність розроблення науково обґрунтованих управлінських рішень у фінансово-економічній сфері, що, на нашу думку, також стосується сукупного фінансового потенціалу країни, та чому буде сприяти окреслення його функцій. Отже, визначення функцій стає новою та однією з найбільш загальних концепцій, що дозволяє розкрити масштабну категорію сукупного фінансового потенціалу країни, його формування та функціонування в усій багатоплановості, як наголошувалося автором [306; 318].

Питання розвитку національної економіки та фінансової сфери в їх теоретико-методологічному та науково-практичному контекстах, з урахуванням взаємопов'язаних фінансових, економічних, соціальних, політичних та інших аспектів, широко висвітлені у працях багатьох вітчизняних науковців. Наявні публікації з цієї проблематики присвячені лише окремим складовим сукупного фінансового потенціалу країни, напрямам і підходам. Водночас у вітчизняній фінансово-економічній науці відсутні комплексні дослідження теоретико-методологічних засад сукупного фінансового потенціалу країни, що зумовлює потребу в розробці концептуальних підходів та визначення функцій сукупного фінансового потенціалу країни.

Слід зазначити, що до теперішнього часу не сформовані визнані широкою науковою спільнотою функції сукупного фінансового потенціалу країни, тому розв'язання окреслених наукових аспектів стикається з певними труднощами. Одна з яких полягає в тому, що така наукова задача раніше не ставилася та не вивчалася, а зазначене додає гостроти та актуальності нашим напрацюванням. Таким чином розв'язання проблеми функцій потребує посиленої уваги до питань, пов'язаних з сукупним фінансовим потенціалом країни як об'єкта дослідження.

Для повнішого дослідження сукупного фінансового потенціалу країни застосуємо фундаментальні напрацювання відомих вітчизняних вчених у сфері економіки та фінансів. Беручи до уваги дослідження В. Опаріна [251], сфокусуємо їх на об'єкт нашого дослідження, що дає змогу визначи-

ти політекономічний аспект (з точки зору економічної теорії), який є основоположним у дослідженні фінансів, економічних явищ, а отже, і сукупного фінансового потенціалу країни, а також у визначенні його функцій. Застосування політекономічного підходу полягає у розгляді сукупного фінансового потенціалу країни як однієї із економічних категорій, що відображає певні суспільні відносини, має цільове призначення та виконує відповідні функції. При цьому фінансова наука визначає їх змістовне наповнення – що саме відображають дані відносини та які їх характерні ознаки. Такий аспект є домінуючим у наукових дослідженнях ключових засад функціонування фінансів, оскільки формує не тільки теоретичне підґрунтя для їх практичного використання, а й дає можливість сформувати об'єктивне розуміння складних фінансових процесів у суспільстві. Такий підхід, на нашу думку, логічним є використовувати й при дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни, тобто в якості основи формування теоретичного підґрунтя та об'єктивного розуміння даної категорії, формування об'єктивного аналізу складних процесів сукупного фінансового потенціалу країни, місце в економіці та суспільстві для подальшого практичного їх використання. Слід звернути увагу, що діалектика співвідношення між фінансовою наукою та практикою обумовила використання двох методів дослідження фінансів, а отже, і сукупного фінансового потенціалу країни – нормативного і позитивного, що має вагоме значення в процесі розгляду сукупного фінансового потенціалу країни. Нормативний метод полягає у дослідженні загальних засад функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у цілому та окремих фінансових явищ і засновується на виділенні фінансових категорій як наукових абстракцій. Результатом такого дослідження є визначення сутнісних характеристик тієї чи іншої категорії, її функцій, засад і принципів функціонування. Іншими словами, в нашому випадку це визначення певного ідеалу сукупного фінансового потенціалу країни, до якого має наближатися суспільна практика.

У світлі зазначеного, використовуючи нормативний метод дослідження, визначимо та розкриємо функції сукупного фінансового потенціалу країни, адже повне розкриття сутності сукупного фінансового потенціалу країни та його ролі у функціонуванні господарського механізму національної економіки неможливе без окреслення функцій, які він виконує.

Розглядаючи значення функцій сукупного фінансового потенціалу країни, ми апелюємо до думок Л. Лисяк [199, с. 41–42], яка досліджувала функ-

ції держави, щодо їх об'єктивності, виконання зобов'язань, призначення, ролі, місії. Тобто функції сукупного фінансового потенціалу країни мають бути пов'язаними з виконанням конкретних зобов'язань або місії. Функції сукупного фінансового потенціалу країни – це основні призначення його формування та функціонування, у яких відбивається його сутність, цілі та завдання у певних формах і певними методами. Об'єктивність функцій має бути зумовлена закономірностями формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Водночас, визначаючи об'єктивний характер функцій сукупного фінансового потенціалу країни, слід підкреслити, що це не означає, що вони реалізуються поза волею і свідомості людей: сукупний фінансовий потенціал країни лише тоді буде активно формуватися та ефективно функціонувати, коли його функції якнайповніше відповідатимуть об'єктивним потребам суспільства. Отже, усвідомлення цих потреб і необхідності їх задоволення теж впливає на набір функцій сукупного фінансового потенціалу. Проблема, умови, цілі й реальні фактори формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни визначають його специфічність, яка і повинна проявлятися у його відповідних функціях. Спираємось на думку Б. Сац [373, с. 106] і визначаємо, що формування відповідної теоретико-методологічної бази й визначення функцій сукупного фінансового потенціалу країни є лише однією з початкових стадій створення механізмів і систем у будь-яких економічних процесах.

У фаховій літературі не виділяються окремо функції, що відповідали б поняттю «сукупний фінансовий потенціал країни». Досліджуючи фінансовий потенціал України, С. Шумська зазначила, що «кожний сегмент фінансів, який було розглянуто з точки зору формування сукупного фінансового потенціалу, зберігає свої самостійність та функції, і разом вони, окрім того, ще є основою реалізації національних інтересів країни» [457, с. 62]. Тобто, іншими словами, функції фінансів в цілому застосовні і до сукупного фінансового потенціалу країни. Однак, на нашу думку, це дуже дискусійне твердження, яке ми спробуємо проаналізувати, а якщо вдасться, то і спростувати, пропонуючи та розкриваючи функції сукупного фінансового потенціалу країни у перебігу нашого дослідження. Беручи до уваги, що С. Шумська при розгляді фінансового потенціалу України, як зазначалося раніше, включає у його склад всі сфери та ланки фінансової системи, наведемо узагальнено їх функції.

Загальновідомо, що фінанси, маючи двоїсту природу, виконують дві функції: розподільчу, яка проявляється в процесі розподілу і перерозподілу ВВП шляхом утворення фондів грошових коштів, що використовуються з метою задоволення потреб; контрольну, яка проявляється у контролі за проходженням розподільчого процесу, правильності утворення, розподілу і використання фондів грошових коштів у процесі господарювання.

Загальноприйнятим є те, що фінанси суб'єктів підприємництва виконують наступні функції: формування фінансових ресурсів у процесі фінансово-господарської діяльності; розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності, виконання зобов'язань перед бюджетами, фінансовими установами та ін.; регулювання та контроль грошових потоків та фондів для регламентування розподільчих процесів, дотримання вартісних пропорцій, здійснення розвитку підприємства, формування та реалізації фінансових ресурсів у відтворювальному процесі.

У доповнення до зазначених найбільш згадуваними у фаховій літературі є функції: акумулююча, яка полягає в мобілізації та накопиченні фінансових ресурсів у процесі фінансово-господарської діяльності; відтворювальна, яка характеризується збалансуванням ресурсів на всіх стадіях кругообігу в процесі відтворення; інвестиційна, яка розкривається через здійснення інвестиційної діяльності.

Традиційно фінансові ресурси населення характеризуються виконанням таких функцій, як: розподільча, яка розподіляє дохід, що припадає на частку окремого домогосподарства між усіма його учасниками, а також на споживання та накопичення; регулююча, яка полягає в узгодженні інтересів усіх членів домогосподарства як єдиного цілого, що досягається через перерозподіл фінансових ресурсів між усіма учасниками; контрольна, що характеризується необхідністю здійснення постійного контролю як за формуванням, так і за використанням доходів домогосподарств; інвестиційна, яка проявляється в тому, що домогосподарства є одним з основних постачальників фінансових ресурсів в економіку.

Загальновідомо, що до функцій міжнародних фінансів належать: перерозподільча, основою якої є перерозподіл фінансових ресурсів та капіталів між суб'єктами міжнародних економічних відносин; контрольна, що полягає у забезпеченні контролю (валютного, митного, податкового, адміністратив-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ного та інституційного) за міжнародними фінансовими відносинами, фінансовими потоками та капіталами; регулюючо-координуюча, що забезпечує координацію зусиль щодо регулювання міжнародних фінансових відносин.

Досліджуючи теоретико-методологічні аспекти фінансової системи України, В. Опарін розширює класичні функції фінансів та визначає й обґрунтовує такі, як [253, с. 9–10]: відтворювальна (фінансове забезпечення безперервності суспільного виробництва), розподільна (опосередкування розподілу і перерозподілу вартості ВВП) та контрольна (здійснення контролю за діяльністю суб'єктів фінансових відносин у процесі руху грошових потоків).

Підсумовуючи наведене, можна зазначити, що функції фінансів суб'єктів фінансових відносин, а отже, і складових сукупного фінансового потенціалу країни, базуються на розподільчо-перерозподільних відносинах в суспільстві та реалізуються на основі формування і використання фондів грошових коштів. При єдиній сутності функцій фінансів складових сукупного фінансового потенціалу країни існують особливості у створенні та використанні фінансових ресурсів суб'єктів фінансових відносин. Разом з тим, розглядаючи сукупний фінансовий потенціал країни, слід зазначити, що спиратись тільки на зазначені функції недостатньо тому, що вони відбивають та характеризують окремі складові сукупного фінансового потенціалу країни як розрізнені елементи, не розкриваючи особливостей та властивостей об'єкта нашого дослідження як цілісного. Тож сукупному фінансовому потенціалу країни, на нашу думку, мають бути притаманні специфічні функції, що визначають його особливе місце в економіці країни, в теорії фінансів та відрізняють його від інших різновидів потенціалів, як зазначалося автором [306; 318].

Досліджуючи міжнародний досвід фінансової стабільності та інструменти запобігання фінансовим кризам і розробляючи рекомендації для України, О. Любіч та В. Домрачев [207, с. 79], використовуючи доробки світових фахівців [512], доходять висновку, який вже наводився автором [306], що фінанси, фінансові процеси характеризуються певними складнощами, що пов'язано з таким: функції фінансів істотно відрізняються від інших економічних функцій, зокрема обміну, виробництва й розподілу ресурсів; фінанси сприяють економічному зростанню, підвищенню ефективності економіки й, нарешті, соціальному процвітання; фінансова ста-

більність виконує соціальну функцію – забезпечує суспільне благо, тому монетарна й фінансова стабільність тісно пов'язані.

Беручи до уваги все вищезазначене, вкотре визначимось, що існують певні особливості функцій сукупного фінансового потенціалу країни, адже:

- багатоскладність досліджуваної категорії сукупного фінансового потенціалу країни визначає виділення та виокремлення тих функцій, що притаманні як окремим складовим, так і об'єкту дослідження в цілому;

- сукупний фінансовий потенціал країни розглядається нами не тільки в якості ресурсів, а і в якості процесів та результатів, а отже, розгляду потребують функції, що визначають як ресурси, так і процеси, і результати функціонування сукупного фінансового потенціалу країни;

- функції сукупного фінансового потенціалу країни – це зовнішній вияв його внутрішньої сутності, що розкриває його функціональне суспільне призначення у національній фінансово-економічній системі.

Для початку спробуємо окреслити призначення і роль сукупного фінансового потенціалу в національній фінансово-економічній системі. На нашу думку, в цілому фінансово-економічне призначення, роль сукупного фінансового потенціалу країни полягає в наступному:

- формування сукупного фінансового потенціалу країни мобілізує та накопичує значний обсяг фінансових ресурсів усіх його складових для фінансового забезпечення національної економіки;

- функціонування сукупного фінансового потенціалу країни забезпечує кругообіг фінансових ресурсів і тим самим безперервність процесів як свого відтворення, так і економічного;

- функціонування мобілізованого та накопиченого сукупного фінансового потенціалу країни здійснюється через перерозподіл фінансових ресурсів між галузями, регіонами, верствами населення, юридичними і фізичними особами тощо;

- функціонування сукупного фінансового потенціалу країни впливає на інтереси суб'єктів перерозподільних відносин і регулює різні напрями фінансово-економічного розвитку;

- сукупний фінансовий потенціал країни відіграє важливу роль в системі економічних методів управління економікою, регулюючи її своїм функціонуванням;

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- сукупний фінансовий потенціал країни є індикатором фінансово-економічного стану не тільки країни, а й держави, підприємств та організацій, населення як складових сукупного фінансового потенціалу країни;
- формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу повинно забезпечувати контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів країни.

Також слід зазначити, що активне формування, ефективне функціонування та розширене відтворення сукупного фінансового потенціалу України є результатом реалізації фінансово-економічної політики, зміст якої визначається пріоритетними національними інтересами. Країна, яка в якості основної пріоритетної мети обирає зміцнення її сукупного фінансового потенціалу, забезпечує у майбутньому зменшення своєї залежності та національний суверенітет, можливість досягнення практично будь-якого із завдання фінансово-економічного, соціального та політичного розвитку.

Визначаючи функції сукупного фінансового потенціалу країни, застосуємо підхід, запропонований А. Гриценком [80, с. 139–146]. При дослідженні розвитку форм обміну, вартості та грошей він класифікує функції грошей на внутрішні та зовнішні, основні та похідні, власні та вмінені. Досліджуючи функції сукупного фінансового потенціалу країни, вважаємо за доцільне поділити його функції на основні, похідні та вмінені. Такий поділ функцій показує їх розмежування за групами, дозволяє більш глибоко визначити досліджуване явище, точніше оцінити місце та роль кожної функції у формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу країни. Розкриття змісту цих функцій дає змогу всебічно, науково обґрунтовано підійти до процесу формування й функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Отже, сукупному фінансовому потенціалу країни будуть притаманні функції, що якнайточніше зможуть характеризувати його фінансово-економічну сутність. Кількісна сутність характеризується мобілізованим, накопиченим та реалізованим обсягом сукупного фінансового потенціалу країни. Сучасні умови господарювання обумовлюють необхідність дослідження сукупного фінансового потенціалу України як здатності мобілізувати, накопичувати та ефективно витрачати сукупні фінансові ресурси країни. Наявність фінансових ресурсів у достатньому обсязі дозволяє говорити про фінансову самостійність, фінансово-економічну безпеку та су-

веренітет країни. Також очевидним є те, що вирішення таких завдань, як забезпечення добробуту, формування потенційних можливостей та використання наявних ресурсів, забезпечення соціально-політичної та фінансово-економічної стабільності, можливо тільки при наявності в країні достатнього обсягу фінансових ресурсів. Якісна виявляється у відтворювальному процесі через форми організації фінансових відносин формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, у його перерозподілі, та через ефективне функціонування регулювання економічного стану країни. У загальному переліку зобов'язань сукупний фінансовий потенціал країни як забезпечувальний ресурс є основою та результатом функціонування всієї національної економіки, у підсумку має забезпечувати розвиток країни, відповідно, і добробут кожного.

До основних функцій, що відображають сутнісний зміст сукупного фінансового потенціалу країни, які є дуже важливими, без яких сукупний фінансовий потенціал країни не був би ним, можна віднести: мобілізаційну, накопичувальну, реалізаційну. Ці функції вичерпно внутрішнім і зовнішнім способом розкривають сутність сукупного фінансового потенціалу країни. Це не означає, що сукупному фінансовому потенціалу країни не притаманні інші функції, але всі вони містять у собі зазначені основні функції як свою основу та мають похідний характер. Це похідні функції сукупного фінансового потенціалу країни. До похідних функцій сукупного фінансового потенціалу країни можна віднести: відтворювальну, перерозподільну, регулюючу.

Наведені основні та похідні функції є власними функціями сукупного фінансового потенціалу країни, тобто притаманними йому як сукупному фінансовому потенціалу країни. Але, окрім основних та похідних, сукупний фінансовий потенціал країни може виконувати й вмінені функції, тобто такі, яких він набуває, коли виконує ту чи іншу роль у системі фінансових, економічних, соціальних та інших відносин. До вмінених функцій сукупного фінансового потенціалу можна віднести: соціальну, координаційну, контрольну. Однак, всі ці функції сукупного фінансового потенціалу країни є для нього вміненіми, тобто такими, які він починає виконувати, коли включається у зовнішні для нього системи, їх визначеність походить із зовнішнього середовища, а не із внутрішньої сутності сукупного фінансового потенціалу країни. Безумовно, сукупний фінансовий потенціал країни може виконувати й вищенаведені, й багато інших вмінених функцій. Але

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

це не має жодного відношення до власних функцій сукупного фінансового потенціалу, які виражають його сутність. Вмінених, зовнішніх функцій сукупного фінансового потенціалу може бути безліч у залежності від використання сукупного фінансового потенціалу країни.

Функції сукупного фінансового потенціалу країни реалізуються у певній послідовності. Наведене наочно демонструє *рис. 1.1*, де визначено не тільки функції сукупного фінансового потенціалу країни, а й послідовність їх виконання та їх взаємозв'язок та взаємообумовленість.

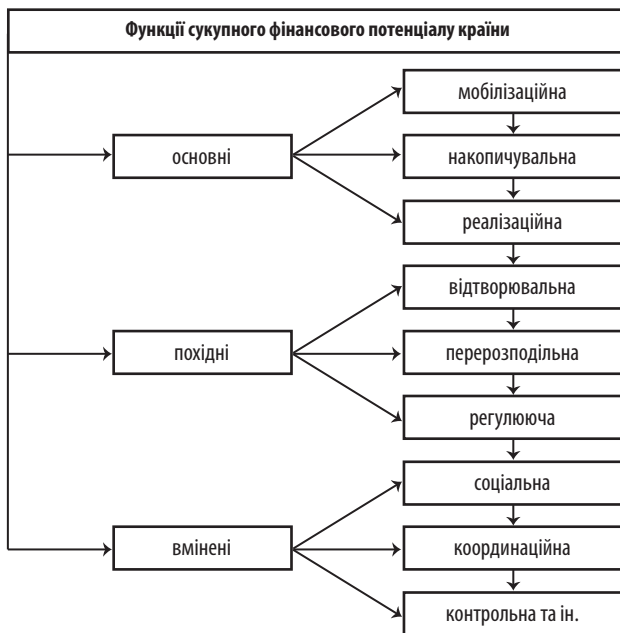

Рис. 1.1. Групування, послідовність та взаємообумовленість функцій сукупного фінансового потенціалу країни (запропоновано автором)

Кожна із вищезазначених функцій має свою специфіку та потребує у зв'язку з цим розкриття та конкретизації.

Перша з основних функцій сукупного фінансового потенціалу країни, мобілізаційна функція, полягає у можливості та потребі мобілізації якнайбільшого обсягу фінансових ресурсів за рахунок усіх складових сукупного

фінансового потенціалу країни, яка реалізується в формуванні останнього, що є важливим для економіки, адже стає фактором подолання дефіциту коштів усіх складових. Функція мобілізації витікає із такої концепції сукупного фінансового потенціалу країни, як формування сукупності фінансових ресурсів. Якщо ми говоримо про сукупний фінансовий потенціал країни як цілісний об'єкт дослідження, то, виходячи з розглянутих вище функцій фінансів держави, підприємств та населення, а якщо конкретніше, то з реалізації зазначених функцій на основі формування та використання фінансових ресурсів, з точки зору сукупного фінансового потенціалу країни сформовані фінансові ресурси усіх складових потрібно спочатку мобілізувати, щоб отримати їх сукупність в якості можливостей, а не простого кількісного поєднання.

Здійснення цієї функції має першочергове значення тому, що максимальна мобілізація фінансових ресурсів є необхідною передумовою успішного функціонування національної економіки, за рахунок ефективної системи мобілізації ресурсів можливо притягувати та активізувати резерви, додаткові вільні ресурси. Без виконання цієї функції неможлива реалізація сукупним фінансовим потенціалом країни інших функцій. Ця функція реалізується через мобілізацію фінансових ресурсів у бюджетах різних рівнів, через діяльність фінансово-кредитної сфери по мобілізації ресурсів, через мобілізацію ресурсів у позабюджетних фондах, через мобілізацію ресурсів у процесі господарської діяльності суб'єктів господарювання та населення. Мобілізаційна функція сукупного фінансового потенціалу країни спричиняє виникнення різних фінансово-економічних механізмів її реалізації та різних складових, які надалі, розвиваючись, формують цілісний, злагоджений комплекс, що є основою для розвитку як складових, так і сукупного фінансового потенціалу загалом.

Дослідники фінансового та податкового потенціалів регіонів у своїй роботі [161, с. 5], визначаючи проблемні аспекти, зазначають, що фінансовий потенціал – це сукупність фінансових ресурсів, мобілізація яких у повному обсязі ніколи не досяжна для цілей розвитку територій та задоволення соціально-економічних потреб громадян.

Цільову спрямованість ресурсів, які мобілізовані, підкреслює у своєму дослідженні теоретичних та методологічних підходів до оцінки фінансового потенціалу муніципальних утворень К. Менькова [220, с. 33], ствер-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

джуючи, що фінансовий потенціал – це та частина фінансових ресурсів, що мобілізуються, яка може бути спрямована на розвиток.

Зазначена проблема обсягів мобілізації та спрямування мобілізованих фінансових ресурсів характерна для багатьох країн світу. На конференції ООН [234] визначено для країн, що розвиваються, пріоритетні напрями дій для досягнення розвитку, одним з яких є мобілізація фінансових ресурсів з метою розвитку та нарощення потенціалу.

Припущення про недосяжність повної мобілізації сукупності фінансових ресурсів дає підґрунтя говорити про: ступінь накопичення сукупності фінансових ресурсів, що включає мобілізовані ресурси всіх складових сукупного фінансового потенціалу країни; ступінь використання сукупного фінансового потенціалу країни, яку можливо збільшити за умов максимального залучення та оптимальної реалізації всіх мобілізованих та накопичених ресурсів.

Наступна основна функція сукупного фінансового потенціалу країни, що реалізується після мобілізаційної – накопичувальна – знаходить своє відображення у процесі нагромадження сукупності мобілізованих фінансових ресурсів усіх складових, а отже, і сукупного фінансового потенціалу країни загалом як складної консолідованої категорії. Накопичувальна функція – забезпечення акумулювання сукупності фінансових ресурсів, що у підсумку створить ресурсну базу для реалізації наступних функцій. Здійснення цієї функції має значення тому, що вона виявляється у забезпеченні та посиленні результатів мобілізації як сукупного фінансового потенціалу країни, так і фінансового потенціалу окремих його складових, суб'єктів господарювання, а отже, і всієї економіки країни, створюючи нові можливості. Накопичувальна функція сукупного фінансового потенціалу країни має прояв у концентрації ресурсів та у накопиченні значних обсягів потенціалу. За рахунок мобілізованого та накопиченого сукупного фінансового потенціалу країни забезпечується фінансово-економічна стабілізація та розвиток, а також підвищується капіталізація економіки країни і зміцнюється її ресурсна база. На цьому наголошують й фахівці МВФ [480; 474], стверджуючи, що мобілізація достатніх ресурсів є одним з основних компонентів стратегії зростання та розвитку, а країни, які в минулому накопичили фінансові активи, відчувають менший тиск з боку фінансової глобалізації та фінансових ринків.

Загальноновизнаною є та властивість, що від того, наскільки мобілізовано та накопичено сукупний фінансовий потенціал країни, значною мірою залежать обсяги його реалізації, рівень загальної збалансованості фінансово-економічного стану країни. Тобто зазначені вище основні функції сукупного фінансового потенціалу країни не тільки слугують основою, а й роблять значущою наступну основну функцію.

Третя основна функція сукупного фінансового потенціалу країни – реалізаційна – знаходить своє відображення у постійній реалізації сукупного фінансового потенціалу, тобто у переведенні ресурсів у сферу обігу в усіх сферах національної економіки, отримуючи результати від його функціонування, реалізуючи мобілізований та накопичений сукупний фінансовий потенціал країни.

Виділені функції максимально відбивають сутність сукупного фінансового потенціалу країни для господарського механізму національної економіки. Ключовими моментами виступають: обсяги фінансових ресурсів, які можна мобілізувати та накопичити для досягнення цілей; всеохоплюючий характер мобілізації та накопичення фінансових ресурсів; механізми перетворення ресурсів на результат і навпаки.

У підсумку варто зазначити, що сукупний фінансовий потенціал країни за своєю сутнісною характеристикою передбачає максимізацію результату з мобілізації, накопичення та реалізації фінансових ресурсів.

Виконання сукупним фінансовим потенціалом країни, як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, своїх основних функцій якраз і стає тими умовами, за яких він перетворюється у реальні ресурси суспільного відтворення.

Також виконання сукупним фінансовим потенціалом країни основних функцій слугує основою для виокремлення та реалізації похідних його функцій. Розглянемо похідні функції сукупного фінансового потенціалу, до яких, як зазначалося вище, відносяться: відтворювальна, перерозподільна, регулююча.

Відтворювальна функція сукупного фінансового потенціалу країни полягає у його функціонуванні, яке реалізується через забезпечення кругообігу фінансових ресурсів і тим самим безперервності процесу відтворення. Всі складові формують фінансові ресурси сукупного фінансового потен-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ціалу країни, які використовуються та забезпечують потреби розширеного відтворення. Для економіки країни важливою є ця функція сукупного фінансового потенціалу країни, ефективного функціонування якого забезпечить необхідні темпи відтворення, на що безпосередній вплив надають його основні функції.

Дана функція цілком пов'язана із попередніми, оскільки саме мобілізовані та накопичені ресурси у процесі реалізації стають джерелом для розширеного відтворення. Беручи до уваги дослідження В. Опаріна [253, с. 9–10], можна зазначити, що сукупний фінансовий потенціал країни безпосередньо взаємопов'язаний з відтворювальним процесом. З одного боку, завдяки мобілізації, накопиченню та реалізації сукупності фінансових ресурсів відбувається забезпечення процесу виробництва ВВП, а з іншого – розподіл та перерозподіл його вартості. Функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, що засновується на кругообігу фінансових ресурсів, спрямоване на створення сприятливих умов для суспільного виробництва. При цьому завдання сукупного фінансового потенціалу країни обумовлюються функціями фінансів: відтворювальною, перерозподільною (перерозподілу вартості ВВП) та контрольною. У контексті реалізації відтворювальної функції сукупний фінансовий потенціал країни має забезпечити оптимальне розміщення фінансових ресурсів, способи їх переміщення у часі і просторі, ліквідність та управління ризиками.

Відтворювальна функція сукупного фінансового потенціалу країни тісно пов'язана з перерозподільною функцією, яка відображає процес перерозподілу ресурсної бази з метою формування доходів, а на їх основі ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни, тобто сукупності ресурсів країни. Відтворювальні процеси обумовлюють об'єктивну необхідність перерозподілу сукупного фінансового потенціалу країни для забезпечення потреб усіх суб'єктів національної економіки, що супроводжується рухом фінансових ресурсів: перерозподілом фінансових ресурсів між регіонами, галузями, окремими верствами населення тощо. В Україні існують як галузеві, так і регіональні диспропорції перерозподілу фінансових ресурсів. Найбільші обсяги ресурсів спрямовуються в розвинуті галузі та сфери фінансово-економічної діяльності та у привабливіші, які характеризуються швидким оборотом ресурсів та приносять швидкий прибуток. Таке становище не сприяє збалансованому ресурсному забезпеченню еко-

номії країни та спричиняє подальший розрив між регіонами, галузями, населенням тощо.

Забезпечення стабільного стану національного господарства країни вимагає цілеспрямованого перерозподілу фінансових ресурсів з метою регулювання економіки, що реалізується через наступну регулюючу функцію сукупного фінансового потенціалу країни.

Регулююча функція сукупного фінансового потенціалу країни має на меті регулювання фінансово-економічних процесів на основі перерозподільчих процесів. Регулююча функція реалізовується на основі перерозподілу мобілізованих та накопичених фінансових ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни у процесі їх реалізації і відтворення та спрямування на задоволення потреб економіки з метою регулювання процесів і пропорцій економічного відтворення. Регулююча функція сукупного фінансового потенціалу країни спрямована на визначення рівня та пропорцій розподілу обмежених фінансових ресурсів для забезпечення задоволення потреб складових об'єкта дослідження, розвитку їх фінансового потенціалу. Ця функція є не менш важливою за попередні. Про важливість зростання ролі та значущості фінансового регулювання, розвитку регуляторних процесів на національному рівні неодноразово зазначалося вітчизняними науковцями, наприклад, на цьому наголошував Л. Лазебник [193]. Так, С. Львовчкін, В. Опарін, В. Федосов [208, с. 5] зазначають, що взаємозв'язок фінансів і економіки має доволі складний і неоднозначний характер та може розглядатися у двох аспектах – регульовальному й забезпечувальному. Почнемо з першого, який пов'язаний із системою регулювання темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку. При цьому наука розглядає економіку як об'єкт, а фінанси – як інструментарій впливу.

Визначення та характеристика основних і похідних функцій сукупного фінансового потенціалу країни дає змогу виокремити його вмінені функції. Визначення та реалізація вмінених функцій забезпечується вирішенням конкретної проблеми формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Так, визначення вмінених функцій може відображати систему пріоритетів фінансово-економічної політики України сьогодні та на перспективу тощо. Ми, на нашу думку, окреслили найбільш значущі для будь-якої країни та державного устрою вмінені функції, які можуть реалізуватися завдяки ресурсам сукупного фінансового потенціалу України.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Побудова підвалин соціальної держави ставить на важливе місце вирішення соціальних проблем. Соціальна функція сукупного фінансового потенціалу країни пов'язана з макроекономічною стабілізацією, що надає фінансові можливості вирішувати соціальні проблеми. Країна має галузі і сфери, про які вона зобов'язана піклуватися, забезпечуючи їх стабільне функціонування, а отже, виділяти для цього фінансові ресурси. Соціальна функція сукупного фінансового потенціалу країни здійснюється через його перерозподіл й реалізацію на сприяння розвитку освіти, культури, охорони здоров'я, забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, тобто на соціальну безпеку, людський розвиток, рівень і якість життя, здійснення соціальних видатків, а отже, виконання зазначеної функції.

Координаційна функція сукупного фінансового потенціалу країни визначається двояко: по-перше, як процесами координації економічного стану країни на основі виконання сукупним фінансовим потенціалом країни своїх основних та похідних функцій, по-друге, процесами узгодження та взаємозв'язку формування й функціонування самого сукупного фінансового потенціалу країни та всіх його складових. Виконання зазначеної функції дасть змогу ефективно реалізовувати його попередні функції у часових та просторових рамках. Виконання цієї функції створює передумови для безперервного формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни за рахунок встановлення стійких зв'язків між його складовими, функціями.

Контрольна функція сукупного фінансового потенціалу країни полягає у контролі за його формуванням та функціонуванням. Основу контрольної функції становить рух фінансових ресурсів при формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу країни, при виконанні ним вищенаведених функцій, що виступає універсальним знаряддям контролю за сукупним фінансовим потенціалом країни. Завдяки контрольній функції, її «сигналам» визначається, як складаються пропорції в мобілізованих, накопичених, реалізованих, відтворених та перерозподілених фінансових ресурсах, наскільки своєчасно ресурси поступають в розпорядження різних суб'єктів господарювання, тобто складових сукупного фінансового потенціалу країни, економічно і чи ефективно ними використовуються. Контрольна функція сукупного фінансового потенціалу країни діє в тісній взаємодії

з попередніми функціями, адже завдяки їй здійснюється контроль за діяльністю як всіх складових в якості суб'єктів економічних та фінансових відносин, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом у процесі руху грошових потоків, формування та функціонування об'єкта дослідження.

Наведена класифікація функцій відповідає на питання про те, яким чином та у яких формах сукупний фінансовий потенціал країни реалізує свої сутність, призначення та можливості. Такий підхід до визначення та розмежування функцій також відкриває широкі можливості для подальшого аналізу феномену сукупного фінансового потенціалу країни. Важливо тільки розрізнити сутність явища та його зовнішні різноманітні форми існування.

Постійні фінансово-економічні та соціально-політичні зміни різною мірою впливають на сукупний фінансовий потенціал України, на його стабільність, зміцнення та ефективність виконання ним своїх функцій. Реалізація функцій сукупного фінансового потенціалу країни передбачає стійкий і поступальний взаємопов'язаний та взаємообумовлений розвиток усіх його складових. При цьому виконання функцій сукупного фінансового потенціалу країни забезпечується всіма наявними засобами: фінансовими, політичними, економічними, правовими, організаційними тощо.

Важливим стає завдання не тільки визначення функцій сукупного фінансового потенціалу країни, а й на цій основі дослідження їх виконання у практичній площині. Використання розглянутих функцій дає змогу максимально ефективно впливати на процеси формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. При цьому з'являються передумови його цілеспрямованого функціонування в фінансово-економічній системі країни.

1.3. Класифікація сукупного фінансового потенціалу країни

Кожний етап фінансово-економічного розвитку країни має свої проблеми, навколо яких об'єднуються основні наукові роздуми і вирішення яких, як в теоретичному, так і в практичному розумінні, стає необхідністю. Наявність фінансово-економічних негараздів у більшості країн світу, що розглянуто вище, дозволяє сфокусувати важливість проблеми для економіки будь-якої країни на дослідженні не тільки сутності, а й джерел формування, форм прояву, напрямів використання, обсягів накопичення

сукупного фінансового потенціалу країни тощо. Це пов'язано з тим, що сукупний фінансовий потенціал країни виступає тією основою, на якій базуються розробка та реалізація позитивних тенденцій в економіці будь-якої країни, визначення пріоритетних шляхів розвитку. Пріоритетними завданнями на сьогодні є стабілізація економіки України, в тому числі за рахунок об'єктивного формування, ефективного функціонування, розширеного відтворення, а отже, і зміцнення її сукупного фінансового потенціалу. Багатоаспектність поняття сукупного фінансового потенціалу країни, наявність багатьох різних складових, численність суб'єктів визначають необхідність його відповідної класифікації залежно від тих особливостей, функцій та ознак, які притаманні як йому, так і його складовим. Ця проблематика залишається маловивченою у вітчизняній і зарубіжній літературі, проте значущість для економічної теорії і фінансової практики сукупного фінансового потенціалу країни як основи забезпечення стабільної економіки України безсумнівна, що зумовлює актуальність наукового пошуку в цьому напрямку, який вже був здійснений автором [284].

Дослідженню сутності та теоретичних основ багатосторонньої категорії «фінансовий потенціал» присвячено значну кількість наукових розвідок. Також значна увага приділяється дослідженню теоретичних і практичних аспектів класифікації фінансового потенціалу у розрізі території (регіону) та різних складових сукупного фінансового потенціалу країни. Однак, розглядаючи окремі аспекти та різні сторони фінансового потенціалу, автори обмежуються фрагментарним зверненням до тих чи інших питань в контексті інтересів власних досліджень. Цілісних робіт, присвячених вивченню класифікації сукупного фінансового потенціалу країни як окремо взятого проблемного об'єкта дослідження з можливістю реалізації одержаних обґрунтованих положень, практично не існує. Попри значний інтерес науковців до питання фінансового потенціалу та значну чисельність авторських публікацій на дану тему, невирішеними залишаються питання, пов'язані з сукупним фінансовим потенціалом країни та його класифікацією. У зв'язку з цим завдання дослідження полягає, перш за все, у розробці класифікації сукупного фінансового потенціалу країни, в основу якої, на нашу думку, повинно бути покладено певні базові характеристики об'єкта дослідження, тобто відповідно його функції, роль та місце в економіці (в тому числі відповідно до сучасних вимог посилення інформаційності

для цілей всебічного аналізу, управління та контролю), як вже зазначалося автором [284].

Незважаючи на те, що дослідження сутності категорії «сукупний фінансовий потенціал країни» у наукових публікаціях недостатньо виявлено, науковці широко користуються терміном «фінансовий потенціал» при характеристиці ступеня розвитку окремих суб'єктів господарювання, регіонів, галузей, територій і держав. Практично кожен дослідник обґрунтовує власні підходи до вибору класифікації фінансового потенціалу, повністю або частково використовуючи нагромаджений досвід з опрацьованих питань [284].

В економічній літературі досить активно використовується поняття «фінансовий потенціал», але як його зміст, так і класифікація багатьма науковцями пропонується по-різному. У численних дослідженнях фінансовий потенціал класифікується за різними ознаками, які в свою чергу залежать від мети формування та функціонування, складових, різновидів потенціалу тощо. Розглядаючи фінансовий потенціал підприємств, П. Комарецька запропонувала загальну класифікацію видів потенціалів в залежності від різних видів ознак, що об'єднує значну їх кількість [163, с. 12–13; 164]. Але наведена класифікація є широко узагальненою та недостатньо розкриває особливості фінансового потенціалу. В багатьох дослідженнях поняття фінансового потенціалу ототожнюють з бюджетним, податковим та інвестиційним потенціалом тощо. Продовжуючи дослідження проблеми фінансового потенціалу, а конкретно бюджетного потенціалу держави, В. Коновченко, спираючись на методику П. Комарецької, запропонував загальну класифікацію фінансового потенціалу [167, с. 277; 164]. Зазначена класифікація містить такі види та деталізацію фінансового потенціалу: за рівнем абстрагованості (суспільства; економічний; духовного виробництва); залежно від рівня агрегованості оцінки (потенціал світового господарства; держави; галузевий; регіональний; територіальний; суб'єктів господарювання; домогосподарств); за спектром урахованих можливостей (внутрішньосистемний; зовнішній (ринковий); за сферами (державних фінансів; суб'єктів господарювання; домогосподарств); за функціональним призначенням (бюджетний; грошово-кредитний; інвестиційний); за мірою реалізації потенціалу (фактичний, досягнутий, реалізований); втрачений (нереалізований); перспективний (вектор розвитку). Але запропонована класифікація

стосується лише бюджетного потенціалу держави, що концентрує у собі фінансові ресурси та фінансові потоки бюджетів, які, безумовно, є вагомою, але не єдиною складовою сукупного фінансового потенціалу країни.

Досліджуючи взаємовплив збалансованості фінансової системи та фінансового потенціалу території та методики оцінювання фінансового потенціалу у процесі прийняття управлінських рішень, Б. Карпінський та В. Григоренко зазначили, що фінансовий потенціал як економічну категорію в сучасній науці розглядають із різних сторін. Так, з позиції права власності – як фінансовий потенціал держави, фінансовий потенціал регіону та фінансовий потенціал підприємства, а в залежності від часу відтворення – як накопичений та поточний фінансовий потенціал [145, с. 37]. Також вони розглядають фінансовий потенціал території у контексті двох складових: пасивного та активного потенціалу. Такий підхід, на їх думку, має значення у контексті коректності оцінювання ефективності прийнятих управлінських рішень [145, с. 44]. У багатьох дослідників категорії фінансового потенціалу збігаються думки стосовно ознак та їх характеристик у класифікації. Підтверджуючи це, зазначимо, що з позиції права власності термін «фінансовий потенціал» також розглядають інші дослідники [228, с. 142] як фінансовий потенціал держави, фінансовий потенціал регіону й фінансовий потенціал підприємства, а залежно від часу відтворення він буває накопичений та поточний.

Але, незважаючи на значні доробки у сфері визначення класифікаційних ознак групування фінансового потенціалу, багато науковців обмежуються лише окремими його аспектами, не беручи до уваги інші важливі моменти. Подібні підходи, вочевидь, дозволяють краще аргументувати точку зору конкретного дослідника, але, у той же час, дещо обмежують загальне розуміння сутності фінансового потенціалу. Розглядаючи персональні фінанси у фінансовій системі держави, Р. Єкшембієв досліджував особливості інвестиційного та ощадного процесів, виокремив такі моделі фінансової поведінки, як споживачі (ті, хто не має можливості виділяти частину доходу на заощадження); активні заощадники, які здатні сформувати заощадження; позичальники (мають заощадження й використовують залучені кошти); інвестори (мають великі у порівнянні з іншими доходи, що дозволяють їх вкласти в активи) [156, с. 283; 106]. Наведена класифікація широко розкриває та описує персональні фінанси, формування та функціонування фі-

нансових ресурсів населення, які є вагомими складовими сукупного фінансового потенціалу країни, що і аргументує розгляд нами запропонованої класифікації. Це ще раз підтверджує, що будь-яка класифікація пов'язується з певними рисами.

Саме багатогранність сутнісного прояву фінансового потенціалу, багатоаспектність його оцінки, складність здійснення регулювання, наявність внутрішніх і зовнішніх чинників щодо формування та використання фінансового потенціалу виправдовують різноманітність класифікацій, їх численні ознаки, які дозволяють більш гнучко здійснювати його розвиток в сучасних умовах.

Таким чином, розгляд авторських підходів свідчить, що класифікаційних ознак поділу фінансового потенціалу є чимало, фінансовий потенціал за формальними ознаками можна класифікувати по-різному: залежно від мети, умов тощо. Узагальнюючи аналіз літературних джерел, можна підсумувати, що існуючі класифікації фінансового потенціалу відображають найбільш суттєві його ознаки, а при необхідності вони можуть бути поглиблені залежно від дослідницьких цілей. Але відсутня єдність у виборі принципів для класифікації ускладнює вирішення багатьох питань теорії та практики фінансового потенціалу. Автори вносили свої ознаки, які, на їх думку, повно характеризують об'єкт, проте нам хотілося виділити ті ознаки, які найбільш повно розкривають зміст такої категорії, як «сукупний фінансовий потенціал країни».

У своїй статті «Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки» С. Шумська [457, с. 62] досліджує деякі теоретико-практичні питання фінансового потенціалу країни, але не надає його класифікації.

Отже, загальноприйнятої класифікації сукупного фінансового потенціалу країни сьогодні немає. Відсутність класифікації сукупного фінансового потенціалу країни є результатом слабкої теоретичної бази, в результаті чого не забезпечується єдиний підхід до проблеми, що досліджується. Це дезорієнтує та штучно стримує активне використання досягнень науки у практиці формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Беручи до уваги різні цілі та різне походження фінансового потенціалу окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни, виникає потреба у класифікації останнього, яка узагальнить та уніфікує існуючі класифікації фінансового потенціалу його складових, розроблятиметься

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

з огляду на потреби, наявність та здатність генерувати, мобілізувати, реалізовувати фінансові можливості з метою отримання позитивних результатів фінансово-економічної діяльності відповідних об'єктів: окремого суб'єкта господарювання, локальної економічної системи регіону та всієї країни, як зазначалося автором [284].

У плані задач дослідження теоретичний і практичний інтерес, на нашу думку, представляє загальна класифікація сукупного фінансового потенціалу країни за багатьма його ознаками. Повнота й обґрунтованість класифікації завжди визначалась критеріями, які застосовуються. Вибір критерію поділу обґрунтовується сутністю поняття, що класифікується, та функціями й особливостями, які притаманні сукупному фінансовому потенціалу країни. Головне в класифікації, щоб вона надавала необмежені можливості для опрацювання широкого кола аспектів сукупного фінансового потенціалу країни.

Створюючи класифікаційні основи сукупного фінансового потенціалу країни, необхідно, перш за все, виходити з розуміння поглибленої розробки самої науки про сукупний фінансовий потенціал країни, її теорії та методології, запровадження і вдосконалення практики. Необхідно взяти до уваги, що класифікація сукупного фінансового потенціалу країни потрібна для: а) наукової розробки основ теорії; б) подальшого вдосконалення практики формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни; в) підвищення ефективності та якості функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Отже, основою формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни є його економічно обґрунтована класифікація. У цьому контексті зусилля науковців і практиків повинні спрямовуватися на забезпечення формування класифікаційних ознак, які б розкривали досліджуване поняття із багатьох сторін. Правильною буде така класифікація сукупного фінансового потенціалу країни, яка є науковою базою для розробки та подальшого удосконалення всієї системи сукупного фінансового потенціалу країни, його формування та ефективного функціонування.

Підсумовуючи все вищезазначене, нами пропонується класифікація, яка, на нашу думку, є найбільш ефективною у використанні у процесі формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни і яка надасть якнайбільш повну інформацію про нього. Резюмуючи все зазначе-

не вище та розробляючи класифікацію сукупного фінансового потенціалу країни, ми виходили з наступних міркувань:

- основу класифікації повинні складати функції сукупного фінансового потенціалу країни як зовнішній прояв його внутрішньої сутності;
- класифікація сукупного фінансового потенціалу країни повинна бути уніфікованою, тобто бути не просто пристосованою до окремих складових та їх сукупності, а виражати ознаки об'єкта дослідження в цілому з урахуванням його складових;
- класифікаційні ознаки сукупного фінансового потенціалу країни повинні застосовуватися не тільки у теоретичних розробках, а й мати прагматичну основу;
- класифікаційні критерії та ознаки сукупного фінансового потенціалу країни повинні мати чітку послідовність та взаємообумовленість, що передбачає відслідковування руху фінансових ресурсів на всіх етапах: від формування, у процесі функціонування, використання, отримання результатів, динаміку об'єкта дослідження;
- характеристики та класифікаційні ознаки сукупного фінансового потенціалу країни повинні мати не тільки прояв, а й конкретну грошову оцінку для доступності застосування у практичній площині та в якості основи для проведення всебічного аналізу об'єкта дослідження.

Аспектом, на який, на нашу думку, слід звернути увагу на початку дослідження, є окреслення часового періоду статистичного та аналітичного дослідження сукупного фінансового потенціалу України. На нашу позицію вплинули низка чинників, які визначили вибір часового ряду, а саме:

- зміни методологічних підходів, класифікації, базисних періодів до обчислення статистичних показників, завдяки цьому оновлення статистичних звітів, зокрема після впровадження нової версії міжнародного стандарту Системи національних рахунків 2008 року, можуть створювати труднощі при зіставленні даних, які, безумовно, можна подолати, але це не ставимо за мету нашого дослідження;
- відсутність згрупованих розрахованих даних щодо сукупного фінансового потенціалу України, а отже, підсумування та використання виключно знеособлених даних, агрегованих іншими галузями статистики та органами, які надають адміністративну інформацію, що, у свою чергу, потребує додаткового часу для опрацювання.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Таким чином, для розрахунку сукупного фінансового потенціалу України та його складових використовуємо широке коло державних статистичних даних і адміністративної інформації, яка надходить від Державної служби статистики України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, Національного банку, Міністерства фінансів тощо, що потребує тривалого часу для збору й опрацювання, беремо певний проміжок часу, починаючи з 2009 року.

З огляду на те, що сучасне фінансово-економічне становище нашої країни характеризується нестабільністю та територіальною невизначеністю, проблеми, які почали утворюватися з кінця 2013 року внаслідок цілої низки негативних факторів як економічного, так і не економічного спрямування, не дають змоги об'єктивно оцінювати сукупний фінансовий потенціал України та процеси, з ним пов'язані, починаючи з 2014 року. Тому фактологічною базою дослідження здебільшого стає докризова стабільна економіка України, функціонування якої розглядаємо під впливом насамперед фінансово-економічних чинників, що досліджується у рамках економічних наук.

Ще одним моментом, на якому, на нашу думку, слід окремо зупинитися, є те, що всебічний розгляд особливостей сукупного фінансового потенціалу країни через визначення ознак, які найкраще розкривають його сутність, функції, роль і місце в економіці та виокремлення його класифікаційних ознак, доцільно робити у межах структури об'єкта дослідження, тобто структурні зрізи характеризуються певними компонентами, які розкриваються при застосуванні класифікації у межах складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Одна з ознак, яка часто використовується для класифікації фінансового потенціалу загалом, також може бути застосована до об'єкта нашого дослідження, і яка кількісно розкриває основну функцію сукупного фінансового потенціалу країни – це критерій мобілізації. Формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни потребує, в першу чергу, фінансових ресурсів, що передбачає їх мобілізацію у розрізі всіх складових об'єкта дослідження.

Дані Державної казначейської служби України по виконанню Зведеного бюджету України за 2009–2013 рр. [92; 117; 118; 119; 120; 121] свідчать, що для бюджетів усіх рівнів найбільш характерною є ситуація, коли недовиконуються плани по доходах, тобто певні обсяги фінансових ресурсів

залишаються не мобілізованими. А отже, фактичні надходження – це мобілізовані фінансові ресурси, а обсяг недоотриманих ресурсів – це не мобілізовані. Найбільш мобілізованими є фінанси місцевих бюджетів.

За даними «Статистичного щорічника України за 2013 рік» [398, с. 53] видно, що обсяги депозитів домашніх господарств, залучені депозитними корпораціями (банками) України за 2009–2013 рр., збільшуються як у національній валюті, так і в іноземній. У 2013 році значну перевагу мали депозити у національній валюті. Отже, зростаючі за розглянутий період обсяги мобілізованих заощаджень населення [93; 274; 279; 304] обумовлюють збільшення коштів, які мобілізуються фінансово-кредитною сферою.

Розглядаючи показники діяльності банків України [239], можна зазначити, що за аналізований період зобов'язання банків перевищували обсяги кредитів наданих, тобто національна економіка мобілізує та використовує не весь обсяг фінансових ресурсів, які акумульовані фінансово-кредитною сферою країни.

Тож існує велика кількісна різниця між обсягами наявних фінансових ресурсів та мобілізованих, що характерно для всіх складових сукупного фінансового потенціалу країни. Таким чином, по критерію мобілізації сукупний фінансовий потенціал є:

- мобілізований;
- не мобілізований.

Найбільш поширеною є думка, що для стабільного фінансово-економічного стану країни не вистачає наявних фінансових ресурсів. Але проведений нами аналіз мобілізації ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України показує, що національна економічна система характеризується низькими обсягами як мобілізації, так і задіяння ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу України у господарському обороті.

Відтак фінансове забезпечення господарських процесів у країні значною мірою залежить як від максимальної мобілізації сукупного фінансового потенціалу країни, так і від повнішого задіяння мобілізованих ресурсів у економічних процесах.

Найчастіше у визначеннях категорії «фінансові ресурси» в якості основи даного поняття виступають гроші. Слід зазначити, що фінансові ресурси, виражені в грошовому еквіваленті, набувають різних форм: гро-

шові кошти як у фондovій, так і не фондovій формах; доходи і надходження (в якості відображення результатів діяльності, трансфертів); нагромадження. Розвиток фінансово-економічних відносин, їх різноманітність, розширення їх форм існування характеризується поширенням обігу кредитних грошей (векселів, банкнот, чеків, електронних грошей, кредитних карток), грошових сурогатів (фінансових інструментів), заміників грошей тощо. Зазначене, безсумнівно, з одного боку, робить обіг грошей більш еластичним, здатним відображати потреби товарообігу, а отже, економіки в цілому в готівкових грошах, економить повноцінні гроші, що, у свою чергу, сприяє все подальшому розвитку безготівкового обігу. А грошовий капітал приймає форму кредитних грошей, грошових сурогатів. Але, з іншого боку, така ситуація дещо негативно позначається на обсягу фінансових ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни, адже заміняє обіг грошей як основи фінансових ресурсів, формалізуючи значні їх обсяги, а отже, і фінансових ресурсів (аксіомою є те, що однією з ознак фінансів є їх грошовий характер, а також готівкові гроші є найбільш ліквідними, які швидко стають фінансовими ресурсами). Тож, досліджуючи класифікацію сукупного фінансового потенціалу України, доцільно, на нашу думку, розглянути форми його існування. Ще одним аргументом на користь даного критерію стає розвиток та поширення застосування фінансового планування та бюджетування. Це стосується багатьох складових сукупного фінансового потенціалу країни, наприклад, бюджетного процесу, який на етапах складання, прийняття, виконання носить плановий характер. При формуванні дохідної частини бюджетів усіх рівнів враховуються планові розрахункові показники, що включаються у проект бюджетів, а отже, враховуються у якості джерел фінансування різних проектів та програм, які реалізуються за рахунок бюджетних коштів. Такі обсяги фінансових ресурсів можна вважати формальними тому, що у реальності заплановані обсяги майже ніколи не виконуються, а отже, заплановані заходи, проекти, програми тощо недофінансуються чи зовсім не фінансуються. При виконанні дохідної частини бюджетів надходження фінансових ресурсів стають реальними. Як показує практична бюджетна діяльність, часто існують розбіжності між запланованими показниками доходів бюджетів та фактичними надходженнями.

Розглядаючи форми існування сукупного фінансового потенціалу країни, зупинимося, по-друге, на фінансових ресурсах підприємств. При фор-

муванні на підприємствах різних бюджетів та планів постає проблема розмежування форм існування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, адже заплановані обсяги фінансових ресурсів – формальні, а виконані обсяги бюджетів та планів – реальні. Але тільки зазначеним не вичерпуються питання форм існування фінансових ресурсів підприємств. На думку С. Льовочкіна, В. Опаріна, В. Федосова [208, с. 8-9], розуміння фінансових активів підприємств ґрунтується на загальноприйнятому у світі бухгалтерському підході – це фінансові складові активу балансу підприємства. Водночас варто зауважити, що в їх складі є як статичні елементи – кошти (точніше, залишки грошових коштів) у касі й на поточних банківських рахунках, так і динамічні (що функціонують, рухомі) – кошти на депозитних рахунках, цінні папери. Якщо статичні елементи забезпечують поточну платоспроможність, то динамічні мають приносити дохід. Окрім того, у складі активу балансу є тимчасові складові, що не забезпечують ні платоспроможності, ні отримання доходу – дебіторська заборгованість. По суті, це взагалі чужі кошти, які підприємство чи то на законних підставах із урахуванням специфіки проведення розрахунків, чи то внаслідок порушення платіжної дисципліни використовує в обігу. Тобто, стосовно логіки нашого дослідження обсяги фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни є дещо формальними (що визначені у планових показниках та різних бюджетах, а також у балансах підприємств) та реальними (чим володіють та що використовують підприємства).

Прикладом різноманітності форм існування сукупного фінансового потенціалу України є різноманітні зобов'язання, що є важливою складовою фінансово-економічних розрахунків та які виникають у процесі господарської діяльності суб'єктів господарювання. Якщо погашення зобов'язань здійснюється через сплату кредиторів грошових коштів, то це є проявом сплати/отримання реальних грошей. А якщо погашення зобов'язань здійснюється через відвантаження готової продукції, товарів чи виконання робіт, надання послуг у рахунок отриманого авансу, чи внаслідок погашення одного зобов'язання іншим, або заміною зобов'язань на інші пасиви (наприклад, вексель), то такі форми розрахунків, що не передбачають використання «живих грошей», а в більшості випадків їх результатом є формальне вираження певної суми на рахунках балансу, формалізують певні обсяги фінансових ресурсів підприємств. Звичайно, у практичній діяльності такі розрахунки

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

розглядаються на основі їх вартісної оцінки, умовно номіновані в грошових одиницях, на відміну від реальних грошових надходжень та фондів.

Резюмуючи, зазначимо, що всі види надходжень та зарахувань, що обліковуються за певною вартістю, відображаються як надходження ресурсів у складі балансів суб'єктів господарювання і при цьому не знаходяться у грошовій чи матеріальній формі, з точки зору форм існування сукупного фінансового потенціалу країни вважаємо формальними.

По-третє, стосовно форм існування фінансів населення як складової сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що в Україні значна частка доходів отримується населенням не в грошовому, а в натуральному вигляді, маючи вартісну оцінку (тієї чи іншої продукції або послуги), що враховується у складі доходів домогосподарств. Доходи в натуральному вигляді слід враховувати в якості формальної форми прояву фінансових ресурсів населення.

По-четверте, варто розглядати стан обігу в країні фінансових інструментів, наприклад, деривативів. Динаміка показників економічного розвитку України протягом останніх років, зокрема і ринку цінних паперів, свідчить про закріплення позитивних тенденцій [236]. Важливою характеристикою ринку цінних паперів України є розвиток похідних фінансових інструментів, які, безумовно, є частиною як внутрішньодержавних, так і міжнародних валютно-фінансових відносин, зокрема світових фінансових ринків, дають змогу перерозподіляти та обмежувати наявні ризики, перерозподіляти учасників ринку тощо. Експерти фондового ринку вважають, що в перспективі деривативи мають в Україні потужні можливості, оскільки їх розвиток призводить до підвищення ефективності та ліквідності фінансового ринку, зниження собівартості фінансових трансакцій.

При важливому значенні деривативів для фондового ринку та дуже дискусійному значенні для економіки, для сукупного фінансового потенціалу України деривативи мають негативне значення, адже формалізують грошові кошти як основу фінансових ресурсів, замінюючи їх, що, у свою чергу, формалізує на відповідні суми сукупний фінансовий потенціал країни. З даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [236] очевидним є, що у структурі біржових контрактів з фінансовими інструментами при зменшенні питомої ваги акцій та облігацій підприємств

збільшується частка похідних фінансових інструментів (деривативів), що, на думку деяких іноземних фахівців, і на нашу також, привносить суттєвий негативний вплив на стабільність національної економіки та формалізує грошові розрахунки.

Таким чином, на основі вищезазначеного можна переконатися, що принципово важливим критерієм класифікації є групування сукупного фінансового потенціалу за формою існування. А наведені аргументи, на нашу думку, дають основу вважати, що за формою існування сукупний фінансовий потенціал є:

- формальним;
- реальним.

Логічним продовженням нашої класифікації, після наведення критеріїв мобілізації та форм існування, стає розгляд реалізації сукупного фінансового потенціалу країни. В результаті дослідження використання та розвитку інтелектуального потенціалу В. Мурашко стверджує, що потенціал може бути як використаним, так і невикористаним [233, с. 7]. Слід зазначити, що такий підхід є досить поширеним, його застосовує і Н. Сабітова, яка при дослідженні фінансового потенціалу регіону використовує поняття «використовуваний» і «не використовуваний» фінансовий потенціал [365]. Відповідно до даного підходу, використовуваний фінансовий потенціал ототожнюється з обсягом фінансових ресурсів, що відображаються у фінансовому балансі регіону, а невикористовувана частина фінансового потенціалу відноситься до тієї частини ресурсів, яка тільки може бути залучена в оборот протягом певного періоду часу.

Такий підхід цілком виправдано можна застосувати й у класифікації сукупного фінансового потенціалу країни. Але стосовно сукупного фінансового потенціалу країни напрошуються певні уточнення. Так, *по-перше*, у нашому випадку, використовуваний сукупний фінансовий потенціал країни слід ототожнювати з сукупністю фінансових ресурсів, що були мобілізовані, накопичені і реалізовані, а невикористовувана частина сукупного фінансового потенціалу країни відноситься до тієї частини ресурсів, яка:

- не була мобілізованою;
- не була накопиченою;
- не була залучена в оборот протягом певного періоду часу, отже, була невикористаною.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

По-друге, у класифікації сукупного фінансового потенціалу країни ми застосовуємо критерій реалізації. Він, на перший погляд, тотожний критерію використання, але, на нашу думку, є більш вдалим та доречним відносно нашого об'єкта дослідження з огляду на наступне. *По-перше*, походить із реалізаційної функції сукупного фінансового потенціалу країни та додатково розкриває її. *По-друге*, реалізація, на відміну від використання, більш конретизує цілі та рух потенціалу.

Повертаючись до аналізу діяльності банківської системи України, констатуємо, що фінансові ресурси, які мобілізовано (не у повному обсязі) банківською системою, не у повному обсязі залучені й у господарський обіг. Зазначене наочно демонструє різниця між обсягами зобов'язань (тобто мобілізованими коштами) та сумою кредитів наданих. Відповідно до даних НБУ [239], обсяги кредитів наданих значно зменшуються відносно зобов'язань банків, що свідчить про зменшення обсягів фінансових ресурсів, які залучаються національною економікою. Слід відмітити, що ситуація мобілізації, залучення та реалізації фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України погіршується у 2009–2011 роках зниженням обсягів зобов'язань банків, а у 2012–2015 роках зростаючі зобов'язання банків не впливають на попит на кредитні ресурси, які мають стійку тенденцію до зниження. За досліджуваний період 2009–2013 рр. діяльність банківської системи України характеризується надлишковою ліквідністю.

Таким чином, наприклад, заощадження населення, які у минулому акумульовані фінансово-кредитною системою та були залучені у господарську діяльність, – це реалізований потенціал, а ті ресурси, які з певних причин (недовіра до банківського сектору, особисті вподобання зберігання заощаджень, фінансова неграмотність тощо) не втягнуті у обіг – це нереалізований потенціал.

На основі всього наведеного узагальнимо, що будь-який вид потенціалу, в тому числі й сукупний фінансовий потенціал країни, визначається його реальними можливостями, причому не тільки реалізованими, а й нереалізованими з будь-яких причин. З огляду на вищезазначене та беручи до уваги функції сукупного фінансового потенціалу країни, вважаємо доцільним поділяти сукупний фінансовий потенціал країни за критерієм реалізації на:

- реалізований;
- не реалізований.

Отже, резервом збільшення фінансового забезпечення національної економіки на додачу до максимальної мобілізації є повне задіяння мобілізованих ресурсів у економічних процесах, результатом чого стає збільшення реалізованої частки сукупного фінансового потенціалу України.

Наступним групуванням сукупного фінансового потенціалу країни яке безумовно є доцільним і яке, на нашу думку, слід розглядати оскільки це допоможе виявити та реалізувати не тільки наявний, а й прихований фінансовий потенціал, що, в свою чергу, сприятиме активізації функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, стає критерій активності сукупного фінансового потенціалу країни, який поділяється на:

- активний;
- пасивний.

Різниця між двома вищезазначеними критеріями, на нашу думку, полягає в тому, що реалізований та нереалізований сукупний фінансовий потенціал країни може аналізуватися за підсумками, ретроспективно, а активний та пасивний – на будь-який момент часу. Як зазначає А. Вдовиченко [45, с. 16–18], сукупність та взаємодія наявних фінансових ресурсів і невикористаних чи пасивних ресурсів становить як загальний обсяг фінансового потенціалу, так і його сутність. В аналітичному контексті дослідника повинен цікавити не лише обсяг сукупного фінансового потенціалу країни, але і його структура – співвідношення між реалізованою та нереалізованою, активною та пасивною складовими. Адекватною метою є не тільки нарощення сукупного фінансового потенціалу країни, але і його якнайповніше використання, а також максимальне збільшення активної складової. Про повноту використання сукупного фінансового потенціалу країни можна судити, виходячи із співвідношень між активною та пасивною складовими. Розглядаючи дві категорії фінансових ресурсів (активні фінансові ресурси та пасивні фінансові ресурси): активними фінансовими ресурсами вважаються ті, що вже активно задіяні у фінансово-економічному обороті країни, тобто є мобілізованими та реалізованими (реалізуються) для забезпечення потреб економіки; пасивними фінансовими ресурсами вважаються ті, що могли б використовуватись за умов більш повної мобілізації, накопичення та активізації сукупного фінансового потенціалу країни. Тобто сукупний фінансовий потенціал країни визначається сукупністю фінансових ресурсів, що належать певним економічним суб'єктам і частина яких не викорис-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

товується в силу суб'єктивних чи об'єктивних обставин, але може бути задіяна для фінансування економіки країни.

Продовжуючи розглядати класифікацію сукупного фінансового потенціалу країни, слід зупинитись на визначенні складу завдань, на які реалізується його активна частина. Розглянемо зазначене на прикладі активної частини фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України.

Стосовно визначення складу завдань фінансів держави звернімося до даних Представництва України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії [102]. Серед численних видів допомоги ЄС Україні, які реалізуються через технічну допомогу (в Україні реалізується майже 200 проектів технічної допомоги ЄС, які пройшли державну реєстрацію), секторальну бюджетну підтримку ЄС, фінансову допомогу, макрофінансову допомогу, гуманітарну допомогу, наведемо тільки деякі з них. В Україні започатковано п'ять програм секторальної бюджетної підтримки ЄС на загальну суму 244 млн євро (включаючи 12 млн євро – компоненти технічної допомоги):

- сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом (45 млн євро, бенефіціар – Мінекономрозвитку, департамент технічного регулювання, термін впровадження програми 21.12.2009 – 21.12.2016);

- підтримка впровадження транспортної стратегії України (65 млн євро, бенефіціар – Мінінфраструктури, термін впровадження програми 21.10.2010 – 21.10.2016);

- підтримка впровадження Стратегії національної екологічної політики України (35 млн євро, бенефіціар – Мінприроди, термін впровадження програми 21.12.2010 – 21.10.2015);

- підтримка політики управління кордоном в Україні (66 млн євро, бенефіціар – Держприкордонслужба, Держмитслужба, термін впровадження програми 31.10.2011 – 31.10.2017);

- продовження підтримки реалізації Енергетичної стратегії України (45 млн євро, бенефіціар – Міненерговугілля; термін впровадження програми 20.12.2013 – 20.05.2020).

Стосовно фінансової допомоги Україні у 2014 р. Європейською Комісією було затверджено Стратегічні пріоритети Інвестиційного інструменту сусідства на 2014–2020 рр. У згаданих Стратегічних пріоритетах було виділено три основні сфери фінансування: покращення взаємозв'язку

енергетичних та транспортних мереж між ЄС та країнами Сусідства; підвищення енергоефективності або використання відновлювальних джерел енергії; захист навколишнього середовища; забезпечення сталого зростання шляхом підтримки малих та середніх підприємств, соціального сектору, а також розвитку муніципальної інфраструктури.

З метою підтримки макроекономічної стабільності України Європейський Союз надає нашій державі макрофінансову допомогу (МФД). Кошти в рамках МФД виділяються для прямої бюджетної підтримки (покриття поточного дефіциту консолідованого бюджету), поповнення золотовалютних резервів Національного банку України.

Стосовно фінансових ресурсів підприємств, слід визначити, що у процесі своєї діяльності будь-який суб'єкт господарювання ставить для себе завдання як стратегічної спрямованості, так і тактичної. Відповідно до поставлених завдань суб'єкти господарювання і реалізують свої фінансові ресурси. Зростаючий обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання, говорить про збільшення як потреби, так і стратегічного спрямування фінансових ресурсів підприємств.

Тож сукупний фінансовий потенціал країни характеризується, на думку до вищезазначених критеріїв, також цілями його реалізації. На основі наведених прикладів слід визначити, що за критерієм участі у реалізації завдань сукупний фінансовий потенціал країни є:

- стратегічний;
- тактичний.

Практична значущість наведеної класифікації полягає в тому, що саме в залежності від конкретного стану сукупного фінансового потенціалу країни на той чи інший проміжок часу в Україні мають реалізовуватися конкретні стратегічні та тактичні завдання фінансово-економічної сфери. Ресурси, які спрямовуються на реалізацію стратегічних завдань, можуть бути розпорощені у часі та просторі, передбачати відслідковування фінансових потоків, співвідношення ресурсів та стратегічних результатів через певний проміжок часу, що може ставити перепони та труднощі для оцінки й контролю. Ресурси, які спрямовані на вирішення тактичних завдань, є більш сконцентрованими, їх реалізація передбачає швидкий конкретний результат, що легко піддається оцінці, обліку та контролю. Що, у свою чергу, впливає на визначення резервів.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Наведені нами приклади для ілюстрації попередньої класифікації сукупного фінансового потенціалу дають змогу визначитися з наступним критерієм – спрямованості використання, адже незалежно від того, на які завдання використано сукупний фінансовий потенціал, на тактичні чи стратегічні, він спрямовується на економічні чи соціальні заходи. В залежності від спрямованості використання сукупний фінансовий потенціал країни поділяється на:

- економічний;
- соціальний.

Повертаючись до даних Представництва України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії [102], розглянемо спрямованість отримання та використання фінансових ресурсів. У контексті залучення гуманітарної допомоги Євросоюзу для громадян України відбувається фінансування отримання адресної гуманітарної допомоги постраждалому населенню. Загальний обсяг допомоги ЄС Україні, що надається починаючи з липня 2014 року, наразі складає близько 223 млн євро. Допомога Євросоюзу (державами-членами ЄС та Єврокомісією) надається:

- для задоволення першочергових потреб для переміщених зі сходу України: продукти харчування, питна вода, психологічна реабілітація, медична та соціальна допомога, а також комплекс побутово-логістичних заходів;
- на потреби соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, відновлення соціальної інфраструктури та закладів охорони здоров'я в регіонах України.

Статистичні дані [398, с. 25] дають змогу зробити висновки про розбалансування фінансових можливостей Зведеного бюджету України за 2009–2013 рр. та його потреби у фінансових ресурсах. За аналізований період доходи та видатки Зведеного бюджету України значно зростають, кредитування, коливаючись, з 2012 року має тенденцію до зниження, а дефіцит – навпаки до збільшення. Державні доходи та витрати є об'єктом підвищеної уваги фахівців. Як неодноразово зазначалося у фахових публікаціях, бюджетна система України обтяжена значними соціальними витратами. Наприклад, у своїх дослідженнях А. Непран [240] визначає, що якщо розглядати структуру державних витрат з точки зору економічного зростання та модернізації економіки, то в Україні вона характеризується несприятливим поєднанням зростаючих поточних витрат (зокрема на соціальні потреби, управління економікою, обслуговування державного

боргу) і низькою часткою бюджетних витрат, що спрямовуються на фінансування капітальних вкладень. На думку експертів ООН [248, с. 3–4, 10, 12–14], жорстокість внутрішньої податково-бюджетної політики тягне за собою гальмування економічного зростання. Соціальні негаразди у значній мірі відображаються на потоках капіталу, особливо на припливі прямих іноземних інвестицій. Нестабільність є однією з головних перепон для залучення зовнішніх фінансових ресурсів. Зниження обсягу інвестицій може негативно позначитися на показниках економічного росту в довгостроковій перспективі. Наведений критерій може слугувати основою для визначення оптимального співвідношення економічної та соціальної спрямованості використання сукупного фінансового потенціалу України.

Стосовно фінансових ресурсів підприємств можна зазначити, що у витратах ресурсів мають місце соціальні заходи, адже відповідно до теоретичних основ прибуток підприємств розподіляється на фонд накопичення та фонд споживання, тобто фінансування соціальних заходів підприємств. Також зараз в Україні набувають поширення благодійні заходи, які акумулюють ресурси суб'єктів господарювання та населення.

Сукупний фінансовий потенціал країни у кількісному та якісному виразі може характеризувати рівень досягнення економічних, фінансових, соціальних, політичних та інших цілей. Функціонування сукупного фінансового потенціалу країни повинно сприяти позитивному розвитку економічних процесів, але в практичній площині результати реалізації фінансового потенціалу бувають різні. Тому необхідно розглядати сукупний фінансовий потенціал країни за критеріями результатів реалізації, які можуть бути:

- позитивні;
- нейтральні;
- негативні.

Результати реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, безумовно, впливають на його динаміку. Адже динаміка сукупного фінансового потенціалу країни залежить від можливостей і фінансових результатів діяльності його складових. Але, на нашу думку, це поверховий погляд, який не враховує багатьох аспектів. У підсумках дослідження інтелектуального потенціалу В. Мурашко доходить висновку, що потенціал не завжди означає наявність зростання [233, с. 7]. З огляду на стан забезпечення фінансовими ресурсами національної економіки можна визначити, що за критеріями динаміки сукупний фінансовий потенціал країни може бути:

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- постійний;
- зростаючий;
- спадаючий.

Застосовуючи даний критерій, можна аналізувати зміни обсягів сукупного фінансового потенціалу країни через витoki (у сенсі виведення ресурсів з економіки країни за її межі) та ін'єкції (у сенсі надходження світових ресурсів у країну). На наш погляд, без використання зазначених понять при розгляді й аналізі сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, з ним пов'язаних, саме подальше дослідження позбавлено сенсу.

Коментуючи застосування даного критерію, визначимо певні особливості динаміки сукупного фінансового потенціалу України. По-перше, фінансово-економічний стан України характеризується залученням значних обсягів зовнішніх фінансових ресурсів, тобто ін'єкцій. За даними офіційної статистики [93; 399; 417], станом на 31 грудня 2014 р. в Україну було вкладено прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в обсязі 45,9 млрд дол. США [399, с. 238]. За період 2010–2013 рр. в Україну надійшло 190,5 млрд дол. США [399, с. 238], що є значними ін'єкціями ресурсів, а країну залишило 26,5 млрд дол. США [399, с. 241], що можна вважати витокami ресурсів. Але це дані офіційної статистики, які не враховують обсягів витоків та ін'єкцій тіньового сукупного фінансового потенціалу країни, що можуть складати більш значні обсяги, особливо витоків.

По-друге, цей критерій, враховуючи вплив на динаміку сукупного фінансового потенціалу країни всіх міжнародних трансфертів (як витоків, так і ін'єкцій), також акцентує увагу та враховує гетерогенну природу структури фінансового потенціалу. Адже, наприклад, запозичення нібито збільшують його, але, з урахуванням фактору часу, у майбутньому їх наслідком є його зменшення, оскільки треба віддавати борги. За даними НБУ [139, с. 7–8], державний та гарантований державою борг зріс на 88 % – до 1101 млрд грн. Зберігається достатньо жорстка фіскальна політика, що пов'язано зі зростанням витрат на обслуговування боргу в умовах обмеженості ресурсів фінансування бюджетних дисбалансів. Державний та гарантований борг продовжать зростати. А зазначені процеси негативно позначаються на динаміці сукупного фінансового потенціалу України як у поточному, так і у довгостроковому періоді.

Також цей критерій включає динаміку сукупного фінансового потенціалу країни з урахуванням дисконтування майбутніх грошових потоків як перспектив розвитку чи незабезпеченості ресурсами.

Наведене свідчить, що даний критерій є дуже важливим, оскільки результати реалізації сукупного фінансового потенціалу країни напряду не пов'язані з його динамікою, яка залежить від багатьох чинників та складових.

Таким чином, з метою обліку, аналізу, контролю сукупного фінансового потенціалу країни запропонована його класифікація. Розгляд різних характеристик і ознак, які притаманні сукупному фінансовому потенціалу країни, дозволив сформувати його розширену класифікацію. Головною особливістю наведеної класифікації є її узагальнюючий характер, що дозволяє розглядати ключові характеристики сутності й функцій сукупного фінансового потенціалу країни, його ролі та місця в економіці країни навіть за різноплановості та багатоаспектності складових зазначеної категорії. Такий підхід, заснований на відображенні послідовності, підпорядкованості та взаємообумовленості критеріїв класифікації та їх ознак, дасть змогу вирішити низку аспектів, що пов'язані з отриманням інформації про сукупний фінансовий потенціал країни. Також слід зазначити, що майже на кожному етапі класифікації визначаються резерви сукупного фінансового потенціалу країни. Запропонована класифікація забезпечує формування об'єктивної інформації про сукупний фінансовий потенціал країни.

Висновки до розділу

Актуалізація дослідження сукупного фінансового потенціалу України пов'язана з дією ряду чинників як світового, так і національного характеру, до яких можна віднести: посилення глобалізації та лібералізації; невизначеність світової фінансово-економічної перспективи; негативні тренди у царині глобальних фінансів; збільшення впливу на національну фінансово-економічну сферу глобальних фінансово-економічних процесів; світову нестабільність, пов'язану із функціонуванням новітніх форм зовнішньої економічної діяльності та глобальними фінансовими ринками; посилення та ускладнення ділових фінансово-економічних відносин; значний спад економічної динаміки та поширення кризових явищ в Україні; збільшення валового зовнішнього боргу України; постійно зростаючу потребу національної економіки у фінансових ресурсах; кризу банківської системи тощо.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Все це потребує наукового підходу до вивчення реального економічного та фінансового потенціалів країн та їх реалізації.

На теперішній час немає єдиної думки щодо чіткого визначення понять «потенціал», «фінансовий потенціал» та «сукупний фінансовий потенціал країни». Узагальнення та аналіз робіт за даною проблематикою дозволили зробити висновок як про недостатню розробленість теоретичних аспектів проблеми сукупного фінансового потенціалу країни, так і відсутність ефективних практичних механізмів його реалізації.

На сьогодні сукупний фінансовий потенціал країни однобічно визначався тільки як сукупність фінансових ресурсів усіх сфер та ланок фінансової системи, що не дає змоги оцінити сукупний фінансовий потенціал з точки зору його потенціальних можливостей щодо досягнення певної мети, розширеного відтворення, здатності до динамічного формування та функціонування. Тому у визначенні сукупного фінансового потенціалу країни повинна бути врахована рефлексійна природа самої суті цієї категорії. Потенціал імпліцитно включає в своє визначення відношення до результату своєї реалізації. Такий підхід відкриває нові можливості у пізнанні як суті, так і функціональних форм прояву сукупного фінансового потенціалу країни.

Формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни має відбуватися на основі розробки відповідної концепції, що розкриває функції сукупного фінансового потенціалу України як способи здійснення та реалізації його сутності. Об'єктивна основа існування сукупного фінансового потенціалу країни та суб'єктивні аспекти його формування та функціонування в економіці, які по-різному відносяться до його суті, теоретично віддзеркалюються у поділі функцій на основні, похідні та вмінені.

Основними функціями сукупного фінансового потенціалу країни є мобілізаційна, накопичувальна та реалізаційна; похідними – відтворювальна, перерозподільна та регулююча; вмінені виникають в залежності від зовнішніх обставин і можуть бути різними.

Виділення критеріальних ознак сукупного фінансового потенціалу країни, що відповідають його суті, створюють можливість системної багатоаспектної класифікації сукупного фінансового потенціалу України.

Теоретичне упорядкування категорійного ряду сукупного фінансового потенціалу є необхідною умовою підвищення ефективності його практичного використання.

Розділ 2

АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

2.1. Складові сукупного фінансового потенціалу України

Характерними рисами сучасних фінансових відносин є їх складність, динамізм, вплив на формування та функціонування фінансових ресурсів непередбачуваних фінансових, економічних, соціальних та політичних факторів. Виступаючи основою економіки, фінансові ресурси забезпечують її розвиток, адже найбільш загальним є визначення розвитку економіки як процесу накопичення та реалізації її потенціалу, в тому числі фінансового. Створення умов для ефективного й динамічного економічного зростання, що базується на міцному фінансовому потенціалі і забезпечує стабільне підвищення добробуту, повинно сьогодні стати головною метою фінансово-економічної політики держави в середньо- й довгостроковій перспективі.

Дослідження сукупного фінансового потенціалу України передбачає одночасно розгляд його елементів (які втілюють у собі не тільки суб'єкти, але й об'єкти аналізу), зв'язків, відносин, удосконалення механізмів формування і функціонування фінансових ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни. Фінансово-економічна нестабільність вимагає кардинальних змін не тільки спрямованості, а й ідеології проведення досліджень, принципово нових підходів. В умовах, що характеризуються високою динамічністю, перспективним для покращення ситуації та зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни є необхідність застосування універсальних підходів в якості інструмента для вирішення теоретико-практичного аспекту проблеми, що забезпечить досягнення цілей. Тому актуальним стає розробка таких підходів до дослідження сукупного фінансового потенціалу країни. Актуальність розгляду складових зумовлена необхідністю забезпечення стабільного формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України загалом, а також усіх його численних складових [298; 273; 279; 288; 295; 297; 305; 310; 311].

Як вже зазначалося у 1 розділі даної роботи та у наукових публікаціях автора [298], до сьогодні дослідження фінансового потенціалу в основному концентрувалися на розгляді фінансового потенціалу регіону та фінансового потенціалу суб'єктів господарювання. На це слід, на нашу думку, звернути особливу увагу при розгляді складових сукупного фінансового

потенціалу країни тому, що у своїх наукових розвідках фахівці здебільшого звертались до визначення фінансового потенціалу через виокремлення його складових. Наведемо деякі з них. Досліджуючи підвищення ефективності формування фінансового потенціалу регіону, Т. Клименко [152] визначає його як сукупність відносин щодо руху фінансових ресурсів в обороті підприємств, установ, організацій, населення регіону; фінансових ресурсів, що можуть бути залучені кредитною системою в господарський обіг або додатково створені у результаті прискорення відтворювального процесу. На думку В. Лексина та А. Швецова [197], фінансовий потенціал регіону визначається сукупністю потенціалу власних фінансових ресурсів регіону (охоплює не тільки кошти регіональних бюджетів, але й регіональну власність, доходи домогосподарств, економічний потенціал виробничої сфери, кредитної системи, фондового ринку та ін.).

Наведені підходи є цілком виправданими з точки зору фінансової науки. Беручи до уваги як наукові здобутки В. Опаріна [251], так і загальноприйняте структурування фінансів, можна зазначити, що склад як фінансів, так і сукупного фінансового потенціалу країни (в основі якого лежать фінанси, фінансові ресурси) є об'єктивним явищем, що не залежить від особливостей тієї чи іншої країни та специфіки економічної й фінансової політики, що здійснюється певною державою. При визначенні складових як фінансів, так і сукупного фінансового потенціалу країни не потрібне ні законодавче, ні якесь інше регламентування, оскільки за основу їх виділення приймають по суті аксіоматичну ознаку – суб'єктів фінансових відносин. На національному рівні це громадяни, підприємства й держава, а на наднаціональному – міжнародні організації та інституції. Відповідно, як фінанси, так і сукупний фінансовий потенціал країни традиційно включають чотири складові: фінанси домогосподарств, фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси та міжнародні фінанси. Кожна з цих складових забезпечує специфічні потреби вказаних суб'єктів, що суттєво різняться, характеризуються особливостями їх організації й функціонування, які мають значні відмінності, стандарти й цілі.

Сьогоденні дослідження доводять, що фінансовий потенціал регіонів розглядається досить часто як сукупність фінансових ресурсів на певній території. Аналізуючи економічний зміст фінансового потенціалу регіону, В. Боронос та І. Карпенко відносять до його складу [27]: кошти фінансово-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

кредитної системи; бюджетний потенціал регіону; фінансовий потенціал підприємств та організацій; зовнішні інвестиції.

Зазначений підхід до структурування фінансового потенціалу регіону цілком відповідає традиційному, розглянутому вище, який базується на суб'єктах фінансових відносин. Фінансово-кредитна система мобілізує свої ресурси з різних джерел, якими є суб'єкти фінансових відносин (вільні кошти громадян, підприємств тощо). Бюджетний потенціал регіону акумулює державні фінанси регіону. Фінансовий потенціал підприємств та організацій регіону об'єднує їх фінансові ресурси, що знаходяться в обігу. Зовнішні інвестиції характеризують міжнародні фінанси, які використовуються на певній території.

Досліджуючи фінансовий потенціал регіонів в умовах вільного руху капіталів, О. Ермошкіна [110, с. 121] зазначає, що існують три основні компоненти фінансового потенціалу регіону: фінансовий потенціал, створений підприємствами регіону, що відображається у фінансових потоках підприємств, установ та організацій; фінансовий потенціал, який створюється домогосподарствами і відображається у русі доходів домогосподарств та напрямках їх витрат усередині регіону й за його межами; фінансовий потенціал, що формується на рівні місцевого і державного бюджетів й відображається у доходах місцевого бюджету, міжбюджетних трансфертах з державного бюджету і напрямках його розподілу.

Даний підхід до складових фінансового потенціалу регіону цілком тотожний розглянутим вище, базується на суб'єктах фінансових відносин у регіоні, але доповнений та конкретизований характеристикою фінансових потоків складових фінансового потенціалу регіону.

Розглядаючи теоретичні аспекти фінансового потенціалу регіону, Л. Міронова та О. Моїсеєнко виділяють такі його складові [228, с. 145]: фінансовий потенціал реального сектора економіки; бюджетний потенціал регіону; інвестиційний потенціал регіону; ощадний потенціал регіону.

Наведений підхід до структурування фінансового потенціалу регіону також тотожний розглянутим вище, базується на суб'єктах фінансових відносин, але окремо виділяє інвестиційний потенціал регіону. Інвестиційний потенціал регіону розглядається як сума всіх інвестиційних ресурсів, отриманих регіоном від суб'єктів фінансових відносин (громадян, підприємств,

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

інших регіонів, держави, міжнародних організацій та інституцій), що знаходяться у межах території, яка аналізується.

Отже, в науці існує певний незначний розбіг поглядів щодо вмісту складових, тобто різні вчені по-різному підходять до структурування фінансового потенціалу регіонів (територій). Взагалі, наявність різних наукових думок щодо складових фінансового потенціалу регіонів (територій) пояснюється ступенем його деталізації (структурування), а також актуалізацією окремих його складових за конкретних умов функціонування, а також науковими інтересами дослідників, а отже, і різними цілями дослідження. Попри існування різних підходів щодо складових фінансового потенціалу, можна вважати, що науковці по-своєму праві, оскільки кожен з них виділяє, на його думку, найбільш актуальні та важливі складові.

Резюмуючи, слід зазначити, що всі наведені підходи до структурування фінансового потенціалу через свою загальнозживаність є досить традиційними, базуються на суб'єктах фінансових відносин. Різняться вони лише деякими розбіжностями у деталізації виокремлення суб'єктів, розмежуванням та конкретизацією суб'єктів акумуляції коштів та руху доходів.

Тож при дослідженні такого складного явища, як сукупний фінансовий потенціал країни, розглянемо, з *одного боку*, його складові, а з *іншого* – окреслимо простір для наукових дискусій з цього приводу.

На думку С. Шумської, суттєві розбіжності виникають при визначенні складових, а отже, й обсягів фінансового потенціалу країни. Інститутом економіки та прогнозування НАНУ та С. Шумською за основу структуризації фінансів, при оцінці фінансового потенціалу України за 2001–2005 роки, узяті суб'єкти фінансових відносин – державу, юридичних та фізичних осіб. Тобто фінансовий потенціал України включає [457, с. 60–62]: фінансові ресурси, що перебувають у розпорядженні органів державного управління; фінансові ресурси, що перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування; фінансові ресурси господарських підприємств, установ та організацій різних форм власності й видів діяльності (крім державних та комунальних підприємств, які враховані вище); фінансові ресурси населення; інші фінансові ресурси та їх розпорядники (ресурси світової фінансової системи, які надходять в українську економіку за різними каналами, тобто через портфельні інвестиції, прямі інвестиції, інші інвестиції – торгові кредити, позики і кредити МВФ та МФО, фінансовий лізинг, та акумулюються

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

у різних суб'єктів – держави, підприємств, населення); ресурси страхового ринку (куди віднесено сплачені статутні фонди страхових компаній та довірчих товариств сектору НБФУ, страхові резерви, сформовані в результаті діяльності страхових організацій, тобто резерви збитків, резерви незароблених премій, резерви зі страхування життя); ресурси фінансового ринку (куди віднесено обсяги статутного капіталу комерційних банків БС).

Як бачимо, запропонований підхід теж заснований на суб'єктах фінансових відносин, але більш розширений, деталізований та конкретизований з урахуванням усіх сфер та ланок фінансової системи України у складі фінансового потенціалу країни.

При розгляді складових сукупного фінансового потенціалу України доцільним є визначення його обсягів з урахуванням у його складі всіх фінансових ресурсів національної економіки. Існуючі дослідження [457, с. 60–61; 27] показують, що оцінка сукупного фінансового потенціалу України ґрунтується на його кількісній інтерпретації та залученні прихованих можливостей, тобто наявних резервів. Для обчислення сукупного фінансового потенціалу України та його складових наведемо методику С. Шумської [457, с. 61–62]. Згідно з цим фінансові ресурси підприємств – акумульовані грошові кошти з різних джерел, які надходять у обіг і призначені для здійснення виробництва (надання послуг) з метою отримання прибутку. Як оцінку складової фінансового потенціалу, що формують підприємства, установи й організації різних форм власності та видів діяльності, було взято сумарну величину пасивів з балансів підприємств, які подають звітність до Держкомстату України. У цей показник не включено інформацію щодо банків та бюджетних установ, однак інформація про банківські установи частково врахована у блоці ресурсів фінансового та страхового ринків. Фінансові ресурси домогосподарств – сукупність коштів, що перебувають у їх розпорядженні та використовуються на цілі кінцевого споживання (задоволення матеріальних, соціальних та інших потреб) й нагромадження (зміну вартості усіх активів, що формують капітал) [457, с. 61–62; 57]. Кількісна оцінка фінансового потенціалу домогосподарств представляє сумарну величину нагромаджених заощаджень минулих періодів, наявного доходу (доходу у розпорядженні) поточного періоду і обсягу кредитів комерційних банків. Роль забезпечувальних сфер – страхування та фінансового ринку – через сукупність різноманітних форм мобілізації й переміщення фондів фінансових ресурсів у розрахунках представлено відповідними частинами у складі

фінансових ресурсів держави, підприємств та домашніх господарств (як залучені кошти). Крім того, оскільки в організаційному плані фінансовий та страховий ринки є сукупністю ринкових фінансових інституцій, які супроводжують потоки коштів від власників фінансових ресурсів до користувачів, їх власний капітал окремо включено у величину сукупного фінансового потенціалу країни (як суб'єктів, що роблять важливий внесок у його формування). Тому у розрахунках сукупного фінансового потенціалу України окремою складовою виділяється блок ресурсів фінансового ринку та страхування, до якого віднесено на цьому етапі дослідження лише обсяги статутного капіталу комерційних банків БС та сплачені статутні фонди (страхових компаній та довірчих товариств) сектору НБФУ. Сюди ж подано страхові резерви, які формуються у результаті діяльності страхових організацій (резерви збитків, резерви незароблених премій, резерви зі страхування життя). Ресурси світової фінансової системи, які надходять в українську економіку за різними каналами (через портфельні інвестиції, прямі інвестиції, інші інвестиції – торгові кредити, позики і кредити МВФ та МФО, фінансовий лізинг), акумулюються у різних суб'єктів – держави, підприємств, населення, а отже, у загальній оцінці фінансового потенціалу країни їх доцільно враховувати в розрізі окремих розпорядників цих ресурсів.

Але С. Шумська [457, с. 62–63], окреслюючи проблемні аспекти такого обчислення, зазначає, що розрахунки є дискусійними, адже: різні складові розраховуються за різними методиками, які можуть бути і непорівнянними упродовж усього періоду; за відсутності детальної офіційної інформації деяких складових фінансових ресурсів вони не враховані у загальній оцінці або не показані окремо; розрахунки проведені у фактичних цінах поточного року, а отже, не очищені від інфляційної складової; оцінки є неповними, оскільки за відсутності офіційної інформації у розрахунки не включено дані, які характеризують діяльність бюджетних організацій та частини небанківських фінансових установ.

Також, на думку С. Шумської [457, с. 63–64], наведені оцінки фінансового потенціалу України будуть неповними, якщо не врахувати інші важливі складові, які залишилися поза межами розрахунків наявного потенціалу. У його склад слід включати наступне [457, с. 60–62]: вартість природних ресурсів України (землі, економічно доступних запасів корисних копалин та інших ресурсів); зовнішні надходження від трудових мігрантів; обсяги відтоку капіталів та ресурсів, що обслуговують тіньовий оборот; іноземну

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

готівку поза банками; емісійний дохід, який може бути отриманий у процесі нарощування пропозиції грошей за умови зміни монетарної політики Національного Банку України.

Тобто, якщо підсумувати, то до складових сукупного фінансового потенціалу країни слід додавати всі види ресурсів, що не ввійшли до зазначеного переліку, але наявні та мають вартісну оцінку, чи яку можна розрахувати [313, с. 206–207]. Треба зазначити, що зараз вже запропоновано методики вартісної оцінки інтелектуального потенціалу, оцінки природних ресурсів тощо, а постійні наукові розвідки дають змогу вартісно оцінювати все більше видів ресурсів, які, за логікою С. Шумської, можна включати до складу сукупного фінансового потенціалу країни.

З огляду на низьку опрацьованість проблематики обчислення обсягів сукупного фінансового потенціалу України, на злободенну актуальність аналізу сукупності ресурсів національної економіки, на розбудову та збільшення статистичних спостережень різних фінансово-економічних процесів, з перебігом часу наведена методика, на нашу думку, потребує удосконалення, що запропоновано автором у своїх дослідженнях [316].

По-перше, окремої уваги потребує опрацювання таких питань, як невідповідність методологічної основи визначення методики кількісної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, адже з наведених вище визначень (у т. ч. й нашому) стає зрозумілим, що процеси (потоки) формують результат (потенціал), а у методиці підсумовуються фінансові ресурси усіх складових у розрізі потоків, доходів, резервів, запасів, різних форм капіталу тощо на певну дату. Але на користь такої методики оцінки сукупного фінансового потенціалу країни слід навести наступне: по-перше, фінансові ресурси сукупного фінансового потенціалу країни та у розрізі його складових вже перебувають в фінансово-економічному обороті чи/або у будь-який момент часу можуть бути залученими до нього, отже, є як реальними, так і потенційними учасниками ланцюга «ресурси – процеси – результати»; *по-друге*, наявність кількісної оцінки у розрізі фінансових ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни, у відповідності до зазначеної методики, стає аналітичною основою визначення структури сукупного фінансового потенціалу країни у таких розрізах, як: ресурси, які знаходяться в офіційному обороті та у тіньовому; ресурси, які задіяні в економічному обороті та наявні резерви тощо; по-третє, на основі кількісної оцінки у розрізі фінансових ресурсів усіх складових сукупного фінансово-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

го потенціалу країни можна кількісно визначитися з такими поняттями, як номінальний та реальний сукупний фінансовий потенціал країни тощо.

З огляду на зазначене аргументованим та доцільним стає застосування такої методики до оцінки сукупного фінансового потенціалу країни. Але, критично оцінюючи наведену методику, доповнимо низку, на нашу думку, дискусійних аспектів розрахунків та здійснимо спробу їх вирішення.

Одним з таких аспектів є питання, наскільки правомірно застосовувати прийом макроекономічного аналізу, заснований на використанні понять «запаси та потоки», та підсумовувати їх при обчисленні обсягів сукупного фінансового потенціалу країни. Стосовно поєднання у розрахунках потоків та запасів слід зазначити, що ми виходимо з того, що, безсумнівно, потоки формують потенціал, на основі потоків потенціал функціонує та відтворюється, чого не можна сказати про резерви та запаси. Але резерви та запаси є тими ресурсами, які у будь-який момент часу можуть бути задіяними в економічній діяльності, що вже зазначалося вище. Також резерви та запаси у складі як сукупного фінансового потенціалу країни загалом, так і його складових зокрема пов'язані з їх накопиченням, що визначає можливість покриття потреби у фінансових ресурсах при настанні різних фінансово-економічних ситуацій, які додатково потребують ресурсів: фінансові шоки, грошовий дефіцит, інвестиційні перспективи тощо. Також як золотовалютні резерви у складі сукупного фінансового потенціалу країни (як специфічний грошовий фонд чи потенційні гроші, які так чи інакше інвестуються в економіку [105, с. 37-38]), так і резерви грошових коштів підприємств тощо є найбільш ліквідним інструментом. Використання резервів та запасів як абсолютно ліквідних засобів не потребує витрат часу та може забезпечити як додаткове фінансування, так і підвищення ліквідності. Виходячи з наведеного, ми вважаємо логічним підсумовування як потоків (станом на певну дату), так і резервів і запасів та їх загальне врахування в обсягах сукупного фінансового потенціалу країни.

Але означеним не вичерпуються дискусійні питання розрахунків фінансового потенціалу України, що здійснила С. Шумська. Існує ціла низка інших проблемних аспектів, які потребують додаткового розкриття. По-перше, уточнення потребує питання, наскільки правомірно розглядати суму пасивів підприємств як фінансовий ресурс, оскільки насправді це вартісна оцінка пасивів. Ресурсом можуть бути як раз активи, капітал під-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

приємств сам по собі не можна вважати фінансовим ресурсом. Так, згідно з методологією Державної служби статистики України, активи – ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому [93]. Хоча при цьому активи (необоротні та оборотні) мають різний ступінь ліквідності. Тому логічним є врахування в обсягах сукупного фінансового потенціалу країни фінансових ресурсів підприємств як сумарну величину активів по балансах підприємств, що подають звітність до Держкомстату України [316].

По-друге, стосовно фінансових ресурсів населення методика С. Шумської занадто складна, має неточності та подвійний рахунок, тому що містить, на нашу думку, зайві елементи, які можна замінити більш точними та узагальненими даними. Так, наявний дохід – це максимальний обсяг доходів, які призначені для використання домашніми господарствами на придбання споживчих товарів та оплату послуг та містять певні складові [93]. На додачу до таких даних С. Шумська окремо враховує заощадження населення та кредити банківської системи. На нашу думку, для обчислення фінансових ресурсів населення у складі сукупного фінансового потенціалу України достатньо враховувати сумарну величину доходів населення, які включають обсяг нарахованих у грошовій та натуральній формі: заробітної плати (включаючи одержану населенням з-за кордону), прибутку та змішаного доходу, одержаних доходів від власності, соціальних допомог та інших поточних трансфертів [93]. У свою чергу, сума доходів населення містить обсяги витрат та заощаджень населення, які включають: витрати на придбання товарів та послуг; сплачені доходи від власності, поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти; нагромадження основного капіталу та матеріальних оборотних коштів, а також приріст фінансових активів у вигляді заощаджень у вкладах, в іноземній валюті тощо [93]. А заощадження, у свою чергу, враховують сумарні обсяги нагромадження нефінансових активів та приріст фінансових активів, якими є: приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах, заощадження в іноземній валюті та позики, одержані за виключенням погашених. Такі дані, на нашу думку, мають більш точний, всеохоплюючий характер та спрощують обчислення обсягів сукупного фінансового потенціалу України, а отже, і зменшують можливість похибок та помилок розрахунків. Тому доцільним

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

є врахування у складі сукупного фінансового потенціалу країни сумарної величини доходів населення.

Ще одним важливим аспектом удосконалення методики кількісної оцінки фінансового потенціалу України є, на нашу думку, розгляд питань подвійного рахунку фінансових ресурсів таких складових та елементів сукупного фінансового потенціалу України, як доходи Зведеного бюджету України, активи підприємств та доходи населення, адже доходи Зведеного бюджету України містять, по-перше, як оплату праці працівників бюджетних установ, так і витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, що також враховується в доходах населення. По-друге, обсяги бюджетного кредитування враховуються у балансах підприємств чи/або установ, організацій, що отримують кредити. Тобто для того, щоб уникнути подвійного обчислення фінансових ресурсів зазначених складових та елементів в обсягах сукупного фінансового потенціалу країни і тим самим відійти від штучного його завищення, треба очистити зазначені складові від подвійних сум. Ми пропонуємо в обсяги фінансових ресурсів держави, а саме доходів Зведеного бюджету України у складі сукупного фінансового потенціалу України, включати обсяги доходів за вирахуванням витрат на оплату праці працівників бюджетних установ, на соціальний захист та соціальне забезпечення і бюджетне кредитування. Так, за даними виконання Зведеного бюджету України [117; 118; 119; 120; 121], у розрізі видатків за економічною бюджетною класифікацією оплата праці працівників бюджетних установ складала: у 2009 р. – 79,0 млрд грн; у 2010 р. – 92,3 млрд грн; у 2011 р. – 101,0 млрд грн; у 2012 р. – 117,4 млрд грн; у 2013 р. – 124,8 млрд грн. Витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення [93; 397, с. 54; 398, с. 49] становили: у 2009 р. – 78,8 млрд грн; у 2010 р. – 104,5 млрд грн; у 2011 р. – 105,4 млрд грн; у 2012 р. – 125,3 млрд грн; у 2013 р. – 145,1 млрд грн. За даними Укрстату [93; 398, с. 25, 49], бюджетне кредитування відбувалося в обсягах: у 2009 р. – 2,8 млрд грн; у 2010 р. – 1,3 млрд грн; у 2011 р. – 4,8 млрд грн; у 2012 р. – 3,9 млрд грн; у 2013 р. – 0,5 млрд грн.

Цілком очевидно, що сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, з ним пов'язані, охоплюють фінансово-економічні процеси, які виходять за межі певної регіональної чи національної території та економіки, набувають глобального характеру щодо обміну різного виду ресурсами, у тому числі й фінансовими. Співробітництво України з міжнародними фінансово-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

економічними організаціями та установами, діяльність на міжнародних ринках тощо потребують відкритості та прозорості інформації з фінансово-економічних питань, її відповідності міжнародним стандартам, зокрема з питань міжнародної взаємодії у розрізі складових сукупного фінансового потенціалу України. Тому сукупний фінансовий потенціал країни розглядаємо з позицій комплексної системи, відкритої для широкого обміну. Таким чином, у сучасних умовах фінансово-економічної діяльності, розвитку міжнародних зв'язків, стандартизації усіх сфер діяльності національних господарств, глобалізації це призводить до необхідності удосконалення методики обчислення сукупного фінансового потенціалу країни у розрізі врахування всіх міжнародних потоків. Стосовно положень методики С. Шумської [457] напрошуються питання: чому лише перекази трудових мігрантів треба включати до ресурсів, а не усі зовнішні трансферти; чому не можна оцінити кількісно ці складові (наприклад, валюта поза банками) тощо.

У повному обсязі врахування зовнішніх трансфертів у розрізі кожного із суб'єктів їх отримання дуже складно піддається обліку. При вирішенні зазначених проблемних аспектів існуючої методики слід зазначити, що відповідь на них дають дані платіжного балансу України. Але існують білі плями та неточності в офіційній статистиці. Стосовно фінансів держави, а саме Зведеного бюджету, зазначимо, що, порівнюючи дані щодо обсягів надходжень зовнішніх трансфертів у платіжному балансі України у розрізі кредитів та облігацій сектору державного управління й органів грошово-кредитного регулювання з надходженнями до Зведеного бюджету України [226; 117–121] від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій, що надійшли до бюджетів усіх рівнів, можна зазначити, що не весь обсяг трансфертів враховується в обсягах бюджетних надходжень. Співставлення відповідних даних доводить, що враховано, тобто заплановано та виконано міжнародних надходжень у виконання Зведеного бюджету України за 2009–2013 рр. значно менше, ніж отримано згідно з даними платіжного балансу. Також слід зазначити, що різні бюджетні установи та організації можуть фінансуватися не тільки з бюджетів різних рівнів, ресурси можуть надходити з різних (у т. ч. з міжнародних) джерел, які не тільки не відносяться до бюджетного фінансування, а й по-різному враховуються як у даних платіжного балансу країни, так і балансах відповідних установ та організацій. Міжнародні трансферти у фінансову діяльність являють собою переважно поповнення капіталу українських фінансових структур

чи структур, які мають материнські кампанії за кордоном, і, відповідно, порівнювано враховуються у звітах та статистиці. Ще однією проблемою є те, що найчастіше в умовах відкритості цикл фінансової діяльності стає розімкнутим (ресурси потрапляють із зовнішнього середовища, доходи від використання повертаються).

Таким чином, резюмуючи, зазначимо, що для просування у межах нашого дослідження визначимо проблему застосування елементів статистичного аналізу для повнішого обчислення в обсягах сукупного фінансового потенціалу України всіх міжнародних трансфертів. По-перше, це недостатність розрізнених офіційних статистичних даних щодо врахування або/чи неврахування міжнародних трансфертів у розрізі різних складових сукупного фінансового потенціалу країни, які пропонуються Укрстатом [93], Міністерством фінансів України [226], НБУ [239] тощо: вони не завжди відповідають міжнародним стандартам, частина з них (особливо стосовно суб'єктів фінансових відносин, а отже, і суб'єктів сукупного фінансового потенціалу України) не завжди публікується або не доступна. Отже, у рамках нашого дослідження ми ставимо за мету якнайбільше заповнити білі плями у статистичній інформації щодо врахування всіх міжнародних трансфертів у обсягах сукупного фінансового потенціалу України.

Зазначене дає підстави для певних висновків та пропозицій. Зміни, що відбуваються у світовій економіці, постійно зростаючий інтерес до дослідження факторів нестабільності, глобалізація, тобто виникнення валютних союзів, поширення трансграничного виробництва і складних за структурою міжнародних компаній, а також проблеми міграції трудових ресурсів, наприклад, у частині грошових переказів, нововведення на фінансових ринках, сек'юритизація та структури цільового призначення, визначили об'єктивні потреби збільшення нагляду за фінансово-економічною політикою країн. Беручи до уваги важливість взаємозв'язків між фінансово-економічними подіями в окремо взятій країні та за її межами, а також з позицій забезпечення взаємоузгодженості та взаємопов'язаності різних областей макроекономічної статистики [465], дані платіжного балансу стають важливою основою для врахування міжнародних ресурсів та потоків у складі сукупного фінансового потенціалу країни.

Таким чином, для більш коректної оцінки складових сукупного фінансового потенціалу країни є доцільним використовувати аналіз платіжного

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

балансу у розрізі врахування міжнародних трансфертів, витоків та ін'єкцій фінансових ресурсів.

На основі удосконаленої методики кількісної оцінки сукупного фінансового потенціалу України перейдемо до аналітичних опрацювань зазначених аспектів [316]. Дані *табл. 2.1* наочно демонструють, що обсяг сукупного фінансового потенціалу України постійно зростає. Аналізуючи фінанси держави та їх елементи у складі сукупного фінансового потенціалу України, слід відмітити, що різко скорочується обсяг залучень зовнішніх фінансових ресурсів і, відповідно, обсяг залучень на внутрішньому ринку значно зростає. Скорочуються золотовалютні резерви НБУ. Фінансові ресурси підприємств та населення постійно зростають.

Таблиця 2.1

Сукупний фінансовий потенціал України у 2009–2013 роках, млрд грн*

Складові	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6
<i>Фінанси держави</i>					
Зведений бюджет (доходи за вирахуванням витрат на оплату праці працівників бюджетних установ, на соціальний захист та соціальне забезпечення і бюджетне кредитування)	112,4	116,4	187,4	198,9	172,4
Позабюджетні фонди (доходи із залишками)	115,6	138,6	161,2	183,4	193,6
Залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту державного бюджету)	– 9,3	17,0	9,8	40,6	50,8
Залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	44,8	47,3	13,7	12,8	13,9
Золотовалютні резерви НБУ	209,4	274,4	253,3	196,1	163,2
Всього	472,9	593,7	625,4	631,8	593,9
<i>Фінансові ресурси підприємств</i>					
Активи	3676,1	4097,0	4676,1	5419,7	5709,8
<i>Фінансові ресурси населення</i>					
Доходи	894,3	1101,2	1266,8	1457,9	1548,7
<i>Ресурси фінансового й страхового ринків</i>					
Статутний капітал БС	119,2	145,9	171,9	175,2	185,2

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Закінчення табл. 2.1

1	2	3	4	5	6
Капітал сектору НБФУ	3,2	6,2	7,2	7,0	7,8
Обсяг сплачених статутних капіталів та сформовані страхові резерви СК	25,0	25,8	25,3	27,2	29,7
Всього	147,4	177,9	204,3	209,4	222,7
Сукупний фінансовий потенціал України	5190,7	5969,8	6772,6	7718,8	8075,1

* Складено та розраховано автором за даними [93; 117–121; 226; 237; 239; 394, с. 25, 54, 55, 64, 393; 395, с. 25, 54, 55, 62, 63, 385; 396, с. 25, 54, 55, 60, 61, 386; 397, с. 25, 54, 55, 60, 61, 375; 398, с. 25, 49, 50, 54, 55, 360; 399, с. 26, 50, 51, 298, 299, 372].

На основі даних платіжного балансу України [239] (додаток Б) можна зазначити, що 2009–2013 рр. характеризуються значним перевищенням імпорту та від'ємним сальдо торгового балансу. Найвищий рівень як імпорту, так і експорту товарів та послуг спостерігався у 2012 р. і становив відповідно 104,4 млрд дол. США та 90,0 млрд дол. США. Коефіцієнт покриття експортом імпорту найвище значення мав тільки у 2005 році 1,01. Операції з капіталом та фінансові найбільші обсяги мали у 2013 році – 18,5 млрд дол. США, а від'ємне сальдо у 2009 р. – 12 млрд дол. США. Щодо структури платіжного балансу в розрізі рахунку поточних операцій та рахунку операцій з капіталом та фінансових, слід зазначити, що спостерігається її значне коливання.

Таким чином, зберігаючи основні теоретичні положення вже існуючої методики кількісної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, запропоновані нами вдосконалення, відповідно до сучасного рівня розвитку фінансово-економічного середовища, прогресу методологічних досліджень і статистичних спостережень, потреб користувачів, розширюють опис фінансово-економічних явищ сукупного фінансового потенціалу країни, підвищують аналітичну точність та цінність розрахунків і відповідають викликам сьогодення.

Отже, складові сукупного фінансового потенціалу країни мають різний ступінь складності у формуванні та функціонуванні. Кожна з наведених та обчислених вище складових має різні масштаби, різний рівень стабільності з позицій як обліку, так і взагалі отримання.

Розгляд тільки фінансових ресурсів усіх сфер та ланок фінансової системи не зовсім повно відображає зміст та складові сукупного фінансового по-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

тенціалу країни. Тобто коли з розвитком науки та об'єкта дослідження, ресурсами виступають не тільки наведені, а й, наприклад, інформація, людські ресурси та інші, якщо їм надати вартісну оцінку чи яку можна розрахувати, то вони можуть враховуватися у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Таким чином, можна постійно доповнювати існуючі складові, розширюючи джерела та більш деталізуючи кошти і ресурси, які слід враховувати в сукупному фінансовому потенціалі країни [313]: вартість людського капіталу країни; вартість культурного потенціалу країни тощо.

Однак питання розширення складу сукупного фінансового потенціалу країни є дуже дискусійними та потребують окремого розгляду.

Ми вважаємо, що розвиток об'єкта дослідження передбачає не тільки розширення його складу, а й застосування нових методів та форм дослідження, завдяки чому визначаються додаткові характеристики, якості та властивості об'єкта дослідження. Сучасна наука характеризується радикальною модернізацією та актуалізацією проблем методології, відбувається зміна парадигм мислення, що призводить до значних зрушень у розвитку також і економічної науки.

Надаючи згадане вище структурування, С. Шумська не розглядає фінансовий потенціал України як систему, тобто як множинність відносин, сукупність взаємопов'язаних елементів (систему) та їх взаємозв'язків у фінансовій системі, на якій ґрунтується як наведена нею дефініція, так і формування фінансового потенціалу країни і його розрахунки, що запропоновані зазначеним автором. На нашу думку [305] і як свідчить проведене нами вище дослідження, категорію «сукупний фінансовий потенціал країни» слід розглядати широко та системно тому, що він є надзвичайно складною системою, утвореною низкою складових, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку.

Важлива роль сукупного фінансового потенціалу України вимагає глибинного опрацювання для підвищення ефективності функціонування всього фінансово-господарського механізму національної економіки. Це, в свою чергу, залежить від використання економічних законів і правильного розуміння суті економічних категорій. Як зазначає А. Гриценко, в сучасних умовах на основі процесів глобалізації, посилення інтегрованості різних природних, технічних, біологічних та соціальних систем, які все більш набувають характеру цілісності, формується архітекtonіка як особлива

наука, предметом якої є загальні закономірності побудови цілісних систем [126, с. 9]. З огляду на означене вважаємо, що важливим аспектом розгляду структури сукупного фінансового потенціалу країни виступає визначення композиції взаємозв'язків та взаємозалежностей його елементів через принципи, способи організації відносин між складовими, їх регулювання, тобто архітекτονіки, як зазначалося автором [272; 305].

Питання фінансово-економічної й інституційної архітекτονіки економіки та її складових широко висвітлюються вітчизняними вченими. Проте огляд наукового надбання свідчить про недостатню розробленість теоретико-методологічних та вирішення практичних питань архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни та його структуризації як складної й цілісної системи. На сьогодні в економічній науці не сформульовано трактування та сутність поняття «архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни». Це цілком зрозуміло, оскільки як архітектоніка, так і сукупний фінансовий потенціал країни представляють собою достатньо нові, складні й багатогранні фінансово-економічні явища. Тож актуальними стають дослідження визначення поняття та сутності архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни через застосування принципів архітекτονіки визначення структурування сукупного фінансового потенціалу України, адаптованого до потреб сьогодення.

Аргументуючи використання архітекτονіки, апелюємо та застосовуємо до сукупного фінансового потенціалу країни думку І. Чугунова [432, с. 3–4], що з метою підвищення якісного рівня формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни доцільним є використання архітекτονіки як особливої науки, що досліджує загальні принципи побудови цілісних систем. Тобто складність, комплексність самого явища сукупного фінансового потенціалу країни робить можливим характеризувати його лише завдяки системному методу, в узагальнюючому вигляді з можливим виділенням найважливіших елементів цієї системи у конкретному виразі.

Цілком логічним є розгляд структури сукупного фінансового потенціалу країни за допомогою архітекτονіки як науки, адже, як зазначає А. Гриценко [126, с. 23], архітектоніка поєднана з поняттям структури: взаєморозташуванням та зв'язком складових; сукупністю стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують його цілісність; побудовою та внутрішньою формою організації системи, що виступає як єдність стійких взаємозв'язків між її елементами, а також законів даних взаємозв'язків.

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Розглядаючи зазначене, стосовно сукупного фінансового потенціалу країни та його структури напрошуються узагальнення, які додатково аргументують застосування архітекtonіки: багатоскладність сукупного фінансового потенціалу України обумовлює взаємозв'язок і взаємозалежність усіх його складових та елементів; складові сукупного фінансового потенціалу країни мають стійкі фінансово-економічні зв'язки, що забезпечує цілісність функціонування досліджуваної категорії; єдність стійких взаємозв'язків між елементами (складовими) сукупного фінансового потенціалу країни, а також законів даних взаємозв'язків, обумовлених побудовою та внутрішньою формою організації сукупного фінансового потенціалу країни як системи.

Спираючись на дослідження вітчизняних вчених [64; 82; 126], дамо визначення архітекtonіки сукупного фінансового потенціалу країни. Під архітекtonікою сукупного фінансового потенціалу країни слід розглядати стійкий взаємозв'язок складових сукупного фінансового потенціалу країни, який відповідає його внутрішній сутності, надає йому цілісності та гармонійності й забезпечує ефективне формування, накопичення та використання фінансових ресурсів. За даного підходу термін «архітекtonіка сукупного фінансового потенціалу країни» як специфічна категорія, базуючись на принципах побудови сукупного фінансового потенціалу країни як системи, дає змогу визначати його загальну динаміку, вектори розвитку та напрями змін для досягнення результатів [272; 305].

На нашу думку, в світлі архітекtonіки сукупний фінансовий потенціал країни доцільно розглянути з позицій сучасної системології, також застосовуючи методологічний апарат системології, що допоможе вирішити поставлені завдання та розкрити сутність сукупного фінансового потенціалу країни за допомогою застосування методології аналізу систем, а це можливо шляхом поєднання методологічного апарату теорії систем з надбанням сучасної економічної думки. Отже, дослідження сутнісних рис сукупного фінансового потенціалу країни у світлі принципів архітекtonіки вимагає використання таких методологічних підходів, як принципи системної парадигми. Адже за допомогою залучення останніх можна отримати більш цілісне та комплексне уявлення про сукупний фінансовий потенціал країни як одне з важливих фінансово-економічних явищ сьогодення. Також винятково важливим є акцент на науково-прикладний рівень вирішення проблеми сукупного фінансового потенціалу країни, але при відсутності

системного бачення шляхів її розв'язання виявляється малопродуктивним. Тож дослідження сукупного фінансового потенціалу країни та його архітектоніки треба пов'язувати з дослідженням системних процесів і загальною теорією динамічних систем, системним аналізом.

Сьогодні поширюється застосування системології у різних галузях науки. Системний підхід часто використовується у фінансово-економічних дослідженнях, вважається, що майже всі сучасні науки побудовані за системним принципом [390, с. 14]. Поділяємо думку дослідника системного підходу Е. Юдіна, який зазначає, що про системний підхід потрібно говорити як про єдиний напрямок у розвитку сучасного наукового пізнання. Адже усі дослідження, які відбуваються у рамках даного підходу, спрямовані на вивчення специфічних характеристик складно організованих об'єктів – систем [390, с. 14]. Тому найбільш продуктивним науковим підходом, який часто застосовується, суттєво розширює межі сучасних фінансово-економічних досліджень, є системна парадигма, яка, на думку Л. Примостки, виступає як узагальнююча діалектично-логічна форма мислення, що виконує методологічну функцію в прикладних наукових дослідженнях [390, с. 14; 323, с. 19].

В умовах розвитку фінансовіки, відокремлення фінансового сектора від виробничого, на чому наголошують науковці, «фінансова система дедалі більше функціонує зовсім незалежно й у масштабах, які в кілька разів перевищують масштаб виробничого сектора економіки, що, у свою чергу, дедалі більше функціонує з волі потужних грошових хвиль...» [63, с. 74; 172, с. 173], посилюється значення системних досліджень фінансово-економічних процесів, фінансово-економічних відносин сукупного фінансового потенціалу країни.

Сучасні вітчизняні дослідники сукупність підходів до розуміння поняття система умовно поділяють на три групи [85, с. 189; 269, с. 159]: підходи, які розглядають систему як комплекс процесів, явищ і зв'язків між ними, які існують об'єктивно, незалежно від спостерігача або дійової особи; підходи, які розглядають систему як інструмент, спосіб дослідження процесів та явищ; підходи, які розглядають систему як поєднання якостей різного позиціонування системи та спостерігача.

Для всіх визначень системи притаманна наявність не лише структурного комплексу взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, що взаємодіє із зовнішнім середовищем, а й процесів, що протікають всередині самої системи та призводять до її змін. Головною метою і завданням системного

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

підходу є дослідження об'єктів як складних систем, вивчення механізмів і закономірностей їх утворення, аналіз складових частин об'єкта з урахуванням внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи [85, с. 189].

Розглядаючи архітектуру сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, і його структурування, та застосовуючи системний підхід, необхідно вказати, що як будь-яка система, так і сукупний фінансовий потенціал країни має свою внутрішню будову і складається з деякої кількості складових (системних елементів), до яких традиційно відносять: фінансові ресурси населення, фінансові ресурси суб'єктів господарювання та фінансові ресурси держави. При такому структуруванні врахувати абсолютно всі існуючі та потенційні складові сукупного фінансового потенціалу країни як системи, тим більше за умови постійної зміни самої системи у динаміці, взагалі виявляється дуже складно.

Тож сьогодення змушує доопрацювати підходи до структурування сукупного фінансового потенціалу країни задля їх повнішої адаптації до сучасних фінансово-економічних інформаційних вимог. Для виконання цього завдання необхідно розробити нові підходи до врахування всіх сегментів та елементів, які складають сукупний фінансовий потенціал України.

На нашу думку, до структурування сукупного фінансового потенціалу країни слід застосувати, поряд з традиційним, інший, більш адаптований до сучасних викликів підхід. Глобалізація економічних процесів зумовила потребу у зіставленні як внутрішньодержавної фінансово-економічної інформації, так і гармонізації досліджень руху ресурсів на міжнародному рівні, посилюючи взаємну інтеграцію країн. Ці питання актуалізуються і тим, що глобалізація світогосподарських процесів і зростання відкритості української економіки суттєво підвищили вразливість ресурсів національної економіки, сукупного фінансового потенціалу країни та його складових від будь-яких негараздів. Гармонізація досліджень економічних процесів, фінансових ресурсів та грошових потоків передбачає вироблення єдиних підходів, що забезпечать отримання достовірної фінансової та економічної інформації. В умовах поглиблення інтеграційних процесів фінансово-економічних відносин виникає об'єктивна необхідність адаптації структурування сукупного фінансового потенціалу країни до застосування на основі фінансово-економічної статистики й міжнародної практики та стандартів. Усе зазначене додатково аргументує впровадження адекватного сьогоденню підходу до структуризації об'єкта дослідження з метою забез-

печення максимальної прозорості та достовірності інформації про сукупний фінансовий потенціал країни та його складові.

Розробляючи теоретичну модель сукупного фінансового потенціалу країни та його структуризацію, ми схильні вважати, що продуктивнішим її визначенням буде структурно-організаційний підхід. Сукупний фінансовий потенціал країни є сукупністю фінансових ресурсів усіх його складових, які, в свою чергу, інтегрують можливості первинних ланок, тобто суб'єктів складових сукупного фінансового потенціалу країни, що входять до їх складу. Такий методологічний підхід, за нашим уявленням, дозволяє визначити місце сукупного фінансового потенціалу в економічній системі країни та розкрити його структуру через організаційно-господарський підхід.

Враховуючи всі вищенаведені аргументи, ми пропонуємо [305] у доповнення до традиційного підходу до складових сукупного фінансового потенціалу України застосовувати структуризацію по ресурсах інституційних секторів економіки країни.

Так, відповідно до міжнародного стандарту та методичних рекомендацій Державної служби статистики України по класифікації тощо [93; 151; 222; 329; 330] складові сукупного фінансового потенціалу становлять ресурси інституційних одиниць, які групуються в п'ять секторів: ресурси нефінансових корпорацій, до яких належать ресурси інституційних одиниць, які займаються ринковим виробництвом товарів і послуг для продажу за цінами, що покривають витрати виробництва і дають прибуток; ресурси фінансових корпорацій – ресурси комерційних інституційних одиниць, що спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності (банки, страхові компанії тощо); ресурси сектору загального державного управління, до якого належать ресурси органів управління центрального та місцевого рівнів, некомерційних бюджетних організацій, фондів соціального страхування; ресурси сектору домашніх господарств, що об'єднує ресурси фізичних осіб як споживачів, а в деяких випадках як фізичних осіб-підприємців; ресурси сектору некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ), до якого входять ресурси інституційних одиниць, створені ресурсами окремих груп домашніх господарств для забезпечення їх політичних, релігійних і професійних інтересів, а також для надання соціально-культурних послуг (соціально-культурні підрозділи нефінансових корпорацій) безоплатно або за цінами, що не мають економічного значення.

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Запропонований підхід не суперечить загальноприйнятим підходам до складових фінансового потенціалу, а таке структурування сукупного фінансового потенціалу України дозволяє охопити всі ресурси інституційних одиниць та секторів, які формуються та використовуються в офіційній економіці країни.

Також слід зазначити, що запропоноване структурування є найбільш прийнятним з огляду на концептуальний аспект нашого дослідження, тобто при розгляді сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, оскільки визначення суспільного багатства використовує статистичну методологію СНР, яка, характеризуючи функціонування ресурсів інституційних секторів економіки, надає економічну (грошову) оцінку як економіки в цілому, так і її окремих інституційних секторів, тобто, у нашому випадку, складових сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, розкриваються як ресурси, так і результати виробництва, так і процеси, що характеризують сукупний фінансовий потенціал країни як специфічну перед-ресурсну форму суспільного багатства.

Згідно із системним підходом, який також використовується в архітектоніці, визначення сутності й структуризації складових сукупного фінансового потенціалу країни мають здійснюватися в рамках більш широкої категорії. У нашому випадку, при запровадженні структурування сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства на основі інституційних секторів економіки країни більш широкою категорією є економічна система країни.

Метою структурування сукупного фінансового потенціалу України за інституційними секторами економіки країни є актуалізація методології національного рахівництва відповідно до міжнародних стандартів і розширення потреб користувачів в умовах динамічного розвитку фінансово-економічного середовища [151, с. 4].

Як неодноразово зазначалося багатьма офіційними джерелами [93; 151; 222], пріоритетним завданням українського національного рахівництва та міжнародних організацій, які здійснюють діяльність у цій сфері, є досягнення повноти даних щодо ВВП. Національні рахунки надають узагальнену характеристику економічної діяльності, яка ґрунтується на використанні всебічної, ясно структурованої та адекватно деталізованої

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

статистичної інформації. Мета національних рахунків полягає у забезпеченні кількісно повної картини економічного становища в Україні на основі використання структурованої та деталізованої статистичної інформації. Національні рахунки забезпечують важливі дані для формування політики Уряду, міністерств та інших органів виконавчої влади, Національного банку, науково-дослідних організацій і підприємців для оцінки та прогнозування економічного, фінансового, соціального та іншого аналізу. Дані національних рахунків є основою для формування експертних оцінок, прогнозування економічного зростання, оцінок надходжень податків, монетарної політики тощо. Також національні рахунки забезпечують європейську та міжнародну зіставність. Основними національними користувачами статистики національних рахунків є Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство фінансів, інші центральні та регіональні органи виконавчої влади, Національний банк України, наукові установи, економічні експерти, університети та засоби масової інформації тощо. Головними користувачами національних рахунків на міжнародному рівні є Євростат, Організація економічного співробітництва та розвитку, Статистичний департамент ООН, Міжнародний Валютний Фонд, Статкомітет СНД.

Іншими чинниками та передумовами переходу від структуризації сукупного фінансового потенціалу країни за суб'єктами фінансових відносин до структуризації за інституційними секторами економіки країни, що використовуються у системі національних рахунків, які прийняті в міжнародній практиці, є виникнення додаткових можливостей поєднання такої класифікації об'єкта нашого дослідження та системи національних рахунків, що забезпечує наступні переваги [93; 151; 222]:

- система національних рахунків, а в її складі інституційні сектори економіки країни, застосовуються на практиці в управлінні та вітчизняній статистиці при регулярній побудові макроекономічної моделі ринкової економіки, що, у свою чергу, робить запропоноване нами структурування сукупного фінансового потенціалу країни інформаційно, статистично та аналітично поєднаним з економікою країни;

- застосування СНР в статистичній практиці, а отже, і структурування СФПУ на цій основі, дозволяє одержати ряд найважливіших макроекономічних показників, які дають узагальнюючу інформацію про стан ресурсів в динаміці, розвитку економіки в цілому та в розрізі її секторів, що в умовах

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

ринку є базою для проведення аналізу не тільки економіки, а на цій основі і сукупного фінансового потенціалу країни;

- СНР, складовими якої є інституційні сектори економіки країни, представляє собою макростатистичну модель ринкової економіки, а отже, пов'язується із забезпечувальною роллю сукупного фінансового потенціалу країни стосовно економіки, що розкриває додаткові аналітичні можливості та відповідає потребам економіко-статистичного аналізу результатів функціонування та оцінки ефективності;

- СНР являє собою адекватний ринковій економіці національний облік, який містить на макрорівні систему взаємопов'язаних статистичних показників, що направлені на об'єктивну та достовірну оцінку результатів фінансово-економічної діяльності країни в цілому.

Актуальність запровадження ресурсів інституційних секторів економіки у структурування сукупного фінансового потенціалу країни викликана зростаючою роллю інформаційних і комунікаційних технологій у процесах виробництва, глобалізацією національних економічних систем, а також необхідністю узгодження з міжнародними стандартами у сфері макроекономічної статистики, зокрема зі статистикою державних фінансів, грошово-кредитною статистикою, статистикою платіжного балансу тощо [222].

Для сукупного фінансового потенціалу країни структурування за інституційними секторами економіки багато в чому зумовлена тим, що передбачає необхідність комплексного вивчення процесів диференціації, еволюції та зростання даного комплексу. Виявлення регулярностей у взаємодіях інституційних секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни за даного господарського порядку дозволить давати релевантні пояснення формуванню та руху фінансових ресурсів, їх функціонуванню та фінансовій поведінці складових, а також прогнозувати тенденції еволюції сукупного фінансового потенціалу країни як системи. Також, на наш погляд, такий структурний підхід має сенс з огляду на всевимірність та інформативність запропонованих нами складових, а зазначене допоможе виявити їх вплив саме на сукупний фінансовий потенціал країни.

Спираючись на накази Державної служби статистики України, можна визначити, що метою структурування сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки є актуалізація міжнародних стандартів і розширення потреб користувачів в умовах динамічного роз-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

витку економічного середовища. Інституційні сектори економіки України здійснюють виробництво, розподіл, перерозподіл, споживання і нагромадження, відповідно до їхнього призначення та вартісної оцінки. Тобто структуризація сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки забезпечить [93; 151; 222]:

- облік ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки;
- проведення державних статистичних спостережень фінансово-економічної діяльності складових сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки;
- можливість зіставлення національної статистичної, фінансової інформації про сукупний фінансовий потенціал з міжнародною;
- групування суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни та національної економіки за інституційними секторами з метою здійснення на макрорівні вартісної оцінки результатів їхньої діяльності та фінансового стану;
- логічний розвиток інституційних секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни у системі національних рахунків від даних у поточних і постійних цінах до набору міжнародних рахунків у зіставній валюті;
- уніфікацію економічного змісту структурних порівнювальних показників інституційних секторів економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни на основі використання стандартних міжнародних класифікацій та використання єдиної методології;
- уніфікацію мети та завдань структурування, що проводяться, вихідною інформацією, аналітичними вимогами, які пред'являються до результатів.

Впровадження структурування сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки на основі системи національних рахунків вдосконалить статистичні спостереження об'єкта дослідження, розрахунки узагальнюючих показників, відображаючих результати фінансово-економічної діяльності на всіх рівнях управління та у розрізі всіх складових, проведення комплексного аналізу показників, що визначаються на основі СНР.

Таким чином запропоновані нами інституційні сектори економіки країни, відповідно до сучасного рівня розвитку фінансово-економічного середовища, прогресу методологічних досліджень і потреб користувачів,

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

вміщують опис фінансово-економічних явищ сукупного фінансового потенціалу країни, що відповідає викликам сьогодення.

Означені теоретичні положення стосовно складових сукупного фінансового потенціалу країни, його архітекτονіки та за системного підходу до об'єкта дослідження дають змогу провести певні узагальнення, адже при будь-якому структуруванні сукупного фінансового потенціалу країни він є системною категорією.

По-перше, він організує сукупність та взаємодію багатьох складових [457, с. 60–61; 313, с. 206–207], визначається сукупністю результатів функціонування ресурсів як в розрізі складових, так і національної економіки загалом, а також їхньою органічною єдністю. По-друге, сукупний фінансовий потенціал країни організує та обумовлює внутрішньо необхідні, зовнішньо зумовлені сталі та суттєві зв'язки між всіма складовими, характеризується розвиненими фінансово-економічними відносинами, внаслідок взаємодії яких відбувається його формування та функціонування. По-третє, він формує, організує й спрямовує потоки фінансових ресурсів у межах зазначеної сукупності. Це можна представити кругообігом ресурсів. Складові сукупного фінансового потенціалу країни завдяки своїм взаємним фінансово-економічним діям, зобов'язанням, рішенням тощо утворюють структуру сукупного фінансового потенціалу країни, в якій відіграють певну роль та виконують функції. По-четверте, функціонування сукупного фінансового потенціалу країни передбачає досягнення фінансово-економічного результату, цілей реалізації. Сукупний фінансовий потенціал країни треба розглядати одночасно як засіб, мету й критерій розвитку країни. Це дає можливість системно, комплексно досліджувати фінансово-економічні механізми, що забезпечують фінансову спроможність національної економіки.

Функціонування сукупного фінансового потенціалу країни як системи охоплює та пронизує всю національну фінансово-економічну систему та організовує відносини та зв'язки між усіма його елементами, починаючи від населення, суб'єктів господарювання і закінчуючи державою. На підтвердження наведемо думку В. Гауценка, який зазначає, що можна стверджувати, що фінансовий потенціал має складну структуру, виступає як багатомірне та різностороннє явище [60, с. 15]. У доповнення до вищезазначеного слід відмітити, що сукупний фінансовий потенціал країни не може існувати відірвано від мікро- та макрорівня, адже ті аспекти, що розглядаються на окремому

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

рівні, знаходяться під впливом факторів інших рівнів. Всі рівні знаходяться в стані взаємної обумовленості, узгодженості, потреби один у одному.

Спираючись на наукову позицію С. Степаненка, можна її доповнити та зазначити, що постійний взаємозв'язок між різними суб'єктами фінансово-економічної системи має важливе значення для ефективного розвитку економіки, функціонування та зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни. Крім того, у результаті такої взаємодії змінюються не тільки самі суб'єкти, їхні цілі та потреби, але й суспільство в цілому, а фінансово-господарська система набуває динамічного стану [402, с. 30]. Таким чином доведено, що сукупний фінансовий потенціал країни, відповідаючи властивостям системи, і є системною категорією.

2.2. Синергетичні ефекти архітекtonіки сукупного фінансового потенціалу країни

У сучасних умовах, що характеризуються загрозами фінансовим інтересам складових сукупного фінансового потенціалу країни, високим рівнем фінансових ризиків, обмеженням доступності фінансових ресурсів тощо, актуальним аспектом проблеми стає необхідність розгляду складових сукупного фінансового потенціалу країни та їх елементів, внутрішньої побудови сукупного фінансового потенціалу країни загалом та синергетичних ефектів і сукупних ризиків, що виникають при їх взаємодії. Що, у свою чергу, дає змогу зазначити, що зміцнення сукупного фінансового потенціалу України, базуючись на ретельному та глибокому його вивченні, потребує проведення системних досліджень, застосування системного аналізу. Це припускає дослідження сукупного фінансового потенціалу країни з точки зору впорядкування його властивостей, складових частин, внутрішніх і зовнішніх зв'язків у взаємодії; проведення порівняльного аналізу відповідності ознакам складної системи, тобто застосування системного підходу.

Сьогодні наукова думка залишається осторонь розгляду синергетичних ефектів архітекtonіки сукупного фінансового потенціалу країни. Недостатній рівень дослідження зазначеної проблематики в теоретико-практичній площині на основі системного підходу негативно відбивається не лише на подальших поглиблених наукових розробках цієї категорії, а й на вирішенні практичних аспектів проблеми сукупного фінансового потенціалу країни. Використання системного підходу дає можливість сформувати розширене

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

уявлення про об'єкт дослідження та чіткий механізм його функціонування. У нашому випадку об'єктом дослідження є сукупний фінансовий потенціал країни, який ми охарактеризуємо відповідно до системних ознак та підпорядковування низці відповідних вимог [272; 301; 302; 305; 313].

Властивості системної парадигми були викладені Я. Корнаї, який визначив такі: 1) об'єктом дослідження виступає цілісна система, що перебуває у взаємозв'язку та взаємодії з іншими системами; 2) системна парадигма не може бути зведена до будь-якої дисципліни, адже її потрібно розглядати як школу цілої суспільної науки; 3) у межах будь-якої економічної системи існують певні дисфункції, що є специфічними для кожної з них; 4) одним з найбільш типових методів системної парадигми є якісне та кількісне порівняння; 5) переваги, характерні для окремих складових системи або її суб'єктів, є продуктами діяльності самої системи, тому якщо система змінюється, то змінюються і її переваги; 6) система розвивається не лише під впливом законів власної еволюції, але й під впливом прийнятих специфічних адміністративних рішень [170, с. 4–12]. Постійні наукові доробки у галузі системології значно поширюють властивості складних систем. Узагальнюючи різні думки, вітчизняні дослідники В. Макаренко та І. Прищепчук [210] надають найбільш повний перелік і вважають, що кожній складній системі притаманні такі властивості [210, с. 34]: ємерджентність (цілісність); інтегративність; комунікативність; ієрархічність; закон необхідного різноманіття; закономірність здійсненності й потенційної ефективності системи; закономірність формулювання мети залежить від обраного методу подання й аналізу системи; масовий характер явищ і процесів; випадковість і невизначеність; динамічність; залежність від змін зовнішнього середовища; активна реакція на нові фактори.

Все вищезазначене підкреслює, що для найбільш повного та комплексного розуміння та аналізу сукупного фінансового потенціалу країни в першу чергу необхідно застосувати системний підхід, який є ядром методології комплексного аналізу в дослідженні фінансово-економічних явищ.

Продовжуючи логіку дослідження, будемо виходити з того, що сукупний фінансовий потенціал країни – це відповідним чином організована система (інакше вона, власне, і не може бути системою, оскільки буде неможливо забезпечити його узгоджене формування та функціонування). Саме поняття «сукупний фінансовий потенціал країни» організує надзвичайно складну, багаторівневу, поліструктурну систему, утворену низкою своєрід-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

них і самоцінних підсистем (складових), кожна з яких має власні елементи, формує та організовує всі елементи системи. Для системного аналізу важливе значення має розуміння організації взаємозв'язку і розмежування фінансово-економічних елементів та відносин сукупного фінансового потенціалу країни [272; 302; 305].

Для дослідження сукупного фінансового потенціалу країни за допомогою системного підходу розглянемо поняття «сукупність», що є нерозривним поєднанням чого-небудь, загальною кількістю, сумою, множинністю елементів, які мають певні загальні властивості, суттєві для їх характеристики. Розглядаючи сукупний фінансовий потенціал країни з позиції системного підходу, маємо розуміти організовану сукупність та поєднання взаємодіючих між собою складових, а також інструментів і технологій, які сукупно забезпечують реалізацію певних функцій, необхідних як для окремих суб'єктів фінансово-економічних відносин, так і для об'єкта дослідження загалом.

Дані табл. 2.2 показують, що за аналізований період знижується роль фінансів держави та ресурсів фінансового й страхового ринків у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Це відбувається за рахунок збільшення ролі фінансових ресурсів підприємств та постійного зростання потенційних можливостей населення у складі сукупного фінансового потенціалу України. Для порівняння зазначимо, що структура фінансового потенціалу України, розрахованого С. Шумською [457, с. 62], була іншою та мала зовсім інші тенденції, тобто частка ресурсів держави збільшувалася у загальному обсязі фінансового потенціалу України, а підприємств, навпаки, зменшувалася.

Таблиця 2.2

Структура сукупного фінансового потенціалу України, %*

Складові	2009	2010	2011	2012	2013
Фінанси держави	9,1	9,9	9,2	8,2	7,3
Фінансові ресурси підприємств	70,8	68,6	69,1	70,2	70,7
Фінансові ресурси населення	17,2	18,5	18,7	18,9	19,2
Ресурси фінансового й страхового ринків	2,9	3,0	3,0	2,7	2,8
Всього	100	100	100	100	100

* Розраховано автором за даними табл. 2.1

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Динаміку сукупного фінансового потенціалу України та його складових наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка сукупного фінансового потенціалу України та його складових (у % до попереднього року)*

	2010	2011	2012	2013
<i>Фінанси держави</i>				
Зведений бюджет (доходи за вирахуванням витрат на оплату праці працівників бюджетних установ, на соціальний захист та соціальне забезпечення і бюджетне кредитування)	103,6	161,0	106,1	86,7
Позабюджетні фонди (доходи із залишками)	119,9	116,3	113,8	105,5
Залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	183,2	57,9	412,2	125,0
Залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	105,5	29,0	93,6	108,5
Золотовалютні резерви НБУ	131,0	92,3	77,4	83,2
Всього	125,5	105,3	101,0	94,0
<i>Фінансові ресурси підприємств</i>				
Активи	111,4	114,1	115,9	105,4
<i>Фінансові ресурси населення</i>				
Доходи	123,1	115,0	115,1	106,2
<i>Ресурси фінансового й страхового ринків</i>				
Статутний капітал БС	122,4	117,8	101,9	105,7
Капітал сектору НБФУ	195,0	115,6	97,5	111,8
Обсяг сплачених статутних капіталів та сформовані страхові резерви СК	103,1	97,9	107,5	109,2
Всього	120,7	114,9	102,5	106,4
Сукупний фінансовий потенціал України	115,0	113,4	114,0	104,6

* Розраховано автором за даними табл. 2.1

Аналізуючи отримані дані, можна зазначити, що сукупний фінансовий потенціал України має позитивну динаміку, але з низхідною тенденцією. А з урахуванням чинника інфляції (додаток В) низхідна тенденція динаміки сукупного фінансового потенціалу України та його складових посилюється.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ся. Про що також свідчать абсолютні зміни сукупного фінансового потенціалу України та його складових (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Абсолютні зміни сукупного фінансового потенціалу України та його складових (відносно попереднього року), млрд грн*

	2010	2011	2012	2013
<i>Фінанси держави</i>				
Зведений бюджет (доходи за вирахуванням витрат на оплату праці працівників бюджетних установ, на соціальний захист та соціальне забезпечення і бюджетне кредитування)	4,0	71,0	11,5	– 26,5
Позабюджетні фонди (доходи із залишками)	23,0	22,5	22,3	10,1
Залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	26,3	– 7,1	30,7	10,2
Залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	2,5	– 33,5	– 0,9	1,1
Золотовалютні резерви НБУ	65,0	– 21,1	– 57,2	– 33,0
Всього	120,8	31,7	6,4	– 37,9
<i>Фінансові ресурси підприємств</i>				
Активи	420,8	579,1	743,6	290,1
<i>Фінансові ресурси населення</i>				
Доходи	186,0	141,0	160,3	66,2
<i>Ресурси фінансового й страхового ринків</i>				
Статутний капітал БС	26,7	26,0	3,3	10,0
Капітал сектору НБФУ	3,0	1,0	– 0,2	0,8
Обсяг сплачених статутних капіталів та сформовані страхові резерви СК	0,8	– 0,5	1,9	2,5
Всього	30,5	26,4	5,0	13,4
Сукупний фінансовий потенціал України	779,1	802,8	946,2	356,3

* Розраховано автором за даними табл. 2.1

Тобто наведена у табл. 2.3 динаміка сукупного фінансового потенціалу України не дає нам реальної картини зазначених процесів, тому що не враховує інфляцію. Отже, доцільним є розглянути зміни сукупного фінансового потенціалу України з урахуванням індексів-дефляторів. Згідно зі

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

статистичними даними [93; 398, с. 30; 399, с. 31], індекси-дефлятори склали (відсотків до попереднього року): у 2010 р. – 113,7; у 2011 р. – 114,2; у 2012 р. – 108,0; у 2013 р. – 104,3.

Отже, з урахуванням дефлятора динаміка сукупного фінансового потенціалу України (табл. 2.5) не має таких високих темпів, які демонструє номінальний сукупний фінансовий потенціал країни у табл. 2.3.

Таблиця 2.5

Динаміка сукупного фінансового потенціалу України та його складових з урахуванням дефлятора, %*

	2010	2011	2012	2013
<i>Фінанси держави</i>				
Зведений бюджет (доходи за вирахуванням витрат на оплату праці працівників бюджетних установ, на соціальний захист та соціальне забезпечення і бюджетне кредитування)	91,1	141,0	98,2	83,1
Позабюджетні фонди (доходи із залишками)	105,4	101,8	105,4	101,1
Залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	161,1	50,7	381,7	119,8
Залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	92,8	25,4	86,7	104,0
Золотовалютні резерви НБУ	115,2	80,8	71,7	79,8
Всього	110,4	92,2	93,5	90,1
<i>Фінансові ресурси підприємств</i>				
Активи	98,0	99,9	107,3	101,0
<i>Фінансові ресурси населення</i>				
Доходи	108,3	100,7	106,6	101,8
<i>Ресурси фінансового й страхового ринків</i>				
Статутний капітал БС	107,6	103,1	94,3	101,3
Капітал сектору НБФУ	171,5	101,2	90,3	107,2
Обсяг сплачених статутних капіталів та сформовані страхові резерви СК	90,7	85,7	99,5	104,7
Всього	106,1	100,6	94,9	102,0
Сукупний фінансовий потенціал України	101,1	99,3	105,6	100,3

* Розраховано автором за даними табл. 2.1 та 2.3

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Співставляючи динаміку та абсолютні зміни сукупного фінансового потенціалу України із його структурою, можна встановити, що зміни відбуваються за рахунок змін обсягів фінансових ресурсів як усередині складових, так і перерозподілу фінансових ресурсів між ними. Залучення на внутрішньому ринку зростають за рахунок зменшення залучень на світовому фінансовому ринку. Золотовалютні резерви НБУ зменшилися за аналізований період майже вдвічі.

Становище, коли внутрішні залучення держави перевищують зовнішні і така тенденція тільки зростає, свідчить про: *по-перше*, внутрішні можливості країни можуть задовольняти потреби держави у фінансових ресурсах; *по-друге*, про збільшення обсягів ресурсів елементів та складових сукупного фінансового потенціалу України, що можуть бути мобілізовані. За даними річного звіту НБУ за 2013 рік, незважаючи на складні макроекономічні умови, банківська система розвивалася динамічніше, ніж у минулі роки. Зростання відбулося переважно за рахунок операцій у національній валюті. Другий рік поспіль банківська система відпрацювала з позитивним фінансовим результатом, який становив 1,4 млрд грн [358, с. 6].

Дані начебто демонструють збільшення доходів населення. Але це відбувається у т. ч. і на фоні зниження частки інших складових сукупного фінансового потенціалу країни та їх елементів, адже у кількісному виразі доходи зростають не такими великими темпами, як у структурі.

Тож, узагальнюючи, можна зробити висновки, що тенденції загальної структури характеризуються різноспрямованими тенденціями елементів у складових сукупного фінансового потенціалу України. Зміни відбуваються за рахунок змін обсягів фінансових ресурсів, як складових, так і їх елементів. Усі суб'єкти та складові беруть участь у сукупному фінансовому потенціалі країни на однакових позиціях, ведуть свою діяльність у межах єдиного фінансово-економічного та господарського поля. Структурними елементами сукупного фінансового потенціалу країни є його суб'єкти (складові), об'єкти (фінансові ресурси) та зв'язки між ними, які реалізуються у формі відносин з мобілізації, накопичення та використання об'єктів та відносин з формування системи (її організації).

У світлі архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни та взаємодії його складових розглянемо їх синергетичні ефекти, що вже наводилося автором [272; 302; 305]. Аргументуючи їх наявність, наведемо висновки

попередніх досліджень синергетичних ефектів у фінансово-економічній діяльності. Як зазначає Д. Міщенко, підключення України до використання інституційних установок відтворює синергетичний координаційний ефект [229, с. 68]. На думку відомих вітчизняних учених на чолі з В. Гейцем, поєднання потенціалів бюджетної, грошово-кредитної, інноваційно-інвестиційної та інших складових соціально-економічної політики дасть синергетичний ефект [243, с. 13]. У своєму дослідженні С. Шумська [457, с. 62] вважає, що в рамках розробки довгострокової національної фінансової стратегії розв'язання завдання кількісної оцінки фінансових можливостей української економіки ускладнюється, що пов'язано із необхідністю не лише дослідження окремих складових ФП, а й урахування взаємозв'язків між ними і синергетичних ефектів їх взаємодії, що у цілому показує невикористаний потенціал країни, а отже, й можливі джерела зростання. Тобто зазначене черговий раз підкреслює, що виникла об'єктивна необхідність висвітлення теоретичного інструментарію дослідження сукупного фінансового потенціалу країни, застосування синергетичного підходу до пізнання його сутності, взаємозв'язку й взаємовпливу як складових, так і цілого об'єкта дослідження у національній економічній системі.

Незважаючи на велику кількість фундаментальних робіт із синергетики, прикладних досліджень, що базуються на системно-синергетичному підході, а також окремі роботи науковців, на сьогодні ще не розроблено цілісної методології побудови та використання синергетичних моделей формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його синергетичних ефектів. Однією з основних умов забезпечення ефективного формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни є взаємодія складових, що є більшою за суму результатів діяльності окремих структурних елементів СФПК, тобто виникнення синергетичних ефектів. Отже, питання дослідження складових сукупного фінансового потенціалу країни та його синергетичних ефектів є актуальними та потребують свого вирішення, що розглядалося автором [272; 302; 305].

Різноманітність сфер застосування синергетичних підходів та сфер дослідження проявів синергетичних ефектів залежать від багатьох факторів: від об'єкта досліджень, від сфери діяльності, в яких працюють дослідники, тощо. Системну парадигму висвітлювали Я. Корнаї [170], В. Варцаба [39] та багато ін. Синергетичний підхід у фінансовій системі досліджували Г. Багратян та І. Кравченко [7], О. Євтух [108], А. Лазебник [192], В. Мака-

ренко та І. Прищепчук [210], В. Макогон [211], О. Степаненко [401] та багато ін. Синергетичні ефекти у різних сферах національного господарства, промисловості, аграрній сфері застосовували Є. Кирилюк [147], Д. Міщенко [229], Ю. Кіндзерський [344] та ін. Синергетичні аспекти управління у різних сферах національного господарства розглядали К. Васківська, В. Прокопишак, С. Ярмольський [42], В. Кузьмин [186], О. Підвальна та Н. Козяр [265] та ін. Економічна синергетика реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем стала об'єктом наукових пошуків В. Решетило [353] та ін. На основі аналізу наукових доробок можна виділити основні тези, що найбільш висвітлюються та отримують багато прибічників серед дослідників. Стосовно об'єкта нашого дослідження, можна визначити, що синергетичні ефекти сукупного фінансового потенціалу країни – це сила або користь, що створюється від комбінування елементів та складових сукупного фінансового потенціалу країни чи їх процесів таким чином, що продуктивність отриманої комбінації вище, ніж сума її окремих елементів (чи процесів). Тобто, виходячи з теоретичних положень, розроблених вченими стосовно синергетики, визначимося, що як системне утворення сукупний фінансовий потенціал країни перевищує просту арифметичну суму потенціалів окремих складових. Цей додаток становить синергетичний ефект, який утворюється завдяки взаємодії суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни.

На нашу думку, влучно та ёмко сформулювала загальний принцип синергії В. Решетило [353]. Спираючись на її дослідження економічної синергетики реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем та застосовуючи її висновки до об'єкта нашого дослідження, сформулюємо загальний принцип синергії сукупного фінансового потенціалу країни: ефективність, яка виникає при взаємодії різних складових цілісної емерджентної системи сукупного фінансового потенціалу країни, набагато вище, ніж проста сума ефектів, яку можна отримати від функціонування кожної складової окремо.

Зазначена позиція вдало поєднує та уніфікує як вже існуючі підходи до синергії різних систем, так і можливі підходи до синергії сукупного фінансового потенціалу країни. Існує сумарний ефект, який полягає в тому, що при взаємодії складових сукупного фінансового потенціалу країни та їх фінансових ресурсів їх дія суттєво переважає ефект кожної окремої складової у ви-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

гляді простої їх суми. Синергізм стосовно сукупного фінансового потенціалу країни можна розглядати як узагальнення ресурсів, процесів, результатів.

Сукупний фінансовий потенціал країни, що являє собою сукупність фінансових ресурсів всіх його складових, має певні особливості, оскільки всі складові є достатньо різноманітними за напрямками діяльності, цілями формування та використання фінансових ресурсів. Джерела формування фінансових ресурсів – це економічна категорія, що спричиняє виникнення різних фінансово-економічних операцій та відносин, які надалі, розвиваючись, формують цілісний, злагоджений комплекс, що є основою сукупного фінансового потенціалу країни. Зазначимо, що формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни як сукупності ресурсів є необхідним перш за все для того, щоб забезпечити реальні ефекти від такого об'єднання.

У зв'язку з визначеною вище структурою сукупного фінансового потенціалу країни та його складових варто зробити важливе зауваження: на сукупний фінансовий потенціал країни впливають зміст і характер фінансово-економічних відносин між його складовими. З одного боку, це визначає ролі складових у сукупному фінансовому потенціалі країни й об'єктивну різноманітність їх інтересів, з другого – обумовлює ресурсну складову відносин. Сутність системного підходу та синергетичних ефектів повинна відображати цілісне уявлення про єдність структури і функцій об'єкта, вияв їх взаємозв'язку. Це визначає підґрунтя для висновку про можливості сукупного фінансового потенціалу країни виконувати певні завдання: чим більш вдало склалася структура, чим більше відповідають одне одному його структура та функціональні елементи, то вищими будуть його можливості та ефективність, а отже, і синергетичні ефекти.

Апелюючи до думки В. Опаріна [251], що вдосконалення системи фінансового забезпечення розвитку національної економіки можливе на основі максимальної мобілізації, консолідації, алокації та ефективного використання фінансових ресурсів, визначимо синергетичні ефекти архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни. Синергізм сукупного фінансового потенціалу країни можна визначити як міру спільних ефектів, коли сукупність фінансових ресурсів об'єкта дослідження як цілісного перевищує суму аналогічних показників його складових, що функціонують окремо. Тобто вважаємо, що фінансові ресурси складових сукупного фінансового потенціалу країни об'єднуються для того, щоб результати їх

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

спільного функціонування значно перевищували їх окремі досягнення. Синергетичний підхід до архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни полягає в тому, що він завжди націлений на аналіз динамічної взаємодії суб'єктів СФПК, на отримання найбільш оптимальних з можливих результатів його реалізації, на виявлення можливостей кооперативних рішень і отримання позитивних синергетичних ефектів.

В залежності від результатів, які виникають у процесі взаємодії складових сукупного фінансового потенціалу країни, що обумовлено його виконанням основних функцій, виникає декілька видів синергії: мобілізаційна, накопичувальна, реалізаційна.

Мобілізаційна синергія обумовлена процесами мобілізації сукупного фінансового потенціалу країни, що включає фінансові ресурси всіх його складових. Мобілізаційна синергія виникає внаслідок активної мобілізації та взаємодії складових сукупного фінансового потенціалу країни. У процесі мобілізації фінансових ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни зростає синергетичний ефект, адже передбачається мобілізація сукупності ресурсів, а не просто арифметичне поєднання потенціалів.

Накопичувальна синергія проявляється у процесах накопичення мобілізованої сукупності фінансових ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни. У процесі накопичення мобілізованих ресурсів всіх складових сукупного фінансового потенціалу країни синергетичний ефект від їх комплексної взаємодії зростає.

Реалізаційна синергія пов'язана з тим, що результати реалізації мобілізованого та накопиченого сукупного фінансового потенціалу країни значно перевищують результати реалізації фінансових потенціалів його складових, зазначене характеризується появою додаткових джерел фінансово-економічного зростання та нових можливостей, оптимізацією грошових потоків, на основі акумуляції та перерозподілу сукупності фінансових ресурсів ростом фінансових можливостей всіх суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни.

Загальний реалізаційний ефект виникає в результаті поєднання мобілізаційних і накопичувальних ефектів.

Синергетичні ефекти сукупного фінансового потенціалу країни значно збільшуються при виконанні умов внутрішньо узгодженого функціонування всіх його елементів та складових за рахунок їх внутрішніх зв'язків,

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

що призводить до появи у сукупного фінансового потенціалу країни здатності до гнучкого реагування на загальні фінансово-економічні умови, які швидко змінюються.

Засновуючись на твердженнях В. Опаріна [251], констатуємо, що мобілізацію сукупного фінансового потенціалу країни здійснює сукупність фінансових інституцій, які функціонують на фінансовому ринку та ринку фінансових послуг, виконуючи функції щодо мобілізації, переміщення та вкладання ресурсів. Фінансовий ринок забезпечує процеси концентрації, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, опосередковуючи трансформацію заощаджень домогосподарств і підприємств в інвестиції.

Апелюючи до думок авторитетних вітчизняних вчених [418, с. 8; 419; 252] та застосовуючи їх висновки до сукупного фінансового потенціалу країни, наведемо, що фінансова інфраструктура може розглядатися у двох вимірах: по-перше, враховуючи забезпечувальну роль фінансів відносно економіки, у їх розумінні як однієї з вихідних, основоположних і домінуючих складових економічної інфраструктури, по-друге – як сукупність різних елементів, що забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту, в організаційному й інструментальному наповненні.

Спираючись на дослідження В. Макогон [211, с. 74], можна зазначити, що структурно-функціональна диференціація архітекtonіки сукупного фінансового потенціалу країни являє собою конкретизацію ідей фінансової теорії щодо взаємодії його складових та реалізується через відповідні інституційні форми і процеси.

Приєднуючись до думки В. Опаріна [251], що реалізація забезпечувального призначення фінансів відбувається через відповідну інфраструктуру, в основі формування якої знаходиться фінансова система, розглянемо інфраструктуру створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу України.

Створення і реалізація синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни як системи здійснюється за допомогою певної інфраструктури, яка відображає сукупність способів функціонування фінансових відносин і визначає організаційно-економічні форми руху ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни як системи, що наводилося автором у своїх дослідженнях [272; 302; 305]. Головним призначенням даної інфраструктури, у відповідності до визначених нами вище основних функ-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

цій та синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни, виступає забезпечення мобілізації, накопичення та реалізації сукупності фінансових ресурсів. За функціональним призначенням для сукупного фінансового потенціалу країни та його синергетичних ефектів у складі даної інфраструктури доцільно виділити певні складові.

Грошово-кредитні установи через мобілізацію, накопичення та реалізацію (на основі руху грошей та кредиту) фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни залучаються до складу інфраструктури створення та реалізації синергетичних ефектів у тій мірі, в якій вона забезпечує функціонування економічних форм існування фінансів та фінансових ресурсів.

Фінансові ринки через мобілізацію, накопичення та реалізацію фінансових ресурсів забезпечують рух грошових коштів та їх еквівалентів, що може відбуватися в формі обміну на ринках грошей та цінних паперів.

У контексті розгляду синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни зазначені складові інфраструктури мають забезпечити його мобілізацію, накопичення та реалізацію на основі оптимального розміщення сукупних ресурсів, оптимізацію способів їх переміщення у часі і просторі, ліквідність тощо.

Але складовими, які ми розглянули вище, не вичерпується інфраструктура зі створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни. На нашу думку, вагомою складовою зазначеної інфраструктури є бюджетна система. Це обґрунтовується наступним:

- ресурси, які мобілізуються та накопичуються у бюджетах різних рівнів, є значущою складовою як фінансів держави, так і сукупного фінансового потенціалу країни;
- за рахунок мобілізованих та накопичених бюджетних ресурсів відбувається переміщення та вкладання ресурсів (бюджетне фінансування, бюджетне кредитування тощо);
- держава бере активну участь у запозиченнях як на зовнішньому ринку, так і на внутрішньому, для покриття дефіциту бюджету, тобто, знов-таки, стає суб'єктом, який мобілізує, накопичує та реалізує фінансові ресурси через бюджетну систему.

Бюджетна система – система організації фінансових відносин, яка через мобілізацію, накопичення та реалізацію оперує фондами грошових коштів.

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Застосовуючи логіку О. Євтух [108, с. 112], констатуємо, що для всієї системи, а отже, і для сукупного фінансового потенціалу як системи, ефект синергії тим вищий, чим більше суб'єктів вступають між собою у довірчо-відповідальні відносини. Коефіцієнт синергії всієї системи складатиметься з похідних коефіцієнтів синергії всіх її суб'єктів. Створення могутнього синергетичного ефекту має стратегічне значення як для економіки окремої людини, сім'ї, підприємства, так і для всього суспільства.

У світлі розгляду синергетичних ефектів архітекtonіки сукупного фінансового потенціалу країни, спираючись на думки К. Васьківської [42, с. 107], зазначимо, що система сукупного фінансового потенціалу країни – складна багаторівнева система трансакцій. Системний підхід до сукупного фінансового потенціалу країни передбачає дослідження способів організації підсистем в єдине ціле і впливу процесів функціонування системи на її окремі ланки. Необхідно зазначити, що система сукупного фінансового потенціалу країни буде оптимальною тільки тоді, коли цілі кожної підсистеми визначатимуться цілями розвитку країни.

Без зайвої деталізації мобілізовані, накопичені та ті, що реалізуються, ресурси сукупного фінансового потенціалу країни, що активізовані відповідною інфраструктурою створення та реалізації синергетичних ефектів, можна поділити на: підсистему приватних фінансових ресурсів, тобто відносини без участі держави, а фізичних осіб, суб'єктів господарювання, різних організованих груп всередині відповідного групування та між ними, що включає ресурси суб'єктів господарювання, населення тощо; підсистему публічних фінансових ресурсів, тобто відносини за участю держави, що включають ресурси держави.

Враховуючи дані наших розрахунків стосовно структури сукупного фінансового потенціалу України, найбільшої питомої ваги фінансових ресурсів підприємств і значної частки фінансів населення, ми пропонуємо за основу взаємодії складових сукупного фінансового потенціалу країни взяти приватно-державне фінансове партнерство.

З огляду на зазначене можна визначити, що синергетичні ефекти сукупного фінансового потенціалу країни створюються та реалізуються через відповідну інфраструктуру на основі поєднання приватних та публічних фінансових ресурсів. З урахуванням сказаного напрошуються наступні висновки:

- синергетичні ефекти сукупного фінансового потенціалу країни опосередковуються організацію приватно-публічної фінансової взаємо-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

дії, призначенням якої є мобілізація та накопичення фінансових ресурсів суб'єктів взаємодії, перерозподіл акумульованих ресурсів між суб'єктами від приватного сектору до публічного і у зворотному напрямку з метою їх ефективної реалізації;

– наполегливо зауважимо, що саме приватно-публічне фінансове партнерство є основою та результатом створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни, адже приватні фінансові ресурси відіграють більш значущу роль у структурі сукупного фінансового потенціалу країни, яка постійно збільшується, на відміну від публічних ресурсів.

Тобто приватно-публічне фінансове партнерство як форма взаємодії фінансових ресурсів є підґрунтям створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни як забезпечувального ресурсу національної економіки. Сукупний фінансовий потенціал країни – це відкрита система, спроможна до самозростання, в якій незначні ресурси на вході можуть забезпечити могутній потік благ на виході. Сукупність складових інфраструктури створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни створює основу встановлення стійких фінансово-економічних відносин між різними структурними елементами, спрямовану на залучення, акумулювання, раціональний перерозподіл та реалізацію сукупності фінансових ресурсів. Консолідація зусиль як усіх складових, так і складових інфраструктури створення та реалізації синергетичних ефектів об'єкта дослідження, обумовлює поширення позитивних тенденцій у національній економічній системі на різні сфери фінансово-економічної діяльності та соціальної практики.

Розглянуті складові та інфраструктура реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни стають предметом підвищеної уваги тому, що отримуваний при їх взаємодії позитивний ефект (кумулятивний ефект, ефект синергії) значно підвищує сукупні результати їх учасників порівняно з рівнями ефективності кожного з них окремо. Саме досягнення ефекту синергії є однією з важливих передумов функціонування СФПК, а зворотний зв'язок передбачає, що синергетичні ефекти підкріплюють здатність складових формувати сукупний фінансовий потенціал країни.

Особливості синергізму сукупного фінансового потенціалу країни мають своїм прямим результатом формування позитивних синергетичних

ефектів, які посилюють здатність сукупного фінансового потенціалу країни до самоорганізації. З позиції економічної синергетики, самоорганізація сукупного фінансового потенціалу країни означає його здатність на основі системи взаємодій різних складових створювати нові складові та елементи чи змінювати вже існуючі у відповідності до вимог фінансово-економічного середовища, що динамічно змінюється.

Синергізм як система горизонтальних взаємодій між складовими сукупного фінансового потенціалу країни може виступати сьогодні як один зі способів оптимізації його функціонування. Взаємодія між складовими сукупного фінансового потенціалу країни в контексті раціоналізації національної фінансово-економічної системи є пріоритетним принципом будь-якої країни світу та реалізації внутрішньодержавних відносин, а відкритість останніх щодо взаємодії / взаємозалежності формує основу фінансово-економічних зв'язків у різних сферах розвитку національної економіки та міждержавної. У рамках дослідження синергетичної парадигми В. Варцаба [39, с. 248; 265; 442], спираючись на попередні дослідження вченими синергетичних ефектів, зазначає, що обов'язковими умовами проявів позитивних синергетичних ефектів є гармонійна система цілей, а також необхідність розробки, створення і застосування якісно нової системно-синергетичної моделі управління трансформаційними процесами з досконалим механізмом визначення і узгодження інтересів суб'єктів. Як системна організація формування та функціонування фінансових можливостей національної економіки сукупний фінансовий потенціал країни має можливість підвищувати загальну ефективність обігу фінансових ресурсів національної господарської системи за рахунок максимальної мобілізації та накопичення, раціонального їх використання, за рахунок чого прискорюються процеси пошуку ефективних шляхів національного розвитку. Використання синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу України має як за основу, так і за мету фінансове забезпечення національної економіки. Звідси проблемою, яка отримає вирішення, є розгляд системи фінансового забезпечення національної економіки, перспективних джерел та механізмів її фінансування з використанням можливостей синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни. Враховуючи масштабність та фінансову ємність сукупного фінансового потенціалу країни – з одного боку, та традиційну обмеженість всіх видів ресурсів економіки – з іншого, забезпечення масштабних процесів мобілізації, накопичення та реалізації

сукупного фінансового потенціалу країни стає вагомим важелем активізації фінансово-економічної системи України.

Система має сукупність засобів та способів впливу, тобто управління. Тож доцільним є розгляд структурно-управлінської компоненти в архітектоніці сукупного фінансового потенціалу України, яка виконує певні функції задля досягнення визначених цілей, що здійснено автором [272]. Отже, якщо регуляторами фінансових ринків та системи грошово-кредитних і фінансових установ, тобто фінансового сектору, є НБУ [239; 326; 335], Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [236; 328], Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [237; 342], то такі інституції через виконання ними певних функцій, які закріплено у законодавчо-нормативних актах, треба виокремити у суб'єкти структурно-управлінської компоненти в архітектоніці сукупного фінансового потенціалу України. Зазначені інституції здійснюють вплив як на окремі складові сукупного фінансового потенціалу країни, так і на процеси, які характеризують його інфраструктуру шляхом відповідного нормативного регулювання, здійснення контролю тощо. Відносинами щодо формування та використання ресурсів бюджетів усіх рівнів управління через податкове та бюджетне законодавство, що включає: Конституцію, Податковий Кодекс, Бюджетний Кодекс, Митний кодекс, Закон про Державний бюджет України, інші закони, що регулюють бюджетні відносини, нормативно правові акти КМУ та інших органів виконавчої влади тощо. Всі зазначені інституції є підпорядкованими Президенту України та підзвітними Верховній Раді України. Таким чином, структурно-управлінська компонента архітектоніки сукупного фінансового потенціалу України передбачає діяльність складної багатофункціональної системи, що здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на сукупний фінансовий потенціал країни та є інтегрованою в загальну систему управління країною.

Але синергетичні ефекти, які можна отримати у процесі активної взаємодії різних складових сукупного фінансового потенціалу країни, можуть бути не тільки позитивними, з'являються й сукупні ризики, як розглядалося автором [272; 302; 305]. Сучасність характеризується різким зростанням динамізму всіх фінансово-економічних сфер життя та зростанням ризиків, невизначеності розвитку всіх сторін життєдіяльності суспільства [175]. Такий стан справ у світі був охарактеризований як зарубіжними фахівцями,

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

наприклад, А. Грінспеном [488], так і багатьма українськими дослідниками, наприклад, І. Беловою [14], Т. Єфименко [113] та ін.

Сукупні ризики, незважаючи на їх конкретні форми прояву, тягнуть за собою можливості втрати фінансових ресурсів, зменшення обсягів надходжень та фінансування, зниження віддачі від використання ресурсів як у розрізі складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом, погіршення фінансово-економічного стану країни тощо. А зазначене залежить від широкого спектра фінансових, економічних, управлінських, політичних та соціальних аспектів, які впливають на зміни стану національного господарства, як наведено автором у попередніх дослідженнях [272; 301; 302; 305].

Світові та регіональні фінансово-економічні диспропорції між країнами супроводжуються переливами ресурсів у пошуку кращих можливостей та більш сприятливих і прибуткових сфер вкладення в інших державах, постійно зростаючою динамікою фінансових потоків у всьому світі, а отже, і значними економічними змінами у країнах, коли їх ринки стають більш відкритими для міжнародних витоків чи ін'єкцій ресурсів. Отже, процеси глобалізації впливають на економічну динаміку національних економік [518]. Тобто переливи ресурсів стають ризиками як втрати, так і надлишку ресурсів. Сучасна ситуація в Україні, поряд зі значними ін'єкціями фінансових ресурсів, характеризується й значними витоками. Але існують різні аспекти витоків національних ресурсів (офіційні та тіньові), що концентруються на рахунках іноземних банків (наприклад, в офшорних зонах). Виток тіньових ресурсів обумовлені тіньовим як походженням, так і оборотом таких ресурсів, що складають значну частку ВВП України. Наприклад, як показує зарубіжний досвід, середньоевропейський рівень тінізації економіки, якого уникнути цілком неможливо, за підсумками 2014 р. складав не більше 15 (18) % від ВВП [477]. В Україні цей показник значно більше. Наведене дає змогу виокремити сукупний ризик, що полягає в тінізації економіки, а отже, виведенні значних обсягів сукупного фінансового потенціалу країни з офіційного обороту у тіньовий.

Сукупним ризиком стають процеси надмірної концентрації ресурсів у найбільших банках, що завдяки цьому стають системно важливими, тобто відбувається значне перевищення банківського сектору над річним ВВП держав, що є характерним та небезпечним для багатьох країн світу. За застерезенням МВФ [494], діяльність таких банків може спровокувати

ризик порушення процесу надання фінансових послуг, що призведе до погіршення функціонування частини чи всієї фінансової системи, та становить загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки [490, с. 31]. Також означені процеси містять не тільки сам ризик настання банкрутства, а переносять потенційні наслідки банкрутства таких банків на економіку [472, с. 8]. Спираючись на світовий досвід, можна навести приклади, що активи найбільшого банку в Ірландії під час кризи 2007–2009 рр. перевищували ВВП Ірландії майже в 2,5 рази, а активи найбільшого банку Люксембургу у 2014 р. перевищували ВВП Люксембургу в 1,63 рази. Банки стають надвеликими, щоб під час кризи бути підтриманими урядом, адже для порятунку, навіть при акумулюванні всіх можливих ресурсів уряду, коштів буде недостатньо [500; 489; 491]. Надмірне залучення ресурсів підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності банків, а також підсилює ризики. У такому разі постає ризик, по-перше, стійкого профіциту, тобто надлишкової ліквідності банківської системи, що простежується у багатьох країнах світу та характеризується співвідношенням кредитів та депозитів, яке складає менше одиниці [248, с. 15]. По-друге, в Україні одержавлення важливих банків фінансового сектору (наприклад, «Приватбанку»), особливо в умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів держави та значної зовнішньої боргової залежності, зумовлює та підвищує ймовірність як зазначених фінансово-економічних ризиків, так і багатьох інших, які ми розглянемо в перебігу дослідження.

Як зазначають І. Семенча та А. Головченко [376], проблема формування ліквідності комерційних банків є актуальною як у відношенні недостатньої, так і надлишкової ліквідності. Ліквідність банківської системи є складним і динамічним явищем, що безпосередньо залежить від загального стану економіки та може виступати і однією з серйозних причин поглиблення економічної кризи.

Іншим аспектом окресленої проблеми є виокремлення фінансового капіталу, який автономно функціонує поза межами створення ВВП, характеризує сучасні фінансово-економічні процеси багатьох країн, збільшує невизначеність світових фінансово-економічних перспектив, підвищує ймовірність виникнення фінансових криз тощо. Тобто значним сукупним ризиком є домінування фінансової індустрії у світовій економіці, фінансових активів над іншими активами, фондових ринків серед інших ринків, тобто подальша фінансіалізація, а отже, динамічний розвиток фінансового секто-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

ру. За даними МВФ [494; 475] та на думку його експертів [478], у країнах з низькими доходами рівні приватного та державного боргу зросли завдяки поглибленню – з точки зору розміру та ліквідності – їх фінансових ринків, а також покращення доступу до ринків.

Зазначене стає підставою виокремлення наступних сукупних ризиків сукупного фінансового потенціалу країни, що мають місце як на національному, так і на глобальному рівнях. Зростання фінансового сектору, вкладення фінансових ресурсів у активи з високим рівнем доходу (витоки фінансових ресурсів із виробництва у спекулятивну сферу), значна привабливість фінансових інструментів, превалювання спекулятивних операцій та зростання віртуального капіталу має своїми наслідками ціновий дисбаланс на товарному і фінансовому ринках, розбалансовує матеріально-речову та вартісну структуру економіки, обмежує спрямування фінансових ресурсів у реальний сектор, а зазначене, у свою чергу, тягне за собою як багато негативних наслідків, так і підвищення ймовірності наступних ризиків: дефіцит фінансування реального сектору, зменшення обсягів виробництва, неплатоспроможність, зниження темпів розвитку інших секторів та сфер економіки.

Україна не є винятком і включена у зазначені світові процеси. Але, як зазначає О. Руда, порівняно із країнами з розвинутою ринковою економікою рівень потужності розвитку фондових бірж України, показником якого є співвідношення частки капіталізації лістингових компаній до ВВП країни, дещо низький і становить лише 19,7 % сукупного ВВП, тоді як найбільш розвинений акціонерний капітал у Великій Британії – 122,2 %, США – 114,9 % [364, с. 796].

Узагальнюючи проблему, спираючись та підтримуючи думки дослідників банківської системи України, що здійснювали І. Семенча та А. Головченко [376] та ін., можна навести наступні сукупні ризики: ліквідність (як недостатня, так і надлишкова); валютні курси; девальвація гривні; інфляція; облікова ставка; невизначеність інвестиційних можливостей; недостатня прозорість діяльності; неефективні адміністративні рішення; недостатня захищеність прав громадян та інвесторів; зростання недовіри до фінансової системи тощо. Отже, у підсумку, – це кредитні, процентні, валютні, інфляційні, виробничі тощо сукупні ризики.

Кризова фінансово-економічна ситуація у розвинутих країнах вторинним ефектом має негативні наслідки для національних господарств країн,

що розвиваються. Адже країни з ринком, що формується, стикаються з ситуацією, коли повільне зростання передбачає більш жорсткі умови кредитування та зміни потоків капіталів [521; 522; 483]. За даними НБУ [139, с. 15; 239], зараз відбувається укріплення долара США, що, на перший погляд, має, начебто, позитивний ефект, адже дає змогу компенсувати нестачу світового попиту, обумовлену слабкістю решти провідних економік світу (зокрема Єврозони та Японії). Але, в той же час, завдяки цьому з'являються й негативні побічні ефекти, а отже, й ризики, що позначаються на закріпленні світових дисбалансів (дефіциту поточного рахунку США в середньому на наступні п'ять років 2,8 % до ВВП поряд із профіцитами поточного рахунку Єврозони та Китаю – 1,9 % та 2,5 % відповідно), які були в основі останньої світової кризи, а також залежність світової економіки від економіки США. Традиційно вважається, що укріплення долара США є несприятливим для нових ринкових економік з точки зору інвестиційних можливостей, оскільки заохочує інвесторів до перерозподілу потоків капіталу до США, підвищує вартість обслуговування боргу, деномінованого в доларах США. Так, за період укріплення долара США з 1990 до 2000 рр. майже на 50 % обсяг інвестицій до ВВП у США зріс. Водночас обсяги інвестицій до ВВП у країнах, що розвиваються, та країнах з новою ринковою економікою загалом скоротилися (зокрема у країнах Європи, Азії).

Про ризики, які пов'язані з системною ліквідністю ринків, попереджають й міжнародні експерти [483; 521; 522]. Проблеми фінансового сектору тягнуть за собою ризики погіршення ситуації і невизначеність не тільки фінансово-кредитної системи. Наслідками зазначених процесів для одних суб'єктів господарювання стає дефіцит фінансування, для інших – неплатоспроможність. Зниження кредитоспроможності призводить до обмеженості обсягів залучення коштів та виникнення ризику фінансування. Нестача фінансових ресурсів, у свою чергу, призводить до ризику платоспроможності, до нездатності придбати у потрібному обсязі й відповідній якості активи. Тобто ризик платоспроможності трансформується у ризик формування активів. Результатом таких процесів може бути скорочення доходів і погіршення фінансово-економічних результатів діяльності реального сектору, що згодом спровокує ризик прибутковості, а надалі внаслідок нестачі фінансових ресурсів на здійснення діяльності може призвести до посилення ризику платоспроможності. У таких умовах з'являються ризики досягнення беззбитковості діяльності. За сучасних фінансово-економічних

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

умов в Україні перспективи таких ризиків збільшуються, оскільки формування фінансових ресурсів залежить як від зовнішнього, так і від внутрішнього фінансування. Наприклад, процесу формування власних внутрішніх ресурсів має передувати прибутковість діяльності за попередні роки, за рахунок якої формуються такі ресурси на наступний період.

На нашу думку, сукупним ризиком сукупного фінансового потенціалу країни можна вважати ймовірність втрат ресурсів через приватизацію, адже Україна має сумний досвід проведення приватизації за роки незалежності, коли практично задарма приватизували багато державного майна. Тож з наявного досвіду напрошується підсумування, що за наявності попиту на державні об'єкти (як з боку внутрішніх покупців, так і зовнішніх) і за підтримки влади результатами приватизації може стати те, що державне майно знову буде продано за заниженою вартістю «потрібним» покупцям. Тобто, на нашу думку, існують ризики отримання фактично незначних обсягів коштів від приватизації у порівнянні з запланованими, перерозподіл власності тільки у нормативному руслі забезпечить надходження ресурсів до бюджету. Розглядаючи приватизацію з прагматичного боку, слід зазначити, що втрачається контроль як над частиною власності, так і над результатами діяльності та фінансовими потоками, фінансовий цикл стає дедалі розімкнутим, ресурси витікають з національної економіки. Поповнення ресурсів бюджету за рахунок приватизації – це пусте декларування, прикриття корупційних схем та спосіб самозбагачення певних осіб тому, що немає ніяких гарантій, що, *по-перше*, ресурси з приватизації дійдуть до бюджету, *по-друге*, якщо й дійдуть, то на які цілі будуть використані, чи не стануть об'єктом зловживань тощо. З *іншого боку*, навіть якщо кошти від приватизації надійдуть до бюджету, то все ж таки виникають сукупні ризики з урахуванням інших аспектів приватизації. Це, *по-перше*, порядок використання надходжень від приватизації, який передбачає, що майже 90 % усіх отриманих коштів спрямовується на покриття дефіциту державного бюджету. *По-друге*, такий підхід, у свою чергу, призведе до того, що, з *одного боку*, збільшення бюджетного дефіциту з кожним разом буде зростати, тобто буде відбуватися просто проїдання чи розкрадання бюджету. З *іншого боку*, такі процеси не забезпечать ні збереження фінансово-виробничого потенціалу, ні захисту національних інтересів. У будь-якому разі проведення приватизації потягне за собою значні витоки ресурсів як у поточному періоді, так і у перспективі.

У свою чергу, значна боргова залежність є сукупним ризиком. Посилаючись на думки І. Чуркіної [436, с. 840–841] та поділяючи їх, слід зазначити, що головний ризик зростання заборгованості полягає як в її розмірі, так і в нерозумному витрачанні залучених коштів. Кредити є лише засобом досягнення економічного добробуту людей і не повинні бути самоціллю. Необхідно визначати обсяги залучень державою коштів, з огляду на реальні можливості їх повернення, запозичені кошти використовувати в інвестиційних цілях. Зростання заборгованості має своїми наслідками ризики: формування фінансової залежності країни від зовнішніх ресурсів; нарощення зовнішнього боргу держави; формування «споживацького» типу економіки; перетворення проблеми обслуговування боргу в проблему запозичення; здешевлення національної грошової одиниці; зuboжіння населення в довгостроковій перспективі, замороження соціальних виплат та ін. На думку експертів ООН [248, с. 3–4, 10, 12–14], з'являються ризики шкідливих наслідків у довгостроковій перспективі, якщо збільшення дискреційних витрат на соціальні потреби здійснюється за рахунок залучених ресурсів, що призначені для інвестування у виробництво.

До сукупних ризиків сукупного фінансового потенціалу країни також можна віднести децентралізацію, що характеризується складними політичними, управлінськими, фінансово-економічними та соціальними процесами. Ризиками централізації є урядове загальне регулювання суспільного життя, концентрація значних обсягів ресурсів з одночасним неефективним їх використанням (підтвердженням чого у т. ч. є фінансово-економічний стан національного господарства, ВВП, платіжного балансу України тощо), декларативний характер здійснення контролю, особливо з боку громадського суспільства, за використанням централізованих ресурсів. Але, тільки на перший погляд, вирішення не лише зазначених, а й багатьох інших фінансово-економічних проблем у країні лежить у площині децентралізації. Адже декларується, що децентралізація має низку плюсів та можливостей, які слід реалізувати. А саме: органи місцевого самоврядування максимально наближені до свого народу, більш інформовані про проблеми своїх територій, на основі чого приймаються гнучкі рішення, здійснюється вирішення проблемних ситуацій, а отже, діяльність їх відкрита та прозора. З іншого боку, ризиками децентралізації є розпорошення ресурсів, розширення кола осіб, які приймають управлінські рішення стосовно використання ресурсів, а отже, і ймовірність поширення зловживань та різноманітність корупцій-

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

них схем, відсутність опрацьованих та запроваджених ефективних механізмів контролю за використанням ресурсів на місцях, їх цільової реалізації тощо. Частина повноважень перейде регіонам, що стане для них вагомим фінансовим тягарем. Зростання бюрократизму, адже децентралізація – це не тільки розподіл повноважень, але й збільшення кількості державних інститутів та чиновників, які наділяються певними повноваженнями. А зазначене, у свою чергу, передбачає надмірне регулювання як у політичній, так і у фінансово-економічній та соціальній сферах. Наслідком зазначеного може стати непрозорість діяльності та зростаюча корупція в органах місцевого самоврядування. При розмежуванні влади відбувається перерозподіл повноважень на місцевому рівні, до управління долучаються місцеві еліти, які лобіюють інтереси бізнесу. Виникає боротьба між різними групами фінансово-економічних та політичних інтересів. Іншим аспектом проблеми є питання: чи зможе фінансова база місцевих бюджетів витримати не тільки фінансування виконання делегованих повноважень, а й забезпечити у необхідному обсязі всі витрати місцевих громад та при цьому мати ресурсні можливості розвитку території.

Також, на нашу думку, сукупним ризиком є те, що інформація статистичних спостережень і адміністративні дані, які використовуються для розрахунку обсягів сукупного фінансового потенціалу України, містять значні помилки та похибки (наприклад, у платіжному балансі України [239] (додаток Б), що потребує певних пояснень та визначення пов'язаних з цим ризиків. *По-перше*, це стосується ризиків викривлення облікової та звітної інформації, що може тягнути за собою втрати ресурсів. Крім того, методи експертної оцінки, які використовують для визначення окремих показників у офіційній статистиці у розрізі різних складових сукупного фінансового потенціалу країни, інформація статистичних спостережень щодо яких відсутня, також можуть призводити до появи відхилень. Ще однією причиною помилок є пробіли у базі даних [93]. Означене свідчить, насамперед, про слабкі місця у виконанні (або за відсутності виконання), дій осіб, які складають звіти та несуть відповідальність. А негативним результатом може стати не тільки надання неякісної, викривленої інформаційної бази для здійснення аналізу та прогнозування, а також втрати ресурсів від неповної чи/або неправдивої їх оцінки.

У підсумку можна зазначити, що сукупні ризики сукупного фінансового потенціалу України виникають внаслідок багатьох як зовнішніх, так

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

і внутрішніх фінансово-економічних, політичних причин, що досліджувався автором [272]. У свою чергу, сукупні ризики негативно впливають та гальмують створення та реалізацію позитивних синергетичних ефектів, що стримує активне формування та ефективне функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Отже, у світлі розгляду через призму архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни як системи, створення цієї системою як позитивних синергетичних ефектів, так і сукупних ризиків та на основі проведеного в цьому розділі аналізу можна вивести певні узагальнення.

Згідно із системним підходом, запропонованою структуризацією та синергетичними ефектами, функціонування сукупного фінансового потенціалу країни як системи здійснюється в рамках більш широкої системи – національної економіки. Сукупний фінансовий потенціал країни порівняно з фінансовими ресурсами складових значно розширює свої можливості за рахунок комплексної, системної взаємодії всіх його структурних елементів – фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, використання загально-системних ресурсних компонентів національної економіки. Підкреслюючи складний, системний характер сукупного фінансового потенціалу країни порівняно з ресурсами окремих його складових, опрацювавши теоретичну основу побудови складних систем, і як доводить здійснений нами аналіз, важливо констатувати, що особливості сукупного фінансового потенціалу країни як системи відрізняються від особливостей його елементів, він характеризується власними закономірностями функціонування, які неможливо вивести лише із закономірностей його елементів.

Дослідження сукупного фінансового потенціалу країни демонструють нелінійну динаміку та хаотичність процесів, що в ньому відбуваються, зміну внутрішніх своїх властивостей як системи при незмінних зовнішніх параметрах.

Сукупний фінансовий потенціал країни перевищує за своєю величиною суму фінансових потенціалів окремих його складових. Існує і зворотний зв'язок – фінансовий потенціал окремої складової багато в чому визначається сукупним фінансовим потенціалом країни. Сукупний фінансовий потенціал країни окрім того, що інтегрує можливості окремих складових, які входять до його складу і забезпечують задоволення фінансових потреб, набуває ознак емерджентності, тобто нових властивостей,

Розділ 2. АРХІТЕКТОНІКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

що виникають через взаємодію складових всередині сукупного фінансового потенціалу країни і у його відносинах з економічною системою країни і суспільства взагалі.

Організація системи сукупного фінансового потенціалу країни має відбуватися на основі розробки відповідної наукової теорії, концепції, стратегії та тактики, проведення адекватної політики, наявності необхідних інститутів, застосування засобів, способів і методів забезпечення його формування та ефективного функціонування.

Висновки до розділу

Існуючі підходи до класифікації сукупного фінансового потенціалу країни та фінансового потенціалу в розрізі складових об'єкта дослідження базуються на традиційних позиціях, тобто на суб'єктах фінансових відносин з виокремленням та деталізацією окремих складових, що пояснюється різноманіттям наукових інтересів дослідників, а також різними цілями дослідження.

На основі опрацювання існуючої методики кількісної оцінки фінансового потенціалу України визначено, що вона має низку дискусійних питань та проблемних аспектів. За результатами дослідження запропоновано удосконалити методику. По-перше, для уникнення подвійного обчислення фінансових ресурсів в обсяги ресурсів держави не включати доходи Зведеного бюджету України у частині їх використання на оплату праці працівників бюджетних установ, соціальний захист та соціальне забезпечення і бюджетне кредитування. По-друге, враховувати у складі сукупного фінансового потенціалу країни фінансові ресурси підприємств як сумарну величину активів по балансах підприємств та фінансові ресурси населення як сумарну величину доходів населення. По-третє, для більш коректної оцінки складових сукупного фінансового потенціалу країни використовувати аналіз платіжного балансу у розрізі врахування міжнародних трансфертів, витоків та ін'єкцій фінансових ресурсів.

Застосування принципів архітекtonіки до дослідження сукупного фінансового потенціалу країни, які орієнтують на створення гармонійного співвідношення його складових, дозволяє з'ясувати додаткові можливості зростання сукупного фінансового потенціалу країни та підвищення ефективності його використання.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Важливе значення для поглибленого вивчення сукупного фінансового потенціалу країни та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання має запропоноване в роботі структурування сукупного фінансового потенціалу за інституційними секторами економіки.

Синергетичні ефекти створюються та реалізуються на основі виконання сукупним фінансовим потенціалом країни основних функцій: загальний реалізаційний ефект виникає в результаті поєднання мобілізаційних і накопичувальних ефектів.

Створення та реалізація синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни здійснюється за допомогою відповідної інфраструктури з мобілізації, накопичення та реалізації фінансових ресурсів, яка включає грошово-кредитні установи, фінансові ринки, бюджетну систему.

Приватно-публічне фінансове партнерство стає підґрунтям як створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни, так і функціонування та активізації відповідної інфраструктури.

Структурно-управлінська компонента архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу України передбачає діяльність складної багатофункціональної системи, що здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на сукупний фінансовий потенціал країни та є інтегрованою в загальну систему управління країною.

Сукупні ризики характеризуються можливими втратами ресурсів, зменшенням обсягів надходжень та фінансування, зниженням віддачі від використання ресурсів як у розрізі складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом, погіршенням фінансово-економічного стану країни внаслідок негативного впливу глобалізації, фінансіалізації, перетоків ресурсів (витоків та ін'єкцій), тінізації фінансово-економічної сфери, одержавлення, приватизації, децентралізації, викривлення фінансово-економічної інформації, реалізації ризиків ліквідності, кредитних, процентних, валютних, інфляційних та інших ризиків.

Розділ 3

ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

3.1. Сукупний фінансовий потенціал країни як ресурс

З огляду на нові реалії вітчизняної економіки й фінансової сфери, виявлені сучасними фінансово-економічними, політичними та соціальними кризами, постає завдання підвищення фінансової спроможності країни шляхом активізації фінансових можливостей України, їх розширеного відтворення. Відтворення фінансових ресурсів є одним з найбільш гострих предметів дискусій, у яких беруть участь представники практично всіх верств суспільства: від представників урядових та академічних кіл до пересічних громадян. Актуальність питань відтворення сукупного фінансового потенціалу країни як сукупності фінансових ресурсів національної економіки визначається значною роллю фінансів як в економічних процесах, так і в сучасному суспільстві, у державному устрої та політиці, яку реалізовує уряд, та залежністю всіх господарських процесів у цілому і добробуту окремих суб'єктів від характеру відтворення ресурсів.

Оскільки, як наведено вище, важливе місце в системі фінансового забезпечення країни займає сукупний фінансовий потенціал країни, то у сучасному стані суспільних відносин в Україні значно посилюється роль як фінансів, так і сукупного фінансового потенціалу країни, що викликає необхідність вирішення проблеми, пов'язаної з удосконаленням інструментів фінансування, розширенням відтворенням фінансових ресурсів.

Підґрунтям вибудовування траєкторій стабілізації та економічного відтворення є науково-практичне усвідомлення процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. У сучасних реаліях господарювання сукупний фінансовий потенціал країни має забезпечувати фінансові потреби національного господарства. Національна економіка повинна бути зацікавлена в реальному збільшенні фінансових ресурсів, їх раціональному використанні та розширеному відтворенні, зокрема для включення їх більшого обсягу в господарський оборот. Перед економічною наукою постають питання дослідження процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та їх закономірностей відповідно до викликів сьогодення. Тож відтворення сукупного фінансового потенціалу країни як ключового ресурсу національної економіки обумовлює гостру актуальність у його дослідженні.

Однак наукове осмислення сукупного фінансового потенціалу країни як ресурсу в процесі його відтворення, як визначено автором [304], ще не здійснено в повному обсязі. Зважаючи на широке наукове та практичне опрацювання проблеми фінансових ресурсів, залишається низка питань, які потребують додаткового розгляду. Ці питання стосуються такої форми сукупного фінансового потенціалу країни у процесі свого відтворення як ресурсу.

Наукове обґрунтування відтворення сукупного фінансового потенціалу країни потребує концептуалізації окремих положень, які визначають даний процес. У попередніх розділах було уточнено низку аспектів, пов'язаних зі змістом сукупного фінансового потенціалу країни, його теоретичним підґрунтям. Наступним етапом дослідження має стати визначення теоретико-методологічних та практичних засад відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, що висвітлені автором у своїх дослідженнях [275; 293; 294; 304; 315].

Сукупний фінансовий потенціал країни вимагає від усіх його суб'єктів цілеспрямованих дій із забезпечення його формування та ефективного функціонування з метою розширеного відтворення. Відтворення сукупного фінансового потенціалу країни можна представити як безперервний процес залучення ресурсів усіх його складових, поєднання їх у процесі функціонування для одержання максимального ефекту, тобто розширеного відтворення, що є цілком логічним, особливо з огляду на надану нами у 1 розділі дефініцію сукупного фінансового потенціалу країни. Розуміння такого складного процесу, як відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, пов'язане з необхідністю дослідження внутрішніх зв'язків і взаємозалежностей між ресурсами, процесами та результатами процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Апелюємо до наукових доробок колективу відомих українських учених на чолі з Е. Лібановою та М. Хвесиком [388, с. 14] щодо поняття потенціалу в якості синоніма ресурсів. Звідси, поза рамками наукового дослідження перебуває розгляд форм відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, взаємозв'язку та співвідношень між формами. У зв'язку із цим такі форми, як ресурси, процеси і результати характеризують процес відтворення сукупного фінансового потенціалу країни в цілому, а взаємозв'язки й співвідношення між ними та їх величини характеризують величину, напрямок та результати відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Все це дозволяє виділити декілька послідовних форм, які приймає сукупний фінансовий по-

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

тенціал країни у процесі його відтворення, як неодноразово зазначалося автором [275; 293; 294; 304; 315]

У процесі свого відтворення сукупний фінансовий потенціал країни виступає у трьох формах. По-перше, у формі ресурсу, в якій сукупний фінансовий потенціал країни проходить у власній визначеності, тобто сукупності можливостей, котрі зумовляють його здатність до певного процесу (сукупний фінансовий потенціал країни набуває значення ресурсу). Щоб визначитися з відтворенням сукупного фінансового потенціалу, треба, по-перше, визначитися з обсягом ресурсів, які беруть участь у процесі відтворення.

По-друге, у формі процесу, де сукупний фінансовий потенціал країни сам себе заперечує та виступає як потенціал, що реалізується. Обсяг сукупного фінансового потенціалу країни (ресурси) відображає сьогодення з точки зору практичного застосування та наявного використання, а його реалізацію треба розглядати як процес, без якого неможливе відтворення.

По-третє, в результативній формі, що слугує основою для циклу розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Відповідно, результативній формі сукупного фінансового потенціалу країни передують визначення ресурсів та процесів їх реалізації.

Таким чином сукупний фінансовий потенціал країни повертається до своєї вихідної форми на розширеній основі.

Загальновідомо, що характерною рисою фінансових ресурсів є те, що вони виражають фінансовий результат процесу відтворення. Апелюючи до думки М. Білик [19, с. 133], слід зазначити, що в умовах ринкового господарювання найважливішими факторами, що обумовлюють масштаби і темпи розвитку суб'єктів господарювання, є обсяг і структура фінансових ресурсів, які перебувають в їх розпорядженні. Без визначення фінансових можливостей та перспектив забезпечення сталого фінансового стану неможливо досягти стабільної економіки. Тож основна мета розгляду сукупного фінансового потенціалу як ресурсу у процесі свого відтворення – це забезпечення фінансових можливостей для успішної господарської діяльності, одержання необхідних для цього засобів і в кінцевому підсумку – досягнення прибутковості всіх видів економічної діяльності складових сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, і розширеного відтворення, а у підсумку – нагромадження суспільного багатства. Сучасну економіку можна уявити як систему фінансово-економічних складових, які взаємодіють між собою.

Треба зазначити, що підхід до аналізу відтворення фінансових ресурсів, заснований на розрахунках їх обсягів і динаміки у розрізі фінансового потенціалу суб'єктів фінансових відносин (складових сукупного фінансового потенціалу країни), є найбільш типовим у сучасних дослідженнях. Але, на нашу думку, такий аналіз сукупного фінансового потенціалу України застосовний лише з точки зору статистичного виміру обсягів, абсолютних та відносних змін у процесах формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. До того ж, повертаючись до дослідження сукупного фінансового потенціалу країни як ресурсу у процесі його відтворення, слід зазначити, що кількісна оцінка сформованих сукупних фінансових ресурсів країни не дає змоги визначити, чи відтворюються вони, чи ні; якщо відтворюються, то яке це відтворення (звужене, просте чи розширене); проаналізувати чинники, які впливають на відтворення. Розкриваючи проблематику фінансового потенціалу України, С. Шумська зазначає, що, аналізуючи кількісну оцінку фінансового потенціалу України та його структуру, важливо відмітити, що розрахунки зроблено незалежно від того, на які цілі ці ресурси можуть бути використані – просте чи розширене відтворення, споживчі потреби чи витрати на розвиток (економічне зростання). В останньому випадку має йтися про розрахунки фінансового потенціалу розвитку, який цікавіший для аналізу з точки зору забезпечення стійких темпів зростання економіки [457, с. 62].

В якості аргументів до висновку, що позитивна динаміка фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни не характеризує процеси відтворення, розглянемо окремі складові об'єкта дослідження. Відносно фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України можна зазначити, що збільшення питомої ваги фінансових ресурсів підприємств відбувається завдяки впливу різних чинників, наприклад, по-перше, зростання кількості зареєстрованих підприємств за статистичними даними [394, с. 81; 398, с. 71] (що позитивно характеризує економіку та її розширення, але напряду не розкриває проблему відтворення фінансових ресурсів підприємств), а також не розкриває процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни; по-друге, рентабельність діяльності, що може вважатися показником відтворення фінансових ресурсів підприємств, яка значно коливається та за період 2012–2013 років знижується відносно 2011 року [394, с. 62; 398, с. 60]. Отже, збільшення обсягу та позитивна динаміка фінансових ресурсів підприємств у складі

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

сукупного фінансового потенціалу України не свідчить про їх розширене відтворення, а відбувається за рахунок багатьох чинників нарощування фінансових ресурсів, зокрема це відбувається, як свідчать дані НБУ [239; 358], за рахунок збільшення кредитування реального сектору.

Наведемо інші чинники, що вплинули на обсяги та структуру сукупного фінансового потенціалу України, зокрема на фінансові ресурси підприємств та населення. Як зазначено у звіті Національного банку України [358, с. 6, 16], упродовж 2013 року ситуація в економіці України, як і в більшості країн світу, була напруженою. Негативний вплив погіршення кон'юнктури на світових товарних ринках був посилений необхідністю здійснення значних виплат за зовнішніми зобов'язаннями України, а також погіршенням умов доступу до зовнішнього фінансування. Незважаючи на складні макроекономічні умови, банківська система розвивалася динамічніше, ніж у минулі роки. Головним є те, що банки значно збільшили кредитування реального сектору економіки. За 2013 рік приріст становив 14,7 %, або 90 млрд грн, що більше ніж у 3 рази перевищує аналогічний показник 2012 року. За підсумками 2013 року номінальні доходи населення зросли порівняно з попереднім роком на 5,3 % і дорівнювали 1529,4 млрд грн. Реальний наявний дохід за 2013 рік також збільшився на 5,3 %.

Стосовно фінансів населення теж не можна визначити, за рахунок чого відбулося збільшення доходів населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни: чи за рахунок інфляційних процесів, чи за рахунок збільшення кількості працюючих (що само по собі позитивно характеризує економіку та її поживлення, але напряду не розкриває проблему відтворення фінансових ресурсів населення), чи за рахунок інших чинників нарощування доходів населення, чи таки за рахунок розширеного відтворення фінансів населення.

Наведені нами аргументи доводять, що як при існуючому підході [457; 27] кількісної оцінки обсягів фінансового потенціалу та складових, так і при розгляді їх абсолютних змін та динаміки відсутній зв'язок формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України з його відтворенням.

Сучасні наукові розвідки у сфері фінансових ресурсів та фінансового потенціалу різних складових сукупного фінансового потенціалу країни та їх відтворення спрямовані переважно на вивчення тільки фінансових про-

цесів, не поєднуючи їх з реальними та загальними економічними, у результаті чого створюється враження, що відтворення сукупного фінансового потенціалу країни за своєю суттю є фінансовим явищем. Але відомі вітчизняні дослідники додержуються інших думок. Як вважає А. Гриценко [78, с. 192], реальний процес створення і збільшення нової вартості має свою фінансову складову, взаємодіє з нею, але не зводиться до неї. Такий недолік майже не був відчутним і не мав негативних проявів у докризовий період у розвинених країнах унаслідок збалансованості їх економік. Проте криза виявила принципову залежність фінансових процесів від реальної економіки і неможливість довгострокового відриву розвитку фінансових від реальних економічних процесів. У країнах з перехідною економікою такий недолік спричиняє зміщення акцентів на фінансові процеси без відповідного розвитку реальної економіки, що призводить до різноманітних деформацій в економічному і соціальному розвитку. Саме невідповідність фінансових і реальних економічних процесів стала важливим фактором небаченого раніше перерозподілу багатства, накопичення великих капіталів у надзвичайно короткі терміни, соціального розшарування суспільства, різних фінансових афер тощо. Щодо диспропорцій у співвідношенні фінансових і економічних процесів, то вони є важливою складовою сучасної кризи.

За даними МВФ [475; 494] та на думку його експертів [478], стосовно фінансового розвитку та економічних процесів треба навести наступне. Вони вважають, що фінансовий розвиток – позитивне явище, яке треба розглядати як складову всебічного зростання. Розвиваючи свої думки, експерти МВФ [478] входять у протиріччя з самими собою. Вони наголошують, що фінансова криза є наслідком великого зростання приватного боргу. Крім того, фінансові рецесії є більш тривалими та глибокими, ніж звичайні рецесії. Вони призводять до більшого зниження обсягів виробництва та втрати роботи великою кількістю населення. А зазначене, у свою чергу, має зворотний зв'язок, а також зв'язок з державним боргом та дефіцитом, адже позичальники з високим рівнем заборгованості у підсумку різко скорочують своє споживання та інвестиції. Тож у їх висновках простежується прямий зв'язок та поєднання фінансових та економічних процесів для досягнення зростання.

Інші українські вчені, аналізуючи чинники, особливості та наслідки фінансової кризи в Україні, деталізували її причини. На думку І. Радіонової, «за всіх відмінностей обставин, у яких формувалися фінансові кризи, вони

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

певним чином пов'язані з порушеннями у русі кредиту й зі спекулятивними операціями на ринку цінних паперів» [348, с. 19]. Зазначений автор вважає, що до основних причин кризи на макроекономічному рівні є підстави віднести макроекономічні цілі та інструменти, важливі з огляду на зв'язки фінансового сектора з реальним сектором економіки, котрі були поза увагою урядів, які формували макроекономічну політику [348, с. 21]. У своєму дослідженні М. Сивульський [378] ще більше конкретизував національні особливості фінансової кризи. Він аргументував, що фінансова криза в Україні відбулася завдяки: банківському кредитуванню, яке спиралося не на реальні потреби, а на спекулятивний попит [378, с. 6]; у період 2005–2008 років НБУ забезпечував не виробничу, а споживацьку спрямованість розвитку економіки України [378, с. 8]; проникненню й діяльності іноземних банків на території України, наслідком чого стало стрімке кредитування фізичних осіб, що істотно збільшило платоспроможний попит, а кредитні кошти в організацію виробництва майже не вкладались [378, с. 10]; масове входження іноземного капіталу до українського банківського сектору стало основним фактором, що обумовив стрімке зростання валового зовнішнього боргу України [378, с. 11]. Дослідження Т. Єфименко доводять, що темпи росту фінансового сектору значно випередили динаміку відповідних процесів у реальних секторах національних економік. Частка фінансового сектору у валовій доданій вартості набагато менша за його частку в сукупних активах. «Фінансціоналізація» перетворилася на роздування глобальних фінансових бульбашок, розрив яких загрожує економікам країн вибухом нової великої депресії [112, с. 12]. Світові тенденції свідчать, що «за різними даними, тільки 2-3 % всіх фінансових операцій у світі якимось чином пов'язані з реальним сектором, решта – лише між собою або з обслуговуванням фінансового сектору» [22, с. 43; 76]. Досліджуючи модернізацію фінансової інфраструктури як основи забезпечення стабільності національної економіки та аналізуючи цю проблему, В. Опарін наголошує, що, виходячи із інфраструктурного призначення фінансів, є всі підстави стверджувати, що будь-яка фінансова операція так чи інакше, в даний момент чи у віддаленій перспективі має бути пов'язана із суспільним відтворенням. Однак на практиці в умовах розгалуженого та усебічно розвиненого фінансового ринку поступово сформувалися відносини, за яких фінансові ресурси починають обертатися всередині самого ринку, а не спрямовуватися в економіку. Варто звернути увагу, що сформувалася так звана «фінансова економіка»,

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

в якій доходи окремих суб'єктів формуються всередині ринку. Фінансовий сектор із обслуговуючої інфраструктурної складової економіки перетворюється в певною мірою самодостатню систему, яка набуває значного розвитку. Водночас отримані у такий спосіб доходи мають не продуктивний, а спекулятивний характер, тобто по суті є фіктивними [251].

З визначених авторитетними вченими проблем фінансових криз, негативних наслідків «фінансілізації», відриву фінансових процесів від реальної економіки, а також наведених нами аргументів щодо неможливості дослідження процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та його складових як суто фінансового явища, за сучасних підходів на основі обчислення обсягу та динаміки, напрошуються певні висновки. Тобто спростовується поверхове враження про самотність відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, адже відтворювальні процеси сукупного фінансового потенціалу країни характеризують глибинні фінансово-економічні процеси, які знаходяться у внутрішньому взаємозв'язку і взаємодії з економічним відтворенням. Причинно-наслідковий взаємозв'язок економічного відтворення та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни робить їх залежними не лише від стану один одного, а й формує залежність всієї економічної системи від кожної її функціональної складової, що, у свою чергу, позначається й на сукупному фінансовому потенціалі країни. Відтворення сукупного фінансового потенціалу країни напряму залежить від економічного відтворення, а отже, розглядати зазначені процеси треба на основі та поєднанні з суспільним відтворенням, створенням ВВП. Пожвавлення національного господарства та його забезпечувальної фінансової складової безпосередньо повинно бути пов'язане з економічними процесами, орієнтованими на зростання дохідності (ВВП, ВДВ, валових прибутків, оплати праці тощо), які складають основу для економічного зростання, що передбачає створення системи моніторингу всіх форм, які проходить сукупний фінансовий потенціал країни у процесі свого відтворення, на основі та взаємозв'язку з економічним кругообігом. Вченими не визначалося єдиної думки з приводу підходів до оцінки та визначення обсягів сукупного фінансового потенціалу як ресурсу у процесі його відтворення.

У руслі нашого дослідження зіставимо обсяги сукупного фінансового потенціалу України та ВВП. Таке зіставлення наводила С. Шумська [457, с. 60, 62], аналізуючи фінансовий потенціал України за 2001–2005 рр.

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Співвідношення отриманих оцінок сукупного фінансового потенціалу країни до ВВП, яке у 2009–2013 роках становило в середньому 5,3, показує начебто значний запас фінансових можливостей, що майже не відрізняється від оцінки, отриманої С. Шумською [457, с. 62]. Але треба зазначити такі аспекти, як: *по-перше*, з урахуванням усіх міжнародних трансфертів це співвідношення збільшується; *по-друге*, до розрахунку сукупного фінансового потенціалу країни взято офіційні статистичні дані щодо його складових, тобто не враховано тіньові обсяги ресурсів, що, у свою чергу, ще збільшить співвідношення (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Співвідношення сукупного фінансового потенціалу України та ВВП у 2009–2013 роках, млрд грн*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Сукупний фінансовий потенціал України	5190,7	5969,8	6772,6	7718,8	8075,1
ВВП	913,3	1120,6	1349,2	1459,1	1505,5
ФП/ВВП	5,7	5,3	5,0	5,3	5,4

* Складено та розраховано автором за даними табл. 2.1 та [93]

За даними, які неодноразово оприлюднювалися у ЗМІ, обсяг внутрішніх фінансових ресурсів у розвинутих країнах перевищує ВВП приблизно у 1,7 рази, а міжнародні фінансові ресурси перевищують обсяг товарообігу у 4,5 рази, що є джерелом нестабільності, адже обсяг фінансових ресурсів міжнародного фінансового ринку значно перевищує величину реальної діяльності. Якщо наведені дані є правдивими, то у такому випадку до нашого співвідношення СФПУ/ВВП треба підходити не як до значного запасу фінансових можливостей країни, а як до значного надлишку фінансових ресурсів, які крім того, що стають джерелом нестабільності, але й відкривають можливості як розпорошення ресурсів, так і низької мобілізації, враховуючи, що в економічному кругообігу бере участь незначна частка ресурсів, то їх надлишки немає потреби акумулювати, адже на них не буде попиту, також можливості виведення незадіяних капіталів за кордон тощо.

Застосований підхід на основі співвідношення сукупного фінансового потенціалу України та ВВП теж не дає можливості дослідити відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, не вирішує поставлену проблему.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

На основі всієї попередньої аргументації можна резюмувати та запропонувати досліджувати процеси відтворення сукупного фінансового потенціалу країни не простим зіставленням його обсягу з ВВП, а через систему показників, які розкривають відтворювальні процеси. *По-перше*, це показник валової доданої вартості, що є первинними доходами, які створюються інституційними одиницями та розподіляються між ними. Показник ВДВ оцінюється в основних цінах, компонентами якої є собівартість і валовий прибуток. Додана вартість – це вартість, створена в процесі виробництва, у нашому випадку інституційними секторами як складовими сукупного фінансового потенціалу країни, що охоплює їх реальний внесок у створення вартості конкретного товару або послуги. Додана вартість включає заробітну плату, прибуток і амортизацію конкретного суб'єкта економіки [1, с. 7]. Чистий внутрішній продукт, тобто різниця між обсягом ВВП та вартісної оцінки споживання основного капіталу (амортизаційних відрахувань), є знов створеною вартістю у галузях матеріального виробництва, тобто являє собою національний дохід [1, с. 8]. Додана вартість як економічна категорія має важливе значення в обґрунтуванні результатів економічної діяльності, у нашому випадку інституційних секторів як складових сукупного фінансового потенціалу країни (валовий і чистий внутрішній продукт, національний дохід).

Теоретичне опрацювання окреслює проблему визначення аналітичної основи дослідження відтворення сукупного фінансового потенціалу України. Поділяючи та спираючись на думку В. Кулика [188, с. 67], треба визначити, що відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а зокрема його ресурсної форми, передбачає фінансову консолідацію макроекономічного і мікроекономічного рівнів, органічне поєднання міжнародних стандартів статистичного і фінансового обліку. У зв'язку з цим постає завдання розробки універсального фінансового інструменту для моніторингу відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу України та його складових. Особливістю такого фінансового інструменту має бути те, що він концептуально повинен об'єднувати всі рівні процесів відтворення ринкового господарства, орієнтуючись на єдині ціннісні вимірники (оптимізація сукупного доходу суб'єкта економіки (валової доданої вартості), якісне поліпшення його структури, оптимальне поєднання, відповідність правовим нормам та ін.)). Таким чином аналітично відслідкувати зазначене ми можемо через показники послідовного та взаємопов'язаного опису

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ресурсів економіки країни, що задіяні у створенні додаткової вартості, тобто на основі рахунків виробництва. Через рахунок виробництва, де відображається ресурсна форма сукупного фінансового потенціалу країни, що бере участь у відтворенні, у розрізі його складових, а також стан виробництва валового внутрішнього продукту, валової доданої вартості, обсяги якої є характеристикою новоствореної вартості (ресурсів).

Окремо, на нашу думку, слід навести аналітичні переваги застосування при дослідженні не тільки ресурсної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а й усіх процесів фінансово-економічного відтворення, системи національних рахунків загалом та рахунку виробництва у даному випадку зокрема. Аналітичні можливості системи національних рахунків у дослідженні процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни базуються на наявності величезного обсягу взаємопов'язаної фінансово-економічної інформації, що забезпечує комплексність аналізу, його глибину та багатогранність, характеризує найзагальніші закономірності, взаємозв'язки і пропорції в економічній системі країни у кількісному вимірі та грошовій формі, виявляє основні тенденції розвитку економічних процесів, що відображаються на окремих рахунках, і всієї економіки в цілому, а отже, і на сукупному фінансовому потенціалі країни загалом та в розрізі його складових зокрема. Це, по суті, аналітичний інструмент широкого фінансово-економічного спектра застосування [188, с. 67] – від розкриття принципів і основ організації національних рахунків до характеристики процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, який за основу має економічний кругообіг і характеризується відповідними зв'язками у вартісній оцінці між суб'єктами економіки. Національний облік економічного відтворення у вартісному виразі містить на макрорівні систему взаємопов'язаних статистичних показників, що направлені на об'єктивну та достовірну оцінку результатів економічної діяльності країни в цілому та використовує систему національних рахунків. Все це визначає єдиний напрямок аналізу відтворення сукупного фінансового потенціалу країни на основі аналізу результатів економічного відтворення. А ресурсну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, як нами доведено вище, характеризує ВВП, розкриваючи обсяги задіяних та новостворених ресурсів.

Також, що на нашу думку є немаловажним, такий підхід дає змогу, поперше, уніфікувати як економічний зміст ресурсів у процесі відтворення, так визначення обсягів ресурсів складових сукупного фінансового потен-

ціалу країни, що беруть участь у процесі відтворення, так і обсяги відтворених ресурсів, процесів перерозподілу та використання ресурсів, а загалом кругообіг сукупного фінансового потенціалу країни у процесі свого відтворення. По-друге, дасть змогу проводити міжнародні зіставлення структури та динаміки як всіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом через уніфікацію економічного змісту, цілей та завдань зіставлень, які проводяться; вихідною інформацією; аналітичними вимогами.

Наступний аспект, на нашу думку, який доцільно розглянути у світлі дослідження ресурсної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, – це опрацювання коректного підходу до визначення форм, які можуть приймати фінансові ресурси у процесі відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Як доводять численні наукові дискусії, які обумовлюються різними об'єктами та напрямками досліджень у фахівців, визначення форм фінансових ресурсів, виражених у грошовому еквіваленті, різняться. Найбільш загальновідомим і загальноприйнятим є те, що фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання вважаються:

- грошові ресурси, що забезпечують процес виробництва і відтворення;
- засоби, що функціонують як основний й оборотний капітал, та прибутки тощо.

Загальноприйнятим є те, що елементами ресурсів виступають як фінансові, так і матеріальні ресурси тощо, які характеризуються не тільки придатністю до використання, а й використовуються та враховуються у вартісній оцінці у створенні ВВП. Апелюючи до думки В. Опаріна [251] щодо матеріальної основи фінансів, можна визначити, що матеріальний аспект сукупного фінансового потенціалу країни має ключове значення для фінансової практики, оскільки будь-якого суб'єкта як у фінансах, так і у сукупному фінансовому потенціалі країни цікавлять потенціальні можливості, що визначаються обсягом наявних ресурсів та можливостями їх залучення. Частина фінансових ресурсів, що залучаються економікою, приймають матеріальну форму, вкладаються у виробничі фонди та оборотні активи для подальшого використання у виробничому процесі з метою отримання прибутків. Тобто фінансові ресурси спрямовуються на те, щоб «робити гроші».

На думку С. Льовочкіна, В. Опаріна, В. Федосова [208, с. 8–9] з позицій фінансового розуміння, фінансовими активами є вкладення певних суб'єктів

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

із метою отримання доходу. Разом із тим, щоб уникнути термінологічної плутанини, динамічні складові фінансових активів доцільно визначати як фінансові ресурси. До речі, в літературі використовується як розширене (загальна сума коштів, що на певну дату перебуває в розпорядженні окремих суб'єктів), так і звужене трактування цих ресурсів (кошти, запущені в обіг із метою забезпечення певної діяльності). Звужене трактування фінансових ресурсів максимально наближене до базової економічної категорії «капітал», хоча дещо відрізняється від нього (наприклад, вкладення в основні засоби становлять основний капітал, але фінансовими ресурсами, які представлені в грошовій формі, є лише амортизаційні відрахування).

У контексті нашого дослідження звернімося до наукових здобутків В. Опаріна [253, с. 12], що однією з головних ознак фінансових ресурсів є цільове призначення – фінансове забезпечення потреб відтворення виробництва на основі постійного кругообігу.

У своєму дослідженні фінансового потенціалу України С. Шумська [457, с. 58–59] ставить низку аналогічних дискусійних питань та пропонує їх вирішення:

- позиція з відображення визначення двох функцій фінансів – розподільної та контрольної, у кінцевому підсумку призводить до ситуації, коли фінансові ресурси характеризують вартісну оцінку результату – створення ВВП (суспільного продукту). Однак, якщо ставиться за мету оцінка потенціалу з точки зору формування ВВП, то ресурси, що обслуговують підготовчі етапи і сам процес створення продукту (виробництва товарів і надання послуг), залишаються поза увагою;

- розглянути відтворювальну функцію фінансів як спробу глибшого й усебічного дослідження фінансів у тісному зв'язку з кругообігом виробничих фондів, процесами створення й розподілу новоствореної вартості. Адже, як наголошує С. Шумська, посилаючись на експертів (К. Павлюк та В. Сенчагова), сам підхід при розгляді відтворювальної концепції фінансів дає змогу подолати їх обмеженість рамками розподілу, ґрунтовніше розкрити роль на всіх стадіях процесу відтворення. А щодо фінансових ресурсів народного господарства, то вони виражають сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань й інших грошових засобів, які формуються у процесі створення розподілу й перерозподілу сукупного суспільного продукту.

Спираючись на вищенаведене, слід резюмувати, що у складі сукупного фінансового потенціалу країни як базового ресурсу національної економіки з точки зору процесу його відтворення треба враховувати не лише фінансові ресурси у грошовій формі, а й грошову оцінку матеріальних ресурсів, що забезпечують виробничий процес, «характеризують вартість засобів праці, яка переноситься на готову продукцію одноразово і повертається власнику у грошовій формі повністю після реалізації продукції» [174, с. 99; 295], чи послуг. Тобто всі ресурси як у грошовій, так і матеріальній формі, що задіяні у виробництві, створенні ВВП, додаткової вартості, доходу. Адаже «від того, які асигнування вкладені в основні та обігові кошти, скільки їх перебуває у сфері виробництва і в сфері обігу, в грошовій та матеріальній формі, значною мірою залежать результати виробничо-фінансової діяльності» [174, с. 99; 295, с. 233] і, відповідно, відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Адаже для того, щоб стати ресурсами, а саме бути залученими у діяльність з метою використання для отримання результату, тобто відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, зазначені ресурси характеризуються придатністю до використання.

Правомірність такого підходу визначається ще й тим, що для економіки країни важливі всі види та форми фінансових ресурсів, їх кількісні та якісні характеристики, які взаємозумовлені і лише в сукупності дозволяють охарактеризувати можливості країни. Також, такий підхід, на нашу думку, є цілком аргументованим та прийнятним при дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, адже, згідно з наведеними нами теоретичними положеннями, відтворення сукупного фінансового потенціалу країни взаємообумовлене та взаємозалежне з ВВП, з результатами фінансово-економічної діяльності суспільства, а отже, через зазначені категорії визначається ефективність суспільного відтворення, динаміка суспільного багатства. Тобто при такому підході основою маємо не тільки взаємозв'язок економічного відтворення, відтворення сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, а, у підсумку, і зміни суспільного багатства, а й можливість відслідковування зазначених процесів для формування необхідних умов перетворення сукупного фінансового потенціалу країни на реальні ресурси суспільного відтворення.

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Для розкриття наведених нами вище теоретичних положень дамо аналітичну оцінку сукупного фінансового потенціалу України, що спрямовується у виробництво, тобто бере участь у своєму відтворенні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Використання сукупного фінансового потенціалу України у процесі відтворення за 2009–2013 рр.*

	2009	2010	2011	2012	2013
СФПУ, млрд грн	5190,7	5969,8	6772,6	7718,8	8075,1
Рахунок виробництва економіки України, млрд грн	1955,7	2388,3	2895,3	3150,6	3189,6
Відсоток використання ресурсів СФПУ на виробництво, %	37,7	40,0	42,7	40,8	39,5

*Складено та розраховано автором за даними табл. 2.1 та [93]

З наведеного можна резюмувати, що, незважаючи на значну фінансову спроможність України, у процесі відтворення щорічно використовується у середньому приблизно до 40 % в якості ресурсу.

Розглядаючи наведені показники, слід зауважити, що, якщо у кількісній оцінці формування фінансового потенціалу України не враховано як усі міжнародні трансферти, так і тіньові ресурси, але вони можуть брати активну участь у його відтворенні, приймати форму запасів, засобів, ресурсів, задіяних в економічному відтворенні, можуть обертатися, надаючи власникам доходи. У такому випадку різниця між сукупним фінансовим потенціалом країни та часткою його використання у процесі відтворення ще збільшиться.

Беручи до уваги розрахунки фінансового потенціалу України, що зробила С. Шумська [457], та базуючись на наших дослідженнях, застосуємо оцінку сукупного фінансового потенціалу України, що спрямовується у виробництво та відтворюється за 2001–2005 рр. За період 2001–2005 рр. частка ресурсів, яка використовувалася у процесі економічного відтворення, а отже, і відтворення сукупного фінансового потенціалу України, значно вище, ніж у період 2009–2013 рр., найвищий показник у 2005 р. – 48,5 %, а найнижчий у 2002 р. – 43,5 %. Але, незважаючи на значну фінансову спроможність України, у якості ресурсів у 2001–2005 рр. на економічне зростання використовувалося менше половини фінансових можливостей країни.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Серед проблем, які гальмують економічну динаміку в Україні, чільне місце належить обмеженості ресурсів, відзначають С. Рибак та Л. Лазерник. За експертними оцінками, щорічна потреба України в іноземних інвестиціях становить 100–120 млрд дол. США [154, с. 147]. У світлі проведеного нами дослідження такі експертні оцінки та твердження стають дуже дискусійними, адже за розрахунками сукупний фінансовий потенціал країни має значні внутрішні резерви, які в першу чергу треба задіювати у процесах відтворення.

Співставлення обсягу сукупного фінансового потенціалу України, ВВП та обсягу ресурсів, які беруть участь у своєму відтворенні, свідчить, що Україна має значний обсяг фінансових ресурсів. А проблема криється у низькому обсязі залучення ресурсів, що є в наявності, у процеси відтворення. На цьому наголошувала і С. Шумська, аналізуючи фінансовий потенціал України за 2001–2005 роки, що «за відсутності механізмів залучення коштів або низької ефективності існуючих інструментів та механізмів більшість вільних ресурсів залишається незадіяними і не бере участі у створенні суспільного продукту» [457, с. 62]. Україна має достатній обсяг сукупного фінансового потенціалу країни, але частка його залучення є невисокою.

Дані рахунку виробництва інституційних секторів економіки України як ресурсів у процесах відтворення у розрізі як складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом за 2009–2013 роки свідчать про певні тенденції (табл. 3.3). Обсяги ресурсів таких складових рахунку виробництва, як нефінансові корпорації, з 2013 року знижуються, а домашніх господарств постійно збільшуються, сектору загального державного управління коливаються. Зростає валова додана вартість домашніх господарств та нефінансових корпорацій. Така ситуація характерна й для чистої доданої вартості. За розрахунками С. Шумської [457, с. 60–62] та автора, фінансові ресурси підприємств мають найбільшу питому вагу в загальному обсязі сукупного фінансового потенціалу України. Коливання в обсягах ВДВ та ЧДВ можна пояснити тим, що нефінансові корпорації, представляючи реальну економіку у новоствореній вартості, значний обсяг ресурсів витрачають на проміжне споживання та на споживання основного капіталу, що не можна сказати про інші інституційні сектори економіки.

Стосовно ресурсів фінансових корпорацій (табл. 3.3) можна зазначити, що до 2011 року при класифікації інституційних секторів економіки Укра-

Таблиця 3.3

Рахунок виробництва інституційних секторів економіки України
за 2009–2013 роки (у фактичних цінах; млн грн)

1	2	3	4	5	6	7	8
2009							
Ресурси							
Всього випуск (в основних цінах)	1428757	90129	194702	235018	7079	0	1955685
ВДВ	497127	65907	139314	140878	4104	-50849	796481
ЧДВ	411588	61952	124457	139071	3058	-50849	689277
2010							
Ресурси							
Всього випуск (в основних цінах)	1761515	94100	231949	292503	8222	0	2388289
ВДВ	592726	69608	158620	174180	4839	-45814	954159
ЧДВ	501930	65522	142173	171384	3626	-45814	838821

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Закінчення табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8
2011							
Ресурси							
Всього випуск (в основних цінах)	2181669	94731	249238	359929	9716	0	2895283
ВДВ	704478	63348	175709	216218	5697	-45649	1119801
ЧДВ	605930	58806	157777	212854	4274	-45649	993992
2012							
Ресурси							
Всього випуск (в основних цінах)	2331305	98393	290718	421011	9226	-	3150653
ВДВ	716125	61044	204569	273991	6428	-	1262157
ЧДВ	587317	56518	180481	246015	5531	-	1075862
2013							
Ресурси							
Всього випуск (в основних цінах)	2299464	104834	304374	469787	11099	-	3189558
ВДВ	740970	66427	220548	301007	7412	-	1336364
ЧДВ	602437	61693	194505	270615	6211	-	1135461

* Складено за даними [93]

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

їни окремо виділяли оплату послуг фінансових посередників, діяльність яких характеризувалась (за даними Державної служби статистики України [93]) нульовим вкладенням ресурсів у виробництво та значним проміжним споживанням у сумі 45649 млн грн, що на цей же обсяг знижувало чисту додану вартість, відповідно у 2010 році – 45814 млн грн, 2009 році – 50849 млн грн. З 2012 року оплату послуг фінансових посередників враховують у складі фінансових корпорацій, що позначається і на обсягах ВДВ та ЧДВ цього сектору економіки. Узагальнюючи, з таблиці 3.3 можна зробити висновки, що залучення ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України у процеси свого відтворення, яке базується на економічному відтворенні, відбувалося на розширеній основі, окрім ресурсів виробництва нефінансових корпорацій, що у 2013 році мали низькі показники. Показники ВДВ та ЧДВ мають майже тотожні тенденції.

Гальмування темпів економічного зростання є характерним для багатьох країн світу. За даними МВФ [494; 523] та на думку його експертів [505], у порівнянні із середніми показниками за 1998–2007 роки довгострокове потенційне зростання прогнозується на більш низьких рівнях. Криза залишила після себе наслідок у вигляді комплексу взаємодіючих факторів, – занадто високий рівень заборгованості; кредити, які не обслуговуються, в балансах банків; низький рівень інвестицій; ерозія людського капіталу – які продовжують чинити понижуючу дію на потенційні обсяги виробництва. Інвестори й споживачі виявляють підвищену обережність, що очікування зростання доходів може затягтися надовго, а це може призвести також до зниження фактичного зростання. За даними НБУ [139, с. 9–11; 239], за результатами 2014 року зростання світової економіки становило 3,1 % у річному вимірі та 3,3 % (за попередньою оцінкою) у цілому за 2014 рік. США завдяки зниженню витрат на енергоносії, зменшенню рівня безробіття та збільшенню споживчих витрат продовжують впевнено відновлюватися. Економічна активність у Єврозоні була доволі слабкою (темпи зростання ВВП становили 0,3 % та 0,9 % відповідно) через значне боргове навантаження, політичну невизначеність у Греції та високий рівень безробіття, що стримує зростання споживання. Незважаючи на певне зменшення (через перехід до нової моделі інвестиційного розвитку) темпи зростання ВВП Китаю залишаються на відносно високому рівні. Таких висновків доходять і фахівці МВФ [494; 498], що зростання ВВП двох з чотирьох найбільших країн світу – Китаю та Індії – складало від 7 % до 7,5 %.

А 37 % всього зростання світової економіки припадає на частку Китаю [464; 468; 469; 494; 519].

Безсумнівно, на фінансово-економічний стан та процеси відтворення впливає безліч чинників та складових. Наприклад, за звітами НБУ [239], зараз згортається дрібний і середній бізнес, зростає рівень безробіття, скорочується виробництво (середні темпи зростання ВВП за 2000–2007 роки становили 4,2 % порівняно із 3,6 % за 2008–2014 роки), знищується база оподаткування і можливості економічного розвитку країни [139, с. 11]). Апелюючи до думок О. Коляди [162, с. 24–25], можна зазначити, що на стабільні темпи зростання ВВП впливає розвиток малого і середнього бізнесу, який, з практики розвинених країн, забезпечує близько 70 % робочих місць та 50–65 % виробництва ВВП. В Україні значний спад підприємницької активності відбувся у 2011 р., і 2012 р. теж не відзначався ростом підприємницької активності. А зазначені чинники, у свою чергу, негативно позначаються на відтворювальних економічних процесах, а отже, і сукупного фінансового потенціалу країни та у розрізі його складових.

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що як економіка, так і сукупний фінансовий потенціал розвиваються циклічно. Розширене відтворення сукупного фінансового потенціалу країни проявляється в тому, що збільшується виробництво, ВВП і національний дохід.

Використовуючи дані рахунку виробництва при аналізі початкового етапу процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу України та його ресурсної форми, можливо:

- визначити частку як у вартісному виразі, так і у структурному, участі ресурсів інституційних секторів економіки країни як складових сукупного фінансового потенціалу країни у процесі економічного відтворення та створення ВВП, що дає можливість робити висновки про ресурсний елемент об'єкта дослідження та його складових і про їх розвиток;
- розрахувати структуру початкового етапу використання ресурсів, тобто проміжного споживання та ВДВ, що характеризує результативність функціонування ресурсів інституційних секторів економіки. Збільшення частки ВДВ означає більш ефективне використання елементів проміжного споживання. А зазначене стає етапом визначення та аналізу процесної форми реалізації ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни у циклі відтворення, що відбувається;

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

– проаналізувати зміну ВДВ за інституційними секторами економіки як складовими сукупного фінансового потенціалу, тобто виявити вплив окремих складових на динаміку ВДВ.

Зазначене аргументує та дає підстави оцінювати структуру ресурсної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни через структуру економіки, виявляючи внесок ресурсів кожного сектору.

Тож можна зробити певні висновки щодо ресурсів, які беруть участь у процесі відтворення сукупного фінансового потенціалу України (додаток Д). Найбільшу питому вагу у ресурсах виробництва інституційних секторів національної економіки займають ресурси нефінансових корпорацій. Вагому частку, яка до того ж збільшується, у процесі виробництва займають ресурси домогосподарств. Ресурси сектору загального державного управління займають невелику частку. У структурі ресурсів рахунку виробництва знижується частка ресурсів фінансових корпорацій. Якщо порівняти структуру наявних фінансових ресурсів та структуру ресурсів, що беруть участь у процесі відтворення, то ми бачимо, що тенденції, які має структура наявних ресурсів (збільшення частки ресурсів підприємств та населення й зниження ролі фінансів держави та фінансового й страхового ринків), не характерні для ресурсів рахунку виробництва, тобто для структури ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни, які беруть участь у своєму відтворенні, де відбувається зменшення ролі ресурсів нефінансових та фінансових корпорацій, збільшення частки ресурсів домогосподарств та коливання сектору держуправління. Як вважає А. Непран [240], оцінюючи в цілому структуру фінансових ресурсів, що склалася в українській економіці, можна з упевненістю стверджувати, що на сьогоднішній день ця структура є деформованою, а тому малоефективною. Зростаючий фінансовий потенціал держави використовується недостатньо, що породжує негативні явища, які призвели в ряді галузей народного господарства до небажаних негативних наслідків. Але, з огляду на проведений нами аналіз, таку думку слід більше розкрити через конкретизацію, що він має на увазі, говорячи про фінансовий потенціал держави (фінансові ресурси саме держави чи сукупний фінансовий потенціал країни), яку саме структуру фінансових ресурсів, наявних чи тих, що беруть участь у процесах відтворення, тощо.

Аналізуючи структуру валової доданої вартості за інституційними секторами економіки країни (додаток Д), слід відмітити, що найбільшу питому вагу в ній займають ресурси нефінансових корпорацій, які зменшують-

ся з 2012 року. А роль ресурсів домогосподарств у ВДВ навпаки зростає. ВДВ фінансових корпорацій постійно знижується. Аналізуючи структуру чистої доданої вартості за інституційними секторами економіки, слід зазначити, що найбільшу питому вагу в ній займають ресурси нефінансових корпорацій, але ця частка за перебіг аналізованого періоду починає повільно зменшуватися. А частка домогосподарств, навпаки, збільшуватися. Роль сектору загального державного управління, коливаючись, на кінець періоду виходить на стійке зростання. Значення ресурсів фінансових корпорацій поступово зменшується.

На перший погляд, проведений нами аналіз здається занадто деталізованим та обтяжуючим дослідження, але, по-перше, аналізу відтворення сукупного фінансового потенціалу країни до сьогодні не проводилося. По-друге, всі розглянуті нами позиції дають змогу узагальнити як найбільш типові положення, так і тенденції, що складаються у структурі наявних ресурсів, так і в структурі ресурсів та їх використання рахунку виробництва інституційних секторів економіки країни як складових сукупного фінансового потенціалу України.

Але отримані результати не розкривають всіх аспектів відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу України, а навпаки, ставлять ще більше питань стосовно відтворення об'єкта дослідження:

- якими процесами характеризується відтворення сукупного фінансового потенціалу країни;
- що є результатами процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни;
- як пов'язані результати відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу країни з наступним циклом його відтворення;
- які чинники впливають на ресурсну, процесну та результативну форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України.

Тобто зазначеним вище не розкриваються питання відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, адже, як зазначає М. Скрипниченко [382, с. 27], валовий внутрішній продукт (ВВП) або вартість товарів і послуг, що виробляються вітчизняною економікою протягом поточного періоду, можна встановити з огляду на базову макроекономічну взаємозалежність, відповідно до якої вартість внутрішнього виробництва має дорівнювати вартості доходів, що генеруються в країні. Тобто все вище означене

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

свідчить, що ресурсна складова є початковою формою відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, яка створює доходи в країні.

На сьогоднішній день комплексне дослідження відтворення сукупного фінансового потенціалу країни стає особливо актуальним, оскільки результати дають можливість виявити внутрішні фінансово-економічні негаразди, підвищити фінансову стабільність та збалансованість економіки країни.

Зміст цієї форми процесу відтворення сукупного фінансового потенціалу як ресурсу розкривається через процес мобілізації ресурсів як у грошовій, так і у матеріальній формі в країні, що у цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом, які беруть участь у процесах відтворення, в утворенні додаткової вартості, доходу.

Таким чином, інтегрованою і повною характеристикою стану відтворення національної економіки доцільно вважати відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Також запропонований підхід до сукупного фінансового потенціалу країни як ресурсу у процесі його відтворення відкриває додаткові можливості:

- встановити взаємозв'язок ресурсів окремих складових між собою та з сукупним фінансовим потенціалом загалом, а також із потребами й тенденціями національної економіки у процесах відтворення;
- виробити єдині рішення у сфері комплексного регулювання сукупного фінансового потенціалу країни та його складових як базового ресурсу національної економіки у процесі відтворення;
- розробити оптимальні фінансово-економічні механізми вирішення завдань розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, зважаючи на існуючу спільність їх економічної природи.

3.2. Процесна форма сукупного фінансового потенціалу країни

У нинішніх економічних умовах України, поглиблених як світовими кризовими явищами загалом, так і внутрішніми фінансово-економічними зокрема, однією з актуальних потреб залишається розширене відтворення сукупного фінансового потенціалу України. За умов, коли відтворювальний процес національної економіки характеризується нестабільністю, втрачені важелі впливу на розвиток, а регулювання формування, використання та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни ще не сформувалося як цілісна система, втрачаються оптимальні пріоритети фінансово-

економічної сфери країни, загострюється проблема фінансово-економічної безпеки держави. Стабілізація економіки України більшою мірою залежить не тільки від ресурсних можливостей, а й від ефективної реалізації таких можливостей, тобто від використання сукупного фінансового потенціалу країни. Іншими словами, як від ефективної мобілізації фінансових ресурсів, так і від ефективності процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Незважаючи на болючість означених проблем для національної економіки, аналіз публікацій науковців демонструє, що цілісного дослідження, здійснюваного через призму сукупного фінансового потенціалу країни, розгляду такої форми його відтворення, як процесна, практично не існує. Отже, відсутність цілісних робіт, присвячених вивченню процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України як окремо взятого проблемного об'єкта дослідження з можливістю реалізації одержаних обґрунтованих положень у функціонуванні національної економіки, засвідчує, що проблема залишається маловивченою. Проте її значущість для теорії та практики розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу України безсумнівна, що зумовлює актуальність наукового пошуку. За сучасних скрутних економічних умов особливої гостроти набуває потреба дослідження даного аспекту в Україні.

Розглядаючи зазначені аспекти проблеми, звернемось до думок вчених. Як визнають С. Львовчкін, В. Опарін, В. Федосов, досліджуючи взаємозв'язок фінансів та економіки, аспект взаємозв'язку економіки й фінансів розглядається в контексті забезпечення потреб суспільного відтворення. Своєрідною аксіомою є те, що фінанси призначені для обслуговування потреб економіки, а не економіка для фінансів [208, с. 6]. Зазначені науковці неодноразово підкреслюють, що фінанси існують не самі по собі, а заради забезпечення потреб громадян, підприємств і держави. Будь-яка фінансова операція так чи інакше, в даний момент чи в перспективі має бути пов'язана із суспільним відтворенням. Отже, як багаторазово визначалося науковцями, у тому числі вищезгаданими, що є основним змістом фінансів, так і основним змістом сукупного фінансового потенціалу країни є забезпечуюча функція. Це дає підстави розглядати процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни не саму по собі, а як забезпечувальну основу економічного відтворення країни, в якому, як визначає Ю. Кіндзерський [344], уособлено можливості економічної системи здій-

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

снювати виробничу діяльність, виробляти продукцію, послуги, задовольняючи попит населення і потреби суспільства в цілому. На підтвердження наведемо думку В. Глуценка [61, с. 10], що формування фінансового потенціалу має загальноекономічну природу, протікає у межах певної системи господарських зв'язків, саме ці зв'язки можуть або стримувати процеси, або сприяти їх подальшому розвитку.

Тож між складовими сукупного фінансового потенціалу країни як суб'єктами економічних відносин існують певні вертикальні та горизонтальні фінансово-економічні зв'язки, через які відбувається реалізація процесної форми відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу країни. Апелюємо до наукових надбань В. Глуценка [61, с. 10–11], що фінансовий потенціал є результатом процесів відтворення на мікроекономічному, а також на макроекономічному рівнях. Фінансовий потенціал є також результатом взаємодії механізмів формування і реалізації потенціалу. Зазначене наочно розкривається у процесній формі реалізації сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, адже новостворена вартість перерозподіляється між інституційними секторами як складовими сукупного фінансового потенціалу країни та використовується, забезпечуючи економічний кругообіг.

Сама категорія сукупного фінансового потенціалу країни із просто сукупності фінансових ресурсів у процесі свого відтворення трансформується в систему складної взаємозалежності різних фінансово-економічних складових, систему фінансово-економічних відносин. Процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни розкривається через систему реалізації певних фінансово-економічних інтересів усіх складових об'єкта дослідження у процесі перебігу відтворювальних процесів, що доводилося автором у попередніх дослідженнях [275; 288; 293; 294; 295; 297; 304; 309; 310; 311; 315]. Для фінансово-економічного життя характерна наявність різноманітних взаємопов'язаних і взаємодіючих як економічних, так і фінансових інтересів, що утворюють єдину систему, кожен елемент якої, у свою чергу, є суспільною формою прояву і розвитку як економічних, так і фінансових потреб, системою фінансово-економічних інтересів суспільства, а сукупний фінансовий потенціал країни є не тільки формою прояву таких інтересів, а й матеріальною основою реалізації цих інтересів. Як зазначає В. Опарін [251], на рівні суб'єктів господарювання, по суті, відбувається процес трансформації залучених у процес виробництва фінансових ресур-

сів у відповідні товари та послуги. Через фінанси домогосподарств опосередковуються процеси споживання, забезпечуючи просте відтворення, та формування заощаджень, які є основою інвестицій, а відтак, розширеного відтворення. Публічні фінанси за допомогою системи державних закупівель та суспільних послуг по суті забезпечують ті ж потреби, опосередковуючи перерозподільні процеси. Міжнародні фінанси є основою глобального руху товарів і капіталів, сприяючи розвитку світової економіки.

Загальновідомим є те, що існують три різні підходи до виміру ВВП [93]. Один з підходів – це визначення ВВП за виробничим методом, тобто підсумуванням ВВП, який вироблений національною економікою в розрізі різних видів економічної діяльності. Безсумнівно, даний метод є дуже важливим в аналітичному плані, адже структура ВВП за ВЕД визначає виробничу спеціалізацію, яка для різних країн є достатньо різною, характеризує їхній виробничий потенціал і переваги [69, с. 91]. Але у світлі нашого дослідження показовими є інші методи. Другий з підходів – це визначення ВВП за категоріями витрат, який полягає в тому, що ВВП розглядається як сума всіх витрат, необхідних для закупівлі на ринку всього обсягу виробництва, розраховується шляхом додавання всіх витрат для купівлі всього обсягу кінцевих товарів і послуг, вироблених у даному році. Інший підхід – це визначення ВВП за категоріями доходів, при якому ВВП є сумою факторних доходів, отриманих або створених у національній економіці у процесі виробництва, розраховується шляхом додавання всіх доходів, одержаних від реалізації всього обсягу кінцевих товарів даного року. Обидва підходи являють собою два різні методи вирішення однієї проблеми. Те, що використано споживачем на придбання товару чи послуги, одержано у вигляді доходів тими, хто брав участь у його виробництві. У свою чергу, і вартість будь-якого товару чи послуги можна визначити двома способами: *по-перше*, враховуючи, скільки грошей витрачає споживач на купівлю товарів та послуг, тобто на основі витрат; *по-друге*, обчисливши суму доходів, тобто амортизації, зарплати, процента, рентних платежів і прибутку, одержаних від виробництва товару. А зазначене характеризує різні, але взаємопов'язані та взаємообумовлені боки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Наш підхід до процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України аргументуємо також існуванням традиційного аналізу економічного відтворення, який здійснюється у рамках моделі «витрати-випуск», наголошуючи саме на реалізаційних можливостях, які виникають

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

при функціонуванні процесної форми відтворення фінансових ресурсів. Процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни ґрунтуємо та кладемо в її основу аналіз процесів відтворення національної економіки, де показники послідовного формування доходів – ВВП, валового прибутку і змішаного доходу, валового наявного доходу, валових заощаджень тощо – кількісно й якісно характеризують перебіг процесної форми відтворення у рамках сукупного фінансового потенціалу країни. Але не тільки формування доходів, а й їх використання стає характеристикою процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Зазначене визначається оптимальним взаємоузгодженням системи доходів і витрат інституційних секторів як складових сукупного фінансового потенціалу України.

Відповідно до принципів процесного підходу, які жваво використовуються в економічних дослідженнях, можна визначити, що бажаний результат відтворення сукупного фінансового потенціалу країни досягається ефективніше, коли функціонування відповідних ресурсів розглядають як процеси. Під процесами відтворення сукупного фінансового потенціалу країни розуміється формування доходів та здійснення витрат у процесі економічної діяльності, що забезпечує кругообіг фінансових ресурсів та використовує ресурси для перетворення входів у виходи, тобто у результати. При цьому процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни розглядається як сукупність взаємопов'язаних процесів формування ресурсів і їх функціонування, що перетворює входи процесу у виходи. Таким чином відбувається кругообіг фінансових ресурсів, що забезпечує результати економічної діяльності.

Дослідження процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та його складових потребує системного розгляду відтворювальних процесів на основі розподілу, перерозподілу та використання ресурсів саме в рамках процесів економічного кругообігу. Беручи до уваги наукові здобутки В. Опаріна [251], можна зазначити, що дослідження проблеми сукупного фінансового потенціалу країни засновується на визначенні характеру взаємозв'язків і взаємозалежностей між економікою та фінансами. При цьому в умовах ринкових відносин фінанси відносно економіки відіграють домінуючу забезпечувальну роль.

Зазначене додатково аргументує доцільність розгляду процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни на основі руху та використання новостворених фінансових ресурсів, а масштаби цих про-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

цесів кількісно та якісно характеризують сукупний фінансовий потенціал країни, визначають його працездатність. З руху ресурсів розпочинається і ним же завершується як економічний кругообіг, так і кругообіг сукупного фінансового потенціалу країни у процесі його відтворення.

В основі реалізації ресурсів лежить процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни з прив'язкою ресурсів відповідно до визначених процесів та отримання на цій основі результатів. Особливістю процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни є те, що тільки на базі процесного підходу можливий опис процесів формування через розподіл і перерозподіл новоствореної вартості та реалізації фінансових ресурсів інституційних секторів економіки як складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

Отже, процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни залежить від його ресурсної форми тим, що використовує новостворену вартість та надає цим завершеність його формуванню у процесі відтворення об'єкта дослідження. Процесний підхід до відтворення сукупного фінансового потенціалу країни включає низку підпроцесів утворення доходу, розподілу первинного доходу, вторинного розподілу доходу, перерозподілу доходу в натурі, використання наявного доходу, використання скоригованого наявного доходу як поетапного перетворення вхідних параметрів у вихідні з використанням новостворених ресурсів. А реалізація сформованих у кожному підпроцесі фінансових ресурсів, перед тим як стати реалізацією сукупного фінансового потенціалу країни, є формуванням. Це замкнене у реалізації формування є визначальним по відношенню до реалізації. Отже, можна припустити, що найважливішу роль сукупний фінансовий потенціал країни відіграє не на етапі створення, а в процесі реалізації. Метою функціонування сукупного фінансового потенціалу країни є формування можливостей, реалізація яких може принести значний дохід (прибуток), відкріє нові можливості нарощення, а отже, і використання.

Повертаючись до думок В. Глуценка [61, с. 10–11], зазначимо, що взаємозв'язок фінансового потенціалу і механізмів, форм і методів його формування не треба розглядати однобічно. Всі вони дійсно впливають на фінансовий потенціал; однак і фінансовий потенціал, у свою чергу, впливає на механізми його формування, перетворює їх на результат використання самого фінансового потенціалу. Визнання єдності процесів формування і реалізації фінансового потенціалу та зворотного впливу останнього на

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

перші призводить до визнання і такої істини: вторинності механізмів формування потенціалу з ознаками господарського механізму та відтворювальних процесів. В умовах обмеження ресурсів економіки, а значить і фінансів, постає проблема детального аналізу всіх видів ресурсів, їх оптимального розподілу, а також розмежування процесів їх формування та використання, або реалізації. У підсумку визначним стає, що, *по-перше*, важлива не кількість ресурсів, а якість та напрями використання (на це впливає велика кількість факторів економіки, починаючи з типу діючого господарського механізму); *по-друге*, не тільки об'єм ресурсів та їх накопичення, але і здатність самої економіки і господарського механізму та окремих суб'єктів використати ресурси, дає можливість реалізувати власний потенціал свого розвитку, показати власні можливості і здатності.

Тож, розглядаючи зазначене у контексті відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що як формування (ресурси), так і функціонування, передбачає їх розподіл, перерозподіл та реалізацію, що, у свою чергу, обумовлюється процесами на основі руху фінансових ресурсів. Безумовно, зазначене відображає послідовні форми руху сукупного фінансового потенціалу країни від формування до функціонування і зворотній зв'язок, отже, у циклі свого відтворення. Але не можна обмежитися баченням тільки такого зовнішнього, поверхового зв'язку. Є і більш глибокі взаємозалежності. При більш детальному розгляді виявляється, що процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни через процеси його розподілу, перерозподілу та реалізації, створюючи результат відтворення, стає внутрішнім моментом його формування.

Адже в формуванні сукупного фінансового потенціалу беруть участь фінансові ресурси, що функціонують в країні, а функціонування обумовлюється відповідними процесами реалізації. З іншого боку, завдяки процесам реалізації сукупного фінансового потенціалу країни відтворюються фінансові ресурси останнього та його складових, формується сукупний фінансовий потенціал країни. Таким чином, не тільки реалізація сукупного фінансового потенціалу країни включає його формування, а й формування – реалізацію. Це внутрішні зв'язки таких форм відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, як ресурси та процеси, але існують також зовнішні взаємозалежності. Ресурсна форма сукупного фінансового потенціалу країни впливає на процесну форму його відтворення:

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- надаючи обсяг новостворених у початковому процесі відтворення фінансових ресурсів, які залучаються у процеси реалізації;
- визначаючи спосіб та напрями процесів реалізації через розподіл, перерозподіл та використання новоствореної вартості;
- реалізація фінансових ресурсів збуджує нову потребу у сукупному фінансовому потенціалі країни в його користувачів при наступному циклі відтворення.

Тож сутність процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни полягає в тому, що новостворені фінансові ресурси не є «замороженими», а здійснюють постійний рух, реалізуються на цілі свого відтворення. Процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни визначаємо як сукупність процесів, що забезпечують ефективну його реалізацію з метою досягнення розширеного фінансово-економічного відтворення. Таким чином, відтворення сукупного фінансового потенціалу країни залежить не тільки від його спроможності формуватись, а й від процесу ефективної реалізації фінансових ресурсів. На підтвердження апелюємо до думки К. Васківської [42, с. 105–106] та інтерпретуємо її до об'єкта нашого дослідження, що процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни відповідає за ефективне забезпечення руху грошових потоків від одних господарюючих суб'єктів до інших. Основною метою реалізації сукупного фінансового потенціалу країни у процесі відтворення є оптимізація фінансових потоків.

Апелюючи до думки І. Крюкової [181, с. 357–358], слід зазначити, що в сучасних умовах фінансової нестабільності, диспропорціях та різновекторності руху фінансових потоків, економічних труднощів здійснення фінансових процесів національної економіки особливого значення набуває дослідження процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України. Науково-теоретична та методологічна спадщина фінансової науки створила фундаментальні основи для дослідження економічних процесів і явищ, що відбуваються в економіці, для забезпечення розширеного економічного відтворення. Надзвичайно важливого значення в цьому контексті набуває проблема забезпечення належного рівня формування та використання сукупного фінансового потенціалу України, функціонування якого визначає стабільність стану сукупності інтегрованих його складових, реалізації економічного курсу держави та підвищення рівня добробуту нації. В умовах, коли кризова ситуація звернула увагу фахівців та практиків на

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

обґрунтування та реалізацію економічно обґрунтованих концепцій ведення фінансово-господарської діяльності, постало питання забезпечення стабілізації національної фінансово-економічної сфери та розробки механізму функціонування при мінімальному забезпеченні фінансовими ресурсами. Таким методичним підходом можна вважати системно-потоківий підхід. З урахуванням нерозривності механізму формування та взаємодії всіх видів ресурсів, фінансових потоків, фінансових результатів вважаємо доцільним розглядати процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни у призмі аналізу фінансових потоків. В основі такої логіки методично покладена потокова концепція кругообігу перетворення ресурсів на відповідні види та обсяги фінансових потоків, які в процесі відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, створення доданої вартості, її розподілу, перерозподілу, використання, нагромадження та господарського застосування у новому циклі відтворення фінансових ресурсів, забезпечують отримання відповідних фінансових результатів, постають джерелом створення додаткової вартості.

Таким чином, можна стверджувати, що інструментарій дослідження процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни потребує окремого розгляду, що сприятиме створенню вагомому наукового підґрунтя прийняття оптимальних фінансово-економічних рішень для всіх груп інтересів, які беруть участь у процесах відтворення, тобто розподілу, перерозподілу та використання новоствореної вартості, одночасно даючи можливість оцінювати ефекти процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни для усіх учасників фінансово-економічних операцій.

Спираючись на дослідження фінансової проблеми національної економіки, що проводив В. Опарін [251], та інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, можна визначити, що матеріальний аспект визначення фінансів та сукупного фінансового потенціалу країни як економічних категорій пов'язаний із встановленням кількісних параметрів фінансових відносин, які відображаються у грошових потоках. У спрощених визначеннях фінансів їх часто характеризують як гроші, грошові кошти, фонди грошових коштів або, точніше, як доходи і видатки (витрати). А в якості основи сукупного фінансового потенціалу країни, тобто фінансових ресурсів, виступають гроші. Поза увагою не можуть залишатися питання конкретних механізмів їх формування, розміщення і використання, адже доходи і витрати є кінцевим результатом фінансових відносин. Так, у контексті врахування

усіх глибинних сутнісних характеристик сукупного фінансового потенціалу країни та процесної форми його відтворення розглядаються і завдання практичної діяльності, які визначаються потребами у ресурсах та їх раціональному розміщенні й використанні. Якщо в окремих визначеннях фінансів вони характеризуються як наука про управління грошовими коштами чи процесами формування та використання фондів грошових коштів, то і сукупний фінансовий потенціал країни, в основі якого лежать фінансові ресурси, слід розглядати через управління грошовими коштами чи процесами формування та використання фінансових ресурсів.

Посилаючись на попередні дослідження проблем фінансових ресурсів, які здійснювали А. Міронова, В. Дем'яненко та М. Буряк [227, с. 129], беручи до уваги думки В. Гейця [56], можна зазначити, що функціонування сукупного фінансового потенціалу країни передбачає сукупність форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для їх забезпечення. Цей процес має кількісну та якісну визначеність: кількісна проявляється в обсязі коштів, сформованих із різних джерел на розв'язання певних завдань (підсистема фінансового забезпечення), а якісна – в характері перерозподілу і руху фінансових ресурсів (підсистема фінансового регулювання, забезпечення пропорцій перерозподілу ВВП і фінансових ресурсів). Усе зазначене черговий раз свідчить про цілісність економіки та сукупного фінансового потенціалу країни у процесах їх відтворення як єдиного механізму, всі складові якого є однаково важливими, та обумовлює необхідність проведення ґрунтовного наукового вивчення комплексної їх взаємодії з урахуванням фінансово-економічних інтересів усіх складових зазначених процесів.

На основі всієї попередньої аргументації можна резюмувати та запропонувати досліджувати процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни через показники послідовного та взаємопов'язаного опису таких підпроцесів процесної форми, як утворення, розподілу, перерозподілу доходів, їх кінцевого використання на споживання чи нагромадження (заощадження). У світлі цього слід зазначити, що результат формування та використання ресурсів певного підпроцесу стає основою формування ресурсів та результатів наступного, що забезпечується певною послідовністю перебігу підпроцесів. А такий взаємозв'язок підпроцесів, у свою чергу, забезпечує послідовний аналіз основних співвідношень та пропорцій процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а також його складових у розрізах: виробництва і споживання; споживан-

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ня і заощадження; споживання виробничого і невиробничого; первинних, вторинних та наявних доходів. Через співвідношення зазначених категорій можна проаналізувати не тільки економічні процеси, а й перебіг процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни загалом та його складових:

- аналізувати рух не тільки ресурсів, а й товарів і послуг у вартісному вимірі;
- здійснити кількісний вимір макроекономічних показників процесів відтворення в грошовій формі;
- охарактеризувати не тільки ресурси, а й розкрити витрати та результати економічної діяльності інституційних одиниць у грошовому вимірі у складі секторів та економіки в цілому у зазначених підпроцесах процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни;
- розкрити як виробничі, так і розподільчі та перерозподільні операції у грошовій оцінці, тобто характеризується рух ресурсів та фінансові потоки;
- відслідковувати стан використання валового внутрішнього продукту, тобто валової доданої вартості у кожному підпроцесі процесної форми відтворення фінансових ресурсів.

Процеси реалізації сукупного фінансового потенціалу країни починаються на етапі створення валової доданої вартості, що розкривається через використання ресурсів на проміжне споживання, та створення чистої доданої вартості, що передбачає споживання основного капіталу. Валовий випуск і проміжне споживання є визначальними для основного узагальнюючого показника на макрорівні для інституційних секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни – валової доданої вартості. Термін «валова» у показника означає, що він включає спожиту у процесі виробництва вартість основного капіталу. Основні ціни, в яких оцінюються ВДВ, представляються виключенням з ринкових цін чистих податків на прибуток і імпорт (ПДВ, акцизи, мито тощо). Витрати на придбання сировини та матеріалів у постачальників не включаються у додану вартість виробленого продукту. Відповідно, додана вартість представляє собою різницю між вартістю виробленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг (випуском продукції) і перенесеною (уречевленою) вартістю матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, повністю спожитих у процесі виробництва такої продукції. Оскільки показник доданої вартості не містить перенесеної (уречевленої) праці (за винятком амортизації, яка

розглядається як споживання основних засобів), то його застосування в економічному аналізі дозволяє оцінити величину власних витрат, що були понесені інституційними секторами як складовими сукупного фінансового потенціалу країни, також структуру отриманого доходу, тим самим підвищуючи не тільки теоретичну значущість зазначених категорій, а й аналітичну цінність аналізу та поглиблюючи його [1, с. 7–8]. Таким чином, цінність використання показника доданої вартості для дослідження процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни полягає в тому, що, по-перше, він характеризує величину витрат власної праці суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни в процесі створення доходу, по-друге, показує величину прибутку і витрат для його отримання, по-третє, містить структуру отриманого суб'єктом сукупного фінансового потенціалу доходу [1, с. 8].

Посилаючись на думки колективу дослідників на чолі з В. Гейцем [389, с. 8] та інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, слід відмітити, що питання ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни – це перш за все питання оптимального розподілу фінансових ресурсів між складовими людського й уречевленого капіталу, між накопиченням та споживанням, між поточними і перспективними пріоритетами.

Починати аналізувати процесну форму реалізації сукупного фінансового потенціалу країни у циклі відтворення слід з проміжного споживання. За даними Державної служби статистики України [93], проміжне споживання відображає вартість товарів і послуг, використаних у процесі виробництва (за винятком основних засобів, використання яких ураховується як споживання основного капіталу). Це включає витрати на товари та послуги, які використані інституційними одиницями для виробничих потреб.

Розглядаючи структуру використання ресурсів виробництва у розрізі інституційних секторів економіки, слід зазначити, що у структурі проміжного споживання найбільшу вагу мають ресурси нефінансових корпорацій (Додаток Д). Проміжне споживання фінансових корпорацій значно знижується, враховуючи навіть, що з 2012 року в цьому секторі враховується оплата послуг фінансових посередників.

Досліджуючи структуру використання ресурсів виробництва інституційних секторів економіки України у розрізі споживання та ВДВ (табл. 3.4), бачимо, що за аналізований період 2009–2013 років найбільшу питому вагу

Таблиця 3.4

Структура використання ресурсів виробництва інституційних секторів економіки України у розрізі споживання та ВДВ за 2009–2013 рр., %*

1	2	3	4	5	6	7	8
	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загально-го державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Оплата послуг фінансових посередників	Уся економіка
2009							
Проміжне споживання	65,2	26,9	28,4	40,0	42,0	100	59,3
ВДВ	34,8	73,1	71,6	60,0	58,0	-100	40,7
Використання	100	100	100	100	100	0	100
2010							
Проміжне споживання	66,4	26,0	31,6	40,5	41,1	100	60,0
ВДВ	33,6	74,0	68,4	59,5	58,9	-100	40,0
Використання	100	100	100	100	100	0	100
2011							
Проміжне споживання	67,7	33,1	29,5	39,9	41,4	100	61,3
ВДВ	32,3	66,9	70,5	60,1	58,6	-100	38,7
Використання	100	100	100	100	100	0	100
2012							
Проміжне споживання	69,3	38,0	29,6	34,9	30,3	-	59,9
ВДВ	30,7	62,0	70,4	65,1	69,7	-	40,1

Закінчення табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8
Усього	100	100	100	100	100	–	100
2013							
Проміжне споживання	67,8	36,6	27,5	35,9	33,2	–	58,1
ВДВ	32,2	63,4	72,5	64,1	66,8	–	41,9
Усього	100	100	100	100	100	–	100

* Складено та розраховано автором за даними [93]

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

проміжного споживання при виробництві товарів та послуг мають нефінансові корпорації.

Коливання частки проміжного споживання мають усі складові сукупного фінансового потенціалу країни. Така ситуація позначається і на ролі проміжного споживання всієї економіки, незначно знижуючи його частку. Але це один бік аналізу. З іншого боку, це є одним з факторів зростання ВДВ, адже за рахунок зниження проміжного споживання зростає частка ВДВ, що впливає на зміни зазначеного показника у розрізі всіх складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Узагальнюючи, слід зауважити, що, починаючи з використання ресурсів на проміжне споживання, тобто реалізацію ресурсів, може здаватися, що потенціал, реалізуючись, сам себе заперечує. Але це спрощена та викривлена думка. Адже ресурси, реалізуючись, створюють додану вартість, отже, реалізуючись, відтворюють ресурси.

Аналіз структури ВДВ, тобто частки споживання основного капіталу та ЧДВ, є виправданим й аргументованим через те, що результатом формування та використання ресурсів рахунку виробництва є валова додана вартість, яка, у свою чергу, стає внутрішнім моментом формування ресурсів рахунку утворення доходу, який є підпроцесом процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

У структурі споживання основного капіталу, яке створює позитивні фінансові потоки у вигляді амортизації, в розрізі інституційних секторів економіки найбільшу частку займають ресурси нефінансових корпорацій (Додаток Д). Тенденцію до зниження має споживання основного капіталу як сектору загального державного управління, так і фінансових корпорацій. У структурі споживання основного капіталу ресурси домогосподарств починають відігравати значущу роль. Тобто на фоні зниження споживання основного капіталу всіма іншими інституційними секторами економіки і відбувається значне зростання споживання основного капіталу домогосподарствами.

Дані засвідчують (табл. 3.5), що споживання основного капіталу нефінансових корпорацій набуває тенденції до зростання у 2012–2013 роках. Фінансові корпорації мають майже стабільну частку споживання основного капіталу у структурі ВДВ. Домашні господарства, маючи мізерний відсоток споживання основного капіталу, у 2012–2013 рр. нарощують його

Таблиця 3.5
Структура валової доданої вартості інституційних секторів економіки України за 2009–2013 рр., %*

1	2	3	4	5	6	7	8
	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Оплата послуг фінансових підприємств	Уся економіка
2009							
Споживання основного капіталу	17,2	6,0	10,7	1,3	25,5	–	13,5
ЧДВ	82,8	94,0	89,3	98,7	74,5	–	86,5
Усього ВДВ	100	100	100	100	100	–100	100
2010							
Споживання основного капіталу	15,3	5,9	10,4	1,6	25,1	–	12,1
ЧДВ	84,7	94,1	89,6	98,4	74,9	–100	87,9
Усього ВДВ	100	100	100	100	100	100	100
2011							
Споживання основного капіталу	14,0	7,2	10,2	1,6	25,0	–	11,2
ЧДВ	86,0	92,8	89,8	98,4	75,0	–100	88,8
Усього ВДВ	100	100	100	100	100	100	100

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Закінчення табл. 3.5

1	2	3	4	5	6	7	8
2012							
Споживання основного капіталу	18,0	7,4	11,8	10,2	14,0	–	14,8
ЧДВ	82,0	92,6	88,2	89,8	86,0	–	85,2
Усього ВДВ	100	100	100	100	100	100	100
2013							
Споживання основного капіталу	18,7	7,1	11,8	10,1	16,2	–	15,0
ЧДВ	81,3	92,9	88,2	89,9	83,8	–	85,0
Усього ВДВ	100	100	100	100	100	100	100

* Складено та розраховано автором за даними [93]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

до 10,1 %. А споживання основного капіталу некомерційними організаціями, що обслуговують домашні господарства, характеризується відносною стабільністю та різким зниженням у 2012–2013 рр. Але зниження частки споживання основного капіталу у структурі ВДВ підвищує показники ЧД і навпаки. Є й інший бік даного аспекту, тобто якщо споживання основного капіталу формує позитивні фінансові потоки у вигляді амортизаційних відрахувань, то зниження споживання зменшує їх обсяги.

Зниження рівня споживання основного капіталу залежить від багатьох чинників: значного зносу, тобто застарілості основних засобів, а отже, і низького рівня їх оновлення, зниження обсягів виробництва тощо.

Утворення первинних доходів інституційних секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни у процесній формі відтворення відображають розподільні операції, пов'язані з виробництвом. Тобто доходи від безпосередньої участі ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни у виробничому процесі, які виплачуються учасникам процесу виробництва з валової доданої вартості, а отже, починають формуватися доходи складових сукупного фінансового потенціалу країни за рахунок відтвореного в результаті виробничої діяльності обсягу фінансових ресурсів. Як результат розподілу та використання інституційними секторами економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни первинних доходів на основі новоствореної вартості отримуємо обсяги валового прибутку, змішаного доходу та чистого прибутку.

Як бачимо, у структурі рахунку утворення доходу у розрізі інституційних секторів економіки країни (табл. 3.6) у процесі розподілу та використання новоствореної доданої вартості інституційних секторів економіки структура валового прибутку, змішаного доходу характеризується розподілом ресурсів ВДВ нефінансових корпорацій та сектору загального державного управління на користь домашніх господарств та фінансових корпорацій.

А структура чистого прибутку, змішаного доходу (табл. 3.6) свідчить, що найбільшу питому вагу в ній займають ресурси домашніх господарств. За аналізований період значно знижується частка як валового прибутку, змішаного доходу, так і чистого прибутку, змішаного доходу нефінансових корпорацій за рахунок переливу ресурсів у домашні господарства.

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Таблиця 3.6
Структура рахунку утворення доходу в розрізі інституційних секторів економіки України за 2009–2013 рр., %*

	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загальнодержавного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Оплата послуг фінансових підприємств	Уся економіка
1	2	3	4	5	6	7	8
2009							
Ресурси (ВДВ) та їх використання	62,4	8,3	17,5	17,7	0,5	-6,4	100
Валовий прибуток, змішаний дохід	60,1	12,0	4,3	38,0	0,3	-14,7	100
Чистий прибуток, змішаний дохід	51,2	15,8	0	54,2	0	-21,2	100
2010							
Ресурси (ВДВ) та їх використання	62,1	7,3	16,6	18,3	0,5	-4,8	100
Валовий прибуток, змішаний дохід	56,4	10,8	4,0	39,6	0,3	-11,1	100
Чистий прибуток, змішаний дохід	47,7	13,6	0	54,2	0	-15,5	100
2011							
Ресурси (ВДВ) та їх використання	62,9	5,7	15,7	19,3	0,5	-4,1	100

Закінчення табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Валовий прибуток, змішаний дохід	55,8	7,2	3,7	42,5	0,3	-9,5	100
Чистий прибуток, змішаний дохід	47,7	8,5	0	56,7	0	-12,9	100
2012							
Ресурси (ВДВ) та їх викорис- тання	56,8	4,8	16,2	21,7	0,5	-	100
Валовий прибуток, змішаний дохід	43,3	4,9	4,5	47,1	0,2	-	100
Чистий прибуток, змішаний дохід	29,5	6,3	0	64,2	0	-	100
2013							
Ресурси (ВДВ) та їх викорис- тання	55,5	5,0	16,5	22,5	0,5	-	100
Валовий прибуток, змішаний дохід	41,6	5,5	4,6	48,1	0,2	-	100
Чистий прибуток, змішаний дохід	26,6	7,3	0	66,1	0	-	100

* Складено та розраховано автором за даними [93]

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Слід уточнити, що у рамках нашого дослідження ми проаналізуємо лише деякі підпроцеси процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу, на основі яких можна навести найбільш узагальнене уявлення про природу, структуру та напрям ресурсів, фінансових потоків та результатів підпроцесів процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Розглядаючи процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, констатуємо, що важливим стає підтримка оптимальної структури доходів в економіці з точки зору здійснення й оптимальних витрат. Доходи інституційні сектори у складі сукупного фінансового потенціалу країни спрямовують на найоптимальніше задоволення своїх нагальних споживчих потреб, забезпечуючи рівновагу в економічній системі.

Створений та отриманий валовий наявний дохід визначає величину ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни, які можуть бути використані на фінансування кінцевого споживання та заощадження. Використання як наявного доходу, так і скоригованого наявного доходу характеризують спрямування ресурсів на кінцеве споживання або на заощадження.

За даними *табл. 3.7*, кінцеві споживчі витрати та у їх складі витрати домашніх господарств безупинно зростають, частка кінцевого споживання

Таблиця 3.7

Валовий внутрішній продукт за категоріями кінцевого використання (у відсотках до підсумку)*

	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП	100	100	100	100	100
Кінцеві споживчі витрати, з них:	84,7	84,4	85,5	88,3	91,8
домашніх господарств	63,7	64,0	67,1	68,7	72,2
некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	0,8	0,7	0,7	0,6	0,7
сектору загального державного управління, з яких:	20,2	19,7	17,7	19,0	18,9
індивідуальні споживчі витрати	13,2	12,8	11,6	12,6	12,8
колективні споживчі витрати	7,0	6,9	6,1	6,4	6,1

* Побудовано автором за даними [93; 397, с. 36; 398, с. 33; 399, с. 35]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

виходить на надвисокий рівень, а означене відбувається на фоні зниження темпів ВВП та інших соціально-економічних показників (додаток В).

Дані процеси можна характеризувати різноспрямованими впливами як на національну економіку, так і на відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, тобто як позитивними, так і негативними. В якості позитивного слід навести, що, за даними НБУ [358], економічна ситуація в Україні у 2013 році залишалася складною. Як і в попередньому році, розвиток вітчизняної економіки стримувала несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура для основних товарів українського експорту. Це визначило погіршення основних макроекономічних показників. Водночас внутрішній споживчий попит залишався на достатньо високому рівні і протягом року виступав основним фактором підтримки ділової активності в країні. А високий внутрішній попит позначається на формуванні ресурсів нефінансових корпорацій, а отже, і ресурсів бюджету тощо як складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Але є й інший аспект даної проблеми – негативний, адже внутрішній споживчий попит, як і його частка, визначається рівнем доходів. Дослідження Ю. Полякової [271, с. 49] доводять, що Україна посіла 136-те місце в рейтингу Світового банку за рівнем валового доходу на душу населення – на одного українця припадає 3500 доларів. Україна потрапила в групу країн з валовим доходом, нижчим за середній. Переконливі дослідження та висновки О. Коляди [162, с. 23–24] показують, що у ринковій економіці доходи виступають визначальною характеристикою матеріального стану населення і можуть розглядатися як основний індикатор життєвого рівня. Сукупний дохід в середньому на одне домогосподарство у 2013 р. становив 4454,2 грн, що у перерахунку на дол. США за курсом, який існував на той час, становить близько 557 дол. США. Сукупний дохід в середньому на одного члена домогосподарства становитиме 214 дол. США на місяць. Станом на 2013 р. середньодобовий дохід на одну особу домогосподарства становив 7 дол. США. У той час коли світове співтовариство (ООН) визнало мінімальну заробітну плату – нижча за 3 дол. США за годину є граничною, що прирікає людину на напівголодне існування. При 40-годинному робочому тижні місячна мінімальна заробітна плата повинна становити 480 дол. США (16 дол. США на добу). За даними Державної служби статистики України [93], у 2013 р. кількість населення, яке мало середньодушовий до-

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

хід від 465 дол. США, становила лише 5,1 % в загальній структурі. Однак з девальвацією гривні у 2014–2015 рр. ситуація катастрофічно погіршилась. Законодавчо встановлена в Україні мінімальна заробітна плата на період з 01.01.2015 р. до 30.11.2015 р. – 1218 грн, що становить близько 58 дол. США на місяць. Науковцями визначено мінімальний дохід представника українського середнього класу на рівні п'яти мінімальних заробітних плат (6090 грн станом на травень 2015 р.) на кожного члена родини (включаючи дітей та пенсіонерів), тобто 290 дол. США, що на 190 дол. США менше, ніж встановлена ООН межа напівголодного існування людини. Зазначені чинники тягнуть за собою низку негативних впливів на відтворювальні фінансово-економічні процеси. В умовах стрімкого зниження доходів неможливо забезпечити гідний споживчий попит. А його відсоткове зростання обумовлене зниженням як ВВП, так і доходів.

За висновками МВФ [494; 523] та його фахівців [505], вплив повільного та неповного відновлення після кризи особливо гостро спостерігається в країнах, де розподіл доходів різко спрямований у бік осіб з високими доходами. Зростання занадто довго було низьким, і в багатьох країнах вигоди від зростання отримало мало осіб, що, ймовірно за все, буде й надалі гальмувати зростання світової економіки. Світовий досвід доводить [494; 498], що низький попит є загрозою для довгострокового зростання, оскільки підприємства будуть скорочувати виробничі потужності, а безробітні – уходити з ринку праці. Слабкий попит також стримує торгівлю, поглиблюючи проблему недостатнього зростання продуктивності.

Ще одним негативним моментом є те, що зниження доходів та збільшення кінцевих споживчих витрат зменшують обсяги заощаджень у перебігу відтворювального циклу сукупного фінансового потенціалу країни. Отже, низький рівень ВВП, низькі доходи та їх подальше зменшення є важливою перешкодою не тільки для формування доходів, а й для внутрішнього попиту та заощаджень, тобто для стабільного функціонування національної економіки та розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни загалом, так і в розрізі всіх його складових.

Заключними показниками, що виступають як результативні показники заключного підпроцесу процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, є валове заощадження, яке дорівнює наявному доходу за відрахуванням витрат на кінцеве споживання, та чисте заощаджен-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ня, що дорівнює валовому заощадженню за мінусом споживання основного капіталу.

Спираючись на наведені аргументи, можна констатувати, що на сьогодні коректним підходом як до теоретичної розробленості процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України, так і практичної реалізації теоретичних положень щодо їх використання з метою розширеного відтворення об'єкта дослідження стає його взаємозв'язок з процесами національного економічного відтворення. Враховуючи домінантне значення фінансових ресурсів як економічного змісту сукупного фінансового потенціалу країни у системі ресурсного забезпечення національної економіки, фінансова складова відтворювального процесу є фундаментальною основою його підвищення. А проблему сукупного фінансового потенціалу країни, що висвітлювалася при розгляді процесної форми його відтворення, можна вирішити, в першу чергу, забезпечуючи зростання цільової спрямованості процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України на розширене фінансово-економічне відтворення. Результати проведеного у цьому підрозділі дослідження наголошують на потребі максимальної збалансованості фінансово-економічних інтересів всіх складових сукупного фінансового потенціалу країни, їх взаємовідносин у процесній формі відтворення.

Таким чином, означене актуалізує практичні алгоритми поведінки як процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу та відтворення економіки, так і усіх учасників даної взаємодії процесів відтворення, тобто складових сукупного фінансового потенціалу країни. Лише тоді можна буде говорити як про зростання економіки, так і про розширене відтворення сукупного фінансового потенціалу України, а зазначені процеси слугуватимуть підґрунтям покращення національного добробуту. На нашу думку, запропонована нами теоретична й практична цілісність розгляду процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу дає можливість як розширити розуміння відомих істин, так і розглянути їх сутність відповідно до потреб практичної реалізації процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України.

3.3. Результативна форма сукупного фінансового потенціалу країни

Останні роки в Україні супроводжувалися скороченням обсягів виробництва, зниженням ділової активності та ефективності національної еконо-

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

міки, падінням рівня життя значної частини населення тощо, призвели до ще більшого загострення багатьох фінансово-економічних проблем країни. Розглядаючи поточну фінансово-економічну ситуацію в Україні, слід зосередити увагу на тому, що одним із найбільш демонстративних показників фінансового стану національної економіки і невід'ємним її складником є результати відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. За цих умов розробка наукових основ відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та його результативної форми є актуальним завданням як у теоретичному, так і у практичному аспектах дослідження, вирішення якого покликане забезпечити продуктивне використання сукупного фінансового потенціалу України, а у результаті і його розширене відтворення, що сприятиме реалізації можливостей здійснювати стабілізацію національної економіки. У зв'язку з цим постає необхідність розгляду результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, яка слугує основою для циклу його розширеного відтворення. Таким чином, серед проблем забезпечення стабілізації національної економіки однією із найактуальніших є проблема розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, аналіз його результативної форми, що започатковано автором у своїх попередніх дослідженнях [275; 293; 294; 304; 315; 317].

Проблемам управління фінансовими ресурсами присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Однак, незважаючи на високий рівень теоретичної розробленості та величезний практичний досвід реалізації теоретичних надбань, не визначено єдиного підходу до сутності результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України, результатів його відтворення. Отже, метою даного дослідження є розкриття сутності результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, аналіз результатів відтворення сукупного фінансового потенціалу України.

Як доведено вище, сукупний фінансовий потенціал країни проходить послідовну низку взаємопов'язаних, обумовлених одне одним перетворень, які складають послідовні форми всього процесу відтворення сукупного фінансового потенціалу України. Оскільки важливою передумовою функціонування як економічної системи країни, так і сукупного фінансового потенціалу країни, так і у його складі інституційних секторів у процесах їх відтворення є можливість створення й отримання доходів, то ресурси по-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

винні постійно перебувати в господарському обороті, а кінцеві результати цих процесів – спрямовуватися у новий цикл відтворення на створення даної вартості. В заключній стадії відтворення сукупний фінансовий потенціал країни повертається до тієї самої форми, в якій з'явився на початку цього процесу, тобто результати відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу країни набувають форму ресурсів та беруть участь у наступному циклі відтворення. Результатом функціонування сукупного фінансового потенціалу країни повинно бути його відтворення – процес його безперервного відновлення.

Досліджуючи відтворювальний процес, безпосередньо пов'язаний з результативною формою відтворення сукупного фінансового потенціалу країни як заключною стадією циклу відтворення, зупинимось на теоретичних його аспектах. З *одного боку*, завдяки ресурсам сукупного фінансового потенціалу країни відбувається забезпечення процесу виробництва ВВП, а з *іншого* – через процесну форму його відтворення – розподіл, перерозподіл та використання новоствореної вартості, тобто реалізація ресурсів.

Аналізуючи результативну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу України, апелюємо до наукових надбань В. Глуценка [61, с. 10–11], що фінансовий потенціал, у свою чергу, впливає на механізми його формування, перетворює їх в процесі використання на результат функціонування самого фінансового потенціалу. Тож, розглядаючи зазначене у контексті відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що як формування (ресурси), так і реалізація (процеси) забезпечують поетапні результати перебігу відтворювальних процесів об'єкта дослідження. Безумовно, зазначені форми відображають послідовні форми руху сукупного фінансового потенціалу країни у процесі свого відтворення: від формування, в процесі функціонування та у вигляді результатів відтворення. Але наведене є зовнішнім, поверховим зв'язком. Існують і більш глибокі взаємозалежності.

При більш детальному розгляді виявляється, що результативна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни через результат його функціонування підсумовує процеси відтворення та стає внутрішнім моментом його формування у наступному циклі відтворення. Тобто результат відтворення сукупного фінансового потенціалу країни повинен стати внутрішнім моментом формування ресурсної форми сукупного фінансового потенціалу країни у новому циклі відтворення. Таким чином,

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

не просто ресурси чи процеси сукупного фінансового потенціалу країни у циклі його відтворення стають моментом формування, а результати відтворення, які визначаються процесною формою відтворення через реалізацію ресурсів, стають основою нового циклу відтворення. Результативна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни є підсумком перебігу таких форм, як ресурсна та процесна: 1) надаючи певний обсяг фінансових ресурсів як результатів відтворення, що залучаються у наступний цикл відтворювального процесу; 2) визначаючи результати відтворення, які обумовлюють обсяги залучення ресурсів у новий цикл відтворення.

На перший погляд може здатися, що зазначене вже охарактеризовувало процесну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Але слід заперечити, що наведені аргументи всіяко розкривають як процесну, так і результативну форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, адже ці форми дуже взаємопов'язані та взаємообумовлені, тобто результативна форма є кількісним підсумком процесів реалізації фінансових ресурсів у відтворювальному циклі об'єкта дослідження.

Тож сутність результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, на відміну від процесної, полягає в тому, що ресурси не є не тільки «замороженими», а вони здійснюють постійний рух, формуються та реалізуються на цілі свого відтворення, що, у свою чергу, передбачає результат перебігу зазначених процесів. Результативну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу країни визначаємо як результат взаємодії сукупності ресурсів та процесів, що забезпечується формуванням та реалізацією ресурсів з метою досягнення розширеного фінансово-економічного відтворення. У результативній формі свого відтворення сукупний фінансовий потенціал країни через послідовність форм (ресурси, процеси, результати) перетворює ресурси у результати, причому результати повинні виражатися тенденцією до зростання. Таким чином, відтворення сукупного фінансового потенціалу країни залежить не тільки від його спроможності формуватись, а й від процесу ефективної реалізації фінансових ресурсів. А внутрішньою основою, що пов'язує зазначені форми та стає відправною точкою нового циклу відтворення, є результативна форма процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Результативна форма сукупного фінансового потенціалу країни у процесі його відтворення розкривається через досягнення конкретних економічних цілей відтворення, що виражається у кількісному вимірі. Сформо-

вані та реалізовані ресурси, маючи результат циклу відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, характеризуються співставленням доходів із кінцевими витратами, формування та реалізація яких розкривають процеси відтворення. З позиції відтворення сукупного фінансового потенціалу країни його результативна форма може оцінюватися з різних підходів, із використанням широко опрацьованого інструментарію оцінки економічних ефектів. На основі попередніх ґрунтовних надбань у галузі визначення та обчислення економічних ефектів та інтерпретуючи й застосовуючи численні наукові розробки до сукупного фінансового потенціалу країни, визначимо, що в якості результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни можна розглядати: результати процесів у відтворювальному циклі сукупного фінансового потенціалу країни; наслідок процесів у відтворювальному циклі сукупного фінансового потенціалу країни; зміни стану об'єкта дослідження у відтворювальному циклі сукупного фінансового потенціалу країни.

У контексті як вище зазначеного, так і наданого нами у 1 розділі трактування категорії «сукупний фінансовий потенціал країни» та розгляду його результативної форми відтворення, при функціонуванні об'єкта дослідження має забезпечуватися відтворення фінансових ресурсів, яке визначається в кількісному вимірі та розкривається через відповідні показники результатів економічного відтворення. Спираючись на теорію економічного відтворення, з чим, як наведено вище, нерозривно пов'язано відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, можна визначити, що відтворення сукупного фінансового потенціалу країни може бути: просте – це його відновлення в тому ж обсязі, в якому він був використаний; звужене – це його відновлення в обсязі меншому, ніж він був використаний; розширене – передбачає його розширення, відновлення в обсязі більшому, ніж він був використаний; накопичення сукупного фінансового потенціалу країни – це перетворення результату функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у фінансові ресурси на розширеній основі.

Надання розширеному відтворенню сукупного фінансового потенціалу України стійкого характеру – найважливіший виклик не тільки національної економіки, а й всього суспільства.

Результативна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни є специфічним важелем, системою досягнення взаємопов'язаних,

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

взаємообумовлених цілей, які перетворюють у процесі суспільної діяльності створення та використання фінансових ресурсів у безперервний, повторювальний, циклічний рух ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни у фінансово-економічній сфері.

У дослідженні результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу знов повертаємось до надбань І. Крюкової [181] і продовжуємо застосовувати потокову концепцію кругообігу перетворення ресурсів у процеси, а процеси у результати відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, аналізуючи результати нагромадження та подальшого господарського застосування у новому циклі відтворення фінансових ресурсів, що, забезпечуючи отримання відповідних фінансових результатів, постають джерелом створення додаткової вартості у наступному циклі відтворення.

При розгляді результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни слід зазначити, що всі підпроцеси процесної форми його відтворення включають не тільки низку підпроцесів з утворення доходу, розподілу первинного доходу, вторинного розподілу доходу, перерозподілу доходу в натурі, використання наявного доходу, використання скоригованого наявного доходу, а також означені підпроцеси характеризуються послідовними результатами їх здійснення, які на такий же послідовний основі формують результати. На думку В. Глуценка [61, с. 10–11], сам по собі великий об'єм накопичених ресурсів зовсім не гарантує їх автоматичної трансформації у потенціал та реальні інвестиції. У світлі аналізу результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни слід зазначити, що внутрішнім початковим моментом цієї форми стає заключний показник процесної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, тобто чисте заощадження. Результатами процесів створення та використання доходів є: валове заощадження та чисте заощадження як усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. Тобто з точки зору результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни правильним є розгляд обсягів чистих заощаджень як внутрішнього ресурсу інвестування національної економіки. Якщо чисте заощадження – додатне, то інституційні сектори у складі сукупного фінансового потенціалу країни мають внутрішні інвестиційні ресурси, і навпаки, якщо чисте заощадження – від'ємне, то потребується чи перерозподіл ресурсів між інституційними секторами, чи зовнішні інвестиції, якщо обсяг ресурсів не достатній.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Аналітичною основою аналізу результативної форми сукупного фінансового потенціалу країни у процесі його відтворення слугують певні дані системи національних рахунків інституційних секторів економіки України. Результативну форму відтворення сукупного фінансового потенціалу України, на нашу думку, слід досліджувати на основі таких даних системи національних рахунків, як рахунки нагромадження, тобто рахунку капіталу та фінансового рахунку. Адже рахунки нагромадження фіксують, *по-перше*, заощадження інституційних секторів і економіки країни в цілому як результат процесів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни у поточно-му циклі і, *по-друге*, відображають процеси набуття, використання і вибуття активів – об'єктів, користування якими впливає на стан власного капіталу інституційних секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни, та використовується в наступних циклах відтворення.

Рахунок капіталу містить характеристики фінансування валового нагромадження основного капіталу, споживання основного капіталу, зміну запасів матеріальних оборотних коштів, чисте придбання цінностей, землі та інших нематеріальних активів усіх секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни, тобто подає у вартісній оцінці операції з нефінансовими активами, а також через капітальні трансфери розкриває перерозподіл капітальних активів між секторами економіки й «іншим світом».

Дані щодо нагромадження капіталу при аналізі результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни стають основою для: аналізу структури джерел фінансування інвестицій як за інституційними секторами як складовими сукупного фінансового потенціалу країни, так і національної економіки загалом, про що, у свою чергу, свідчать показники частки чистого заощадження та капітальних трансфертів, які одержані у загальній сумі обсягів фінансування інвестицій; аналізу співвідношення капітальних трансфертів, одержаних від інших країн, і капітальних трансфертів, сплачених іншим країнам, що безпосередньо розкриває результати відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та результати інвестиційної політики щодо залучення чи спрямування інвестицій; аналізу обсягів витоку капіталу за кордон, що містить у собі такий показник, як чисті кредити нації.

На рівні інституційних секторів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни аналіз рахунку капіталу в якості результату

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

процесів відтворення дає можливість визначити, які сектори мають заощадження для подальшого інвестування своєї діяльності або діяльності інших секторів. За допомогою перерозподільних процесів між секторами і країною може бути досягнута рівновага між заощадженнями та інвестиціями. Перерозподіл ресурсів, формування кінцевих ресурсів інституційних секторів у складі сукупного фінансового потенціалу країни, їх зовнішньоекономічна діяльність в економіці та формуванні доходів здійснюється через фінансово-кредитний механізм. Результати рахунку як у розрізі інституційних секторів у складі сукупного фінансового потенціалу країни, так і об'єкта дослідження загалом як цілісної системи можна визначати як показники «здатності до фінансування та інвестування» (якщо обсяги заощаджень переважають обсяги інвестицій) чи показники «потреби в фінансуванні та інвестуванні» (якщо обсяги інвестицій переважають обсяги заощаджень).

Так, обсяги чистого заощадження всієї економіки (табл. 3.8), що виступає початковим моментом результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, значно зменшуються до від'ємного значення у 2013 році.

Тож, використовуючи логіку нашого дослідження результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що період 2009–2010 років характеризується позитивними результатами відтворення ресурсів та їх незначним за обсягами, але ж таки накопиченням, тобто спроможністю економіки покривати інвестиції за рахунок як власних заощаджень інституційних секторів, так і національних заощаджень, а з 2013 року національна економіка не забезпечує себе ресурсами, країна повинна звертатися за інвестиційними ресурсами до зовнішнього світу. Зниження обсягів внутрішніх заощаджень негативно впливає на залучення інвестицій в економіку. Фінансових ресурсів потребують нефінансові корпорації, сектор загального державного управління та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства. А від'ємне значення обсягів чистого заощадження нефінансових корпорацій за 2009–2013 рр. зросло майже у 4,2 рази.

Протягом досліджуваного періоду такі показники результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України, як чисті заощадження, дають змогу зробити наступні узагальнення. По-перше, за аналізований період стабільно мають від'ємні заощадження такі сектори, як нефінансові корпорації, сектор загального державного управління та некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства, що від-

Таблиця 3.8
Показники заощадження рахунків нагромадження (капіталу) інституційних секторів економіки країни за 2009–2013 рр. (у фактичних цінах, млн грн)

	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашнє господарства	Оплата послуг фінансових посередників	Уся економіка
1	2	3	4	5	6	7	8
2009							
Чисте заощадження	-28640	52798	-59431	80377	-562	0	44542
Зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів	-4980	31160	-61318	80793	-55	0	45600
2010							
Чисте заощадження	-51248	37448	-65649	161867	-107	0	82311
Зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів	-39881	31021	-72061	162778	518	0	82375
2011							
Чисте заощадження	-62289	43148	-21328	123123	-57	0	82597
Зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів	-31131	-1355	-34854	149367	658	0	82685

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Закінчення табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8
2012							
Чисте заощадження	-101006	10991	-44801	147280	-140	-	12324
Зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів	-79518	-3793	-53192	148531	367	-	12395
2013							
Чисте заощадження	-119535	10084	-54371	116266	-737	-	-48293
Зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів	-110766	-3933	-50130	116825	-97	-	-48101

* Складено автором за даними [93]

повідно призводить до зменшення чистого багатства секторів та їх активів. У 2013 році до зазначених секторів додається сектор фінансових корпорацій, тобто внутрішнім джерелом фінансування залишаються тільки ресурси домашніх господарств. По-друге, ті сектори стають чистими позичальниками, де обсяги заощаджень мають тенденцію до зменшення. А стосовно даних табл. 3.8 у 2013 році вся економіка країни стає чистим позичальником. По-третє, все зазначене характеризує спадаючу тенденцію внутрішнього інвестування, що пов'язано зі спадом чистих заощаджень. Загалом дані цих показників інституційних секторів як складових сукупного фінансового потенціалу країни негативно характеризують процеси відтворення та результативну форму об'єкта дослідження, констатуючи поступове зменшення потенціалу – чистого багатства, чистих інвестицій та ін.

Загальновідомо, що значні обсяги заощаджень відволікаються на нагромадження основного капіталу. Показники валового нагромадження основного капіталу характеризують використання фінансових ресурсів інституційних секторів як складових сукупного фінансового потенціалу країни в об'єкти основного капіталу з метою створення та отримання нового доходу в майбутніх циклах відтворення сукупного фінансового потенціалу країни шляхом використання основного капіталу у виробництві. Як відомо та як наголошував В. Глущенко [61, с. 10–11], розширене відтворення передбачає накопичення капіталу яке відволікає частину засобів від споживання. Тому для подальшого розвитку (на базі розширеного відтворення) необхідно не тільки залучати все нові і нові ресурси, але і краще використовувати фінансові ресурси, що вже мають місце у суспільстві.

Стосовно показників основного капіталу рахунків нагромадження інституційних секторів економіки України (табл. 3.9) слід зазначити, що період 2009–2010 років характеризується збільшенням обсягів валового нагромадження основного капіталу та споживання основного капіталу; період 2011–2012 років, характеризуючись збільшенням обсягів валового нагромадження основного капіталу, показує гальмування обсягів споживання основного капіталу та збільшення вартісного розриву між цими показниками; 2013 рік характеризується зменшенням обсягів валового нагромадження основного капіталу відносно 2012 року та зменшенням вартісного розриву між показниками у 2013 році.

Отже, на фоні значного зниження обсягів чистих заощаджень усіх інституційних секторів у складі сукупного фінансового потенціалу країни,

Таблиця 3.9
Показники основного капіталу рахунків нагромадження інституційних секторів економіки країни
за 2009–2013 рр. (у фактичних цінах, млн грн)*

1	2	3	4	5	6	7	8
2009							
Валове нагромадження основного капіталу	134082	4109	14298	14549	606		167644
Споживання основного капіталу	-85539	-3955	-14857	-1807	-1046		-107204
2010							
Валове нагромадження основного капіталу	146227	4891	20263	23818	728		195927
Споживання основного капіталу	-90796	-4086	-16447	-2796	-1213		-115338
2011							
Валове нагромадження основного капіталу	188186	4732	24534	23462	871		241785
Споживання основного капіталу	-98548	-4542	-17932	-3364	-1423		-125809
2012							
Валове нагромадження основного капіталу	219913	5462	29922	27204	615	-	283116

Закінчення табл. 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Споживання основного капіталу	-128808	-4526	-24088	-27976	-897	-	-186295
2013							
Валове нагромадження основного капіталу	198187	5089	24628	35040	717	-	263661
Споживання основного капіталу	-138533	-4734	-26043	-30392	-1201	-	-200903

* Складено автором за даними [93]

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

окрім ресурсів домашніх господарств, відбувається збільшення обсягів валового нагромадження основного капіталу у розрізі як усіх складових, так і національної економіки за період 2009–2012 років та незначне зниження даного показника у 2013 році. Тільки домашні господарства за весь аналізований період значно збільшують обсяги валового нагромадження основного капіталу.

Експерти називали цифру у 100 млрд дол. США як таку, що характеризує технологічну потребу вітчизняної економіки у додаткових коштах та інвестиціях в основний капітал [354, с. 22]. У світлі проведеного нами дослідження такі експертні оцінки та твердження стають дуже дискусійними. Розглядаючи проблему нагромадження та споживання основного капіталу у світлі відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що спожитий у виробничих процесах основний капітал відтворюючись через амортизаційні відрахування, створює фінансові потоки, кругообіг яких повинен забезпечувати відтворення ресурсів «в натурі», тобто формувати та забезпечувати розширене відтворення основного капіталу та його валове нагромадження. Але з даних (табл. 3.9) можна дійти висновку, що валове нагромадження капіталу не має стійкого характеру свого розширеного відтворення, тобто відтворення «в натурі» через споживання основного капіталу. Адже при збалансованості споживання та нагромадження основного капіталу у процесах відтворення вони взаємопов'язані та взаємозалежні і характеризуються відповідними змінами показників, чого не можна сказати про стан основного капіталу в Україні, враховуючи різноспрямовані тенденції їх змін. Також у світлі зазначеного неоднозначними стають й думки І. Репіної [351, с. 35], що характерною ознакою відтворювального процесу у післякризовий період залишається дуже низький рівень валового нагромадження необоротних матеріальних активів, що значно поступається показникам докризового періоду і не відповідає потребам забезпечення розширеного економічного зростання. Адже ми можемо констатувати, що відтворювальні процеси національної економіки характеризуються різновекторними тенденціями як споживання основного капіталу, так і валового нагромадження основного капіталу, особливо у розрізі складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Проблеми фінансових ресурсів національної економіки, інвестиційного зростання України стають предметом підвищеної уваги в авторитетних наукових колах. На думку В. Гейця [54], старт розбалансування української

економіки був зумовлений світовою кризою 2008–2009 рр., а причиною стали попередньо накопичені диспропорції, особливо між динамікою ВВП, зростанням інновацій і реальних доходів населення. Так, на 2014 р. індекс вкладень в основний капітал становив 44,4 % від рівня 1990-го, тоді як темпи зростання реального наявного доходу населення в 2014 р. до 1990 р. – 125,4 %, а ВВП 2014 р. до 1990 р. – 64,8 %. Ці дані свідчать про те, що кризи не уникнути, оскільки Україна, як і більшість країн, зазнала втрат від втечі капіталу, а нагромадження потенціалу для втримання ситуації не контролювалося. Як результат ми отримали найбільше падіння ВВП серед країн світу. На перший погляд, ситуацію дещо заспокоїло економічне зростання, яке за показниками було незначним, оскільки за 2010–2013 рр. не вдалося відновити навіть до рівня 2008 р. Як результат диспропорційність іще поглибилася, а залежність від зовнішнього фінансування досягла критичного рівня, і тому криза проявилася у значно більших масштабах. Нагромадження диспропорційності в економіці України в період до 2008 р. було зумовлене насамперед тим, що в макроекономічному плані перехідний процес певний час супроводжувався безконтрольною емісією з метою підтримки бюджетних видатків, а пізніше – зовнішніми запозиченнями в значних масштабах, які здійснювалися бізнесом і банківською системою. Отримані кошти використовувалися для масового валютного кредитування споживчого попиту населення, яке витратило ці гроші передусім на придбання імпортних товарів. Це одна із добре відомих причин кризи сучасної банківської системи. Водночас маємо засвідчити, що, за даними національних рахунків у період 1996–2013 рр., чисте кредитування Україною зовнішнього світу становило понад 122 млрд дол. [54]. Це означає, що Україна є нетто-кредитором світу. З української економіки за кордон виведено обсяг фінансових ресурсів, який за сьогоднішнім курсом перевищує річний обсяг ВВП. Це втрата значної частки реальних обсягів сукупного фінансового потенціалу України, що мала би забезпечувати грошима національну економіку, стати могутнім інвестиційним ресурсом економічного зростання.

Наступним у послідовності рахунків, пов'язаних з нагромадженням та відображаючим рух фінансових активів й зобов'язань, у відповідності до потокової концепції є фінансовий рахунок, який містить опис операцій, що здійснюються між інституційними одиницями національної економіки (резидентами) як складовими сукупного фінансового потенціалу країни та між резидентами й іншими країнами світу (нерезидентами). А підсумковий

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

результат рахунку капіталу – чисте кредитування чи чисте запозичення – стає основою фінансового рахунку.

На основі даних фінансового рахунку можна проаналізувати фінансовий стан національної економіки у заключній стадії результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України та його складових інституційних секторів, напрями та джерела їх фінансової взаємодії, визначити джерела поповнення дефіциту власних ресурсів секторів-позичальників та використання секторами-кредиторами надлишків своїх фінансових ресурсів.

У рамках даного рахунку й потрібно визначитися із заключним етапом перебігу результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України. Адже такі показники, як чи даний інституційний сектор є чистим кредитором (+), чи чистим позичальником (–) щодо зовнішнього середовища, є заключним результатом циклу відтворення.

Згідно з логікою цілісної системи національних рахунків, що дозволяє відстежувати системну динаміку в усіх формах відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та у розрізі всіх його складових, віднаходити критичні точки, встановлювати взаємозв'язки між ними, готувати відповідні рішення і механізми щодо подолання критичних пропорцій відтворення об'єкта дослідження, розглянемо фінансовий стан національної економіки у підсумку відтворювального циклу. У відповідності до нашого попереднього аналізу табл. 3.8 та 3.9 можна без додаткового аналітичного опрацювання визначитися, що, по-перше, з урахуванням від'ємного значення обсягів чистих заощаджень, по-друге, використання значних обсягів ресурсів на валове нагромадження основного капіталу, у підсумку ми отримуємо негативний результат відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу України.

З табл. 3.10 ми бачимо, що проблеми, які визначив В. Геєць, за аналізований нами період 2009–2013 років тільки поглиблюються. Так, якщо у 2009 році національна економіка у процесі відтворення отримала внутрішні можливості кредитування, то починаючи з 2010 року країна стає позичальником і обсяги запозичень з року в рік значно збільшуються.

З точки зору сукупного фінансового потенціалу країни можна визначити, що тільки у 2009 році відтворення було розширеним. Стосовно фінансових можливостей інституційних секторів як складових сукупного фінан-

Таблиця 3.10
Показники фінансового рахунку нагромадження інституційних секторів економіки країни за 2009–2013 рр.
(у фактичних цінах, млн грн)*

		Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загальнодержавного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Оплата послуг фінансових посередників	Уся економіка
2009								
Чисте кредитування (+),		-38765	24927	-55938	69884	408	0	516
чисте запозичення (-)								
2010								
Чисте кредитування (+),		-99752	30508	-74865	142289	1029	0	-791
чисте запозичення (-)								
2011								
Чисте кредитування (+),		-145487	-2574	-38292	124282	1241	0	-60830
чисте запозичення (-)								
2012								
Чисте кредитування (+),		-173860	-4709	-59602	150234	678	-	-87259
чисте запозичення (-)								
2013								
Чисте кредитування (+),		-159571	-2163	-47552	110888	421	-	-97977
чисте запозичення (-)								

* Складено за даними [93]

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

сового потенціалу України, то якщо у 2009–2010 роках позичальниками були нефінансові корпорації та сектор загального державного управління, починаючи з 2011 року до них приєднується сектор фінансових корпорацій. Стабільним внутрішнім кредитором залишаються домашні господарства.

Дослідження цього розділу в черговий раз підкреслює відомі істини, що, функціонуючи в умовах ринкової економіки, економічні суб'єкти й інституційні сектори у складі сукупного фінансового потенціалу країни з перебігом послідовних форм відтворення постійно здійснюють операції з ресурсами, результатом яких стають втрати або приріст наявного фінансового потенціалу. Втрати сукупного фінансового потенціалу країни у процесі його відтворення призведуть до негативних наслідків і в поточному, і особливо в наступних циклах відтворення, тобто в перспективному періоді для України. Відтворення сукупного фінансового потенціалу України можна розглядати і як відтворення його складових потенціалів – ресурсів нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій, сектору загального державного управління, домашніх господарств, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства.

Функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у процесі його відтворення, що засновується на кругообігу фінансових ресурсів (у ресурсній, процесній та результативній формах відтворення), спрямоване на створення сприятливих умов для розширеного суспільного виробництва. Безумовно, загальновідомим є те, що розширене відтворення сукупного фінансового потенціалу країни проявляється в тому, що збільшується виробництво, ВВП і національний дохід, а отже, і доходи складових сукупного фінансового потенціалу країни. Економіка і сукупний фінансовий потенціал країни, коли зростають, дають можливість задовольняти нові потреби й вирішувати фінансово-економічні проблеми як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Але розгляд результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України свідчить, що з перебігом відтворювальних процесів новостворена вартість використовується, і у підсумку результати чітко виражених річних циклів відтворення об'єкта дослідження за аналізований період, тобто починаючи з 2010 року, мають від'ємне значення та стійку тенденцію до подальшого зниження. Зазначене посилює залежність економіки України від позичальників зовнішнього світу, що у перспективі може спровокувати важке економічне становище з огляду на те, що, по-перше, як зазначалося вище, у світі йде конкурентна боротьба за фінансові ресурси і залучення інвести-

цій ставить додаткові жорстокі вимоги до економіки країни-позичальника, по-друге, борги треба обслуговувати та віддавати, що, теж у свою чергу, негативно позначається на національній економіці та внутрішніх фінансових ресурсах. А ефективне вирішення наведеної проблеми лежить у площині надання сукупному фінансовому потенціалу країни стійких темпів розширеного відтворення. Але є й інший погляд на окреслену проблему. Загальновідомим є те, що негативна фінансово-економічна динаміка послаблює стимули для інвестування. Вирішення зазначених аспектів багатьма фахівцями вважається у необхідності формування внутрішнього потенціалу розвитку, створення привабливого інвестиційного середовища. Покращення інвестиційного клімату потребує зміни акцентів фінансово-економічної стабілізації – з акцентуванням на активізацію підприємництва, сприяння і розвиток конкуренції, обмеження впливу державного сектора і приведення його до якісних норм та ін. Це, у свою чергу, створюватиме сприятливі умови, які дозволять якісно поліпшити результати господарської діяльності, включаючи формування чистих і валових доходів (прибутків, заощаджень, інвестицій) [188, с. 67–70]. До зазначеного можна додати, що, на нашу думку, надійною основою вирішення означеної проблеми є забезпечення внутрішніми ресурсами всіх послідовних форм відтворювальних процесів сукупного фінансового потенціалу України. Отже, формування позитивних результатів відтворення сукупного фінансового потенціалу України у перебігу всіх форм його відтворення має бути обумовлено грамотною фінансово-економічною політикою стосовно всіх вищезазначених форм відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та не тільки прагнення, а й практичного застосування механізмів його розширеного відтворення. У той же час Україні необхідно розробляти та вміло реалізовувати заходи захисту національної економіки та фінансової системи від фінансово-економічних криз, механізми захисту від руйнуючих економіку (структурно руйнуючих, підриваючих національний суверенітет тощо) інвестицій. Все зазначене потребує консолідації зусиль усіх складових у всіх формах відтворення сукупного фінансового потенціалу України, посилення дієвого зв'язку між ними.

Таким чином, через дослідження відтворення сукупного фінансового потенціалу України, його результативної форми та економічного відтворення ми намагаємось започаткувати системний аналіз причинно-наслідкових зв'язків зазначених процесів, що, відповідно, можна сподіватися, забезпечить їх активізацію. У підсумку розгляду послідовних форм відтворення сукупного

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

фінансового потенціалу країни, таких як ресурсна, процесна та результативна, напрошується певне узагальнення. Причинно-наслідковий взаємозв'язок ресурсної, процесної та результативної форм відтворення сукупного фінансового потенціалу країни як між собою, так і з перебігом економічного відтворення формує залежність всієї економічної системи та результатів відтворення від стану зазначених складових і процесів та у зворотному напрямку.

Аналізу фінансово-економічного стану України, ризиків та криз, проблемі відтворення, визначенню чинників, розробці заходів реформування, стабілізації та розвитку присвячено багато ґрунтовних праць вітчизняних фахівців, серед яких: І. Адаменко [2], Г. Багратян та І. Кравченко [7], Т. Богдан [23-26], С. Буковинський [31], А. Даниленко [87], В. Зимовець [124], М. Кічурчак [150], В. Геєць [168], Т. Кричевська [177], М. Лелюк [198], В. Миленський та О. Строкань [223], І. Радіонова [347], М. Савлук [366], Ю. Суботович [409], Т. Шинкоренко [446], С. Шумська [453] та багато ін. Приєднуючись до думок наукових кіл та практиків, у черговий раз визначимо, що кризові явища національної економіки та фінансової сфери впливають та порушують загальний процес економічного відтворення, що характеризується зниженням ВВП, інфляційними та емісійними процесами тощо. Зазначене не може не позначитися і на сукупному фінансовому потенціалі України. Численні фінансово-економічні та політичні причини породжують такі негативні наслідки, як гальмування та спад ділової активності, тінізація економіки, відтік національних капіталів за кордон тощо, що в цілому призводить до зниження результатів відтворення сукупного фінансового потенціалу України. Безумовно, ресурсна та процесна форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України (що передують результативній формі), тобто обсяг і рух новостворених ресурсів, пов'язані з «реальною» економікою, впливають на динаміку ВВП і визначають її. А самостійний оборот сукупного фінансового потенціалу країни, без прив'язки процесів його відтворення до виробництва, створення доданої вартості, утворення доходу, визначає розрив між ресурсами, які є в наявності, та ресурсами, які беруть участь у процесах відтворення, а також розрив між економічними та фінансовими процесами, тобто не визначають результатів реального відтворення.

Важливими питаннями як при розкритті результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України, так і всіх передуючих послідовних форм (ресурсної та процесної), так і загального економічного

відтворення є встановлення сукупності факторів, які впливають на ці процеси. Відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, як і економічне відтворення, які взаємопов'язані та взаємообумовлені, відбувається за рахунок інтенсивних та екстенсивних факторів. До інтенсивних факторів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни на додачу до традиційних економічних можна віднести такі, що здатні підвищити його обсяг за рахунок внутрішніх резервів, підвищення ефективності використання, задіяння більшого обсягу ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни у створенні ВВП тощо.

До екстенсивних факторів збільшення сукупного фінансового потенціалу України, які, на нашу думку, не пов'язані з його відтворенням, а характеризують просте зростання обсягу ресурсів, можна віднести ті, що впливають на нього кількісно: збільшення грошової бази (як зазначає А. Грималюк, «грошова база сучасної ринкової системи є важливим джерелом макроекономічної нестабільності. Несталість притаманна не тільки самій системі, скільки її грошовій базі, відірваній від розвитку «реальної» економіки» [75, с. 33]), залучення фінансових ресурсів на світовому ринку тощо, що, як ми бачимо з дослідження, Україна активно використовує для збільшення обсягів СФПУ. Безумовно успішне функціонування сукупного фінансового потенціалу країни залежить від здатності постійно знаходити та формувати нові потоки активів. Але, як основою, так і результатом такого знаходження та формування нових потоків та активів повинно стати їх розширене відтворення.

Тож, узагальнюючи, зазначимо, що, за даними нашого аналізу, в Україні за 2009–2013 рр. відбувається збільшення обсягу ресурсів країни, але помітна стійка динаміка зниження номінального сукупного фінансового потенціалу, гальмування процесів його формування та відтворення. Аналіз результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України та його складових довів, що з 2010 року відтворювальні процеси національної економіки мають звужений характер, країна дедалі стає залежною від зовнішнього запозичення. Отже, можна резюмувати, що зростання обсягів сукупного фінансового потенціалу України відбувається за рахунок звичайного збільшення сукупності фінансових ресурсів, тобто пов'язане тільки з екстенсивними кількісними фінансово-економічними факторами, а не з інтенсивними якісними зрушеннями.

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Існує й ціла низка інших факторів впливу як на обсяги фінансових ресурсів, так і на сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, що його характеризують (формування, функціонування, відтворення), наприклад, вплив коливань валютного курсу, різного роду надзвичайних ситуацій чи інших впливів особливого характеру (тобто не обумовлених безпосередніми господарськими трансакціями між учасниками процесів відтворення), але тим чи іншим чином змінюючих вартісну оцінку елементів ресурсів чи будь-яких джерел їх формування, що позначається на обсягах ресурсів. У світлі цього безперечним стає факт впливу на сукупний фінансовий потенціал країни суб'єктивних та об'єктивних факторів. Наприклад, до об'єктивних факторів змін у обсягах сукупного фінансового потенціалу країни можна віднести природно-ресурсні, що існують незалежно від волі суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни. До суб'єктивних факторів змін обсягів сукупного фінансового потенціалу країни можна віднести такі, що мають опосередкований і прямий вплив на суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни, залежать від їх волі та здатні змінюватися у ході функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а саме: економічні, політичні, соціальні, інституційні (адміністративно-правові) фактори тощо.

Отже, результативна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу України – це результат поступового проходження сукупним фінансовим потенціалом країни у процесі свого відтворення таких форм, як ресурси та процеси. Основа як національного господарства України, так і сукупного фінансового потенціалу країни та їх стабілізація значною мірою залежить від наявного сукупного фінансового потенціалу країни, його повнішого залучення у господарський оборот та розширеного відтворення. А застосування запропонованого нами підходу щодо виділення послідовних форм відтворення, з *одного боку*, розмежує ресурси, процеси та результати, а з *іншого* – аналітично пов'язує взаємообумовлені послідовні форми відтворення сукупного фінансового потенціалу України.

Проведене нами дослідження відтворення сукупного фінансового потенціалу України має за основу побудову не тільки концептуального бачення даного аспекту, а й на цьому підґрунті поліпшення кількісно-якісних параметрів функціонування та розширеного відтворення як національної економіки, так і сукупного фінансового потенціалу України.

Висновки до розділу

Існуючий підхід до дослідження сукупного фінансового потенціалу та його складових не враховує відтворювальних аспектів сукупного фінансового потенціалу України, що не дає можливості в повній мірі теоретично відобразити його динаміку.

Сукупний фінансовий потенціал країни у процесі свого відтворення виступає у трьох формах (ресурсу, процесу, результату), які послідовно змінюють одна одну і одночасно співіснують одна з одною, здійснюючи безперервний рух у часі і просторі.

Відтворення сукупного фінансового потенціалу країни є складовою економічного відтворення, тому його необхідно розглядати у взаємозв'язку з економічними процесами, орієнтованими на зростання дохідності (ВВП, ВДВ, валових прибутків, оплати праці тощо).

У складі сукупного фінансового потенціалу країни як ресурсу, тобто у початковій формі його відтворювального процесу необхідно враховувати не лише фінансові ресурси у грошовій формі, а й вартісну оцінку матеріальних ресурсів, що забезпечують виробничий процес.

Процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни виражає рух його складових у процесі виробництва і формування доходів – ВВП, валового прибутку і змішаного доходу, валового наявного доходу, валових заощаджень. Вона є формою реалізації сукупного фінансового потенціалу країни з метою досягнення розширеного фінансово-економічного відтворення.

Із завершенням циклу відтворення сукупний фінансовий потенціал країни набуває ознак результату, який в новому циклі стає «точкою відліку» для наступного відтворення в якості ресурсу.

Розділ 4

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

4.1. Ресурси населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни

Оскільки елементами формування сукупного фінансового потенціалу країни є ресурси, то процеси та результати, що характеризують об'єкт дослідження, багато в чому залежать від спроможності ефективно формувати фінансові ресурси у розрізі всіх складових. Безумовно, ресурси населення, відіграючи важливу роль у всіх фінансових, соціальних та економічних процесах кожної країни, у тому числі й в Україні, є важливою складовою сукупного фінансового потенціалу країни. Сучасне домогосподарство – це підґрунтя добробуту будь-якої держави. Тому актуальним стає створення сприятливих умов для зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни за допомогою фінансових ресурсів населення. При цьому це неабияке значення має й для формування сукупного фінансового потенціалу країни загалом та обумовлює організацію фінансово-економічних відносин і грошових потоків національної економіки в розрізі всіх його складових та економічних суб'єктів. Отже, дослідження формування ресурсів населення як складової та активного учасника процесів формування сукупного фінансового потенціалу України є доцільним і важливим.

Багато фінансово-економічних проблем населення та домогосподарств не є новими для науковців, оскільки у різні часи досліджувалися певні питання, які відображали їх сутність, та притаманні їм процеси у той чи інший період суспільного розвитку. Вивченню фінансів населення й економічної поведінки домогосподарств присвячено чимало ґрунтовних праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Широке коло питань фінансового потенціалу населення, інвестиційного потенціалу фінансових ресурсів домашніх господарств, потенціалу поведінкових фінансів, персональних фінансів, фінансової поведінки домогосподарств, їх фінансових ресурсів, розвитку фінансового потенціалу досліджувалось багатьма вченими та фахівцями, серед яких А. Вдовиченко [45], Н. Героніна [57], Р. Екшембієв [106], О. Ковтун [156], М. Козоріз [159], В. Мельник [218], коло фахівців на чолі з В. Глущенком [362], С. Тютюнникова [416], С. Юрій [459] та багато ін.

Економічна природа домогосподарств, доходи населення, фінансове забезпечення підтримки населення, рівень життя, споживча та заощаджувальна поведінка, тіньова зайнятість стали об'єктами наукових доробок багатьох дослідників, серед яких М. Батаманюк [43], колектив науковців на чолі з В. Глущенком [50], М. Гончарова [68], О. Гордей [70; 71], В. Марцин [216], А. Ноур [246], О. Портна [274; 279], М. Соколик [384], Ю. Станкевич [390], Ю. Харазішвілі [424], І. Чугунов [433] та багато ін.

Разом з тим фінансові ресурси населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни залишаються мало дослідженими. Існує потреба в комплексному дослідженні ресурсів населення, а також характеристики їх економічної поведінки у складі сукупного фінансового потенціалу країни та процесів його формування, що здійснено автором у попередніх дослідженнях [274; 279; 299; 309; 312].

Таким чином, за мету дослідження ставимо розгляд ресурсів населення, які є складовою сукупного фінансового потенціалу країни, впливають на нього, характеризують процеси, йому притаманні, а також економічної поведінки, взаємозв'язку витрат і заощаджень населення із сукупним фінансовим потенціалом країни та процесів, з ним пов'язаних.

Безумовно, ресурси населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни треба розглядати з точки зору здатності виконувати притаманні домогосподарствам роль та функції як у національній економіці, так і сукупному фінансовому потенціалі України, а також як інтегральну характеристику спроможності домогосподарств, виконуючи свої функції, забезпечувати цілеспрямований фінансово-економічний розвиток. Розглядаючи зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни з точки зору інтересів всього суспільства, можна стверджувати, що однією з цілей його формування, ефективного функціонування та розширеного відтворення є підвищення добробуту населення. Беремо до уваги думки М. Козоріз [159, с. 94] та розглядаємо з цих позицій ресурси населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни, тобто як суб'єктів господарювання, які створюють потужний фінансовий ресурс не тільки для задоволення потреб у забезпеченні власної життєдіяльності, а й для розвитку національної економіки загалом. З досвіду зарубіжних країн відомо, що результати фінансової діяльності домашніх господарств є реальним фундаментом для забезпечення ефективного розвитку національної економіки: чим вищий фінансовий ресурс домашніх господарств країни, тим вищий рівень фінан-

Розділ 4. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО

сової стійкості її національної економіки, здатності протистояти фінансовим ризикам і кризовим ситуаціям зовнішнього та внутрішнього характеру. Зазначене додатково аргументує дослідження ресурсів населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни та процесів його формування, а також мотивів поведінки населення, основним спонукаючим мотивом діяльності яких є отримання найбільшого доходу.

Досліджуючи фінансовий потенціал України та його складові, С. Шумська [457, с. 62–63; 57] наголошує, що важливу роль у ринковій економіці у процесі формування фінансового потенціалу країни відіграють фінансові ресурси домогосподарств. Здійснені нею розрахунки свідчать, що фінансові можливості населення за п'ять років номінально зросли майже у 2,7 рази, у відносному вимірі – домогосподарства володіють ресурсами, частка яких у потенціалі країни зросла за період 2001–2005 років на 4 відсоткові пункти. Проведене нами у попередніх розділах дослідження свідчить, що як у структурі сукупного фінансового потенціалу України та процесах його формування, так і у відтворювальних процесах за 2009–2013 рр. роль фінансових ресурсів населення зростає.

Аналіз доходів населення України за 2009–2013 рр. (табл. 4.1) свідчить, що у зростаючих доходах населення за 2009–2013 роки найбільші темпи зростання мали доходи від власності одержані, тобто на 153,80 %, та прибуток змішаний дохід – 87,78 %.

Таблиця 4.1

Доходи населення України, млн грн*

Доходи Період	Доходи населення, всього	Заробітна плата	Прибуток, змішаний доход	Доходи від власності одержані	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансфери
2009	894286	365300	129760	34654	364572
2010	1101175	449553	160025	67856	423741
2011	1266753	529133	200230	68004	469386
2012	1457864	609394	224920	80769	542781
2013	1548733	630734	243668	87952	586379

* Складено за даними [93; 398, с. 360; 399, с. 372]

Отже, наведена статистика черговий раз підтверджує як наші думки, так і висновки багатьох дослідників. Наприклад, О. Єрмошкіна [110,

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

с. 123] справедливо зазначає, що важливим компонентом, який створює основу для зміцнення фінансового потенціалу, є фінансовий потенціал членів спільноти – жителів, який формується за рахунок заробітної плати, пенсій та інших доходів домашніх господарств (у т. ч. доходи від власності, орендної плати і т. ін.). А як вважає О. Гордей [70, с. 83], розглядаючи вплив фінансових важелів на рівень життя населення, прискорення економічного зростання і підвищення рівня життя населення будуть зумовлені також прискореним збільшенням реальної заробітної плати і, відповідно, доходів домогосподарств.

У структурі найвагомішими джерелами доходів населення була й залишається заробітна плата й соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, підвищується значення доходів від власності одержаних (табл. 4.2). Тобто зазначені складові мають вагоме значення як для формування ресурсів населення, так і для формування сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

Таблиця 4.2

Структура доходів населення України (%)*

Доходи Період	Доходи населення, всього	Заробітна плата	Прибуток, змішаний доход	Доходи від власності одержані	Соціальні до- помоги та інші одержані поточні трансферти
2009	100	40,85	14,51	3,87	40,77
2010	100	40,82	14,54	6,16	38,48
2011	100	41,65	15,87	5,44	37,04
2012	100	41,8	15,43	5,54	37,23
2013	100	40,72	15,73	5,68	37,86

* Розраховано за даними табл. 4.1 та [93; 398, с. 360; 399, с. 372]

У своїх дослідженнях М. Козоріз [159, с. 95, 97–100] доходить висновків, що у постійно зростаючих сукупних фінансових ресурсах домогосподарств найбільша частка належить оплаті праці. Основними джерелами формування фінансових ресурсів домашніх господарств є заробітна плата, пенсії, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, продажу сільськогосподарської продукції особистого і домашнього майна, нерухомості, допомоги, пільги, субсидії, стипендії, інші види грошових та негрошових доходів.

Відповідної уваги заслуговують джерела формування доходів домашніх господарств за рахунок здійснення ними підприємницької діяльності, самозайнятості, продажу особистого домашнього майна, нерухомості, сільськогосподарської продукції тощо. У період 2011–2013 років спостерігається поступове зменшення частки таких доходів. Це свідчить про наявність двох негативних факторів, що знижують дохідність зазначеної діяльності: низький рівень розвитку цивілізованих ринкових відносин у сфері продажу продукції і майна домашніх господарств, високий рівень корумпованості і тіньової економічної діяльності. Досить значну частку в доходах домашніх господарств складають допомоги, пільги, субсидії, компенсаційні виплати готівкою, пенсії, грошова допомога від родичів та інших осіб тощо.

Зростання доходів населення і, відповідно, заробітної плати відбувається у результаті дії багатьох чинників, наприклад, зростання суспільного продукту та/або зростання частки заробітної плати у ВВП, інфляційних процесів тощо. За даними Державної служби статистики України [93; 399, с. 35] частка оплати праці у ВВП складала: у 2010 році – 48,2 %, у 2011 р. – 47,2 %, у 2012 р. – 50,5 %, у 2013 р. – 50,1 %. Таким чином, зростання як ВВП, так і частки заробітної плати у ВВП дають ефект більшого зростання. А як справедливо констатують вчені [13, с. 313], висока частка заробітної плати у ВВП розширює платоспроможний попит і забезпечує підвищення якості робочої сили, необхідне в умовах постіндустріального виробництва. Отже, як доводять наші попередні дослідження та висновки М. Козоріз [159, с. 100], рівень доходів домашніх господарств та їх структура значною мірою залежать від економічного стану країни. Вона вважає, що низькі фінансові можливості домашніх господарств створюють необхідність запровадження з боку держави сприятливих умов для забезпечення їх розвитку за рахунок зростання власного ресурсного потенціалу: підвищення оплати праці, розширення підприємницької діяльності та продажу власної продукції.

При вивченні споживчої поведінки домогосподарств в умовах перехідної економіки М. Ватаманюк [43, с. 72] дійшов висновку, що на перехідному етапі істотно зменшилися значення оплати праці як основного джерела доходів домогосподарств. Окрім того, поширення практики затримання виплат заробітної плати призвело до нівелювання оплати праці як найнадійнішого джерела формування доходів населення. Проблему оплати праці, тіньової заробітної плати тощо досліджували багато фахівців. У світлі визначення резервів зростання доходів населення, а отже, і ресурсів на-

селення як у складі сукупного фінансового потенціалу країни, так і у процесах його формування та зміцнення, теж акцентуємо увагу на наведених аспектах, спираючись на численні наукові доробки фахівців із зазначеної проблематики. Наприклад, М. Козоріз [159] наголошує, що за оцінками фахівців до 40 % заробітної плати в Україні виплачується в «конвертах», тобто ця частина оплати праці не враховується в офіційній статистиці і знижує реальну ситуацію в сфері оплати праці домашніх господарств. На думку фахівців [412, с. 15–16, 24], рівень тіньової зайнятості в Україні складає близько 9 %, а специфікою тінізації ринку праці в Україні є наявність комбінованих форм оплати праці, які передбачають часткову виплату заробітної плати «в конвертах». Основними проблемами тінізації економічних відносин [412, с. 4; 509] визначено тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків. При наявності у світовій економіці близько 1,2 млрд офіційних робочих місць понад 1,8 млрд працюючих зайняті у нелегальному секторі [412, с. 4; 496]. А тінізація доходів, у т. ч. і заробітних плат, веде не просто до неврахування офіційною статистикою значних обсягів ресурсів населення, що, у свою чергу, впливає на обсяги офіційного фінансового потенціалу країни, знижуючи його, а й має низку подальших негативних фінансово-економічних ефектів, наприклад, забезпечує ресурсами тіньову економіку, що загрожує стримуванням розвитку офіційного інвестиційного потенціалу національної економіки тощо.

Розрахунок тіньової оплати праці, який запропонував та здійснив Ю. Харазішвілі [412, с. 15–16, 17, 26–27; 424], показав, що тренд співвідношення офіційної та тіньової оплати праці є спадним та маючим позитивну тенденцію. Зменшення масштабів тінізації ринку праці пов'язане з посиленням мотивації з боку працюючих та роботодавців щодо здійснення діяльності у легальному секторі економіки. Соціальна незахищеність та неможливість реалізації соціальних гарантій нелегально працюючими або тими, хто частково отримує тіньову заробітну плату, призводить до зростання рівня бідності в країні. Маніпуляції з розміром офіційних доходів дозволяють нелегально працюючим та легально працюючим з низькою офіційною заробітною платою необґрунтовано отримувати від держави соціальну підтримку.

Проведені М. Козоріз [159] дослідження на основі зіставлення обсягів роздрібної торгівлі з витратами домашніх господарств на придбання товарів показали, що рівень тінізації доходів населення у 2010 р. та в середньому за чотири роки (2007–2010 рр.) склав 58,2 %, а частка таких доходів у ВВП за

досліджуваний період склала в середньому 27,5 %. Отже, в реальній ситуації домашні господарства функціонують ефективніше, ніж представляють інформацію про фінансові результати своєї діяльності, а отже, і володіють значно більшими обсягами фінансових ресурсів, ніж надає офіційна статистика.

Спираючись на вищезазначене, у світлі нашого дослідження логічним є розгляд задіяння ресурсів населення у процесах економічного відтворення ресурсів домашніх господарств, а отже, і їх відтворення у складі сукупного фінансового потенціалу України. Дамо оцінку співвідношення доходів населення та ресурсів домашніх господарств, які спрямовуються у виробництво, тобто беруть участь у відтворювальних процесах у складі сукупного фінансового потенціалу України та процесах, з ним пов'язаних (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Співвідношення обсягів доходів населення та ресурсів домашніх господарств рахунку виробництва за 2009–2013 рр.*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Доходи населення, всього, млн грн	894286	1101175	1266753	1457864	1548733
Ресурси домашніх господарств рахунку виробництва, млн грн	235018	292503	359929	421011	469787
Співвідношення доходів населення та ресурсів домашніх господарств рахунку виробництва	3,8	3,8	3,5	3,5	3,3

* Складено та розраховано автором за даними [93; 398, с. 360; 399, с. 372]

З наведеного можна резюмувати, що офіційні доходи населення як складова сукупного фінансового потенціалу країни та офіційного фінансового потенціалу перевищують ресурси домашніх господарств, що беруть участь у процесах відтворення, більше ніж у 3 рази, тобто у процесі відтворення в якості ресурсу населення України щорічно використовує в середньому значно менше третини своїх фінансових можливостей. А з урахуванням значних обсягів доходів населення, що не враховані офіційною статистикою, частка використання ресурсів населення на виробництво ще більше знижується.

Розглядаючи резерви збільшення доходів населення як складової сукупного фінансового потенціалу України та процесів його формування, звернімось до думок фахівців, які досліджували підвищення добробуту населення. Спираємось та підтримуємо думки О. Єрмошкіної [110, с. 123], що

створення і розвиток фінансового потенціалу потребує розв'язання таких найбільш актуальних питань: стимулювання активної частини населення до розвитку бізнесу; стимулювання акумулювання та розміщення більшої частини своїх доходів і заощаджень; запобігання виникненню прихованих і нелегальних фінансових потоків між робітниками і бізнесом (зарплата «в конверті» і т. ін.).

Інші фахівці, розглядаючи не тільки підвищення добробуту населення, а й пов'язаного з цим підвищення платоспроможного попиту для фінансово-економічної стабілізації країни, справедливо наголошували [13, с. 308], що розподільний шлях збільшення доходів – спосіб підвищення доходів, заснований на збільшенні винагороди за одиницю результату використання факторів виробництва. *Продуктивний* шлях збільшення доходів – спосіб підвищення доходів, що базується на збільшенні кількості вкладених факторів виробництва й (або) підвищенні ефективності їх використання. *Другий* шлях збільшує національний дохід та створює додаткові можливості.

У своїх дослідженнях А. Вдовиченко [45, с. 70] поряд із фінансовим потенціалом виділяє поняття фінансової поведінки населення, що розуміється як сукупність дій у процесі перерозподілу фінансових ресурсів, що мають своїм результатом споживання або ж заощадження різних форм. При розгляді сутності, структури та класифікації фінансової поведінки домогосподарств О. Ковтун [156, с. 282] зазначає, що система дій і фінансових інструментів, направлених на управління власними та залученими фінансовими ресурсами з метою власного соціально-економічного розвитку та задоволення потреб, – це фінансова поведінка домогосподарств. Також, на думку О. Ковтун [156, с. 283], фінансовий потенціал домогосподарств впливає на їх фінансову активність та формування моделей поведінки. Українські вчені С. Юрій та Т. Кізіма [459, с. 9] визначають, що фінанси домогосподарств як явище відображають внутрішні й зовнішні грошові потоки (тобто рух коштів) домашніх господарств. Грошовий потік характеризує ступінь фінансової стійкості домогосподарства та його фінансовий потенціал.

Дослідники проблеми формування фінансового потенціалу України [457, с.60–62; 57], включаючи в його склад фінансові ресурси домогосподарств, акцентують увагу не тільки на сукупності коштів, які перебувають у їх розпорядженні, але й на їх використанні на цілі кінцевого споживання (задоволення матеріальних, соціальних та інших потреб) й нагромадження (зміну вартості всіх активів, що формують капітал).

Отже, безумовно, не тільки доходи, а й витрати та заощадження населення відіграють важливу роль у всіх фінансово-економічних процесах, що відбуваються в країні та характеризують як формування ресурсів усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. Як справедливо зазначає М. Козоріз [159, с. 95], при дослідженні проблеми формування і використання фінансових ресурсів домашніх господарств слід врахувати, що домашні господарства в силу своєї масовості і тісної взаємодії з усіма іншими суб'єктами ринкової економіки активно впливають як на їхній розвиток, так і на розвиток національної економіки загалом, формуючи особливий спектр фінансових відносин між ними. Активність і ефективність їх впливу залежить від великої кількості різноспрямованих факторів і умов.

Тобто витрати та заощадження населення суттєво впливають на формування ресурсів інших складових сукупного фінансового потенціалу країни через спрямування доходів громадян на споживання, а отже, і на підприємства реального сектору економіки, на масштаби грошового обігу через збільшення грошової маси в умовах посилення контролю домогосподарств за власними доходами та витратами, активізації фінансово-кредитних відносин тощо. З огляду на наведене доцільним та аргументованим стає у світлі дослідження фінансових ресурсів населення у процесах формування сукупного фінансового потенціалу України розглянути витрати та заощадження населення.

Сьогодні наука володіє ґрунтовним інструментарієм аналізу фінансової поведінки населення у сфері споживання та заощадження. Дослідимо взаємозв'язок між такою поведінкою домогосподарств та її впливом на сукупний фінансовий потенціал країни та процеси його формування в розрізі всіх складових. У світлі нашого дослідження апелюємо до позиції С. Юрія, Т. Кізими та М. Гончарової, які стверджують, що фінансове господарство країни за головну мету свого функціонування передусім повинно ставити життя людини, її фінансову спроможність і активну роль «агента попиту» в економіці [459, с. 7; 68, с. 67].

Визначаючи вплив витрат населення на формування сукупного фінансового потенціалу країни, спираємось на думку М. Ватаманюка, який зауважує, що особисте споживання як найвагоміший компонент ВВП і сукупного попиту відіграє дедалі все більш важливу роль у відродженні національної економіки [43, с. 69]. Тобто від доходів залежать витрати населення, що, у свою чергу, впливають на попит і, відповідно, на споживчий капітал економіки в цілому, який, навпаки (згідно зі структурою суспільних

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

витрат), включає і споживчий попит населення. Отже, чітко простежуються взаємозв'язок, взаємозалежність та вплив доходів і витрат населення на процеси формування як ресурсів інших складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

Зупинимось на зазначених аспектах більш детально, оскільки не тільки доходи домогосподарств впливають на формування як сукупного фінансового потенціалу країни загалом, так і в розрізі його складових зокрема, а й витрати та заощадження відіграють важливу роль у зазначених процесах [279, с. 251–254].

Результати розгляду обсягів витрат та заощаджень населення України у 2009–2013 рр. (табл. 4.4) свідчать про їх постійне зростання. Витрати та заощадження зросли на 73,1 %, а заощадження на 44,6 %, що, у порівнянні зі зростанням доходів населення на 60,8 %, носить стриманий характер.

Найвагомішими у структурі є витрати населення на придбання товарів та послуг, частка яких, починаючи з 2011 року, значно зростає (табл. 4.5). Постійно знижується частка доходів від власності сплачених. Нагромадження нефінансових активів, відіграючи незначну роль, у період 2011–2012 років взагалі має від'ємне значення. А частка заощаджень, починаючи з 2011 року, значно зменшується.

Також важливою є структура споживання населення з огляду на його взаємозв'язок із процесами, які характеризують формування сукупного фінансового потенціалу України у розрізі ресурсів інших складових. Завдяки збільшенню обсягів споживання населення розвивається виробництво, підвищуються обсяги продажів, зростають доходи та прибуток інших суб'єктів економіки, що, як було вже зазначено, безпосередньо позначається на формуванні ресурсів інших складових сукупного фінансового потенціалу країни. Структура сукупних витрат домашніх господарств, згідно зі статистичними даними [93], свідчить про те, що найбільша питома вага припадає на споживчі сукупні витрати, які складають приблизно 90 % від загального обсягу споживчих сукупних витрат. З них понад 50 % припадає на продукти харчування та безалкогольні, алкогольні напої.

Зростання обсягів витрат населення є результатом дії багатьох чинників, наприклад, збільшення споживання, інфляції тощо. У світлі зростання витрат населення слід навести міркування С. Мочерного та О. Устинко [232, с. 17], що закон зростання потреб є всезагальним економічним зако-

Таблиця 4.4

Витрати та заощадження населення України, млн грн*

Роки	Витрати та заощадження населення, всього	Придбання товарів та послуг	Доходи від власності сплачені	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені по-точні трансферти	Нагромадження не-фінансових активів	Приріст фінансових активів	Заощадження	Витрати	Наявний дохід
2009	894286	709025	37831	67053	10493	69884	80377	813909	661915
2010	1101175	838213	28844	72251	19578	142289	161867	939308	847949
2011	1266753	1030635	29064	83931	-1159	124282	113925	1137080	988983
2012	1457864	1194791	18567	97226	-2954	150234	144326	1313538	1149244
2013	1548733	1304031	21091	107345	5378	110888	116266	1432467	1215457

* Складено за даними [93; 398, с. 360; 399, с. 372.]

Таблиця 4.5

Структура витрат та заощаджень населення України, %

Роки	Витрати та заощадження населення, всього	Придбання товарів та послуг	Доходи від власності сплачені	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені по-точні трансферти	Нагромадження не-фінансових активів	Приріст фінансових активів	Заощадження	Витрати	Наявний дохід
2009	100	79,3	4,2	7,5	1,2	7,8	9,0	91,0	74,0
2010	100	76,1	2,6	6,6	1,8	12,9	14,7	85,3	77,0
2011	100	81,4	2,3	6,6	-0,1	9,8	9,6	90,4	78,1
2012	100	82,0	1,3	6,7	-0,2	10,3	9,9	90,1	78,8
2013	100	84,2	1,4	6,9	0,3	7,2	7,5	92,5	78,5

* Складено та розраховано за даними табл. 4.4 та [93; 398, с. 360; 399, с. 372.]

ном, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між виробництвом і досягнутим рівнем задоволення потреб (або особистим споживанням), розвиток яких (зв'язків) викликає появу нових потреб та засобів їх задоволення. Свідченням дії цього закону в сучасних умовах є те, що кількість різних видів споживчих товарів і послуг у розвинутих країнах збільшується більше ніж удвічі через кожні 10 років. Як зазначає О. Гордей, в останні роки дедалі більша увага приділяється підвищенню рівня життя наших громадян. Крім того, цінності, вимоги та очікування населення також стали більш високими, тобто поступово набувають європейського обрису [70, с. 78]. Водночас витрати населення України на охорону здоров'я, відпочинок, культуру та освіту залишаються низькими, що своїм наслідком може мати знецінення чи/або навіть руйнацію людських ресурсів, які є вагомим компонентом суспільного багатства. Тобто у світлі розгляду сукупного фінансового потенціалу країни та процесів його формування як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства слід зауважити, що це позначається на якості людського капіталу, а отже, і на реальних ресурсах суспільного відтворення. А зазначене, у свою чергу, має негативний вплив як на поточний, так і перспективний фінансово-економічний стан країни, що відображається й на сукупному фінансовому потенціалі України та процесах, з ним пов'язаних. За результатами дослідження організаційно-економічного регулювання використання та розвитку інтелектуального потенціалу В. Мурашко [233, с. 11] робить висновок, що за низького рівня доходів домогосподарств більша їх частка витрачається на споживання товарів першої необхідності. При цьому низький рівень заощаджень (або їх відсутність) обмежує можливості щодо поточних і довгострокових витрат на продовження освіти, доступ до інформаційних ресурсів і матеріалізованих здобутків інтелектуального потенціалу, реалізацію творчих ідей, підвищення культурного рівня тощо. Досліджуючи розвиток людського капіталу, Д. Полозенко відзначає, що розвинуті країни посилюють свою роль у розвитку власної економіки за рахунок використання новітніх знань, а країни, які не мають таких можливостей, перетворюються на сировинний придаток, стають джерелом постачання дешевої робочої сили. Людина є головною рушійною силою суспільства, тому треба забезпечувати зростання інвестицій безпосередньо на розвиток людиною свого потенціалу [270, с. 15–17].

Співставлення доходів, витрат та заощаджень населення стає підґрунтям для підсумування, що, оцінюючи в цілому формування та функціо-

нування фінансових ресурсів населення у складі сукупного фінансового потенціалу України за досліджуваний період, слід констатувати не тільки зростання доходів і витрат, а й на цьому фоні низькі темпи зростання їхніх заощаджень. На думку багатьох фахівців, наприклад М. Козоріз [159, с. 97–99], саме цю частину невикористаних (відкладених на майбутнє) доходів домашніх господарств важливо розглядати з двох позицій: як потенційний фінансовий ресурс домашніх господарств, спрямований на зростання їх благоустрою, підвищеного задоволення матеріальних і нематеріальних потреб, та як потенційний ресурс суспільства, який може бути спрямованим на забезпечення зростання національної економіки.

Розвиток виробництва, ріст багатства суспільства та його членів обумовлюють збільшення заощаджень, що використовуються для підвищення добробуту та подальшого розвитку. На підтвердження цього наведемо думку В. Марцина [216, с. 35], який зазначає, що надзвичайно гостро постає питання щодо забезпечення економічного розвитку держави шляхом використання грошових заощаджень населення. Важливість використання саме вітчизняного інвестиційного капіталу обумовлена потребою у стабільних фінансових ресурсах для інвестиційних цілей та необхідністю отримання приросту на інвестовані кошти приватних вітчизняних інвесторів. У зв'язку із цим виникає потреба у забезпеченні ефективних економічних механізмів і реалізації досконалих форм трансформації фінансових ресурсів населення в інвестиційний капітал.

За даними Національного банку України [239; 393], на початок 2013 р. банківські депозити залишаються найбільш доступним, зручним і вигідним для населення інструментом вкладення коштів. Залишки на депозитних рахунках домогосподарств зросли. Їх частка залишилася найбільшою в структурі депозитів резидентів – 65,3 %. У річному обчисленні темпи приросту депозитів домогосподарств становили 18,5 %, з початку року – 4,2 %. Така динаміка формувалася на фоні високих темпів зростання реальної заробітної плати, стабільної ситуації на валютному ринку та є свідченням довіри населення до банківської системи. Кредити в національній валюті отримувались переважно на споживання.

Таким чином, у світлі дослідження ресурсів населення у складі сукупного фінансового потенціалу України та процесах його формування доречним стає розгляд ступеня мобілізації заощаджень домашніх господарств як значного внутрішнього ресурсу національної економіки, який акумулюють та

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

перерозподіляють в якості фінансових ресурсів у розрізі інших складових сукупного фінансового потенціалу країни депозитні корпорації (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Депозити домашніх господарств, залучені депозитними корпораціями (банками) України (на кінець року), млн грн*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Усього:	369264	275093	310390	369264	441951
– у національній валюті	186772	142924	160530	186772	257829
– у іноземній валюті	182493	132169	149860	182493	184122

*За даними [93; 397, с. 59; 398, с. 53]

З табл. 4.6 видно, що обсяги депозитів за аналізований період збільшуються як у національній валюті, так і в іноземній. У 2013 році значну перевагу мали депозити у національній валюті. Отже, зростаючі за розглянутий період доходи обумовлюють як заощадження населення, так і, як вже зазначалося автором [93; 274; 279; 304], збільшення обсягів мобілізованих фінансово-кредитною сферою ресурсів населення.

Але, у світлі розгляду проблеми заощаджень населення та їх використання у процесах формування сукупного фінансового потенціалу України в розрізі всіх його складових, треба навести результати досліджень зазначеної проблематики фахівцями. Наприклад, за розрахунками та висновками І. Крюкової [182, с. 139], зважаючи на розрахунковий паритетний курс долара США у 2010 р., загальний обсяг фінансових активів усіх секторів економіки в Україні становив майже 38 тис. дол. США за ПКС на одну особу населення. Однак, якщо взяти до обрахунку накопичену готівку у ВКВ (де лівова частка осідає у домогосподарствах) хоча б за період 2003–2012 рр., то чисте сальдо купівлі населенням готівкової ВКВ становило 57,7 млрд дол. США (розраховано І. Крюковою на базі даних НБУ щодо купівлі і продажу ВКВ на готівковому ринку [239]), що в середньому на одну особу додає ще понад 1 тис. дол. до кошика заощаджень. Із урахуванням заощаджень домогосподарств ВКВ поза банками Україна не була би останньою у списку країн щодо активів на одну особу населення, однак значна частка заощаджень домогосподарств країни не інтегрована в економіку країни. Звідси проблемою розвитку економіки України є непрацюючі фінансові активи домогосподарств на тлі дефіциту фінансових ресурсів для інвестування

економіки. Навіть ті заощадження домогосподарств, що трансформуються у банківські депозити, функціонують у межах моделі «пасивних рантє».

Як доводять дослідження М. Козоріз [159, с. 100–101], величина неорганізованих заощаджень населення, в тому числі і домашніх господарств, не обліковується, однак позитивно впливає на їх розвиток, сприяючи зростанню купівельної спроможності домогосподарств, забезпечуючи зайнятість у тіньовій економічній діяльності та підвищуючи можливість зростання заощаджень, тіньових доходів. Зокрема, за висновками М. Козоріз [159], за різними підрахунками фахівців у населення України перебуває сума неорганізованих заощаджень в обсязі 40–50 млрд дол. США, що негативно впливає на оцінку реального стану доходів та фінансової діяльності домогосподарств.

Але існує й інший бік проблеми, тобто значний профіцит ресурсів банківської сфери, коли акумульовані заощадження населення перетворюються на непрацюючі фінансові активи завдяки відсутності попиту на ресурси з боку економічних суб'єктів в розрізі інших складових сукупного фінансового потенціалу країни, навіть з урахуванням дефіциту фінансових ресурсів та інвестицій для національної економіки. Підсумовуючи ситуацію із заощадженнями домогосподарств, беремо до уваги думки фахівців [182, с. 140–141, 143], що в Україні «включення» заощаджень населення в оборот відбувається не тільки за вкрай пасивною та неефективною моделлю, але й в умовах високих ризиків. По-перше, у домогосподарств невеликий вибір щодо форм фінансових заощаджень; по-друге, найбільш простим і, на перший погляд, вигідним є зберігання активів на банківських депозитах. Саме тут і генеруються високі ризики, оскільки банки, по суті, спокушають населення високими відсотковими ставками вкладати кошти у фінансові піраміди. В свою чергу, високі ставки за депозитами створюють підґрунтя під високі ставки за кредитами, що формує маховик викачування доходів із реального сектора економіки.

У світлі окресленої проблеми ресурсів населення у складі сукупного фінансового потенціалу України цікавими є норми заощаджень домашніх господарств (частки заощаджень у їхніх доходах) у різних країнах світу (табл. 4.7). Порівняння заощаджень домогосподарств в Україні і в інших країнах, на перший погляд, можуть натикатися на проблему незіставності результатів, оскільки вони функціонують у різних системах і умовах. Однак тут слід зазначити, що оскільки вони сформовані за міжнародними стандартами, то мають ідентичну структуру доходів і витрат, тобто є співставними

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

для порівняння. За даними ОЕСР (табл. 4.7), найбільший рівень валового накопичення спостерігається у Франції, найменший – у Великій Британії. Найбільша чиста економія спостерігається у Швейцарії, Австрії, Бельгії, Німеччині; від’ємне сальдо – у Данії. Стосовно України слід зазначити, що порівняння норми заощаджень (табл. 4.5 та 4.7) дає змогу зробити висновок про в цілому середній їх рівень відносно розглянутих країн.

Таблиця 4.7

Норми заощаджень домогосподарств (у % від доходів домогосподарств)*

Країни	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Чиста економія								
Австралія	4,5	6,1	10,4	8,9	9,9	8,9	8,7	9,0
Австрія	11,6	11,5	11,2	9,1	7,4	7,9	8,0	7,7
Бельгія	11,4	11,5	13,3	10,1	8,8	8,5	8,2	8,4
Канада	2,8	4,0	4,9	4,8	3,5	3,5	3,6	3,7
Чеська Республіка	5,7	4,8	6,8	6,8	4,9	6,8	7,2	7,1
Данія	- 4,0	- 3,7	0,2	- 1,0	- 0,6	- 0,6	0,0	0,0
Німеччина	11,0	11,5	10,9	10,9	10,4	10,1	10,0	9,9
Італія	8,9	8,4	7,1	5,3	4,3	4,4	4,7	5,0
Японія	0,9	0,4	2,4	2,1	2,9	1,9	1,9	1,5
Корея	2,9	2,9	4,6	4,3	3,1	2,8	3,0	3,3
Швеція	7,2	9,0	11,0	8,3	10,0	10,5	10,8	9,7
Швейцарія	12,5	11,7	11,4	11,3	12,7	13,2	12,8	12,3
США	2,4	5,4	4,7	5,1	4,2	3,7	2,7	2,7
Валове накопичення								
Франція	15,5	15,6	16,4	15,9	16,2	16,2	16,0	15,8
Іспанія	10,4	13,7	17,8	13,1	11,0	9,3	7,7	7,7
Велика Британія	1,7	2,2	6,6	6,6	6,0	5,3	4,3	4,3

* За даними [506]

Цікавим та повчальним є світовий досвід використання заощаджень. Як доводить дослідження І. Крюкової [182, с. 137–139], повноцінне вливання в легальний оборот високих за рівнем заощаджень населення є вагомим резервом для розширення ринку позичкового капіталу та фінансових рин-

ків в цілому, а отже, і чинником зменшення їхньої вартості. В інституційно та ринково розвинених країнах заощадження населення трансформуються у різні форми, серед яких готівка та депозити обіймають важливу, але далеко не головну позицію. Система побудована так, щоб заощадження населення працювали як на житлове будівництво, так і на економіку загалом, а модель залучення заощаджень спонукала населення бути «активними рантьє». Серед країн ОЕСР найбільш активна модель заощаджень домогосподарств спостерігається в США, де частка заощаджень домогосподарств у формі готівки та депозитів найменша. Протилежна ситуація – в Японії і Норвегії, де частка заощаджень в акціях становить лише 12 % від загальних заощаджень домогосподарств. Однак так чи інакше в більшості ринково розвинених країн не вітається пасивне розміщення грошей на банківських депозитах.

На витрати та заощадження населення у процесах формування ресурсів різних складових та сукупного фінансового потенціалу країни загалом впливає багато як економічних, так і не економічних чинників. Як справедливо зазначає О. Ковтун [156, с. 283], для ефективної реалізації фінансового потенціалу домогосподарств необхідно враховувати складну систему відносин між домогосподарством та іншими суб'єктами ринків, такими як ринок праці, фінансовий ринок, ринок фінансових послуг, ринок капіталів, ринок товарів, а також державними та суспільними інститутами. Врахування зазначених взаємозв'язків усіх складових та синергетичних ефектів їх взаємодії визначить можливі джерела як формування і зростання доходів населення, так і всього сукупного фінансового потенціалу України.

Розгляд фінансових ресурсів та фінансової поведінки населення у складі сукупного фінансового потенціалу України і процесах його формування дозволяє як виділити певні тенденції, так і зробити узагальнення. Доходи, витрати та заощадження населення є формувальними елементами ресурсів економічних суб'єктів у розрізі інших складових сукупного фінансового потенціалу країни, що має велике значення для їх формування. Усталеною є думка, що зростаючі доходи населення повинні позитивно позначатися на розвитку країни, суспільства, кожного економічного суб'єкта, а отже, і на сукупному фінансовому потенціалі України, чого, як доводять дослідження, у реальній ситуації не відбувається. Потужні фінансові ресурси населення та їх використання на споживання та заощадження, перебуваючи, з одного боку, в прямій залежності від стану як національної економіки, так і сукупного фінансового потенціалу країни, з іншого – не стають надійним

внутрішнім джерелом фінансового забезпечення, а витікають чи у непрацюючі фінансові активи фінансового сектору, чи у тіньовий обіг, не забезпечуючи фінансово-економічної стабілізації, а тим паче розвитку та зміцнення. На означену ситуацію впливає багато об'єктивних і суб'єктивних, економічних та неекономічних факторів. Значним резервом ефективного формування та зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни за допомогою як підвищення офіційних доходів та оптимізації витрат населення, так і заощаджень та вливання їх у легальний оборот є детінізація економіки. Стимулювання населення до більш активного залучення заощаджень в легальний економічний оборот, а отже, і процеси як економічного відтворення, так і відтворення сукупного фінансового потенціалу України, сприятиме як активізації формування, так і підвищенню ефективності функціонування ресурсів як усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

4.2. Ресурси держави як складова сукупного фінансового потенціалу України

Фінанси держави визначають її можливості й пріоритети, забезпечуючи фінансову діяльність держави у складі сукупного фінансового потенціалу України. Через це очевидним стає факт необхідності розгляду фінансових ресурсів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни та процесах його формування для забезпечення економічної стабілізації не тільки державних фінансів, а й національної фінансово-економічної системи взагалі. Як свідчать дослідження І. Адаменко [2, с. 105], у науковій літературі проблемні питання фінансових ресурсів та фінансового потенціалу держави в Україні зосереджувались переважно на вирішенні найбільш актуальних завдань, зокрема фінансової стабілізації (1996–2000 рр.), стримування інфляції (2005–2007 рр.), антикризових заходів та збалансування бюджету (2009–2010 рр.).

Широке коло теоретико-практичних аспектів фінансового потенціалу в розрізі бюджетної складової та бюджетних ресурсів, бюджетного потенціалу, бюджетної архітектури, доходів та витрат бюджету, міжбюджетних відносин, податкового регулювання, модернізації державних фінансів, удосконалення бюджетної політики регулювання соціально-економічного розвитку України стали об'єктами досліджень багатьох науковців та фахівців, серед яких І. Адаменко [2], А. Ахмедов [3], В. Боронос [29], О. Була-

на [32], В. Геєць [56], О. Гетьман [58], О. Гірська [59], О. Глущенко [62], Р. Дзюб [98], Т. Єфименко [112; 113], І. Запатріна [116], С. Зенченко [123], О. Кириленко [146], А. Коломнієць [161], В. Коновченко [167], А. Крисоватий [176], О. Крук [178], Г. Лебеда [196], Л. Лисяк [199; 201; 202; 203], В. Макогон [211], В. Мартинюк [215], К. Менькова [220], Л. Міронова [227], колектив науковців на чолі з О. Кириленко [231], Д. Полозенко [270], колектив фахівців на чолі з І. Луніною [361], Н. Савчук [368], П. Самофалов [372], А. Соколовська [386], Ю. Суботович [409], Н. Фролова [421], І. Чугунов [432], І. Чуницька [435], С. Швець [441], Г. Шиліна [445] та багато ін.

Проблему бюджетної підтримки, формування державних фінансів у розрізі державних позик, державного боргу та макрофінансових ризиків, державних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності України розглядали Т. Богдан [23; 24; 25; 26], Н. Старостенко [37], Т. Вахненко [44], Е. Головня [66] та багато ін.

Незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень питання формування та розвитку фінансових ресурсів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни, їх взаємозв'язок і взаємовплив з іншими складовими у формувальних процесах залишаються недостатньо розкритими і потребують додаткового опрацювання. Фінансові ресурси держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни розглядали О. Портна [273; 275; 298; 302; 312; 317] та С. Шумська [457].

Розглядаючи фінансові ресурси держави, треба зазначити, що йдеться саме про державні фінанси, які є значущою складовою сукупного фінансового потенціалу країни та його активним формувальним елементом. Як свідчать як наукові здобутки С. Шумської [457], так і наші попередні дослідження, фінансові ресурси держави відіграють важливу роль у сукупному фінансовому потенціалі країни та процесах, що його характеризують, а саме його формуванні, функціонуванні тощо. Аналізуючи фінансовий потенціал України, С. Шумська зазначає та аргументує, що державні фінанси (фінансовий потенціал держави) займають вагоме місце у структурі сукупного фінансового потенціалу України, частка яких у період 2001–2005 рр. постійно збільшується [457]. Однак, слід зауважити, що, згідно з нашими дослідженнями, фінансові ресурси держави у складі сукупного фінансового потенціалу України у різні періоди мають різну питому вагу та різні тенденції змін.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Так, наші дослідження дають дещо іншу картину участі фінансів держави у сукупному фінансовому потенціалі України, адже за період 2009–2013 рр. їх частка коливається та з 2011 р. починає набувати тенденції до зменшення.

Оскільки загальновідомим та загальноприйнятим є те, що формування ресурсів держави, особливо бюджетних, є складним і багатогранним явищем у суспільстві, то, розглядаючи зазначені аспекти при формуванні сукупного фінансового потенціалу країни, зупинимось на питаннях, за рахунок змін яких елементів фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України відбуваються зміни його участі у сукупному фінансовому потенціалі країни, а також у його структурі, а отже, з'являються нові структурні тенденції.

З даних *табл. 4.8* видно, що у структурі фінансів держави найбільшу роль відіграють доходи Зведеного бюджету, їх питома вага постійно зростає, що характерно й для позабюджетних фондів. Частка залучень на внутрішньому ринку, коливаючись, починає з 2012 року значно зростати. Залучення на світовому фінансовому ринку з 2011 року істотно зменшуються, як і золотовалютні резерви НБУ, які зменшилися за аналізований період 2009–2013 років майже вдвічі. Зазначені процеси відбуваються на фоні зменшення ролі фінансів держави у сукупному фінансовому потенціалі країни, а збільшення частки Зведеного бюджету та позабюджетних фондів (доходів із залишками) України у структурі фінансів держави, а отже, й їх

Таблиця 4.8

Структура елементів фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України за 2009–2013 роки, %*

	2009	2010	2011	2012	2013
Зведений бюджет (доходи)	43,1	39,7	47,6	50,7	51,2
Позабюджетні фонди (доходи із залишками)	18,2	17,5	19,3	20,9	22,4
Залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	–1,5	2,1	1,2	4,6	5,9
Залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету)	7,1	6,0	1,6	1,5	1,6
Золотовалютні резерви НБУ	33,1	34,7	30,3	22,3	18,9
Усього фінанси держави	100	100	100	100	100

* Розраховано автором за даними *табл. 2.1*

частки в елементній структурі сукупного фінансового потенціалу країни стає можливим за рахунок значного зниження обсягів, а отже, і частки інших елементів фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України.

Ресурси держави відіграють важливу роль не тільки у діяльності держави, але й у формуванні та функціонуванні як сукупного фінансового потенціалу країни, так і його складових. Характер і масштаби участі державних фінансів у формуванні як ресурсів в розрізі різних складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом залежать, в першу чергу, від обсягів ВВП (у виробленні якого беруть участь ресурси економічних суб'єктів, а отже, і суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни) та пропорцій його розподілу та перерозподілу, що, у свою чергу, залежить від багатьох факторів, наприклад, моделі фінансових відносин у країні. Між фінансами держави, а наприклад, в їх складі і ресурсами бюджетів і позабюджетних фондів, ВВП та процесами, які притаманні формуванню сукупного фінансового потенціалу країни загалом та в розрізі його складових зокрема, існує складна система взаємозв'язків та взаємозалежностей. Будучи важливою складовою сукупного фінансового потенціалу країни, з *одного боку*, фінанси держави та їх обсяги (ресурси бюджету, позабюджетних фондів, як внутрішні, так і зовнішні державні запозичення, золотовалютні резерви НБУ) є певним індикатором, який відображає результативність фінансово-економічної політики держави, ступінь довіри до держави та економічної свідомості суб'єктів господарювання (суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни). З *іншого боку*, фінанси держави позначаються та впливають на сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, що його характеризують, зокрема формування, регулюючи фінансово-економічні процеси у розрізі всіх складових нашого об'єкта дослідження на державному рівні. Адже фінанси держави, наприклад, ресурси бюджетів та позабюджетних фондів формуються за рахунок доходів населення, суб'єктів господарювання тощо шляхом вилучення у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів частини новоствореної економічними суб'єктами вартості, тобто у розрізі всіх елементів та складових сукупного фінансового потенціалу країни у процесах відтворення. Стосовно бюджетних ресурсів також можна визначити, що, враховуючи двосторонній характер бюджетних відносин, а отже, і фінансових потоків (надходження та витрати), на основі яких здійснюється формування та перерозподіл до-

ходів, тобто формування та функціонування ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни, то взаємовідносини з бюджетом є не тільки інструментами фінансово-економічного регулювання діяльності суспільства загалом і кожного суб'єкта зокрема, але й джерелом доходів певних складових та їх елементів у процесах формування сукупного фінансового потенціалу країни (наприклад, заробітна плата працівників бюджетної сфери, соціальне забезпечення населення тощо), фінансово забезпечуються потреби суспільного розвитку тощо. За умови зростання ВВП та стабільних пропорцій його розподілу, зростають доходи не тільки держави, а й всіх інших учасників розподільних відносин як суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни. Тому, по-перше, основним джерелом формування державних фінансів, а в їх складі й усіх елементів як складових сукупного фінансового потенціалу країни загалом, є ВВП як результат відтворення ресурсів. По-друге, держава виступає і в якості одного із суб'єктів створення і розподілу ВВП у державному секторі, тобто, здійснюючи економічну діяльність, стає учасником процесів, що характеризують сукупний фінансовий потенціал країни, а саме формування, функціонування та відтворення. Основними джерелами формування фінансових ресурсів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни є здебільшого внутрішні ресурси, які й забезпечуються розширенням відтворення та стабільністю формування ресурсів як окремих складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. Безумовно, внутрішні джерела фінансових ресурсів держави мають велике значення як для формування ресурсів усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

Розглядаючи ресурси держави у складі сукупного фінансового потенціалу України та процесах його формування, вважаємо за доцільне зупинитись на проблемному аспекті мобілізації бюджетних фінансів. Тобто, спираючись на загальновідомі істини формування та функціонування фінансів держави та їх вагомий елемент – бюджетних ресурсів країни, розглянемо їх через процеси формування сукупного фінансового потенціалу України.

Дані *табл. 4.9* свідчать, що тільки 2011 рік характеризується перевиконанням дохідної частини бюджетів, тобто повною мобілізацією всіх запланованих обсягів ресурсів бюджетів. А інші роки аналізованого періоду показують, що для бюджетів усіх рівнів найбільш характерною є ситуація, коли недовиконуються плани по доходах, тобто певні обсяги фінансових ресурсів залишаються не мобілізованими, як вже зазначалося вище (розділ 1).

Таблиця 4.9

Показники виконання дохідної частини бюджетів України, %*

	2009	2010	2011	2012	2013
Зведений бюджет					
Відсоток виконання, %	84,068	96,65	100,62	93,01	94,08
Державний бюджет					
Відсоток виконання, %	82,13	96,53	100,38	90,34	94,23
Місцеві бюджети					
Відсоток виконання, %	93,83	95,92	99,76	99,75	94,27

* Складено та розраховано автором за даними [93; 117–121]

Безумовно, доходи бюджету як елементи фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни формуються за рахунок багатьох складових, тобто видів надходжень, отже, мають певну структуру, а отже, в залежності від ступеня їх участі у ресурсах бюджету мають й різний масштаб впливу.

Дані *табл. 4.10* у черговий раз підкреслюють, що найбільшу питому вагу у формуванні доходів бюджету як елементів фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України складають податкові та неподаткові надходження. Питома вага доходів від операцій з капіталом за

Таблиця 4.10

Структура доходів Зведеного бюджету України, %*

	2009	2010	2011	2012	2013
Доходи всього	100	100	100	100	100
Податкові надходження	76,2	74,5	84,0	80,9	79,9
Неподаткові надходження	21,4	23,5	15,0	18,2	19,2
Доходи від операцій з капіталом	1,4	1,0	0,6	0,7	0,4
Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0,2	0,1	0,1	0,0	0,3
Цільові фонди	0,8	0,9	0,3	0,2	0,2

* Розраховано автором за даними [396, с. 54; 399, с. 50]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

аналізований період зменшується, як і ресурси цільових фондів. Обсяги офіційних трансфертів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій відіграють незначну роль у структурі доходів бюджету. Тобто в першу чергу формування дохідної частини Зведеного бюджету в найбільшій мірі залежить від податкових надходжень, адже їх частка у загальній сумі доходів є найвагомішою. Так, їх найменша питома вага у загальному обсязі доходів Зведеного бюджету була у 2010 році і складала 74,5 %, а найбільша у 2011 р. – 84,0 %.

За даними *табл. 4.11* видно, що основними джерелами податкових надходжень є податок на додану вартість, податок та збір на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств та акцизний збір. Тобто ці податки є основними бюджетотворюючими ресурсами Зведеного бюджету, а отже, і вагомими формувальними елементами державних ресурсів у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Частка податку на додану вартість була найбільшою у 2009 році – 40,6 %, а найменшою у 2013 – 36,2 %. Наступним по значущості для формування ресурсів бюджету у складі сукупного фінансового потенціалу України є податок та збір на доходи фізичних осіб, обсяги якого коливаються від найнижчого значення у 2011 році – 18 % до найвищого у 2010 році – 21,8 %. Також важливе значення для виконання бюджету мають обсяги податку на прибуток підприємств, що, маючи вагомий внесок у 2010 році – 17,2 %, значно знижується за період 2011–2013 років.

Наведена структура податкових надходжень бюджету свідчить про взаємозв'язок та взаємозалежність доходів та витрат населення з форму-

Таблиця 4.11

Структура податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України, %*

	2009	2010	2011	2012	2013
Податкові надходження всього, з них:	100	100	100	100	100
податок та збір на доходи фізичних осіб	21,4	21,8	18,0	18,9	20,4
податок на прибуток підприємств	15,9	17,2	16,5	15,5	15,5
податок на додану вартість	40,6	36,8	38,9	38,5	36,2
акцизний збір	10,4	12,1	10,1	10,7	10,4

* Розраховано автором за даними [396, с. 55–56; 398, с. 50–51; 399, с. 51–52]

ванням дохідної частини бюджету, а отже, і формування ресурсів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни. По-перше, про це свідчить вагома роль у податкових надходженнях податку та збору на доходи фізичних осіб, що сплачується з доходів населення. По-друге, висока частка податку на додану вартість та значна частка акцизного збору, які сплачуються платниками опосередковано через цінові механізми, тобто, збільшуючи ціну товару, лягають на плечі споживачів, а отже, здебільшого населення як основного агента попиту в економіці. По-третє, значною також є участь підприємств у формуванні доходів бюджету, про що свідчить частка податку на прибуток. А у свою чергу, прибуток підприємств залежить від обсягів реалізації та витрат, а якщо, як вже неодноразово зазначалося вище, основними споживачами товарів (робіт, послуг) є населення, то й обсяги реалізації підприємств залежать від платоспроможного попиту населення, тобто напружаму пов'язані з доходами.

Розглянуті нами процеси, взаємозв'язки та взаємозалежності стосуються також формування ресурсів позабюджетних фондів як елементів фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України, адже ресурси позабюджетних фондів формуються здебільшого на основі нарахованої та виплаченої заробітної плати, яка, як нами доведено вище, залежить, в першу чергу, від ВВП та пропорцій його розподілу тощо. Але слід зазначити, що обсяги ресурсів позабюджетних фондів мають тенденцію до зростання, на що впливають також обсяги залишків, які переносяться на наступний період, збільшуючи обсяги ресурсів.

До наведеного слід додати, що відбувається коливання обсягів податкових надходжень, які, збільшуючись у 2010–2011 роках, зменшуються з 2012 р. Дана ситуація характерна і для податку на прибуток підприємств, і для податку на додану вартість, і для акцизного збору. Низпадаючі, але все ж таки позитивні зміни має тільки податок та збір на доходи фізичних осіб.

Причиною ситуації, що склалася, є ціла низка чинників, які негативно позначаються як на динаміці ВВП, так і на формуванні державних фінансів у складі сукупного фінансового потенціалу України, так і на фінансово-економічному стані країни. Безумовно, зменшення податкових надходжень до бюджету пов'язано з темпами ВВП, які знижуються. Існує ціла низка чинників, що тягнуть за собою зміни ВВП, які досліджувалися та обґрунтовувалися багатьма фахівцями, а у нашому випадку вони впливають як на

формування сукупного фінансового потенціалу України, так і на формування у його складі державних ресурсів. До макроекономічних чинників, приєднуючись до думок фахівців [322, с. 149], можна віднести: інфляцію; зміни ціни на ресурси; зміни політичної кон'юнктури; зниження податкової та фінансової дисциплін економічних суб'єктів; зростання тіньової економіки; зміни правового поля; стан фінансового ринку; зміни економічної кон'юнктури; стан економіки в цілому тощо.

Наведені чинники обумовлюються багатьма іншими, зокрема світова фінансово-економічна криза стала одним з чинників не тільки зовнішньої, а й внутрішньої дестабілізації, що, у свою чергу, позначилося як на внутрішньому, так і на зовнішньому попиті у бік зменшення, що призвело до падіння обсягів виробництва, а у подальшому навіть до руйнування вітчизняного виробництва. Чому, у свою чергу, сприяло також падіння експорту товарів з України (за даними Держкомстату України [93] та платіжного балансу України (додаток Б)) тощо.

Також, на справедливу думку фахівців [412, с. 24], неформальна зайнятість та тінізація заробітних плат є ризиком дестабілізації державного бюджету. Існуючий масштаб тінізації ринку праці та наявність налагоджених механізмів легкого виведення в «тінь» заробітних плат негативно позначається на обсягах надходжень до бюджету податку з доходів фізичних осіб та податку на додану вартість (додана вартість, яка формується на підприємствах, що сплачують нелегальну заробітну плату, штучно знижується, що негативно впливає на обсяг надходжень до бюджету від ПДВ). За таких умов навіть незначні коливання економічної кон'юнктури можуть призводити до збільшення масштабів «виведення» заробітних плат в «тінь», що матиме дестабілізуючий вплив на систему державних фінансів.

Таким чином, оскільки метою формування фінансових ресурсів держави взагалі, так і як складової сукупного фінансового потенціалу країни, було й залишається забезпечення економічного розвитку країни, то означені чинники та тенденції негативно позначаються як на формуванні ресурсів у розрізі всіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом, так і на стані всієї національної економічної системи. Досліджуючи фінансовий потенціал держави, тобто фінанси держави, І. Чуницька визначила, що більшість підходів до визначення поняття «потенціал» базуються на ресурсній теорії, тобто аналізі та розробці рекомендацій щодо визначен-

Розділ 4. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО

ня потреби в певному виді ресурсів, ефективності процесу їхнього залучення та використання для досягнення поставленої мети – зміни якісного стану об'єкта дослідження. Фінансовий потенціал держави – це здатність держави до залучення та ефективного використання фінансових ресурсів з метою забезпечення економічного розвитку. Метою формування і реалізації фінансового потенціалу держави визначено саме економічний розвиток [435]. У світлі дослідження ресурсів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни слід зауважити, що формування державних фінансів не повинно зводитись тільки до проблеми пошуку і залучення необхідних коштів. Мобілізація, накопичення та ефективна реалізація ресурсів держави є одним з важливіших інструментів ефективного формування сукупного фінансового потенціалу країни.

Підсумовуючи, зазначимо, що зниження обсягу ресурсів бюджету як саме по собі, так і як складової сукупного фінансового потенціалу країни, обмежує можливості впливу державних фінансів на національну економіку, вирішення гострих фінансово-економічних і соціальних задач. Тому не тільки державні доходи, а й видатки є об'єктом уваги при розгляді процесів формування ресурсів як усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом.

Дані *табл. 4.12* дають змогу зробити висновки про розбалансування фінансових можливостей Зведеного бюджету України та його постійної потреби у фінансових ресурсах. За аналізований період як доходи, так і видатки Зведеного бюджету України значно зростають, кредитування, коливаючись, з 2012 року має тенденцію до зниження, а дефіцит – навпаки до збільшення.

Таблиця 4.12

Показники Зведеного бюджету України, млрд грн*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Доходи	273,0	314,5	398,6	445,5	442,8
Видатки	307,4	377,8	416,9	492,5	505,8
Кредитування	2,8	1,3	4,8	3,9	0,5
Дефіцит	37,3	64,7	23,1	50,8	63,6

*За даними [398, с. 25]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

З даних *табл. 4.13* слід зазначити, що співвідношення доходів Зведеного бюджету України до ВВП зросло за період 2010–2012 років, а 2013 р. характеризується зниженням зазначеного показника. Показникам видатків бюджету до ВВП притаманна мінливість, так, у 2009–2010 рр. показники зростають, у 2011 р. – знижуються, а період 2012–2013 рр. характеризується не тільки збільшенням відносно попереднього 2011 року, а й відносно постійністю. За весь аналізований період показник видатків до ВВП перевищує показник доходів до ВВП, найбільша різниця спостерігалася у 2010 році, а найменша – у 2011 р.

Таблиця 4.13

Питома вага доходів та видатків Зведеного бюджету України до ВВП*

	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП, млн грн	947042	1120585	1349178	1459096	1522657
Доходи всього, млн грн	272967,0	314506,3	398553,6	445525,3	442788,7
Доходи до ВВП, %	28,8	28,1	29,5	30,5	29,1
Видатки всього (не включаючи кредитування за вирахуванням погашення), млн грн	307399,4	377842,8	416853,6	492454,7	505843,8
Видатки до ВВП, %	32,4	33,7	30,9	33,7	33,2

* Побудовано та розраховано автором за даними [93; 396, с. 54; 399, с. 50-52]

На ситуацію зростання дефіциту бюджету впливає багато чинників, які часто стають об'єктами досліджень фахівців. Наприклад, досліджуючи вплив бюджетного дисбалансу на основні макроекономічні показники, С. Швець [441, с. 394–395] доходить висновку, що одним із факторів впливу на збільшення дефіциту бюджету є зменшення бюджетних надходжень у результаті зниження ВВП. У свою чергу, одним із факторів впливу на зниження ВВП є збільшення темпів інфляції. Серед чинників формування інфляційного тренду слід виділити дефіцит бюджету, фінансування якого відбувається шляхом запозичень на ринку капіталу. Наразі прослідковується пропорційний зв'язок між зростанням споживчих цін, зниженням ВВП і збільшенням дефіциту бюджету. На практиці маємо такий порядок подій. Зростання дефіциту бюджету через зменшення бюджетних надходжень у відповідь на зниження ВВП та у зв'язку з непередбачуваними позаплановими витратами на

оборону країни призводить до збільшення обсягу державних запозичень на ринку капіталу. Збільшення внутрішніх запозичень через канал ОВДП впливає на зростання ІСЦ. Збільшення темпів інфляції негативно позначається на обсягах виробництва і провокує подальше зниження ВВП.

Дуже часто висловлюються думки, що бюджетна система України обтяжена значними соціальними видатками. На думку І. Крючкової [182, с. 141–142], глибоке та тривале за часом недоінвестування структурних зрушень і модернізації виробництва виявилось залежним від економічно необґрунтованого підвищення пенсій і соціальних стандартів. Адже стрибкоподібне нарощення державних зобов'язань щодо виплати соціальних трансфертів, з *одного боку*, створило хронічний дефіцит ресурсів у державному секторі, з *іншого* – перетворило ринок внутрішніх запозичень на державну вотчину. Дисбаланс взаємовідносин між сектором загального державного управління і сектором домогосподарств із формуванням значного розриву в отриманих і сплачених соціальних трансфертів веде до постійного погіршення державних фінансів, виходу уряду на ринок запозичень із стимулюванням збільшення їхньої вартості.

Але стосовно окресленої проблеми слід зазначити, що згідно з нашими дослідженнями соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти складають значну частину доходів населення (табл. 4.1, 4.2), а від доходів населення здебільшого залежать доходи бюджету як складових сукупного фінансового потенціалу країни, як наведено вище. Тому, для вирішення дискусійних питань формування доходів бюджету та соціальних видатків як елементів формування доходів населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни треба визначитися з пріоритетами. Тобто зменшення соціальних видатків призведе до зменшення доходів населення, а це, у свою чергу, вплине на зменшення платоспроможного попиту, що у підсумку позначиться на зменшенні надходжень до бюджету у розрізі багатьох податків: ПДВ, акцизного збору та податку на прибуток підприємств, які на пряму залежать від попиту; податку та збору на доходи фізичних осіб, що залежить від заробітної плати та інших доходів населення, пов'язаних з економічною діяльністю, які в умовах зниження платоспроможного попиту теж зменшаться. Таким чином, питання визначення, що для бюджету має більше значення, чи то зменшення надходжень, чи то зниження соціальних видатків, потребує окремого опрацювання.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Іншим аспектом зазначеної проблеми є державні запозичення на внутрішньому ринку, які можливо залучати завдяки заощадженням населення. Отже, зменшення соціальних видатків негативно позначиться і на обсягах заощаджень населення як внутрішнього ресурсу національної економіки, а отже, і на формуванні та функціонуванні як сукупного фінансового потенціалу країни загалом, так і національного фінансового потенціалу зокрема, адже потрібно буде залучати більше зовнішніх ресурсів.

В таких умовах джерелами формування як ресурсів бюджету, так і державних фінансів у складі сукупного фінансового потенціалу України стають не тільки власні, а й залучені кошти, тобто формування ресурсів здійснюється як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх запозичень.

Тож доцільним є співставити залучення на внутрішньому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету), які, маючи від'ємне значення у 2009 році, зросли до 2013 р. майже у п'ять разів, а залучення на світовому фінансовому ринку (фінансування дефіциту Державного бюджету) за той же період знизилися майже у 4,5 рази.

З табл. 4.14 видно, що за аналізований період значно змінюється структура джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України. Зниження частки зовнішнього фінансування відбувається за рахунок збільшення обсягів внутрішнього. Внутрішні джерела залучення ресурсів набувають більшого значення для формування фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни.

Таблиця 4.14

Структура джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України, %*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Перевищення видатків над доходами	100	100	100	100	100
Джерела фінансування дефіциту					
Внутрішнє фінансування	- 26,1	26,5	41,8	76,0	78,5
Зовнішнє фінансування	126,1	73,5	58,2	24,0	21,5

* Розраховано за даними [93; 396, с. 55; 399, с. 51]

Як зазначає І. Фурман [422, с. 70], Україна має величезний економічний потенціал, але як країна з перехідною економікою відчуває гостру потребу у фінансових ресурсах, зокрема й зовнішніх кредитах міжнародних фінан-

Розділ 4. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО

сових установ для трансформації економіки. Хоч уряд України й прагне зменшити залежність національної економіки від зовнішніх запозичень за допомогою активного залучення кредитних коштів на внутрішньому ринку, у найближчій перспективі зовнішні кредити відіграватимуть важливу роль у формуванні її фінансових ресурсів, оскільки можливості внутрішнього кредитного ринку обмежені.

Також вагомими елементами фінансів держави як складової сукупного фінансового потенціалу України є золотовалютні резерви.

Без додаткового аналітичного опрацювання з даних *табл. 4.15* можна зробити низку висновків. По-перше, якщо у структурі фінансів держави як складової сукупного фінансового потенціалу країни частка офіційних резервних активів за аналізований період знизилася майже вдвічі, то у вартісному (грошовому) вимірі вона коливається, але зміни не носять занадто стрибкоподібного характеру. По-друге, основними складовими міжнародних резервів України є резерви в іноземній валюті та золото. По-третьє, змінюється структура офіційних резервних активів, а саме зменшується частка іноземної валюти та зростає роль золота.

Таблиця 4.15

Міжнародні резерви України (за станом на кінець періоду, млн дол. США)*

	2009	2010	2011	2012	2013
Офіційні резервні активи	26505,11	34576,40	31794,61	24546,19	20415,71
Резерви в іноземній валюті	25493,33	33319,44	30391,38	22646,62	18759,52
Резервна позиція в МВФ	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Спеціальні права запозичення	63,57	7,96	17,91	9,18	16,01
Золото	948,18	1248,97	1385,29	1890,36	1640,15
Інші резервні активи	—	—	—	—	—

* За даними НБУ [239]

У світлі розгляду резервів зміцнення фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України повчальним є світовий досвід фінансової діяльності держави. У своєму дослідженні державного сектору Китаю Д. Єфремов [114, с. 112–114] зупиняється на оцінці розмірів державного сектору КНР, що дає підстави робити висновки про «вартість» держави для економіки, ефективність абсорбції та редистрибуції нею коштів сус-

пільства та успішність її діяльності як гаранта добробуту населення. Він доходить висновків, що у порівнянні з іншими країнами – світовими лідерами обчислені через витрати державного бюджету сучасні масштаби державного сектору КНР були до 2013 р. феноменально низькими – усього близько чверті ВВП. Такий показник є нетиповим для розвинутих держав Західної Європи, де від країни до країни він коливається довкола половини сукупного продукту, але цілком характерний для країн, що розвиваються (наприклад, понад 30 % у Республіці Корея). Внутрішньокраїнове вирівнювання доходів бюджетів різних рівнів суттєво обмежене в КНР різноманітними факторами інституціонального характеру, а тому локальні органи влади вимушені самостійно шукати джерела позабюджетних доходів для збалансування своїх фінансів. Ними найчастіше стають рентні платежі від продажу або експлуатації місцевих матеріальних нестворених активів, надходження від яких, однак, не можна розглядати як стабільні та невичерпні. До уваги слід взяти і той факт, що значна частина державного сектору в Китаї представлена у вигляді численних державних підприємств, сумарний обсяг одних лише інвестиційних витрат яких у 2010 р. становив 20,8 % ВВП (у 1995 р. – 17,9 %, у 2000 р. – 16,6 %, у 2005 р. – 16,0 %). Субсидії ж збитковим державним підприємствам обліковуються як від'ємні доходи бюджету, а не витрати. Ураховані під час аналізу, вони розширюють масштаби видатків державного сектору на 4–5 в. п. [114; 499].

Продовжуючи розглядати резерви зміцнення фінансів держави як складової сукупного фінансового потенціалу України, звернемось до досліджень О. Єрмошкіної [110, с. 125–126], які переконливо свідчать, що важливим є стимулювання створення нових підприємств і підвищення ділової активності населення з метою розширення податкової бази в якості джерела доходів бюджетів. Аналіз фінансових потоків та процес акумуляції фінансового потенціалу в розрізі регіонів України свідчить про те, що фінансові можливості майже в рівній мірі залежать від підприємств і населення.

Означене є справедливим і доцільним й у світлі розгляду процесів формування та зміцнення як фінансових ресурсів держави, так й інших складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом, що й доведе-но у перебігу нашого дослідження.

Ще однією проблемою, вирішення якої, на нашу думку, може стати значним резервом формування та зміцнення як ресурсів держави, так й інших складових, а отже, і сукупного фінансового потенціалу України загалом,

є знаходження такого формату перерозподілу та використання ресурсів, який, забезпечуючи інтереси всіх суб'єктів та складових сукупного фінансового потенціалу країни у процесах формування ресурсів, створював умови їх ефективного функціонування та розширеного відтворення. Як зазначає Р. Дзюб, «оскільки існують значні відмінності, з одного боку, між численними інтересами державної влади та управління, а з іншого – між інтересами підприємницьких структур і фізичних осіб, проблема використання завжди обмежених фінансових ресурсів завжди злободенна» [98, с. 37]. Тобто не сам по собі перерозподіл, а створення макроекономічних умов для активної мобілізації й ефективного формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни і всіх його складових є рушіями фінансово-економічної стабілізації України. А це, у свою чергу, залежить від багатьох чинників: дієвості механізмів бюджетного, податкового, грошового-кредитного регулювання, ефективного управління державним сектором економіки; розширення економіки та зростання реального сектору; стабілізації діяльності фінансового сектору економіки; підвищення ділової активності; збільшення кількості робочих місць; зростання доходів усіх економічних суб'єктів у розрізі всіх складових сукупного фінансового потенціалу країни; підвищення платоспроможного попиту; досягнення стабільності в суспільстві; комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня добробуту громадян; а також, на нашу думку, пруденційного нагляду за формуванням сукупного фінансового потенціалу країни, а в його складі за державними ресурсами та іншими складовими на основі комплексного, системного регулювання ефективного функціонування складових, поглиблення координації процесів формування та відтворення ресурсів, застосування механізмів моніторингу, аналізу та контролю зазначених процесів як у розрізі різних складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом.

Розглядаючи складові фінансового потенціалу України, С. Шумська приділила значну увагу ресурсам, що обслуговують тіньовий оборот [457, с. 60]. Тінізація має негативний вплив як на економіку України, так і на національні економіки інших країн, тому що призводить до вилучення капіталів з офіційної економіки та послаблює сукупний фінансовий потенціал країни. В сьогоденних умовах поширюється ця проблема, що негативно позначається як на національній економіці, так і на формуванні сукупного фінансового потенціалу країни і в розрізі всіх його складових, особливо на обсягах державних ресурсів.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Фахівці зазначають, що масштаби тінізації економічних відносин в Україні продовжують залишатися наближеними до їх критичного рівня, який за оцінками експертів дорівнює 40 %. За таких умов важелі регулювання економіки втрачають дієвість [412]. Проблема тіньових фінансових потоків пов'язана з міжнародним рухом капіталів. Метою таких потоків є виведення фінансів від оподаткування в одній країні та нагромадження у країнах із сприятливими податковими режимами. За оцінками експертів [412, с. 5–6; 468], вартість активів, які нагромаджені в офшорних юрисдикціях та не оподатковані, складає близько третини вартості усіх світових активів, а самі офшорні юрисдикції відіграють роль «буфера» між легальним та тіньовим секторами світової економіки [412]. Економіка України швидко інтегрувалася у систему тіньових фінансових потоків, використовуючи стандартні інструменти маніпулювання цінами експорту та імпорту, а також фінансові інструменти. Кумулятивний відтік тіньового капіталу з країни за період з 2000–2008 рр. становив 82 млрд дол. [412, с. 5–6; 493]. Ця сума майже утричі перевищує видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я за цей період, у 2,3 раза – обсяг прямих інвестицій на кінець цього періоду, офіційні резервні активи України – утричі. За цим показником Україна займає 17 місце у світі та входить до «країн-лідерів» [412, с. 5–6].

Тож у світлі розгляду резервів зміцнення фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу України та процесів його формування слід визначити, що тіньова економіка є значним ресурсом зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни, зниження рівня тінізації економічної діяльності є фактором збільшення бази оподаткування, а отже, і зростання обсягів фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни, передумовою забезпечення стійкості національної фінансово-економічної сфери.

Тобто важливими завданнями є не тільки збільшення фінансів держави, а й ефективне формування, функціонування та розширене відтворення всієї системи сукупного фінансового потенціалу України, що детермінується станом національної фінансово-економічної системи, а зазначені процеси не тільки передбачають, а й мають наслідком: активну мобілізацію, накопичення та реалізацію сукупності фінансових ресурсів країни [318]; забезпечення стабільності національної грошової одиниці; здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень [46, с. 200]; запобігання відпливу капіталів за кордон; збільшення національного капіталу; нагромадження суспільного багатства тощо.

4.3. Ресурси підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни

Питання ресурсів підприємств та організацій стають особливо гострими в умовах, коли формування, ефективне функціонування та зміцнення як ресурсів усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу України в цілому є передумовою не тільки подолання кризових фінансово-економічних явищ та стабілізації національної економіки, а й підвищення її конкурентоспроможності тощо. Адже у вирішенні зазначених аспектів ресурси, їх обсяги, структура, можливості їх активного формування, ефективного використання стають вагомими факторами. Тому з метою підвищення ефективності функціонування підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу України і на цій основі їх зміцнення доцільним є дослідження фінансових ресурсів підприємств як складової сукупного фінансового потенціалу країни та процесів їх формування.

Широке коло питань, пов'язаних як з ресурсами підприємств загалом, так і з фінансовими зокрема, висвітлюється в роботах багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Значення та роль ресурсів у діяльності підприємств, їх теоретичні та практичні аспекти, ефективне управління ними стали об'єктами досліджень багатьох науковців, серед яких І. Боярко [30], М. Ігнатишин [133], М. Костель [173], О. Портна [295; 311], А. Предеїн [321], Л. Привалова [322], Л. Соколова [385], О. Хотомлянський [425], Л. Шабліста [439], Н. Шемякіна [444] та багато ін.

Теоретичні та практичні аспекти дослідження фінансового, економічного та інших видів потенціалів діяльності підприємств та процесів, з ними пов'язаних, представлені великою кількістю наукових доробок багатьох авторів, серед яких В. Бикова [17], Г. Блакита [21], К. Васьківська [42], В. Глушенко [60; 61], Н. Гнип [65], Ф. Євдокимов [107], О. Єрмошкіна [110], І. Карапейчик [143], П. Комарецька [163; 164], Є. Кузькін [185], В. Кунцевич [189], Є. Лапін [195], В. Матросова [217], О. Носова [245], коло науковців на чолі з В. Глушенком [362], Р. Скриньковський [381], П. Стецюк [404; 405; 406], Р. Толпежніков [414], О. Шеліхова [443] та ін.

Питання фінансового планування та фінансової гнучкості, оцінки, аналізу та діагностики фінансового стану та ефективності діяльності підприємств розглядали М. Білик [19], С. Комаринець [165], М. Котляр [174], О. Кузьмін [187], Г. Мерзликіна [221], колектив науковців на чолі з М. Кизим [260], І. Репіна [351], А. Турило [415] та багато ін.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Широкий спектр теоретичних та практичних аспектів фінансово-економічної безпеки підприємств часто стають об'єктами розгляду науковців та фахівців, серед яких: Т. Васильців [40], І. Д'яконова [85], М. Єрмошенко [109], І. Крюкова [181], Н. Пойда-Носик [269], колектив науковців на чолі з В. Глущенком [362] та багато ін.

Низку теоретико-практичних аспектів взаємозв'язку та взаємозалежності фінансової політики держави і результатів фінансово-економічної діяльності підприємств висвітлювали О. Булана [32], В. Зимовець [129], Ю. Іванов [129], Н. Кондратенко [166] та багато ін.

Відаючи належне здобуткам учених, зауважимо, що основи, взаємобумовленість та взаємозв'язок фінансових ресурсів підприємств та організацій з процесами, які розкривають формування сукупного фінансового потенціалу країни, не знайшли належного висвітлення у наукових розвідках. Тому за мету ставимо дослідження проблеми формування фінансових ресурсів підприємств та організацій як у складі, так і у процесах формування сукупного фінансового потенціалу України.

У сучасних дослідженнях фінансові ресурси підприємств часто розглядають через категорію «фінансовий потенціал». Багатогранність, складність і переплетіння зазначених категорій спричинили появу різних підходів до визначення сутності та ролі фінансових ресурсів і фінансового потенціалу в діяльності підприємства. Безліч думок щодо визначення фінансових ресурсів, фінансового потенціалу підприємств характеризуються як різними підходами, так і їх різноманітним поєднанням: грошові нагромадження і доходи; сукупність усіх грошових коштів; сума власного, позиченого й залученого капіталу тощо. Отже, навіть на питання суті зазначених аспектів у фахівців та практиків немає однозначної думки.

Як наші попередні дослідження [293–295; 298; 302; 304; 311; 315; 317], (розділи 2, 3), так і дослідження С. Шумської [457, с. 59–61] довели, що як у формуванні сукупного фінансового потенціалу України, так і у відтворювальних процесах ключову роль відіграють фінансові ресурси підприємств. Але, співставляючи дослідження С. Шумської та наші, можна зазначити, що у різні періоди частка фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України коливається та має різні тенденції змін. За період 2001–2005 рр. [457, с. 62] роль фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України значно зменшується,

а період 2009–2013 рр. характеризується відносною стійкістю участі ресурсів підприємств у сукупному фінансовому потенціалі країни.

Поняття «фінансовий потенціал підприємства», що засновано переважно на ресурсно-результативному підході, як нами зазначалося вище, є одним із найпоширеніших інструментів, використовуваних при сьогоденних дослідженнях фінансових ресурсів підприємств та організацій, адже аналіз досліджень вчених доводить, що визначається фінансовий потенціал як ресурси, умови, спроможності, можливості й таке ін. [141]. Також, на думку науковців, категорія «фінансовий потенціал» в економіці визначається можливостями, які не виявилися, не розкрилися, не сформувалися, не уречевилися. Перетворитися в реальні можливості вони можуть тільки в результаті певної фінансово-економічної діяльності [426].

З метою аналітичного опрацювання визначення ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України та процесах, що характеризують їх формування, функціонування та відтворення, дамо оцінку співвідношення активів підприємств та ресурсів нефінансових корпорацій, що спрямовуються у виробництво, тобто беруть участь у відтворювальних процесах у складі сукупного фінансового потенціалу України.

З даних *табл. 4.16* можна резюмувати, що активи підприємств як складова, а отже, і вагомий формувальний елемент сукупного фінансового потенціалу країни перевищують ресурси нефінансових корпорацій, що

Таблиця 4.16

Співвідношення активів підприємств та ресурсів нефінансових корпорацій рахунку виробництва за 2009–2013 рр.*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Активи підприємств, всього, млн грн	3676145,1	4037635,8	4676101,8	5353407,6	5709800,0
Ресурси нефінансових корпорацій рахунку виробництва, млн грн	1428757	1761515	2181669	2331305	2299464
Співвідношення активів підприємств та ресурсів нефінансових корпорацій рахунку виробництва	2,6	2,3	2,1	2,3	2,5

* Складено та розраховано автором за даними [93; 394, с. 64; 396, с. 60–61; 398, с. 54–55]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

беруть участь у процесах відтворення, більше ніж у два рази, тобто у процесі відтворення в якості ресурсу підприємства України щорічно використовують в середньому менше половини своїх фінансових можливостей. А з урахуванням тіньового фінансового потенціалу національної економіки, що не врахований офіційною статистикою, частка використання ресурсів підприємств на виробництво ще більше знижується.

Розглядаючи чинники, які впливають як на ресурси нефінансових корпорацій рахунку виробництва, тобто на обсяги ресурсів підприємств, що беруть участь у процесах відтворення, так і на обсяги активів підприємств, які враховуються у кількісній оцінці сукупного фінансового потенціалу України та впливають на його формування, звернімось до офіційної статистики (табл. 4.17).

Таблиця 4.17

Статистика кількості зареєстрованих підприємств та організацій в Україні*

	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість підприємств, організацій, усього	1228888	1258513	1294641	1323807	1341781

* Складено автором за даними [394, с. 81; 398, с. 71]

Відносно фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України слід зазначити, що, за даними Державної служби статистики України [93], кількість підприємств та організацій в Україні постійно зростає. Отже, з вищенаведеного напрошується висновок, що збільшення обсягу та питомої ваги фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України, а отже, і балансових показників їх активів, відбувається завдяки постійному зростанню кількості зареєстрованих підприємств, що, начебто, позитивно характеризує економіку та її розширення, але напряду не розкриває проблему формування та відтворення фінансових ресурсів підприємств, адже не визначає, за рахунок яких ресурсів (власних чи/або залучених) відбуваються зазначені процеси, яким відтворенням (звуженим, простим, розширеним чи накопиченням) характеризуються тощо.

Посилаючись на думки Л. Привалової, Л. Шило та Н. Гнип [322, с. 147; 65], можна зазначити, що, функціонуючи в умовах ринкової економіки, суб'єкт господарювання постійно здійснює операції з фінансовими ресур-

сами, результатом яких можуть стати втрати або приріст наявного фінансового потенціалу. Оскільки втрати фінансового потенціалу призводять до негативних наслідків у поточному і перспективному періодах, особливої актуальності набуває розгляд механізмів формування фінансових ресурсів підприємств та організацій, що має на меті стійке економічне зростання підприємств з урахуванням специфіки сучасного етапу розвитку економіки.

За цих умов важливого значення для здійснення фінансово-економічної діяльності набуває формування в достатньому обсязі фінансових ресурсів підприємств як складової сукупного фінансового потенціалу України. Безумовно, джерелами формування фінансових ресурсів підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни традиційно є як власні, так і залучені кошти. Джерела формування власних фінансових ресурсів підприємств та організацій мають велике значення як для діяльності підприємств та організацій, так і для формування сукупного фінансового потенціалу країни. Адже внутрішніми джерелами власних фінансових ресурсів характеризується та забезпечується розширене відтворення ресурсів, стабільність та фінансова безпека підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни загалом. Тому джерела власних фінансових ресурсів підприємств та організацій найчастіше стають об'єктом досліджень.

Безперечно, обсяги та структура власних фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни залежать, в першу чергу, від обсягу виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг), а отже, ефективної діяльності. Зв'язок між формуванням фінансових ресурсів та обсягом виробництва й реалізації є безпосереднім, оскільки чинником збільшення обсягів виробництва й реалізації є обсяги фінансових ресурсів і навпаки.

Таким чином, наступним логічним кроком дослідження формування фінансових ресурсів підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни стає розгляд фінансово-економічних показників діяльності підприємств.

У світлі нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути структурні показники (кількість, обсяги реалізованої продукції та кількість зайнятих працівників) діяльності підприємств за їх розмірами, оскільки грошові потоки, стабільність надходження виручки, правильність визначення

витрат виступають гарантом їх безперервної діяльності, як справедливо зазначає М. Білик [19, с. 140–141], а отже, і активного формування ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни та процесах його формування.

Також вважаємо за необхідне аргументувати значення такого показника, як кількість зайнятих працівників, оскільки це напряму пов'язане з заробітною платою як одним з основних формувальних елементів доходів населення, а отже, і ресурсів населення у процесах формування сукупного фінансового потенціалу країни, завдяки яким підтримується платоспроможний попит в економіці, тобто формуються ресурси підприємств та організацій. Також заробітна плата є об'єктом оподаткування, а отже, і сплати податку та збору на доходи фізичних осіб, що складає значну частину бюджетних податкових надходжень, тобто є вагомим елементом формування бюджетних ресурсів і фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни та процесах його формування. Також заробітна плата є об'єктом оподаткування, а отже, і формування ресурсів позабюджетних фондів як складової сукупного фінансового потенціалу країни. Розгляд зазначених процесів, їх взаємозалежностей та взаємозв'язків, начебто, вже мав місце у попередньому пункті 4.2, але слід зауважити, що зазначене розкривалося стосовно лише фінансів держави. Таким чином, аргументованим є висновок, що процеси формування та функціонування як ресурсів підприємств та організацій, так і ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни взаємопов'язані та взаємозалежні як між собою, так і з формуванням сукупного фінансового потенціалу України в цілому.

З даних *табл. 4.18* видно, що великі та середні підприємства, маючи незначну питому вагу у загальній кількості підприємств, забезпечують як найбільші обсяги реалізації продукції, так і значну кількість робочих місць. А діяльність значної частки мікропідприємств у складі малих підприємств характеризується малими обсягами реалізованої продукції (товарів, послуг). Знижується частка середніх підприємств і збільшується частка малих та мікропідприємств у загальній кількості підприємств, при цьому забезпечується стабільна частка робочих місць.

Як справедливо зазначає О. Михайленко [224, с. 859–860], в умовах розвитку ринкових відносин в Україні важливого значення набуває аналіз фінансового стану суб'єктів господарювання. Це пов'язано з тим, що під-

Таблиця 4.18

Структурні показники діяльності підприємств за їх розмірами
(без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ)*

	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6
I. Кількість підприємств усього, од.	X	378810	375695	364935	393327
Великі підприємства	X	586	659	698	659
Їх відсоток до загальної кількості, %	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2
Середні підприємства	X	20983	20753	20189	18859
Їх відсоток до загальної кількості, %	5,3	5,5	5,5	5,5	4,8
Малі підприємства	X	357241	354283	344048	373809
Їх відсоток до загальної кількості, %	94,3	94,3	94,3	94,3	95,0
З них мікропідприємства	X	300445	295815	286461	318477
Їх відсоток до загальної кількості, %	X	79,3	78,7	78,5	81,0
II. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) усього, млн грн	2745801,8	3366228,2	3991239,4	4203169,6	4050215,0
Великі підприємства	1249361,4	1401596,8	1775829,0	1761086,0	1717391,3
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	45,5	41,6	44,5	41,9	42,4
Середні підприємства	1034749,3	1396364,3	1607628,0	1769430,2	1662565,2
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), %	37,7	41,5	40,3	42,1	41,0
Малі підприємства	461691,1	568267,1	607782,4	672653,4	670258,5
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), %	16,8	16,9	15,2	16,0	16,6
З них мікропідприємства	X	181903,1	189799,1	212651,2	216111,4
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), %	X	5,4	4,8	5,1	5,3
III. Кількість зайнятих працівників усього, тис.	8350,3	7958,2	7793,1	7679,7	7406,5
Великі підприємства	3278,7	2400,3	2449,0	2484,2	2383,7
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників, %	39,3	30,2	31,4	32,4	32,2

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Закінчення табл. 4.18

1	2	3	4	5	6
Середні підприємства, тис.	2844,2	3393,3	3252,6	3144,2	3012,1
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників, %	34,0	42,6	41,7	40,9	40,7
Малі підприємства, тис.	2227,4	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників, %	26,7	27,2	26,9	26,7	27,1
З них мікропідприємства, тис.	Х	832,6	788,9	788,2	795,3
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників, %	Х	10,5	10,1	10,3	10,7

* За даними [93; 396, с. 309; 399, с. 281]

приємства набувають самостійності та несуть повну відповідальність за результати своєї виробничо-господарчої діяльності перед власниками, робітниками, банком та кредиторами. Фінансовий стан підприємства – це ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями. У фінансовому стані знаходять відображення у вартісній формі загальні результати роботи підприємства, у тому числі і роботи з управління фінансовими ресурсами. Найбільш зримо фінансовий стан підприємства визначається такими елементами його економічної діяльності: прибутковість; наявність власних фінансових ресурсів; раціональне розміщення основних і оборотних коштів; платоспроможність; ліквідність тощо.

Оскільки питання ефективності та рентабельності операційної діяльності розглядається як одне з важливих аспектів діяльності підприємств та їх фінансового стану, звернімося до відповідної статистики.

З табл. 4.19 видно, що рентабельність, яка може вважатися фактором формування внутрішніх фінансових ресурсів підприємств, значно коливається та за період 2012–2013 років знижується відносно 2011 року. Отже, це черговий раз доводить, що збільшення обсягу фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України не відбиває процесів їх формування на основі розширеного відтворення, а це відбувається за рахунок багатьох інших чинників нарощування фінансових ресурсів

Розділ 4. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ...

сів, зокрема, як свідчать дані НБУ [239; 358], за рахунок збільшення кредитування реального сектору.

Таблиця 4.19

Рентабельність операційної діяльності підприємств України*

	2009	2010	2011	2012	2013
Рентабельність усього, %	3,3	4,0	5,9	5,0	3,9

* Складено автором за даними [394, с. 62; 398, с. 60]

Згідно із обґрунтованим та застосованим нами підходом до визначення фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України на основі даних щодо обсягів активів по балансах підприємств (п. 2.1) аргументованою стає деталізація обсягів їх активів. Як свідчать дослідження Л. Привалової та Л. Шило [322, с. 147], широко розповсюдженим є визначення категорії «фінансові ресурси підприємства» як його грошових коштів. Останнім часом з'являється все більше публікацій, де фінансові ресурси розглядаються не тільки як грошові кошти, а й дещо з іншої точки зору – як найбільш ліквідні активи.

Без додаткового аналітичного опрацювання з даних *табл. 4.20* стає очевидним, що всі складові фінансових ресурсів активів підприємств мають тенденцію до збільшення. Але, оскільки з 2012 року витрати майбутніх періодів ураховуються в оборотних активах підприємств, що, у свою чергу, збільшує обсяги оборотних активів, постає дискусійне питання, за рахунок

Таблиця 4.20

Складові фінансових ресурсів підприємств по активу балансу, (млн грн)*

	2009	2010	2011	2012	2013
Необоротні активи	1749238,5	1842663,8	2050959,6	2465802,4	2638230,8
Оборотні активи	1893929,3	2162603,9	2584162,5	2884778,4	3068168,0
Необоротні активи та групи вибуття	1160,5	1485,1	2526,4	2826,8	3401,2
Витрати майбутніх періодів	31816,8	30883,0	38453,3	X	X
Баланс	3676145,1	4037635,8	4676101,8	5353407,6	5709800,0

* Складено за даними [93; 394, с. 64; 396, с. 60–61; 398, с. 54–55]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

чого збільшується зазначена складова. Але, з іншого боку, зростання фінансових ресурсів підприємств та організацій визначає можливості збільшення, зокрема, й оборотних коштів.

При розгляді структури фінансових ресурсів підприємств по активу балансу (табл. 4.21) можна зробити висновок, що вона коливається як у розрізі необоротних, а отже, і оборотних активів.

Таблиця 4.21

Структура фінансових ресурсів підприємств по активу балансу, % *

	Необоротні активи	Оборотні активи	Необоротні активи та групи вибуття	Витрати майбутніх періодів	Баланс
2009 р.	47,6	51,5	0,0	0,9	100,0
2010 р.	44,8	54,4	0,0	0,8	100,0
2011 р.	43,8	55,3	0,0	0,8	100,0
2012 р.	45,3	54,7	0,0	Х	100,0
2013 р.	46,2	53,7	0,1	Х	100,0

* Складено за даними [93; 394, с. 64; 396, с. 62; 399, с. 298–299, 302]

Як зауважує М. Котляр [174, с. 104], *по-перше*, головною умовою ефективної фінансово-господарської діяльності підприємств є оптимізація розмірів і структури обігових коштів, а також зниження витрат, пов'язаних з іммобілізацією оборотних активів. Під іммобілізацією мається на увазі використання обігових коштів не за призначенням (буквально: «приведення у бездіяльність»). *По-друге*, застосовуючи висновки зазначеного дослідника [174] до нашої ситуації зі зменшення частки оборотних активів, зазначимо, що зміни структури активів підприємства у бік зменшення частки обігових активів можуть вказувати: на формування не мобільної структури активів, яка гальмує кругообіг обігових коштів підприємств; на фактичну іммобілізацію обігових коштів із виробничого циклу; на скорочення виробничої бази тощо. Тобто розумне зростання обігового капіталу розглядається як позитивна тенденція [174, с. 101], а зворотна ситуація – як негативна.

Розглядаючи проблеми фінансових ресурсів підприємств, М. Білик [19, с. 137] вважає, що їх вирішення знаходиться у площині розв'язання таких основних завдань:

- забезпечення підприємств фінансовими ресурсами, необхідними для стабільної господарської діяльності, включаючи розширене відтворення основних засобів підприємств, формування обігових коштів;
- виявлення резервів у господарській діяльності підприємства та спрямування їх на підвищення ефективності виробництва;
- забезпечення раціональних та взаємовигідних фінансово-економічних відносин підприємства з іншими підприємствами, бюджетом та банками;
- здійснення контролю за господарсько-фінансовою діяльністю підприємств та за утворенням й використанням матеріальних, трудових і грошових ресурсів.

Приєднуємося до думок Є. Кузькіна [185, с. 89], що фінансовий потенціал охоплює фінансову сферу діяльності підприємств та залежить від сукупності факторів, які справляють постійний вплив, визначаючи його рівень і потенційні можливості розвитку.

Як наголошують Л. Привалова та Л. Шило [322, с. 146], в умовах становлення та розвитку ринкових відносин в Україні спостерігається нестача фінансових ресурсів у багатьох суб'єктів господарювання. Це обумовлено втратою підприємствами власних фінансових ресурсів внаслідок їх збиткової роботи та інфляційних процесів; недосконалістю системи оподаткування підприємств, що супроводжується іммобілізацією фінансових ресурсів; високою вартістю залучення позичкових коштів. Нестача фінансових ресурсів негативно впливає на виробничо-господарську діяльність підприємств, спричиняє виникнення та зростання заборгованості перед суб'єктами господарювання та сплаті податків. При цьому зменшуються можливості фінансування подальшого розвитку підприємств, скорочуються надходження до бюджету.

Отже, зазначені негативні чинники, процеси та тенденції напряму позначаються як на формуванні ресурсів усіх складових, так і на процесах формування сукупного фінансового потенціалу України загалом.

Про важливість власного капіталу як показника фінансової стійкості підприємств наголошують багато вчених. Аналізуючи фінансовий стан підприємства, М. Котляр [174, с. 99] зауважує, що важливою умовою фінансової стійкості підприємства є ефективне управління його капіталом. Капітал підприємства може бути використаний у внутрішньому обороті й за його

межами. Головною проблемою ефективного управління є оптимальне розміщення капіталу підприємства.

Адже капітал, формуючи фінансові ресурси підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни, бере участь у фінансуванні їх активів.

Спираючись на дані Укрстату [93], можна зробити узагальнення, що, наприклад, питома вага власного капіталу у загальному обсязі ресурсів підприємств має тенденцію до зниження, отже, при зростанні обсягу фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни їх власний капітал знижується. Означене як є наслідком, так і, у свою чергу, негативно позначається на багатьох фінансово-економічних показниках діяльності підприємств та організацій, тобто на їх фінансовому стані, на валовому нагромадженні основного капіталу у структурі ВВП, частка якого є низькою, а такий стан свідчить про розподіл ВВП здебільшого на користь споживання, що, на перший погляд, впливаючи на попит, позитивно характеризує економіку, але, з іншого боку, знижує інвестиційний ресурс, формує загрози як для забезпечення розширеного економічного відтворення, так і для розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Безумовно, власний капітал залежить від прибутку, на що, у свою чергу, впливають обсяги реалізації та витрати підприємств. Досліджуючи фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства, А. Турило й О. Зінченко зазначили, що «в економічній літературі, наукових дослідженнях та практичній діяльності зустрічається багато термінів, які предметно характеризують той чи інший результат діяльності підприємства. Серед показників, що формалізують категорію «результат підприємства», прибуток є найбільш поширеним і важливим» [415, с. 35]. Поділяючи цю точку зору, зазначимо, що прибуток як показник ефективності діяльності визначає не тільки фінансові можливості, а й формування власних ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Розглядаючи фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі, Є. Кузькін зазначив, що «фінансовий потенціал підприємства характеризує фінансові можливості його розвитку, й передусім за рахунок власних коштів (чистого прибутку). В сучасних економічних умовах, що характеризуються циклічними фінансовими кризами, обсяг чистого прибутку багато в чому визначає можливості адаптації фінансового

Розділ 4. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО

потенціалу підприємства як до зовнішніх змін, так і до динамізму внутрішнього середовища» [185, с. 89]. Тобто прибуток як ресурс, сформований підприємствами, що визначає можливості (обсягів капітальних вкладень, виконання фінансових зобов'язань тощо), доцільно аналізувати при розгляді процесів формування фінансових ресурсів підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни тому, що це через результативну характеристику діяльності та кількісно-якісну оцінку формування та відтворення фінансових ресурсів формує власні ресурси зазначеної складової. А також, прибуток підприємств є об'єктом оподаткування і сплати податку на прибуток підприємств, який, у свою чергу, є важливим формувальним елементом податкових надходжень бюджету, тобто ресурсів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни.

У світлі досліджуваної проблематики ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України та процесів їх формування вважаємо за доцільне розглянути показники та структуру фінансових результатів діяльності підприємств до оподаткування.

Дані *табл. 4.22* свідчать, що за аналізований період найвищий фінансовий результат був у 2011 році, найбільш прийнятною є структура 2013 року,

Таблиця 4.22

Показники та структура фінансових результатів діяльності підприємств до оподаткування*

	2009	2010	2011	2012	2013
Фінансовий результат усього, млн грн	-45011,3	58334,0	122210,0	101884,7	29283,2
Фінансові результати усього, %	100	100	100	100	100
Підприємства, що одержали прибуток, млн грн	143706,6	212008,6	272726,2	277938,5	234513,7
Частка підприємств, що одержали прибуток, %	60,1	59,0	65,1	64,5	65,9
Підприємства, що одержали збиток, млн грн	188717,9	153674,6	150516,2	176053,8	205230,5
Частка підприємств, що одержали збиток, %	39,9	41,0	34,9	35,5	34,1

* Побудовано за даними [93; 396, с. 65–67; 399, с. 304–305]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

де частка підприємств, що одержали прибуток, є найвищою і, відповідно, частка підприємств, що одержали збиток, – найменшою. А 2010 рік характеризується найнижчою часткою підприємств, що одержали прибуток, а отже, найвищою часткою підприємств, які одержали збиток. Означена ситуація негативно характеризує формування фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни за рахунок внутрішніх власних джерел.

У світлі означених нами аспектів формування ресурсів підприємств та організацій у складі сукупного фінансового потенціалу країни доречним є звернутись до думок О. Єрмошкіної [110, с. 122], що особливо актуальним питанням є оцінка внеску окремих підприємств, особливо тих, які є системоутворюючими та містоутворюючими, у формування фінансового потенціалу, оскільки саме діяльність підприємств є основою для забезпечення фінансового потенціалу не лише за рахунок генерації операційних та інвестиційних фінансових потоків, а й, що є більш важливим, за рахунок створення великої кількості робочих місць. Оцінка такого внеску може виконуватись на основі моніторингу фінансових потоків підприємства та їх оцінки за чотирма ключовими критеріями [110, с. 122]:

1) внесок підприємства у формування фінансових потоків, який оцінюється на основі співвідношення згенерованого підприємством вхідного фінансового потоку та сукупного операційного фінансового потоку всіх підприємств;

2) внесок підприємства у формування фінансових потоків регіонів, що оцінюється на основі співвідношення вихідного фінансового потоку підприємства, який спрямовується до інших регіонів країни та сукупного вихідного фінансового потоку регіону, який розподіляється в межах країни;

3) внесок підприємства у формування фінансових потоків інших держав, що оцінюється на основі співвідношення вихідного фінансового потоку підприємства і спрямовується за кордон, тобто зовнішньоекономічна діяльність підприємства (у т. ч. виведення капіталу з країни) та сукупного вихідного фінансового потоку за межі країни;

4) внесок підприємства у формування фінансового потенціалу, тобто співвідношення чистого фінансового потоку, створеного підприємством, та сукупного чистого фінансового потоку всіх підприємств. При цьому у разі отримання негативного значення чистого фінансового потоку вне-

сок підприємства у створення фінансового потенціалу визначається негативним і оцінюється як вилучення капіталу.

Зазначений підхід, на нашу думку, доречно застосовувати й до оцінки внеску окремих підприємств (особливо великих) у формування сукупного фінансового потенціалу країни з огляду на важливість аналізу та відслідковування фінансових потоків підприємств, які спрямовуються в інші складові сукупного фінансового потенціалу України, формуючи їх ресурси.

Всі розглянуті вище підходи, на нашу думку, розширюються, доповнюються та деталізуються комплексним їх застосуванням до аналізу фінансових ресурсів, фінансових потоків підприємств та організацій при формуванні сукупного фінансового потенціалу України, надаючи широкий спектр кількісних й якісних характеристик формування та функціонування ресурсів підприємств та організацій. Адже різні підходи до визначення та аналізу фінансових ресурсів та фінансового потенціалу підприємств та організацій висвітлюють різні боки та прояви взаємозалежних та взаємопов'язаних процесів та показників формування, функціонування, відтворення як ресурсів підприємств та організацій, так і ресурсів інших складових сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, і процесів його формування. Підсумовуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що з метою підвищення ефективності функціонування ресурсів підприємств та формування міцного сукупного фінансового потенціалу країни доцільним стає постійний моніторинг ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України.

Наукова спільнота розробляє та пропонує безліч напрямів та заходів підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій, що впливають на фінансові ресурси підприємств, а отже, і позначатимуться й на формуванні сукупного фінансового потенціалу України. Але, як справедливо зазначає О. Михайленко [224, с. 859], традиційний підхід до обліку та аналізу формування доходів підприємства передбачає фіксування на бухгалтерських рахунках реальних грошових надходжень та валових доходів відвантаженої продукції, товарів, робіт, послуг із врахуванням витрат на виготовлення, реалізацію товарів, робіт чи надання послуг. Однак в практиці роботи підприємств основним є не фіксація того, що сталося, а перш за все передбачення фінансової ситуації, яка може статися в найближчий період, особливо якщо вона негативно вплине на фінансовий стан підприємства.

Як доводять дослідження І. Крючкової [182, с. 141–142], в умовах падіння конкурентоспроможності національних виробників зростання спо-

живчих витрат населення супроводжувалося зменшенням їхньої присутності на внутрішньому ринку споживчих товарів. А постійно зростаючий дефіцит державних фінансів та перетворення ринку внутрішніх запозичень на державну вотчину, в свою чергу, вплинуло на підвищення кредитних ставок, включило механізм надмірного викачування чистих доходів від власності підприємств реального сектору у сектор фінансових посередників і далі – в інший світ на погашення боргів банків. Довготривалий перекис у структурі доходів та, відповідно, валових заощаджень є руйнівним для інвестиційних процесів і динаміки ВВП в економіці України. В період загострення міжнародної конкуренції та зменшення митних бар'єрів економіка України стає дедалі вразливішою через відсутність позитивних зрушень стосовно модернізації виробництва, що проявляється у розширенні частки імпорту як на ринку товарів проміжного споживання, так і на ринках кінцевого використання. Значне погіршення фінансових результатів та валового наявного доходу нефінансових корпорацій знижує не тільки їхню власну інвестиційну спроможність, але й кредитоспроможність із новим витком підвищення ризиків і вартості запозичень.

Значний вплив негативних чинників знижує потенціал фінансово-економічної стабілізації та зростання, зумовлює накопичення ризиків нестабільності та підвищену чутливість як національної економіки України, так і сукупного фінансового потенціалу країни до внутрішніх і зовнішніх шоків.

А зазначене, у свою чергу, посилює негативні тенденції зниження інвестиційної привабливості, а отже, і інвестиційних потоків, тобто їх спрямування як у фінансово-розподільчу сферу, так і у сфери з високою ліквідністю та швидким обігом коштів, оминаючи виробничу сферу та залишаючи її без ресурсів. Ці процеси мають циклічний взаємозв'язок, тобто взаємно підсилюють свої негативні ефекти. Отже, з одного боку, логічним стає висновок, що стабілізація та розвиток фінансово-економічних відносин підприємств та організацій у процесах формування як ресурсів усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом вимагає як розширення інструментів фінансування і підвищення фінансової стійкості, так і підвищення ефективності їх функціонування. Але, з іншого боку, з огляду на дані табл. 4.16 можна визначити, що підприємства мають значні внутрішні ресурси, які з різних причин знаходяться у непрацюючому стані, але є значним ресурсом, активне залучення та ефективне використання якого підприємствами у процесах фінансово-економічного відтворення у

складі сукупного фінансового потенціалу України створить стійкий внутрішній імпульс ефективному формуванню сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, і ресурсів усіх його складових, а також стабілізації та розвитку національної економіки загалом. Також у світлі розгляду резервів збільшення фінансових ресурсів підприємств, а отже, і сукупного фінансового потенціалу України, слід зазначити, що, як вже неодноразово наводилося та аргументувалося вище, значним внутрішнім ресурсом національної фінансово-економічної сфери є тіньовий фінансовий потенціал, залучення якого в офіційну економіку залежить насамперед від гідних, сприятливих та ефективних макроекономічних умов.

4.4. Роль інших складових у формуванні сукупного фінансового потенціалу України

Інші складові, а саме банківські та небанківські фінансові установи і страховий ринок, є як складовими сукупного фінансового потенціалу країни (капітал БС та НБФУ, страхові резерви СК), так і складовими інфраструктури створення і реалізації його синергетичних ефектів, як вже зазначалося вище. Тобто участь банківських та небанківських фінансових установ і страхового ринку у формуванні сукупного фінансового потенціалу України у контексті ефективного функціонування національної фінансово-економічної сфери потребує окремого розгляду із застосуванням комплексного підходу до їх діяльності у складі цілісної системи сукупного фінансового потенціалу країни та процесах його ефективного формування, функціонування та відтворення. Дослідження участі зазначених складових у процесах формування сукупного фінансового потенціалу України актуалізується в умовах розвитку фінансової економіки, перевищення фінансового сектору над реальним. Тому актуальним стає розгляд ролі банківських та небанківських фінансових установ, страхового ринку, котрі найчастіше розглядаються тільки як забезпечувальна сфера, що супроводжує потоки коштів від власників фінансових ресурсів до користувачів [457, с. 61] з метою отримання прибутків, а не як складові та активні учасники сукупного фінансового потенціалу країни та процесів його формування. Недостатньо уваги приділяється виявленню взаємозв'язків і взаємозалежностей функціонування банківських і небанківських фінансових установ, страхового ринку та інших складових сукупного фінансового потенціалу країни, що

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ускладнює розгляд процесів формування, функціонування та відтворення даної системи в цілому.

У науковій літературі проблемам та особливостям розвитку фінансового сектору України, його складових, аналізу його структури та взаємозв'язків з іншими елементами фінансово-економічної системи тощо приділяється значна увага.

Широке коло теоретико-практичних аспектів функціонування банківської системи, її розвитку, фінансової стійкості банків, кредитно-інвестиційного потенціалу банків, ліквідності, антикризового регулювання та банківського нагляду, банківської безпеки тощо представлено багаточисленними науковими доробками фахівців та науковців, серед яких В. Варцаба [38], В. Вовк [46], С. Вольська [48], О. Воробйова [49], Ж. Довгань [99], В. Коваленко [153], А. Лазебник [192], Ю. Прозоров [343], Б. Сац [373], І. Семенча [376], О. Солодка [387], О. Степаненко [401] та багато ін.

Дослідження національного фінансового ринку та світових фінансових ринків тощо проводили В. Базилевич [9], І. Крупка [179], О. Луняков [206], В. Сікора [380], О. Яременко [460] та багато ін.

Широкий спектр питань фінансового сектору, його оцінки, антикризового податкового регулювання, інституційних чинників розвитку тощо висвітлювали науковці, серед яких О. Глущенко [63], Т. Єфименко [112], колектив науковців на чолі з В. Соболевим [138], О. Малютін [214], С. Наumenкова та С. Міщенко [235] та багато ін.

Дослідження фондового ринку, його проблем та перспектив представлені працями низки науковців, серед яких О. Руда [364], І. Шкодін [449] та багато ін.

Питання фінансового механізму організації економіки, впливу фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання, модернізації фінансової інфраструктури як основи забезпечення стабільності національної економіки, її інституційної фінансової складової розглянуті у дослідженнях таких науковців, як: колектив фахівців на чолі з В. Глущенком [50], О. Ковалюк [155], В. Опарін [251], В. Федосов, В. Опарін та С. Львовичкін [418], С. Юрій [458] та багато ін.

Дослідження проблеми небанківських фінансових установ, страхового ринку, фінансового потенціалу банків як складових сукупного фінансового

потенціалу країни представлено працями О. Портної [288; 297; 298; 302; 310; 315] та С. Шумської [457].

Також у своєму дослідженні беремо до уваги наукові доробки С. Сокол [383] щодо досягнення реальної платоспроможності в розрізі аналізу забезпечення зобов'язань страхової компанії за рахунок її ресурсів та Н. Ткаченко [413] стосовно соціал-лібералізму недержавних пенсійних фондів і процесів інтеграції соціального простору.

У світлі нашого дослідження безумовно приєднуємося та поділяємо думку С. Науменкової та С. Міщенко [235, с. 54], що головне завдання фінансового сектору полягає в забезпеченні руху фінансових ресурсів від кредиторів до позичальників та їх трансформації в часі в інші види з метою ефективного перерозподілу та спрямування на приріст інвестицій і економічне зростання, поглинання надлишкової грошової маси, перерозподілу ризиків, підвищення рівня ліквідності, досягнення фінансової й економічної стабільності.

Як справедливо зазначає О. Малютін [214, с. 97], інститути фінансового посередництва з допомогою відповідних інструментів фінансового ринку залучають кошти населення і реального сектору економіки з наступною їх трансформацією в продукти фінансування бізнесу, що в разі проведення ефективної грошово-кредитної політики сприятиме підвищенню рівня монетизації економіки без інфляційного тиску. І саме це є потужним джерелом довгострокового економічного зростання країни.

Безумовно, діяльність банківських та небанківських фінансових установ і страхового ринку безпосередньо позначається на формуванні сукупного фінансового потенціалу країни через акумулювання та перерозподіл ресурсів, які завдяки цьому стають формувальними елементами ресурсів інших складових сукупного фінансового потенціалу країни. Сутність діяльності банківських та небанківських фінансових установ і страхового ринку, а отже, і специфіка їх ресурсів у формуванні сукупного фінансового потенціалу країни обумовлюються, в першу чергу, функцією перерозподілу з одних сфер різновидів обігу та використання в інші без переходу критичних меж, загрози, загибелі, руйнування. Перерозподіл полягає в тому, що фінансові ресурси, вивільнені на окремих стадіях відтворювального процесу, спрямовуються в інші сектори економічної системи, що прискорює обіг капіталу, сприяє прогресивному коригуванню всієї структури вироб-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ництва тощо [9, с. 7]. Отже, банківські та небанківські фінансові установи і страховий ринок створюють синергетичні ефекти сукупного фінансового потенціалу країни, сприяють припливу ресурсів до суб'єктів економіки, тобто до складових сукупного фінансового потенціалу країни, що, у свою чергу, відбиває процеси його формування, як свідчать дослідження автора [288; 297; 298; 302; 303; 310; 314; 315; 317].

Капітал банківського сектору займає найбільшу частку у сукупному фінансовому потенціалі України відносно капіталу небанківських фінансових установ та страхових резервів страхового ринку.

Зміни обсягів фінансових ресурсів банків України (табл. 4.23) у більшості мають позитивний характер, що, на перший погляд, позитивно характеризує мобілізацію, накопичення та реалізацію ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу України, а отже, і дію синергетичних

Таблиця 4.23

Основні показники діяльності банків України (млн грн)*

№	Назва показника	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
1	2	3	4	5	6
	Активи				
I.	Активи банків	880302	942088	1054280	1127192
	Загальні активи	1001626	1090248	1211540	1267892
1.	Готівкові кошти та банківські метали	21725	26749	27008	30346
2.	Кошти в НБУ	23337	26190	31310	33740
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	51323	67596	78395	99472
4.	Кредити надані	747348	755030	825320	815327
5.	Довгострокові кредити	441778	420061	426430	394246
5.1	з них: довгострокові кредити суб'єктам господарювання	244412	262199	290348	276683
6.	Прострочена заборгованість за кредитами	69935	84851	79292	72520
7.	Вкладення в цінні папери	39335	83559	87719	96340
8.	Резерви під активні операції банків	122433	148839	157907	141319

1	2	3	4	5	6
	Пасиви				
II.	Пасиви, усього	880302	942088	1054280	1127192
1.	Капітал	115175	137725	155487	169320
1.1	з нього: сплачений зареєстрований статутний капітал	119189	145857	171865	175204
1.2	Частка капіталу у пасивах	13,1	14,6	14,7	15,0
2.	Зобов'язання банків	765127	804363	898793	957872
	Довідково:				
1	Регулятивний капітал	135802	160897	178454	178909
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу	18,08	20,83	18,90	18,06
3	Доходи	142995	136848	142778	150449
4	Витрати	181445	149875	150486	145550
5	Результат діяльності	-38450	-13027	-7708	4899
6	Рентабельність активів, %	-4,38	-1,45	-0,76	0,45
7	Рентабельність капіталу, %	-32,52	-10,19	-5,27	3,03

* За даними НБУ [239]

ефектів його архітекtonіки та активізацію діяльності банківської системи України як складової інфраструктури зі створення та реалізації зазначених ефектів сукупного фінансового потенціалу країни. Але, з іншого боку, з огляду на зростання активів, пасивів, капіталу та інших показників діяльності банків, майже за весь аналізований період витрати перевищували доходи, що негативно позначилося на результатах, тобто і рентабельність активів, і рентабельність капіталу були від'ємними у 2009–2012 рр., лише у 2013 р. вийшли на незначні позитивні показники.

Розглядаючи основні показники діяльності банків України, слід зазначити, що зобов'язання банків представлені багатьма складовими: кошти фізичних осіб; строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків; кошти суб'єктів господарювання. Найбільшу питому вагу у зобов'язаннях банків за аналізований період мали кошти фізичних осіб.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Загальні активи банків представлені такими складовими, як: готівкові кошти, банківські метали та кошти в НБУ; залишки коштів на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках; кредитні операції; вкладення в цінні папери; дебіторська заборгованість; основні засоби та нематеріальні активи; нараховані доходи до отримання; інші активи. За аналізований період найбільшу роль в активах банків відігравали кредитні операції.

Коментуючи дані табл. 4.24, можна зазначити, що за аналізований період зобов'язання банків перевищували обсяги кредитів наданих, тобто банківська система мобілізує не всі вільні фінансові ресурси, що доведено вище, а також національна економіка використовує не всі фінансові ресурси, які мобілізовані банківською системою країни. Якщо ж за даними табл. 4.24 проаналізувати структуру кредитів та зобов'язань банків, то видно, що у створенні зобов'язань банків частка фінансових ресурсів суб'єктів

Таблиця 4.24

Кредити та зобов'язання банків України (млн грн)*

Назва показника	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015
Кредити надані, з них:	792244	747348	755030	825320	815327	911402	1006358
— кредити, що надані суб'єктам господарювання	472584	474991	508288	580907	609202	698777	802582
— кредити, надані фізичним особам	268857	222538	186540	174650	161775	167773	179040
Зобов'язання банків, з них:	806823	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829
— кошти суб'єктів господарювання	143928	115204	144038	186213	202550	234948	261372
з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	73352	50511	55276	74239	92786	104722	102527
— кошти фізичних осіб	213219	210006	270733	306205	364003	433726	416371
з них: строкові кошти фізичних осіб	175142	155201	206630	237438	289129	350779	319121

* За даними НБУ [239]

Розділ 4. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СКЛАДОВИХ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО

господарювання та фізичних осіб, узятих сукупно, значно збільшується. Відбуваються зміни у структурі зобов'язань банків за рахунок збільшення часток як коштів суб'єктів господарювання, так і коштів фізичних осіб. Стосовно кредитів наданих, слід відмітити, що сукупна частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам, повільно підвищується. Значних змін зазнає структура кредитів наданих, у якій швидко підвищується роль кредитів, що надані суб'єктам господарювання, у той же час майже вдвічі знижується частка кредитів, що надані фізичним особам.

Відповідно до даних *табл. 4.25*, обсяги кредитів наданих значно зменшуються відносно зобов'язань банків, що свідчить про зменшення обсягів фінансових ресурсів, які залучаються національною економікою. Ситуація мобілізації, залучення та реалізації фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу України погіршується у 2009–2011 роках зниженням обсягів зобов'язань банків, а у 2012–2013 роках зростаючі зобов'язання банків не впливають на збільшення попиту на кредитні ресурси, що мають стійку тенденцію до зниження.

Таблиця 4.25

Показники співвідношення обсягів зобов'язань банків та кредитів, наданих в Україні, %*

Назва показника	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014
Кредити надані/ Зобов'язання банків	98,2	97,7	93,9	91,8	85,1	83,9

* Складено та розраховано автором за даними НБУ [239]

За висновками НБУ [239; 257], нестабільна динаміка обсягів кредитування пов'язана насамперед із наявністю значних зовнішніх ризиків та невідзначеністю щодо подальшого розвитку ситуації на ринках. Приєднуємось до думки Ж. Довгань [99, с. 223], що у механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи одне з провідних місць належить інструментам монетарної політики.

Безумовно, ресурси небанківських фінансових установ та їх успішне формування та функціонування у складі сукупного фінансового потенціалу України та у процесах його формування є запорукою стабільного й ефективного функціонування всієї фінансово-економічної системи.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У плані діяльності на 2013 рік та 2014–2015 роки Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, аналізується поточна ситуація у сфері діяльності і зазначається, що у структурі українського фінансового сектору частка небанківського сегмента залишається невиправдано малою і не перевищує 7 % загального обсягу активів фінансових установ [237].

Функціонування небанківських фінансових установ в Україні представлено діяльністю страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, ломбардів та ін. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, кількість небанківських фінансових установ поступово зменшується (з -1 % до -1,5 % на рік) [237].

Обсяг загальних активів небанківських фінансових установ у 2010–2011 роках набув тенденції щодо зростання. Розмір активів небанківських фінансових установ на кінець 2011 року в порівнянні до 2010 року збільшився на 14,3 % і склав 79,9 млрд грн. З них найбільшу частку становили активи страховиків (60,2 %), фінансових компаній (22 %) та активи кредитних установ (у сукупності 14,8 %). Найбільші темпи приросту активів спостерігаються у фінансових компаній (+70 %). Позитивні тенденції зростання у 2011 році також мали місце у інших кредитних установ (+56,2 %) та ломбардів (+35,5 %) [237].

Протягом I кварталу 2012 року на окремих ринках небанківських фінансових послуг мало місце значне зростання обсягів наданих послуг – від 19,0 % до 39,6 %, збільшились обсяги пенсійних внесків та виплат, валових страхових виплат, наданих послуг фінансових компаній, позик, наданих ломбардами [237]. Разом з тим, на ринку кредитної кооперації мало місце скорочення діяльності по залученню коштів від населення та обсягів кредитування – на 15,5 % та 9,8 % відповідно, що є наслідком зменшення обсягу нового кредитування, а також відтоку вкладів членів кредитних спілок та волатильності рівня платоспроможності позичальників [237].

Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [237], загальний обсяг активів небанківських фінансових установ має тенденцію до зростання. Небанківський фінансовий сектор, який посідає друге місце за обсягом активів після банківського, продемонстрував у 2013 році зростання темпу росту

активів на 23,2 %, що становить 8,6 % ВВП України (довідково: загальні активи за 2012 рік становили 100,8 млрд грн, що становить 7,1 % ВВП). У 2013 році позитивні темпи приросту активів спостерігалися майже на всіх ринках небанківських фінансових послуг. Найбільший приріст активів спостерігався у інших кредитних установ (+39,9 %; станом на 31.12.2013 активи становили 12,6 млрд грн) та у фінансових компаній (+33,9 %; станом на 31.12.2013 активи становили 39,8 млрд грн). Зростання активів продемонстрували страхові компанії та недержавні пенсійні фонди. Водночас упродовж 2013 року у секторі кредитування небанківськими кредитними установами спостерігається скорочення активів. У кредитних спілках активи зменшились на 2,2 %, у ломбардів на 2,6 % [237].

Небанківський фінансовий сектор за обсягом активів менший за банківський, але темпи росту його активів значно перевищують темпи росту активів комерційних банків: якщо за 2012–2013 роки середньорічний приріст активів банків становив 7,9 %, то небанківських фінансових установ – 23,2 %. Сукупні активи комерційних банків та небанківських фінансових установ станом на 31.12.2013 становили 1533,7 млрд грн, у тому числі банків – 1408,7 млрд грн (91,9 %), небанківських фінансових установ – 125,0 млрд грн (8,1 %) [237].

Ринок недержавного пенсійного забезпечення характеризувався несуттєвим збільшенням кількості укладених пенсійних контрактів протягом 2013 року, при цьому кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами збільшилась на 43,7 %. Загальний же обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, станом на 31.12.2013 становив 2089,8 млн грн, що на 25,9 % більше, ніж на початок 2013 року, а основні показники НПФ протягом останніх п'яти років показують стабільну позитивну динаміку. З огляду на це, система НПЗ має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення населення України. Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ [237].

Ринок кредитних установ протягом 2013 року характеризувався такими змінами. Кількість кредитних організацій збільшилась на 31 одиницю за рахунок збільшення кількості кредитних спілок (на 7 одиниць) та інших кредитних установ (на 24 одиниці). Частка проблемної заборгованості за

результатами 2013 року збільшилася на 1,5 п.п. (або на 5,3 млн грн) і станом на 31.12.2013 дорівнювала 17,6 %. Проте прострочена та безнадійна заборгованість покривається власним капіталом в 2,6 раз, що певною мірою знижує ризики. Загальний обсяг капіталу кредитних спілок станом на 31.12.2013 становив 1055,6 млн грн і порівняно з аналогічним періодом 2012 року зменшився на 3,0 %. Найбільшу питому вагу в його структурі (56,9 %) становив пайовий капітал у розмірі 599,8 млн грн [237].

Усі цільові показники розвитку ринку небанківського кредитування, визначені Концепцією розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013-2014 роки, досягнуті [237]. Так, зокрема, обсяг виданих кредитів (кредитними установами) станом на 31.12.2013 становив 9,1 млрд грн при цільовому показнику станом на 31.12.2014 – 8,9 млрд грн; обсяг внесків на депозитні рахунки членів кредитних спілок станом на 31.12.2013 становив 1,3 млрд грн при цільовому показнику станом на 31.12.2014 у розмірі 1,2 млрд грн. Це свідчить про те, що кредитні спілки зайняли свою нішу на ринку кредитування населення і завдяки відносній простоті оформлення договору кредиту та швидкості отримання готівки складають все більшу конкуренцію банкам у сфері споживчого кредитування (обсяг наданих кредитів кредитними установами станом на 31.12.2012 становив 4,8 % від суми кредитів, наданих комерційними банками фізичним особам, а станом на 31.12.2013 це співвідношення становило 5,4 %) [237].

Ринок послуг фінансових компаній за результатами 2013 року порівняно з 2012 роком показав такі зміни. У 2013 році спостерігався ріст обсягів фінансових послуг порівняно з 2012 роком. Найбільший ріст відбувся [237]: з надання послуг з фінансового лізингу в 9,7 разів; з надання порук (поручительств) у 5,4 разів; адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах в 2,3 рази. Зменшення обсягів фінансових послуг відбулося з надання гарантій на 55,7 %, з операцій з обміну валют на 31,2 %. Також відбулося зменшення операцій факторингу у вартісному виразі на 14,2 %, у той час як кількість договорів зросла в 3,5 рази. Використання факторингу не лише дає змогу підприємству уникнути кризових явищ, а й сприяє подальшому розвитку підприємства [237].

Ринок послуг ломбардів продемонстрував такі зміни. Активи ломбардних установ станом на 31.12.2013 становили 1518,6 млн грн, що на 39,8 млн грн менше, ніж станом на 31.12.2012. За підсумками 2013 року середній роз-

мір кредиту, виданого вітчизняними ломбардами, становив 689,8 грн, що на 5,4 % менше, ніж за результатами 2012 року. Протягом 2013 року обсяг наданих фінансових кредитів зменшився на 577,3 млн грн. Зменшення обсягів ломбардного кредитування протягом 2013 року зумовлене як посиленням конкуренції з боку банківських установ, які наразі активно видають беззаставні споживчі кредити населенню (під нижчі відсоткові ставки, ніж ломбарди), так і зниженням ціни на золото. При цьому ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб, вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів. Значна частина ломбардів надає фінансові кредити під заставу, в яких середня сума кредиту коливається в межах від 500 до 900 грн [237].

Протягом 2013 року фінансовими компаніями та юридичними особами, які не мають статусу фінансових установ, але можуть згідно із законодавством надавати фінансові послуги, укладено 11083 договори фінансового лізингу на суму 31553,1 млн грн. Вартість об'єктів лізингу, що є предметом договорів, становить 24862,8 млн грн. Вартість чинних договорів фінансового лізингу станом на 31.12.2013 становить 67127,5 млн грн. За підсумками 2013 року найбільшими споживачами лізингових послуг були традиційно транспортна галузь (вартість договорів станом на 31.12.2013 – 48158,6 млн грн), сільське господарство (9416,3 млн грн). Частка інших галузей у сукупному обсязі лізингових операцій залишається незначною [237].

Відношення активів фінансових компаній та ломбардів до ВВП відповідає позитивній динаміці розвитку ринку послуг фінансових компаній та ломбардів, визначеній Концепцією розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки. Так, відношення обсягу активів фінансових компаній та ломбардів до ВВП за підсумками 2012 року становило 2,2 %, за результатами 2013 року – 2,8 % [237].

Резюмуючи, можна зазначити, що функціонування цього сектору в цілому характеризується позитивною динамікою розвитку. Небанківські фінансові установи є активною складовою як інфраструктури створення і реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу країни, так і процесів формування сукупного фінансового потенціалу України в розрізі всіх його складових.

Важливою характеристикою фінансово-економічної сфери країни є стан страхового ринку. Загальновідомо, що страхова галузь забезпечує ді-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

еву систему захисту майнових інтересів і прав суб'єктів господарювання, підтримує соціальну стабільність у суспільстві, є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки та засобом довгострокового інвестування, а отже, важливою складовою та активним учасником процесів формування сукупного фінансового потенціалу країни в розрізі всіх його складових. Тобто страховий ринок активно залучається до процесів формування сукупного фінансового потенціалу країни, беручи участь у різноманітних фінансово-кредитних та економічних відносинах.

Дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [237], свідчать, що за період 2009–2013 років спостерігається макроекономічне відновлення ринку страхування.

Дані *табл. 4.26* доводять, що на фоні зниження кількості зареєстрованих страховиків відбувається зростання багатьох показників діяльності страхового ринку України (активів по балансу, обсягів сплачених статутних капіталів та сформованих страхових резервів, що пояснюється істотним збільшенням надходжень валових страхових платежів). Приріст загальних активів страховиків частково пояснюється тим, що до загального обсягу активів, у зв'язку зі змінами звітних форм для страховиків, стали включатися частки перестраховиків у страхових резервах, які до цього не збільшували величини активів страховиків. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків [237].

Таблиця 4.26

Показники розвитку страхового ринку України*

	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Кількість зареєстрованих страховиків	450	456	442	414	407
Активи по балансу, млн грн	41970,1	45234,6	48122,7	56224,7	66387,5
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування», млн грн	23690,8	27695,0	28642,4	48831,5	37914,0
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн грн	14876,0	14429,2	14091,8	14579,0	15232,5
Сформовані страхові резерви, млн грн	10141,3	11371,8	11179,3	12577,6	14435,7

* Складено за даними [237]

За 2013 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 2,0 %, що на 0,5 в.п. більше в порівнянні з 2012 роком; водночас, частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2013 рік становила 1,5 % та залишилась на рівні 2012 року. У порівнянні з 2012 роком у 2013 році на 7153,7 млн грн збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 1273,9 млн грн. Основним фактором зростання валових страхових премій, у порівнянні з 2012 роком, стало збільшення обсягу внутрішнього перестрахування на 5879,6 млн грн (5,8 разів). Разом з цим, питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 2013 рік становила 75,2 %, що на 19,1 в.п. менше в порівнянні з відповідним періодом 2012 року. Рівень валових виплат у порівнянні з аналогічним періодом 2012 року зменшився на 7,7 в.п. та становив 16,2 % у 2013 році. Таке падіння відбулося за рахунок зменшення обсягу валових страхових виплат на 9,7 в.п. при збільшенні на 33,3 % надходжень валових страхових платежів. Обсяг чистих страхових виплат зменшився на 8,1 % [237].

Темпи росту основних показників страхових компаній у цілому відповідають тенденції розвитку страхового ринку, яка визначена Концепцією розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки. Так, зросла частка чистих страхових премій у ВВП з 1,4 % до 1,5 %, збільшився розмір страхових платежів на душу населення з 500 грн до 631 грн, збільшився експорт страхових та перестрахових послуг з 490 млн грн до 859,3 млн грн [237].

З розвитком страхового ринку розширюються й види діяльності страхових компаній, які включають страхову діяльність, перестрахування, фінансову та інвестиційну діяльність тощо.

Дані *табл. 4.27* показують, що участь страхового сектору в інвестуванні економіки країни значно коливається. Розміщення страхових резервів здійснюється згідно зі статтею 31 Закону України «Про страхування» з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості [340, ст. 31], що представлено активами багатьох категорій. За даними НБУ [239], основним напрямом інвестування СК в інші сектори економіки є акції та інші форми участі в капіталі.

Отже, резюмуючи, можна визначити, що діяльність банківських та небанківських фінансових установ і страхового ринку у складі як сукупного

Таблиця 4.27

Обсяги інвестицій страхових компаній в економіку України*

	2009	2010	2011	2012	2013
Категорія активів, визначених статтею 31 Закону України «Про страхування», для представлення страхових резервів					
Із загальних активів по балансу. Інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1211 «Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів» [331]), млн грн	78,4	86,1	77,6	66,0	52,1
Розміщення коштів технічних резервів та резервів зі страхування життя Інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України [331], млн грн	51,8	23,9	10,2	9,6	28,2

* За даними [237]

фінансового потенціалу країни та процесах його формування, так і у складі інфраструктури створення і реалізації його синергетичних ефектів у своєму розвитку має як певні здобутки, так і недоліки, притаманні функціонуванню як окремих установ та сфер, так і фінансової сфери в цілому. Рівень участі банківських та небанківських фінансових установ і страхового ринку у формуванні сукупного фінансового потенціалу країни залежить не тільки від наявних ресурсів, а й від оптимального розміщення цих ресурсів, раціонального інвестування та ефективного використання. Дослідження І. Крюкової [182, с. 142–143] чітко окреслило сучасну проблему діяльності сектору фінансових корпорацій, тобто мається на увазі, що широкий канал припливу чистих доходів від власності у сектор фінансових корпорацій не стає повноцінним джерелом розвитку. Тут формуються переважно «непрацюючі» заощадження, оскільки вони майже не капіталізуються, а використовуються для повернення зовнішніх боргів або списання чужих боргів. ФК є єдиним сектором, у якого боргова залежність зменшується на тлі постійного нарощення боргової піраміди в секторі ЗДУ і НК. Наразі експансія уряду на ринку внутрішніх запозичень не тільки витісняє з нього реальний сектор, але й закладає підвалини під подальше збереження висо-

кої вартості кредитування, що зумовлює продовження роботи механізму викачування доходів з реального сектору економіки до фінансових посередників, що, в свою чергу, вихолощує інвестиційні джерела з економіки загалом, оскільки такі «надлишкові» доходи фінансових корпорацій не трансформуються в інвестиційні джерела, вагома частина національних заощаджень не капіталізується в національній економіці.

На справедливу думку О. Лунякава [206, с. 256; 423], фінансові ринки в умовах стійкого економічного росту періодично можуть продуціювати шоки, які пов'язані з формуванням системних фінансових ризиків. У країні, де накопичені фінансові дисбаланси (ризики) є високими, фінансова система в умовах кризи зазнає найбільших потрясінь. При цьому системні зрушення у наданні фінансових послуг виникають через скорочення кредиту (кредитного циклу), при якому збитки, що несуть банки та інші кредитори, призводять до зменшення кредитування домашніх господарств та фірм, що, у свою чергу, знижує загальну економічну активність.

Розгляд діяльності банківських та небанківських фінансових установ та страхового ринку у процесах формування сукупного фінансового потенціалу України дає змогу зробити певні висновки та узагальнення. По-перше, зростання активів розглянутих складових відбувається на фоні значної диверсифікації ресурсів населення та підприємств між банківськими та небанківськими фінансовими установами, страховим ринком тощо. ФК постійно пропонуються нові, досконаліші та привабливіші способи залучення та використання ресурсів, тим самим активізується їх участь у процесах, які характеризують формування сукупного фінансового потенціалу України. По-друге, це стає можливим завдяки збільшенню доходів, а отже, і збільшенню вивільнених ресурсів населення та підприємств. По-третє, збільшення активів і зростання їх співвідношення з ВВП банківських та небанківських фінансових установ та страхового ринку напряду не впливають на зростання ВВП, а навпаки, зазначені процеси відбуваються на фоні сповільнення та зниження темпів ВВП (додаток В). Тобто на сьогодні в Україні інфраструктура створення і реалізації синергетичних ефектів архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни недостатньо ефективно виконує свої функції: мобілізація, накопичення та реалізація фінансових ресурсів, їх перерозподіл на пріоритетні потреби економіки [318]. По-четверте, з зазначеного напрошується висновок, що зростання банків-

ських та небанківських фінансових установ та страхового ринку відбувається заради саморозвитку, а не зростання національної економіки. На фоні розвитку зазначених складових відбувається зниження частки ресурсів сектору фінансових корпорацій у ресурсах рахунку виробництва у процесах економічного відтворення, а отже, і відтворення сукупного фінансового потенціалу України (додаток Д).

Беручи до уваги зазначені аспекти, вважаємо за потрібне зауважити, що, з іншого боку, банківські та небанківські фінансові установи та страховий ринок беруть безпосередню участь у формуванні сукупного фінансового потенціалу країни не тільки своїм капіталом та страховими резервами чи виконанням своїх функцій акумуляції та перерозподілу фінансових ресурсів в економіці. Розглядаючи діяльність зазначених складових у процесах формування сукупного фінансового потенціалу України, слід зазначити, що їх функціонування та розвиток напряму впливають на формування інших складових сукупного фінансового потенціалу країни, наприклад, через створення робочих місць у секторі з виплатою заробітної плати, що впливає на формування доходів населення, а означене, у свою чергу, позитивно впливає як на заощадження, так і на платоспроможний попит і формування ресурсів підприємств; формування та функціонування ресурсів всіх зазначених складових сукупного фінансового потенціалу країни передбачає відрахування до бюджетів, тобто формування фінансів держави тощо. Тобто маємо прямий взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість процесів формування та функціонування ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, і процесів його формування та функціонування.

Як вважає О. Малютін [214, с. 100], перспективним є створення моделі взаємодії фінансового і реального секторів економіки для більш ефективної співпраці фінансово-кредитних установ та підприємств, яка передбачає появу ефективних інститутів фінансового посередництва, здатних використовувати як внутрішні, так і зовнішні джерела фінансування, генерувати інструменти пропозиції та попиту в довгострокові фінансові ресурси. Усе це, у свою чергу, сприятиме розвитку ефективної та конкурентної національної економіки.

У світі розгляду резервів зростання та підвищення ефективності участі банківських та небанківських фінансових установ, страхового ринку як складових інфраструктури створення і реалізації позитивних синергетич-

них ефектів архітектоніки, так і в формуванні сукупного фінансового потенціалу України у розрізі всіх його складових, вважаємо, що засадами підвищення ефективності їх функціонування стає врахування взаємозв'язків, взаємозалежностей та взаємообумовленостей фінансово-економічних інтересів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни у процесах формування та функціонування ресурсів.

Висновки до розділу

У сучасній науці складові сукупного фінансового потенціалу України розглядають дещо відокремлено. Залишається недостатньо розкритим взаємозв'язок між ними, взаємообумовленість та взаємозалежність формування та функціонування складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Доходи, витрати та заощадження населення, що залежать від ступеня розвитку країни, мають суттєвий вплив на формування як складових, так і всього сукупного фінансового потенціалу України. У свою чергу, всі складові сукупного фінансового потенціалу країни впливають на динаміку фінансових ресурсів населення.

Формування та функціонування фінансів держави у складі сукупного фінансового потенціалу країни є дієвим інструментом регулювання фінансово-економічних процесів суспільства, значущою основою стабілізації та розвитку національної фінансово-економічної системи України.

Зміцнення фінансових ресурсів держави, спрямування мобілізованих ресурсів на соціальні та фінансово-економічні цілі взаємопов'язані з ефективним формуванням, функціонуванням та зміцненням як усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом, так і національної економіки в цілому.

Формування фінансових ресурсів підприємств та організацій є основою формування сукупного фінансового потенціалу країни.

Формування ресурсів банківських та небанківських фінансових установ, страхового ринку та їх участь у процесах розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни є обов'язковою умовою його пропорційності та ефективності функціонування.

Розділ 5

ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

5.1. Методологічні засади оцінки сукупного фінансового потенціалу країни

У сучасних ринкових умовах можливим є пошук та виконання тих заходів, що спрямовані на підвищення якості та ефективності процесу управління формуванням, функціонуванням та розширеним відтворенням сукупного фінансового потенціалу України, яке базується на адекватній оцінці зазначених процесів, озброєнні комплексними, ґрунтовними, посправжньому науковими розробленнями проблеми сукупного фінансового потенціалу країни та методологічних засад його оцінки як складного структурного та функціонального комплексу в системі як фінансових, так і економічних відносин. Сукупний фінансовий потенціал країни в умовах інтеграції економіки України та світових фінансово-економічних структур виступає одним з чинників економічного зростання, який може на сучасному етапі забезпечити загальне координування та сприяння ефективному використанню всіх інших складових національного потенціалу, що, у свою чергу, забезпечить умови перетворення у реальні ресурси суспільного відтворення та нагромадження суспільного багатства.

Отже, в умовах сьогодення важливим завданням стає розробка методологічних засад оцінки та на цій основі аналізу сукупного фінансового потенціалу України.

Зараз існує багато теоретичних і методичних розробок, пов'язаних з оцінкою різних видів потенціалів, окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни та ефективності їх використання. Провівши ретельний аналіз наукових праць у сфері оцінки як фінансового потенціалу суб'єктів господарювання, так і деяких інших видів потенціалів, можна стверджувати, що існує ґрунтовна методологічна та методична база різноманітних способів вимірювання потенціалу. Однак існуючої науково-методичної бази недостатньо через відсутність загальновизнаної методології оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, що унеможливорює належного прикладного рівня вирішення багатьох аспектів. Незважаючи на широкомасштабні дослідження, на сьогоднішній день ще не сформульований загальний підхід до методології та методів оцінювання сукупного фі-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

нансового потенціалу України. Отже, рівень методологічної та методичної розробки не дає можливості задовольнити потреби практичного застосування даної категорії. Тому питання методологічних засад оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни, його формування та ефективності використання, відтворення вимагають ретельної розбудови [285].

Таким чином, мета нашого дослідження постає в розгляді та систематизації існуючих методологічних основ і методичних прийомів оцінки та аналізу фінансового потенціалу, розробці на цій основі методологічних засад оцінки сукупного фінансового потенціалу України.

У науковій літературі розглядаються методи оцінки фінансового потенціалу суб'єктів господарювання: аналоговий, витратний, грошової оцінки елементів потенціалу, експертний, індексний, індикативний, результатний, ресурсно-індексний та інші.

Узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних наукових доробок дозволили сформуванню типології методів оцінки потенціалу. Ґрунтовні дослідження економічного потенціалу підприємств промисловості, які проводив Є. Лапін [195], доводять, що є такі концепції оцінки потенціалу: ресурсна (визначення потенціалу виходячи з суми витрат на його формування та використання), порівняльна (визначення потенціалу на базі порівняння з аналогами), результативна (визначення потенціалу за розміром чистого потоку економічних результатів від його використання).

Також він [195] конкретизує, що об'єктом оцінки мають бути потенційні можливості. При цьому оцінці підлягає або загальний розмір потенціалу, або його активної частини. Оцінка потенціалу може бути або інтервальною (наприклад, річною), або сумарною за весь період, що дорівнює його середньому циклу відтворення. Оцінка потенціалу проводиться в натуральному і вартісному вираженнях. Використання того або іншого методу залежить від обраного підходу, цілей оцінки, виду і повноти вихідної інформації, специфіки складових елементів потенціалу, що оцінюються, та інших чинників. Він визначає та аргументує головні варіанти оцінки потенціалу: кількісний (прямий і непрямий) та інтегральний. Групує методи оцінки потенціалу на: методи непрямой оцінки (використання фактичних значень показників, що характеризують результати його використання); методи прямої оцінки (оцінка можливостей в майбутньому). На його погляд методами оцінки потенціалу та його складових є: експертний, бальний,

рейтинговий порівняльний аналіз, метод аналогій, факторний аналіз, методи математичного програмування.

Коментуючи здобутки Є. Лапіна та розглядаючи концепції та методи оцінки економічного потенціалу підприємств з метою їх застосування до оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити наступне. По-перше, в попередніх розділах нашого дослідження ми використовували групу методів непрямой оцінки з використання фактичних значень показників, що характеризують результати використання сукупного фінансового потенціалу країни. По-друге, стосовно методів оцінки, через відсутність досліджень сукупного фінансового потенціалу країни, відсутність уваги науковців до поставленої проблеми, зазначені методи не розроблялися. Але слід одразу зауважити, що при певному опрацюванні та адаптації до оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни вони можуть бути з успіхом використаними, адже їх, як ми розглянемо далі, часто використовують для оцінювання різних видів потенціалу.

При розгляді трудового потенціалу, його збереження та розвитку Л. Шаульська [440] аналізує та систематизує такі головні варіанти оцінки потенціалу: кількісний (прямий і непрямий), якісний та інтегральний. При комплексному підході до оцінювання потенціалу оцінка кількісних показників (в узагальненому нами вигляді) має забезпечувати отримання даних та використання таких результатів: обґрунтування раціонального розміщення та достатності потенціалу для потреб економіки; оцінку ефективності процесів відтворення потенціалу; оцінку можливостей реалізації потенціалу, задоволення потреб економіки. Оцінка якісних показників має забезпечувати отримання даних та використання таких результатів: характеристику можливостей використання потенціалу, встановлення порогових критичних меж; оцінку можливостей сталого розвитку; оцінку можливостей активності та ефективності.

Також В. Матросова [217, с. 310–311], розглядаючи комплексний підхід до оцінки економічного потенціалу підприємства, пропонує досліджувати кількісні та якісні показники, а також показники ефективності функціонування та застосування наявних умов і можливостей, їх використання.

Отже, ми можемо зазначити, що, як і в попередньому випадку, в попередніх розділах нашого дослідження ми використовували оцінку як кількісних показників (достатності, процесів відтворення, можливостей ре-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

лізації), так і оцінку якісних показників (оцінку можливостей активності тощо) сукупного фінансового потенціалу України. А розглянуті підходи можуть бути з успіхом застосованими до аналізу сукупного фінансового потенціалу України, адже вони, як ми бачимо, часто використовуються для оцінювання різних видів потенціалу.

Як зазначають у своєму дослідженні методів оцінки економічного потенціалу суб'єктів господарювання О. Носова та О. Маковоз [245, с. 26–27], у науковій літературі розглядаються різні методи оцінки економічного потенціалу підприємства, але, в першу чергу, необхідно чітко визначитися із напрямками самої оцінки. Аналіз існуючих досліджень показав, що оцінку потенціалу доцільно здійснювати за двома напрямками: оцінка наявності потенціалу; оцінка реалізації (ефективності використання) потенціалу. На думку зазначених вчених [245, с. 27], на першому етапі дослідження треба розглянути методи оцінки наявності потенціалу, тому що, по-перше, для того, щоб використовувати можливості, вони мають бути сформовані або наявні; по-друге, показники вартості, отримані при оцінці наявності, можуть використовуватись при дослідженні рівня використання потенціалу та перспектив його розвитку. Більшість дослідників схильні до використання вартісного підходу до оцінки наявності потенціалу. Класифікацію методів оцінки можна здійснити за різними ознаками залежно від типів зв'язків ресурсів, процесів та отриманих результатів. Кожен підхід повинен підкреслити певні характеристики об'єкта оцінки.

Це логічний підхід до оцінки потенціалу, але, традиційно, сутність його базується на ресурсах та результатах.

Але І. Карапейчик [144, с. 14] дотримується іншої думки стосовно оцінки потенціалу. Беручи до уваги його позицію, слід зазначити, що аналіз робіт по оцінюванню потенціалу, в яких містяться методик оцінки ресурсного і, особливо, трудового потенціалів, показує, що в даний час широко поширений підхід, відповідно до якого оцінки вказаних потенціалів підміняються узагальненими і інтегральною оцінками «якості» наборів ресурсів. Для всіх таких методик загальною є відсутність прямої ув'язки структури ресурсів з результатами діяльності і, як наслідок, грубе порушення принципу системності. Відомо, що використання одного і того ж набору ресурсів не може мати одного і того ж ефекту (у сенсі результату діяльності певного виду) як для різних суб'єктів економіки, так і для одного і того ж суб'єкта

економіки, що функціонує в різних умовах. Це обумовлено тим, що ресурси є лише однією з компонентів цілісної системи, і результат їх використання визначається всією сукупністю значущих як ендегенних, так і екзогенних чинників. Тому вже на методологічному рівні очевидно, що подібні оцінки не є оцінками відповідних потенціалів, а сам такий підхід потребує докорінного перегляду.

Розглянувши методологічні підходи та методики оцінювання різних видів потенціалу, перейдемо до опрацювання зазначених аспектів стосовно фінансових ресурсів, оцінки фінансового потенціалу як в розрізі окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни, так і фінансового потенціалу території (регіону). У своєму дослідженні В. Боронос та І. Карпенко пропонують, аналізують і порівнюють два принципові підходи до формування фінансового потенціалу територій: ресурсний (потенційний) і результативний. Вони доходять висновку, що «критично оцінюючи обидва підходи, слід зазначити, що вони мають як позитивні, так і негативні характеристики. Так, ресурсний підхід базується на відомій оцінці «від досягнутого рівня», методах екстраполяції та виявленні тенденцій по ретроспективним даним. Що стосується визначення ресурсів території на основі потенційних параметрів результативності використання ресурсів, то його застосування нашою наукою на ряд об'єктивних труднощів. Це пов'язано, в першу чергу, з недосконалістю методичного апарату оцінки результативності та практичним застосуванням системи єдиних критеріїв результативності для територій, що відрізняються за рівнем соціально-економічного розвитку з урахуванням й інших факторів» [27, с. 33]. Підтримуємо думку зазначених авторів, що очевидно, обидва підходи слід розглядати в їх взаємозв'язку і взаємозумовленості.

Використання усіх зазначених підходів, на нашу думку, є цілком логічним з огляду на існуючі та розглянуті нами у 1 розділі дефініції фінансового потенціалу: ресурсну, результативну, комбіновану, факторну тощо.

Отже, якщо резюмувати вищевикладене, то оцінка сукупного фінансового потенціалу країни передбачає дослідження кількісних та якісних показників, а також показників ефективності, їх використання на основі визначених вище підходів та із врахуванням ланцюгу «ресурси – процеси – результати» і впливу на це багатьох чинників. Використовуються методи в залежності від цілей та змісту завдань при дослідженні різних видів

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

потенціалу, окремих складових фінансового потенціалу та ефективності їх використання. Аналізуючи вищенаведені підходи, ми бачимо, що їх існує велика кількість, проте жодний з них не розглядався у контексті аналізу та оцінки сукупного фінансового потенціалу України.

Узагальнимо проблеми, з якими стикаються дослідники при розробці методологічних підходів та методик оцінки фінансового потенціалу. Спираємось на думки В. Глуценка, який вважає, що [61, с. 11, 12, 17]:

- в умовах обмеження ресурсів економіки, а значить і фінансів, постає проблема детального аналізу всіх видів ресурсів, їх оптимального перерозподілу, а також розмежування процесів їх формування та використання, або реалізації;

- фінансові потоки складають зміст фінансового потенціалу суб'єкта. З точки зору фінансового менеджменту фінансові потоки надзвичайно рухливі у часі, що спонукає різносторонню оцінку фінансового потенціалу у поточному та багатоваріантному аспектах;

- серед методів оцінки потенціалу виділяють і методики оцінки. Важливо зрозуміти, що всі вони мають право на власне існування, оскільки використовуються в залежності від змісту завдань при дослідженні як оцінки фінансового потенціалу загалом, так і його окремих складових зокрема;

- треба уникнути при виборі методів оцінки цього поняття некоректних характеристик потенціалу як «сукупності можливостей» або «спроможностей», оскільки всі вони хоч і мають кількісну визначеність, не гарантують визначення прихованого потенціалу та потенційних можливостей [60, с 22].

Спираючись на думки В. Коваленко [153, с. 114] та застосовуючи їх до оцінки нашого об'єкта дослідження, можна висунути певні твердження. Для оцінки сукупного фінансового потенціалу країни потрібні численні критерії та показники. При моніторингу сукупного фінансового потенціалу країни повинні застосовуватися різні методики оцінки і прогнозування.

У світлі означеного розглянемо наукові надбання вітчизняних вчених стосовно взаємовпливу збалансованості фінансової системи та фінансового потенціалу території та методики оцінювання фінансового потенціалу у процесі прийняття управлінських рішень Б. Карпінського та В. Григоренко [145, с. 38], які пропонують методику розрахунку фінансового потенціалу, побудовану та засадах системності і комплексності. Розроблена авторами методика включає декілька етапів, на яких проводиться комплексний аналіз

та оцінювання фінансового потенціалу території. 1. Визначення базового фінансового стану території (розраховується як сума фінансових ресурсів населення, підприємств і бюджету на певний момент часу). 2. Розрахунок індексу фінансового потенціалу. Індекс фінансового потенціалу розраховується за допомогою побудови багатофакторної регресійної моделі, в основі якої лежить визначення взаємозалежності факторів (індексів, темпу приросту) активності населення, економічної діяльності підприємств і податкової бази регіону, території, країни з валовим регіональним продуктом (валовим внутрішнім продуктом). Узагальнюючи індекси активності населення, економічної діяльності підприємств та податкової бази, формуються як середнє арифметичне індивідуальних індексів, з яких складається кожна група показників. 3. Оцінювання фінансового стану території з урахуванням прийнятих управлінських рішень. Розраховується шляхом множення суми фінансових ресурсів території на індекс фінансового потенціалу. 4. Фінансовий потенціал території визначається як різниця між фінансовим станом території після прийняття управлінських рішень і базовим фінансовим станом території. 5. Визначення впливу (ефекту) управлінського рішення на динаміку фінансового потенціалу. Перемноживши зміну характеристики фінансового стану території відповідно до прийнятих управлінських рішень на індекс фінансового потенціалу, оцінюють фінансовий стан території після прийняття управлінського рішення.

Зазначені науковці [145] вважають, що фінансовий стан території можна охарактеризувати, оцінивши її забезпеченість фінансовими ресурсами, які необхідні для нормального функціонування соціально-економічної системи території.

Однак означені фахівці, на нашу думку, досить однобоко підходять до оцінки, не розглядаючи багатьох інших аспектів формування, функціонування та відтворення фінансового потенціалу, не враховуючи дію численних чинників. Але при уважному опрацюванні запропонованої Б. Карпінським та В. Григоренко методики оцінювання фінансового потенціалу території стає зрозуміло, що її з легкістю можна адаптувати та використовувати при аналізі певних аспектів проблеми сукупного фінансового потенціалу України загалом.

Якщо інтерпретувати думки К. Васьківської [42, с. 106] щодо управління фінансовим потенціалом у системі фінансової безпеки підприємств

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

до оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни, то можна визначити, що відображення структури та динаміки сукупного фінансового потенціалу країни забезпечується агрегованими показниками. Динамічність показників визначає доцільність аналізу їх зміни з метою реалізації управлінських рішень. Так, управління грошовими потоками полягає в забезпеченні їх ефективного використання у процесі розширеного відтворення та синхронізації у часі. До основних принципів управління грошовими потоками слід віднести [42, с. 106]: інформативну достовірність, збалансованість, ефективність.

Наукові здобутки К. Васьківської тісно перетинаються з наведеними вище думками В. Глуценка [60; 61, с. 11, 12, 17] стосовно проблеми аналізу фінансового потенціалу суб'єктів господарювання.

Таким чином, провести об'єктивну комплексну оцінку сукупного фінансового потенціалу країни, використовуючи будь-яку одну методику, неможливо, оскільки необхідно врахувати безліч чинників та різних аспектів, які мають свою особливу специфіку як у розрізі різних складових, так і множинності суб'єктів економіки. При виборі методик та показників і їх систематизації необхідно враховувати численні вимоги: вибирати показники, що характеризують сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, з ним пов'язані, загалом, так і в розрізі його складових, так і суб'єктів економіки, якість виконуваних ними функцій; визначати необхідний набір факторів та ті, які найбільш істотно впливають на ресурси, процеси та результати.

Отже, узагальнюючи все вищенаведене, слід зазначити, що розгляд існуючих підходів щодо оцінювання різних видів потенціалів, фінансового потенціалу різних складових сукупного фінансового потенціалу країни дає змогу визначити наступне: сучасні якісні методики не відрізняються комплексністю; кількісні оцінки ускладнені відсутністю достатньої єдиної статистичної бази об'єкта дослідження; існує суб'єктивізм та багатовизначеність у підходах, відсутність врахування впорядкованих факторів.

Але всім вищезазначеним не вичерпується проблема аналізу фінансового потенціалу, фінансових ресурсів, фінансових відносин. По-перше, певною проблемою на фоні підвищення інтересу до суто фінансової позиції та її методів стає певне зниження уваги до методологічних аспектів економічних досліджень, їх поєднання з фінансовими підходами як до аналізу функціонування національного господарства, так і до досліджень фінансо-

вого потенціалу. Крім того, посилює проблему досліджень загалом та оцінювання зокрема, як нами зазначалося вище, відсутність системного підходу до місця і ролі сукупного фінансового потенціалу країни в економічній системі: їх як трактують і визначають, так і оцінюють надто звужено. Отже, по-друге, при оцінці зазначених категорій неналежна увага приділяється їх розгляду з позиції системного підходу. На думку П. Стецюк, «управління фінансами потребує ідентифікації та якісної і кількісної оцінки фінансової складової діяльності, що характеризує не лише досягнутий рівень, але і фінансові перспективи. При цьому слід враховувати дві важливі умови. Перша. З точки зору вимог системного підходу оцінка має забезпечувати найбільш повну характеристику стану та динамічної трансформації об'єкта управління. Друга. Логіка економічної доцільності вимагає, щоб вибрані інструменти й засоби оцінки забезпечували найменші витрати на її здійснення та досягнення поставленої мети порівняно з усіма іншими можливими альтернативними варіантами» [404, с. 72].

Процес системного пізнання та оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни характеризується існуванням багатьох його особливостей та специфічних рис, що саме по собі зумовляє різноманітність підходів до його структурно-функціонального системного визначення та аналізу. Сукупний фінансовий потенціал країни визначається певними складовими, характеризується формуванням, функціонуванням та відтворенням сукупності фінансових ресурсів, результатами їх розміщення, ефективністю їх використання, темпами їх відтворення, а отже, і фінансово-економічними взаємовідносинами між складовими. Враховуючи зазначені аспекти, слід ще раз окремо зупинитись на специфічних рисах та особливостях сукупного фінансового потенціалу країни.

По-перше, як було доведено вище, сукупний фінансовий потенціал країни виступає, з одного боку, як забезпечувальна підсистема, що є інструментом регулювання економічного відтворення та сам залежить від нього, а також здійснює безпосередній вплив на макроекономічні пропорції та макроекономічну рівновагу, тобто на процеси трансформації економічної системи, а з іншого боку, сам у процесі свого відтворення знаходиться під впливом всіх компонентів економічної системи та динаміки їх еволюції загалом. Йдучи далі, зазначимо, що як економічні, так і фінансові відносини є складовими системи вищого порядку, тобто суспільних відносин, розглядаються як відносини, що містять різні елементи, наприклад, цілі та змістовий

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

характер фінансово-економічної діяльності економічних суб'єктів, особливості їхньої взаємодії у господарських процесах тощо.

Фінансово-економічні відносини формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни здійснюються як між економічними агентами всередині господарства чи галузі економіки, так і у сфері міжгосподарських зв'язків, охоплюють відносини економічних суб'єктів із державою тощо. Тобто формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, що базується на відносинах між усіма його складовими, є сукупністю не лише фінансових чи економічних, але й соціальних відносин між людьми, що базуються на системі їх різноманітних інтересів, прагнень тощо. Відповідно, сукупний фінансовий потенціал країни – це складова не лише фінансових чи економічних, а й суспільних відносин як більш широкої категорії. Отже, сукупний фінансовий потенціал країни, що тільки при поверховому розгляді базується на фінансових відносинах, за своєю суттю є взаємопов'язаною єдністю фінансових, економічних, соціальних, політичних, інституційних відносин тощо.

По-друге, структура економічних, зокрема й фінансових відносин, є надзвичайно складною, багатовимірною, тому для побудови логічно взаємопов'язаної системи оцінки сукупного фінансового потенціалу країни слід спиратися на багатоаспектний аналіз як його ресурсів, структури, процесів, результатів, так і фінансово-економічних відносин, що є основою його формування, функціонування та відтворення тощо. У контексті зазначеного підтверджується необхідність застосування системного підходу в дослідженні процесів формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Тоді стає зрозумілим, що сукупний фінансовий потенціал країни як система відносин є поліструктурним утворенням, яке можна розглядати, оцінювати та аналізувати в різних аспектах: структурному, функціональному, галузевому, відтворювальному тощо. При цьому необхідно зважати на значення різних аспектів у висвітленні аналітичних зрізів сукупного фінансового потенціалу країни і побудови відповідної методології оцінки об'єкта дослідження.

У світлі зазначеного напрошується розгляд системних синергетичних підходів до аналізу та оцінки сукупного фінансового потенціалу. Дослідники методологічних основ економічної синергетики [103; 105, с. 13–14, 17–18, 23–24] доводять, що без застосування системних основ до аналізу

економіки методологічною невизначеністю є те, що система (об'єкт дослідження) структурується специфічно, виходячи не із загального принципу причинності, а із специфікації кожного структурного рівня системи з точки зору особливостей змісту та форми властивого йому потенціалу. Системний підхід передбачає надзвичайно високу кореляцію поведінкових функцій кожного структурного рівня системи з механізмами реалізації динамічного потенціалу та способами якісного (фазового) переходу у новий стан. Застосування системного синергетичного підходу запроваджує в аналіз становлення, чи саморозвиток, економіки з урахуванням траєкторій, динаміки, алгоритмів, проміжних станів рівноваги, цільових настанов суспільства, особистої участі населення у формуванні всіх показників. Застосування такого підходу дозволяє відійти від лінійної сукупності матеріальних та інституціональних факторів економічного зростання, узятих окремо, а також узятих окремо економічних, політичних та соціальних факторів, причому у сумі різних ракурсів – структурного та геополітичного. Синергетика працює з особливим типом соціально-економічної цілісності країни, коли цілісність продукується збалансованістю процесів.

Повертаючись до напрацювань І. Карапейчика [144] та інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, а також спираючись на викладене вище, конкретизуємо зазначені положення стосовно сукупного фінансового потенціалу країни. Сукупний фінансовий потенціал країни та його складові як суб'єкти економіки та процеси, з ними пов'язані, можна представити у вигляді процесів, на вході в які в кожний момент часу поступають фінансово-економічні, політичні, соціальні тощо сигнали і на виході отримуємо сигнали. Результатами даних процесів у момент часу, крім виходу, є і новий стан сукупного фінансового потенціалу країни та його складових. Таким чином, процеси сукупного фінансового потенціалу країни та його складових визначаються безліччю входів, безліччю станів, безліччю виходів і певними змінами, які в сукупності задають специфіку процесів сукупного фінансового потенціалу країни та його складових. Тобто в безлічі станів сукупного фінансового потенціалу країни та його складових можна визначити множину параметрів, якими можна управляти, тобто параметрів стану (функціонування) сукупного фінансового потенціалу країни та його складових. Вхідні дії формуються як у макро-, так і мікросередовищі та залежать від багатьох складових, наприклад, стану ринків (фінансових, товарів та послуг, чинників виробництва тощо); податкового, митного і інших

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

видів господарського законодавства; стану кредитно-фінансової системи, інвестиційного клімату, стану інфраструктури тощо. У своїх дослідженнях М. Скрипниченко [382, с. 33–36, 41] передбачає вплив монетарної, валютної, бюджетної політики та зовнішньоекономічної діяльності на економічну динаміку. Також компонентами, що визначають стан сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, можуть бути й технології, запаси і інші активи, фінансові потоки, зобов'язання суб'єктів економіки тощо.

Як вже зазначалося, у процесах формування, функціонування та відтворення ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни використовуються не лише фінансові, а й матеріально-речовинні та інші ресурси, що тільки є в наявності (у їх вартісній оцінці). Вони формуються як результат фінансово-економічної діяльності суб'єктів економіки, а отже, складових СФПК, тобто в результаті їх внутрішньогосподарчої діяльності. Початковими даними для такої діяльності є як чинники зовнішнього середовища, так і внутрішній стан суб'єктів економіки, зокрема наявні запаси ресурсів, додаткові потреби в них, стан фінансів тощо.

Сукупний фінансовий потенціал країни у будь-який фіксований момент часу, що знаходиться в певному стані і функціонує, надає на функціонування його складових, що діють в середовищі, певні сигнали, які характеризуються певними параметрами. Тобто зазначене можна визначити таким чином: можна визначити набір значень параметрів, що оцінюються, стану сукупного фінансового потенціалу країни та його складових на моменти початку і завершення одного циклу процесів формування, функціонування та відтворення відповідно; на стан параметрів сукупного фінансового потенціалу країни впливають функції входів, станів і виходів його складових відповідно; існують різні показники, що характеризують результати формування, функціонування та відтворення різних складових сукупного фінансового потенціалу країни за один цикл (наприклад, дохід, прибуток, приріст вартості бізнесу, ступінь мобілізації ресурсів бюджету, характер та темпи відтворення й інші аналогічні за своїм фінансово-економічним змістом для оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, його складових та процесів з цим пов'язаних, показники).

Також слід зазначити, що ресурси (як фінансові, так і матеріально-речовинні тощо), їх стан (структура, кількість і якість) формують входи фінансового потенціалу, тобто є однією з груп чинників, що формують сукупний фінансовий потенціал країни в цілому. А термін «ресурси» сам

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

по собі є неоднозначним, оскільки може мати відношення до потенціалів будь-якого виду (виробничого, управлінського, науково-технічного тощо), надаючи їм вартісну оцінку в усіх процесах формування, функціонування, відтворення.

Очевидними стають певні висновки. Сукупний фінансовий потенціал країни та ресурси, процеси й результати, що його характеризують, визначаються сукупною дією багатьох чинників. Різноманітність чинників, що впливають на сукупний фінансовий потенціал країни, може слугувати основою для побудови всіляких змістовних з фінансово-економічної точки зору підходів до оцінки сукупного фінансового потенціалу країни. А сукупний фінансовий потенціал країни є функцією врахованих чинників. Це означає, що максимально можливі сукупні ресурси, процеси та результати фінансового потенціалу країни, тобто його величина, що знаходиться в строго певному, фіксованому стані, буде різною в різних умовах.

Тому вважаємо, що важливим методологічним наслідком усього вищенаведеного є очевидна недостатність характеристики сукупного фінансового потенціалу країни однією єдиною величиною (оцінкою) і об'єктивна необхідність множинних оцінок, кожна з яких обумовлена певними умовами. При такому методологічному підході поза увагою не залишиться аналіз чинників, що впливають на зміни сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, поведінка основних макро- та мікроекономічних і похідних показників, стане чіткішим визначення тих критеріїв, яким він повинен відповідати тощо.

На додачу до вищезазначеного слід наголосити, що особливості складових сукупного фінансового потенціалу країни, як і елементна структура будь-якої системи, зумовляють можливість не одного, а цілої низки аналітичних зрізів. Відповідно, складна структура сукупного фінансового потенціалу країни може бути описана численними комбінаціями різноманітних елементів, поєднаних різного роду зв'язками. Оскільки сукупний фінансовий потенціал країни є складною категорією і може мати, як показують попередні дослідження, декілька аспектів свого вираження, при його аналізі та оцінці з'являється можливість представити кожне таке вираження цілісною системою показників, а отже, і аналітичних зрізів, з розкриттям певної структури, процесів, результатів і механізмів побудови взаємовідносин, тобто сукупністю інваріантів системи, що відображають економічні,

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

соціальні, організаційні, інституційні та інші сторони відносин формування, функціонування та відтворення об'єкта дослідження. Все зазначене черговий раз підтверджує необхідність проведення комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, яка обумовлена наявністю великої кількості статистичних показників, що беруться до уваги, великими масивами різномірної інформації й розрахунків.

Сучасний суспільний розвиток характеризується швидким виникненням та набуттям актуальності у повсякденному житті людей нових елементів суспільних відносин, які поступово відтворюють свої взаємовідносини в рамках цілісної системи. Отже, у світлі нашого дослідження слід навести загальновідомі істини, що як фінансові, так і економічні та інші відносини не залишаються незмінними – вони постійно трансформуються та збагачуються залежно від розвитку форм господарювання, способів координації фінансово-економічних процесів тощо. Зміст таких економічних категорій, як сукупний фінансовий потенціал країни, фінансові ресурси, фінансові та економічні відносини тощо поповнюється мірою розвитку як фінансово-економічних відносин, так і численних наукових розвідок. Таким чином, постає об'єктивна необхідність не просто створення адекватного сьогоденню методологічного інструментарію дослідження сукупного фінансового потенціалу країни, а побудови методологічної основи з широким перспективним спектром дії, заснованої на системному підході до оцінювання об'єкта дослідження, аналізі взаємозв'язків і взаємовпливів з процесами національної економіки у розрізі як усіх складових, так і всіх процесів, які характеризують сукупний фінансовий потенціал України.

Також слід окремо акцентувати увагу на важливих аспектах, а саме, що сукупний фінансовий потенціал країни як специфічна перед-ресурсна форма суспільного багатства, так саме і суспільне багатство не є постійними величинами, вони постійно змінюють свої розміри, структуру, рівень якості тощо. Отже, інформаційною базою відслідковування процесів, що характеризують зазначені категорії, є їх оцінка, аналіз, прогнозування тощо. Зазначене, у свою чергу, додатково аргументує створення такої системи фінансово-економічної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, яка комплексно охоплює різні багаточисленні виміри оцінювання. Якщо більше конкретизувати, то необхідною є оцінка сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства і в цілому,

і за окремими елементами, враховуючи всі формувально-функціональні, кількісно-якісні, відтворювальні характеристики, й виміри, що становитиме, на нашу думку, більшу теоретичну і практичну цінність.

Широке коло теоретичних та практичних аспектів оцінки фінансового потенціалу різних складових сукупного фінансового потенціалу країни, банківської системи, бюджетної системи, економічних процесів, інвестиційної діяльності, кризових явищ, фінансово-економічної безпеки держави, а також застосування певного інструментарію таких досліджень стали об'єктами уваги багатьох науковців та фахівців, серед яких: В. Бикова [17], В. Боронос [27], В. Варцаба, О. Чубарь, В. Стойка [38], О. Гірська, Л. Добуляк, Г. Цегелик [59], Ю. Горященко [73], Р. Завадяк, В. Кубіній, В. Веждел, А. Вамош [115], С. Зенченко [123], В. Ільченко [134], Б. Карпінський, В. Григоренко [145], Є. Кирилюк [147], М. Крупка, Н. Демчишак [180], І. Луніна [205], О. Малютін [214], В. Мартинюк, О. Баранецька [215], В. Плєскач та К. Жадько [268], П. Проніза та О. Грищенко [345], колектив науковців на чолі з В. Глущенком [362], Р. Скриньковський [381], П. Стецюк [405], Р. Толпежніков [414], А. Турило, О. Зінченко [415], Ю. Харазішвілі, Н. Дмитренко [424], С. Шумська [454] та багато ін.

Опрацювання наукових надбань зазначених фахівців щодо методології та методик оцінки різних видів потенціалів, фінансового потенціалу різних складових сукупного фінансового потенціалу країни та фінансового потенціалу територій (регіону) дало змогу визначити загальні основи, на яких повинні будуватися методологічні засади оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, що наводилося автором у попередніх дослідженнях [280; 281; 285; 313]. Як методологічний інструментарій для виконання процедур з оцінки сукупного фінансового потенціалу країни обрано такі позиції: певний аналітичний зріз повинен досліджуватися відповідно до цілей та завдань аналізу та оцінки; відповідно цілі обумовлюють застосування конкретного методу оцінки, при цьому цілі повинні мати чіткий характер і дозволяти вирішувати конкретні завдання аналізу об'єкта оцінки; відповідно до аналітичних зрізів та методів, що використовуються для оцінки, застосовуються показники та критерії оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, котрі необхідні для адекватного трактування та практичного застосування результатів оцінювання; необхідність формування та накопичення потенційних джерел отримання даних, котрі можуть бути використані у різних методах досліджень.

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

На основі всього розглянутого слід визначити, що методологічні засади оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни розкриваються через його комплексну оцінку, що обумовлює поєднання різних підходів, концепцій (ресурсної, результативної, факторної, цільової, комбінованої чи екстремальної та ін.), методів. Означене можна додатково аргументувати численними прикладами. Якщо цілями формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни вважати його розширене відтворення, максимізацію, то досягнення таких цілей свідчить про зростання фінансових можливостей складових сукупного фінансового потенціалу країни, максимальну ефективність його функціонування та ефективність національної економіки, а отже, забезпечення високого рівня добробуту економічних агентів. У такому випадку цілями оцінки сукупного фінансового потенціалу країни є: формування фінансових ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни, достатніх для його функціонування та накопичення; забезпечення ефективного використання сформованого обсягу фінансових ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни; оптимізація обігу фінансових ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни; забезпечення максимального приросту; забезпечення сталої фінансової рівноваги національної економіки за допомогою ефективного функціонування та розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни тощо.

Тобто оцінка сукупного фінансового потенціалу країни містить безліч аналітичних зрізів, наприклад: визначення загального обсягу сукупного фінансового потенціалу країни; визначення потреби у сукупному фінансовому потенціалі країни; визначення оптимальної структури з метою забезпечення найбільш ефективного його використання; розрахунок загальної потреби обсягу складових сукупного фінансового потенціалу країни з урахуванням запланованих обсягів їх діяльності; виявлення резервів нарощування сукупного фінансового потенціалу країни; фактори забезпечення стабільності формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни; оцінка та визначення оптимальних пропозицій розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів.

Засновуючись на широко опрацьованій багатьма дослідниками методології та методів оцінки фінансового потенціалу можна визначити, що за періодом проведення оцінки сукупного фінансового потенціалу країни треба виділяти: попередній, поточний та підсумковий аналізи.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

З огляду на багатоаспектність оцінки сукупного фінансового потенціалу треба ще додати, що оцінка може проводитися у відповідності до охоплення різних часових параметрів, наприклад: якщо оцінка проводиться з позицій ефективності використання чи результатів відтворення, то зрозуміло, що вона проводиться постфактум; коли враховується сучасна ситуація та стан сукупного фінансового потенціалу і його складових, то можна говорити про поточну оцінку; коли визначають майбутній стан, тренди, роблять прогнози, то така оцінка враховується аналітиками апіорно.

Отже, задача полягає у створенні єдиного аналітичного простору, який здатен комплексно охопити сукупний фінансовий потенціал країни й надати максимально повну та адекватну його оцінку. Тобто комплексний аналіз є цілком об'єктивним методологічним підходом до оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, з ним пов'язаних. Враховуючи все вищенаведене, пропонуємо внутрішню структуру комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни (табл. 5.1).

Стосовно методів аналізу, які можуть використовуватися при застосуванні комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, слід навести, що різні науковці віддають переваги різним методикам, це, на нашу думку, залежить від цілей та завдань їх досліджень. Так, М. Крупка [180, с. 32] вважає, що важливою є оцінка динаміки, основних тенденцій і особливостей накопичення фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України в розрізі ключових його складових з урахуванням ролі окремих сегментів, безпекових аспектів і специфіки формування. Розглядаючи світовий досвід побудови системи моніторингу фінансової стабільності, С. Шумська стверджує, що «найефективнішими є три методи – якісний, метод економетричного моделювання і метод непараметричних оцінок» [455, с. 39]. Досліджуючи фінансовий потенціал України, С. Шумська [457] дає його кількісну та структурну оцінки. Але наведене не зменшує значення інших методів.

Важливою складовою методологічного забезпечення аналізу сукупного фінансового потенціалу країни є інструментарій аналізу, що використовується для різних цілей аналітичного дослідження. Методологічні підходи, методичний інструментарій повинні включати складові аналітичного, прогностичного, концептуального, програмного характеру тощо [313, с. 207], а також різні методичні підходи з використанням статистичних,

Таблиця 5.1
Структура та класифікація методів комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни та напрямки її використання (запропоновано автором)

Класифікаційна ознака	Методи оцінки	Зміст методів	Напрями використання результатів оцінки
1	2	3	4
За напрямком формування інформаційної бази	Кількісні методи	В якості інформаційної бази використовується кількісний сумарний обсяг фінансових ресурсів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни на певну дату	Визначення загального обсягу та достатності сукупного фінансового потенціалу країни для задоволення потреб суб'єктів економіки та країни загалом
	Експертні методи	В якості інформаційної бази використовуються думки досвідчених фахівців, прості у використанні	Експертна оцінка можливостей формування та реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, задоволення потреб економіки
В залежності від методики визначення оцінних показників	Коефіцієнтні методи	Ґрунтуються на використанні певного переліку коефіцієнтів (індикаторів) стану об'єкта – відносних показників, які визначаються шляхом порівняння між собою певних абсолютних показників	Характеристика формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, встановлення граничних меж
	Індексні методи	Передбачають розрахунок динамічних змін стану об'єкта дослідження у часі (темپ зростання, темп приросту тощо)	Характеристика змін у обсягах формування, накопичення та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни
В залежності від методики дослідження оцінних показників	Динамічний аналіз	Передбачає вивчення показників в динаміці	Відображення структури та динаміки фінансових ресурсів усіх складових та сукупного фінансового потенціалу країни загалом

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Закінчення табл. 5.1

1	2	3	4
	Еталонний аналіз	Порівняння фактичного значення показника з еталонним значенням, який визначено як допустима межа його зміни	Оцінка ефективності процесів сукупного фінансового потенціалу країни
За необхідністю використання аналітичного апарату	Економіко-математичні	Дозволяють аналітичними методами досліджувати реальний об'єкт	Обґрунтування формування та раціонального функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, його прогнозування
За можливість розробки управлінських рішень	Одномоментні методи	Статичні методи, що оцінюють фактичний стан, не забезпечуючи можливості розробки заходів на перспективу	Визначення фактичного кількісного обсягу сукупного фінансового потенціалу країни
	Стратегічні	Дозволяють оцінити не тільки стан об'єкта на конкретну дату, а й розробити стратегічні заходи щодо покращення потенціалу	Обґрунтування стратегічних напрямів функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, вибір ефективних
За способами оцінки	Індикаторні	Базуються на використанні системи індикаторів, тобто характеристик, які дають можливість у формалізованому вигляді описати стан досліджуваного об'єкта і на цій базі формувати рекомендації щодо підвищення результативності функціонування об'єкта.	Характеристика стану сукупного фінансового потенціалу країни, розробка заходів по активізації його формування та підвищенню ефективності функціонування.
	Матричні	Основною є ідея розгляду процесів формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у їх взаємозв'язку та динаміці.	Відображення та характеристика процесів формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

експертних, розрахункових даних вимірювання кількісно-якісного стану, можливостей, ресурсів, процесів, результатів формування, функціонування та відтворення тощо сукупного фінансового потенціалу країни. Застосування різних методів оцінки сукупного фінансового потенціалу країни передбачає відхід від сумарної оцінки і наближення до всебічного аналізу. Саме всім зазначеним зумовлюється як методологічна цінність, так і практична необхідність і значущість застосування комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни.

5.2. Індикатори сукупного фінансового потенціалу країни

Активне формування та ефективне функціонування сукупного фінансового потенціалу України передбачає вирішення широкого кола аспектів, що стосуються національної фінансово-економічної сфери. Посилення та ускладнення фінансово-економічної взаємодії і відповідних ризиків національного господарства, активізація викликів глобалізації на національну фінансово-економічну сферу викликають поряд з розробкою методологічних засад необхідність застосування сучасних методів оцінки сукупного фінансового потенціалу країни. Зростаюча значущість оцінки сукупного фінансового потенціалу України зумовлена потребою розширення та вдосконалення аналізу процесів у фінансово-економічній сфері національної економіки. Специфіка та особливості сукупного фінансового потенціалу України обумовлює необхідність розроблення спеціальних методичних підходів до його аналізу як окремого об'єкта дослідження. Саме цим визначено своєчасність та актуальність запропонування та застосування індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни.

Наукових робіт, присвячених аналізу сукупного фінансового потенціалу країни, зовсім небагато. В основному дослідження зводяться до проблемних аспектів фінансово-економічних явищ і процесів за допомогою індикаторів та окремих оцінок фінансового потенціалу суб'єктів господарювання, держави, населення. Тобто такий напрям наукових досліджень, як індикатори сукупного фінансового потенціалу України, ніколи не був визначеним через зосередженість наукових поглядів на окремих як складових об'єкта дослідження, так і різних інших аспектах фінансово-економічних проблем, які ретельно розглядалися науковцями, але оминали сукупний фінансовий потенціал країни, а також через відсутність комплексного підходу щодо оцінки об'єкта дослідження, а отже, і вибору індикаторів.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Зважаючи на зазначене на сьогодні відсутній чіткий загальний підхід до індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни. Отже, за мету дослідження ставимо запропонування та обґрунтування індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни.

Широке коло теоретичних та практичних аспектів аналізу та оцінки різних складових сукупного фінансового потенціалу країни, застосування різних методологічних та методичних підходів, критеріїв оцінки та індикаторів, розгляду фінансово-економічних дисбалансів, забезпечення рівноваги стали об'єктами наукової уваги багатьох фахівців, серед яких: О. Барановський [12], Т. Бурлай [33], В. Варцаба [38], Т. Васильців [40], В. Ільченко [134], В. Коваленко [153], колектив науковців під керівництвом М. Скрипниченко [230], М. Осійчук [256], колектив фахівців на чолі з Л. Шинкарук [374], М. Скрипниченко [382], В. Федосов, В. Опарін, С. Львовичкін [419], О. Черняк [429], С. Шумська [453-456], Г. Яценко [462] та багато ін.

Аргументуючи застосування індикаторного методу аналізу сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що даний метод досліджень у царині фінансів дуже поширений у вітчизняній та світовій практиці. Так, О. Кузьмін та О. Мельник, посиляючись на позицію багатьох науковців та практиків, вважають, що «фінансовий стан слід оцінювати з допомогою системи репрезентативних, зрозумілих, інформаційно насичених абсолютних і відносних індикаторів» [187, с. 108]. Беручи до уваги дослідження відомих українських учених В. Міщенка, О. Кіреєва, М. Шаповалової [254, с. 17–18] та інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, можна зазначити, що якісно розроблені індикатори є фундаментальною умовою ефективного моніторингу, аналізу та оцінки сукупного фінансового потенціалу країни та окремих його складових. Розробка власної національної системи індикаторів сукупного фінансового потенціалу України повинна враховувати особливості національної економіки та фінансів, базуватися на даних, які висвітлюють чутливі фінансово-економічні проблеми, що розкривається автором у попередніх дослідженнях [280; 281; 285; 292; 313].

У світлі вирішення означених аспектів оцінки сукупного фінансового потенціалу України слід спочатку зупинитись на деяких важливих моментах вибору індикаторів аналізу об'єкта дослідження. Ми хочемо відійти від принципової методологічної помилки, що досить часто зустрічається у фінансових та економічних дослідженнях, це стосується індикаторів, які

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

не пов'язані взагалі з економічним відтворенням та змістом розвитку. Як наслідок, часто індикатори, що пропонуються при дослідженні фінансово-економічної сфери, інформують про розвиток заради розвитку, але ніяк не більше того. Тобто проблема криється в асинхронності та дисбалансі індикаторів, які привносяться в інформаційний масив і, реалізуючись у результатах, не мають подальшого виходу на регулятивні дії. У підсумку складається різномозаїчне сплетіння різноманітних та різнорівневих параметрів, які, як правило, не пов'язані зі змістом фінансово-економічного зростання країни.

Отже, розкриваючи та аргументуючи наш підхід, а також спираючись на широко науково опрацьовані методологічні та методичні позиції й практичне застосування індикаторних підходів щодо оцінки й аналізу у сфері фінансів, економіки та різних видів потенціалів, різних складових сукупного фінансового потенціалу країни, що нами розглянуті у попередніх розділах та пунктах дослідження, можна узагальнити, що найчастіше пропонується виділяти та застосовувати ресурсні і результативні індикатори, від яких, на думку багатьох фахівців, залежить стабільність системи. Застосовуючи напрацювання дослідників і наявні тенденції загалом та, зокрема, В. Матросової [217], наведемо такі аспекти та інтерпретуємо їх до висвітлення аспектів проблеми сукупного фінансового потенціалу країни:

- характер сукупного фінансового потенціалу країни загалом та у розрізі його складових (дослідження зміни параметрів об'єкта дослідження);
- еластичність сукупного фінансового потенціалу країни загалом та у розрізі його складових (здатність до адаптації та гнучкості у рамках системи);
- ресурси, процеси та результати відтворення об'єкта дослідження;
- види відтворення об'єкта дослідження (звужене, просте, розширене, накопичення);
- здатність до нарощення за певних обставин в умовах заданої системи;
- визначення минулого та поточного стану і прогнозних очікувань потреби, обсягів процесів та результатів формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України та його взаємозв'язок з відтворенням та суспільним добробутом національної економіки;
- визначення тенденцій коливань сукупного фінансового потенціалу країни як загалом, так і в розрізі його окремих складових у ланцюгу «ресурси – процеси – результати»;

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

- окреслення на основі індикаторів пріоритетів стабілізації та зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни та економічного піднесення;
- висвітлення як зміна стану фінансових ресурсів однієї складової сукупного фінансового потенціалу країни пов'язана та взаємозалежить зі змінами стану фінансових ресурсів інших складових;
- підвищення контрольованості ланцюгу «ресурси – процеси – результати» та суспільної максимальної корисності перебігу зазначеної тріади як для всіх складових, так і для об'єкта дослідження загалом.

У своїх дослідженнях П. Проноза зазначає, що «при проведенні економічних досліджень кожна з моделей, що використовуються вченими, будується на певній системі показників, чи індикаторів. Ця система індикаторів повинна формуватися на основі науково обґрунтованих базових положень та вихідних принципах» [345, с. 245]. Обґрунтовуючи методологічні основи системи індикаторів для оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, спираємось на думку В. Коваленко [153, с. 115], що доцільно використовувати принцип системності дослідження, який передбачає врахування ієрархії зв'язків об'єкта, що вивчається, із сукупністю елементів економічної системи. При розгляді індикаторів сукупного фінансового потенціалу України ми беремо до уваги як вищезазначене, так і принципи та вимоги до побудови множини індикаторів, що запропоновані низкою вітчизняних вчених, які досліджували фінансово-економічні проблеми в Україні, та законодавством [40, с. 47–48; 109; 260; 336]: 1) повноти – введення додаткового індикатора не змінює результат, тобто оцінку сукупного фінансового потенціалу країни, на відміну від виключення одного індикатора з вибраної множини; 2) мінімальності – оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни здійснюється з використанням якнайменшої кількості індикаторів; 3) змістовності – кожен індикатор повинен відображати змістовну сторону аспектів оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни; 4) вимірності – кожен індикатор повинен мати кількісну міру, яка характеризує ступінь розвитку окремого аспекта сукупного фінансового потенціалу країни; 5) системності – врахування всіх можливих взаємозв'язків і взаємозалежностей як усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом як складної системи, його розгляд через призму більш широких категорій, таких як економічна система країни.

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Беручи до уваги зазначене, слід прокоментувати, деталізувати та конкретніше розкрити як дію зазначених принципів, так і підходи до вибору змісту, критеріїв та вимог до індикаторів сукупного фінансового потенціалу України:

- зв'язок індикаторів як між собою, так і з розвитком національної економіки (недостатньо керуватись лише даними, які не пов'язані з економічним відтворенням та перспективами розвитку, оскільки у такому випадку формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни розривається на окремі ланки, без довгострокової перспективи розвитку), а зазначене фокусується на найбільш актуальних та значущих аспектах сукупного фінансового потенціалу країни, з особливим акцентом на формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу як забезпечувальної сфери національної економіки;

- індикатори обираються таким чином, щоб забезпечити надійні сигнали стосовно процесів формування, функціонування та відтворення не тільки сукупного фінансового потенціалу країни, а й національної економіки;

- індикатори включають таку кількість показників, щоб їх вибір, зміст та інтерпретація були максимально простими і легко відтворювалися, а статистичні дані як для їх розрахунку, так і результати та їх інтерпретація були зрозумілими та доступними;

- єдине тлумачення індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни (індикатори повинні виключати подвійне тлумачення);

- оцінка на основі індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни повинна формувати інформаційно-аналітичну базу для розробки заходів вирішення основних завдань та аспектів проблеми як об'єкта дослідження, так і національної економіки;

- індикатори сукупного фінансового потенціалу країни повинні бути синхронізовані за часом та характеризувати певні зрізи об'єкта дослідження;

- індикатори сукупного фінансового потенціалу країни мають бути побудовані на даних високої статистичної якості і забезпечувати співставність як всередині країни, так і бажано в розрізі різних країн, що розкриє додаткові можливості у здійсненні міжнародних порівнянь аспектів, які аналізуються;

- доступність (до системи треба включати такі дані, які можна відстежувати і які не потребують значних ресурсів для їх інформаційного забезпечення);

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

– релевантність (індикатори мають чітко відображати мету аналізу сукупного фінансового потенціалу країни).

Отже, індикатори сукупного фінансового потенціалу країни – це сфера фінансово-економічних даних, що повинні відображати внутрішні та зовнішні взаємозв'язки формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Апріорі індикатори мають стати важливим засобом, щоб створити наукову і об'єктивну базу для оцінки формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, дати відповідну оцінку перебігу цих процесів. Мета, якої прагнемо, полягає в тому, щоб мати офіційні і незаперечні розраховані дані, що дозволяють простежити основні характеристики та складові, їх зміни, найбільш важливі по відношенню до визначених цілей і факторів, від яких залежить їх досягнення.

Тому однією з цілей застосування індикаторів є забезпечення необхідної інформації про ресурси та ефективність їх використання, від чого залежать результати відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а також процеси, які його характеризують, а отже, виступають механізмом, що розкриває кругообіг ресурсів та відповідну інформацію. Отже, індикаторам сукупного фінансового потенціалу країни відводимо вагому роль в аналізі стану складної системи сукупного фінансового потенціалу України.

Економісти жваво оперують важливими макропоказниками, які характеризують економічне зростання – ВВП на душу населення, НД на душу населення як у грошових показниках, так і відсоткових показниках, тобто у темпах приросту. На думку багатьох фахівців загалом та В. Опаріна [251] зокрема, значною проблемою є обмеженість фінансових ресурсів, яка має абсолютний та відносний вимір. Абсолютна обмеженість обумовлюється загальною обмеженістю усіх ресурсів, зокрема і фінансових. Так, в кожній країні її фінансові можливості визначаються обсягом ВВП на душу населення. Відносна обмеженість полягає в тому, що коштів не вистачає усім, оскільки потреби кожного суб'єкта практично завжди випереджають його фінансові можливості.

Основними макроекономічними індикаторами при цьому виступають рівень ВВП на душу населення і темпи економічного зростання. На думку В. Плескач [266, с. 27], перспективним напрямом удосконалення фінансового прогнозування є доповнення фінансового балансу на всіх рівнях

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

інформацією, що містить для кожного конкретного часового періоду дані про потенційний обсяг фінансових ресурсів в розрізі їх окремих джерел і зведення про частину фінансових ресурсів, що задіяна в обороті національного господарства. Іншими словами, мова йде про наявний фінансовий потенціал та його використання. Також, аргументуючи наші пропозиції, повертаємось до зазначеного вище (п. 5.1), а саме до думок Є. Лапіна [195], що об'єктом оцінки мають бути потенційні можливості, а також оцінці підлягає або загальний розмір потенціалу, або його активної частини.

Згідно з наведеним та застосовуючи логіку обчислення таких макрпоказників, пропонуємо індикатори сукупного фінансового потенціалу країни, що включають напрями обсягу: СФПУ у розрахунку на одну особу; СФПУ на одного зайнятого. Стосовно методики обчислення даних індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни, то вона здебільшого ґрунтується на методиках розрахунку макроекономічних показників зростання, але має певні особливості. Так, СФПУ у розрахунку на одну особу розраховується відношенням всього обсягу сукупності фінансових ресурсів, які є в наявності в країні, до кількості населення країни. Цей індикатор, у першу чергу, можна використовувати для адекватного порівняння СФПУ з урахуванням кількості населення, він характеризує ресурсну сторону об'єкта дослідження. Йдучи далі, згідно з логікою нашого дослідження, розглянемо ще один важливий показник, який пов'язаний з економічним розвитком, – це ВВП на одного працюючого. Ми пропонуємо розраховувати СФПУ на одного зайнятого як відношення обсягів сукупного фінансового потенціалу України до кількості працюючих осіб. Такий аналіз спрямовується на те, щоб окреслити тенденції, уникнути хибних тривог, виявити проблеми, щойно вони виникнуть.

З табл. 5.2 можна зробити висновки, що індикатори показують зростання сукупного фінансового потенціалу України у розрахунку на одну особу та на одного зайнятого за аналізований період 2009–2013 рр. Збільшення СФПУ у розрахунку на одну особу та на одного зайнятого може свідчити про збільшення фінансових можливостей країни, враховуючи також чинник інфляції (додаток В), слід зазначити, що за аналізований період вона має незначний вплив на ці показники. У світлі наведеного та для порівняння візьмемо дані макроекономічних показників України, які визначено в якості теоретичної основи для наведених вище індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни. Дані Державної служби статистики України

Таблиця 5.2

**Індикатори СФПУ у розрахунку на одну особу та на одного зайнятого
за 2009–2013 роки***

Індикатори	2009	2010	2011	2012	2013
СФПК, млрд грн	5190,7	5969,8	6772,6	7718,8	8075,1
Кількість постійного населення (на кінець року), млн	45,8	45,6	45,5	45,4	45,2
Кількість зайнятих, тис.	20191,5	20266,0	20324,2	20354,3	20404,1
СФПУ у розрахунку на одну особу, тис. грн	113,3	130,9	148,8	170,0	178,6
СФПУ на одного зайнятого, тис. грн	257,1	294,6	333,2	379,2	395,8

* Розраховано автором за даними таблиці 2.1 та [398, с. 26]

[93; 398, с. 25–26] показують, що за 2009–2013 рр. обсяги ВВП на одну особу набагато нижчі за обсяги СФПУ. Також без додаткового аналітичного опрацювання можна визначити, що динаміка показників СФПУ на одну особу та на одного зайнятого вище динаміки ВВП на одну особу та на одного зайнятого. А співставлення даних щодо наявної сукупності фінансових ресурсів країни з акумульованими ресурсами інституційних секторів економіки країни рахунку виробництва, тобто задіяними у відтворювальних процесах (п. 3.1), дало змогу визначитися із значними наявними внутрішніми резервами ресурсів.

Безперечно, узагальнюючим результатом процесів економічного відтворення, а також формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у процесах його відтворення, як нами доведено вище, є макроекономічний показник ВВП. Макроекономічні показники досить часто й широко використовуються в різних сферах, насамперед у системі макроекономічного регулювання та управління економічним відтворенням. В світлі зазначеного слушними є думки В. Горбачук [69], що сталі темпи відтворення національної економіки визначаються макроекономічною стабільністю, зокрема пропорційністю і сталістю відтворення компонент ВВП, що і є передумовою економічного зростання. Тому для забезпечення фінансово-економічного відтворення України необхідна довгострокова підтримка оптимальних макроекономічних пропорцій, позитивних змін у структурі ВВП.

Означене стає підставою виокремлення наступної групи індикаторів, в основу яких закладаємо фінансово-економічні відтворювальні проце-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

си національної економіки, що, у свою чергу, пов'язує між собою проблему відтворення сукупного фінансового потенціалу країни й фінансово-економічного піднесення та добробуту, параметри та умови досягнення рівноваги формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України та економічного відтворення. Щоб індикатори реально відображали стан і тенденції сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, з ним пов'язаних, необхідно керуватися їх фінансово-економічною суттю, що обумовлюється як сутністю сукупного фінансового потенціалу країни, так і фінансово-економічної діяльності. Відтворювальні процеси сукупного фінансового потенціалу країни в усіх формах (ресурсна, процесна, результативна) та у розрізі його складових як суб'єктів економіки виражають макроекономічні пропорції у вартісній оцінці, а отже, фінансово-економічні параметри господарської системи, а як зауважує В. Плєскач [266, с. 23–24], саме комплекс фінансових параметрів функціонування економічної системи формує середовище, яке стимулює розвиток процесів. Загальну спрямованість зміни джерел формування та можливих варіантів використання фінансових ресурсів зумовляють агреговані макроекономічні показники.

А сутність фінансової діяльності будь-якої системи можна у найбільш узагальненому виді охарактеризувати так: мобілізувати фінансові ресурси; забезпечити своєчасне і повне накопичення фінансових ресурсів; ефективно їх розмістити; отримати позитивний фінансово-економічний результат від використання, а отже, у підсумку, розширене відтворення ресурсів. Отже, необхідна саме система індикаторів, що відображає певний стан сукупного фінансового потенціалу країни, обсяг ресурсів, хід процесів та визначення результатів, тобто кількісні, якісні та відтворювальні його характеристики. Необхідність використання саме системи індикаторів визначається ще й тим, що не можливо запропонувати єдиного індикатора, який би дав повну оцінку сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, з ним пов'язаних, як загалом, так і в розрізі його складових, враховував би взаємообумовленість даних, їх фінансово-економічний зв'язок. Обґрунтовуючи наш підхід до запропонування системи індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни, слід зазначити, що характеристика сукупного фінансового потенціалу країни може базуватися на такій системі індикаторів, які взаємопов'язані та доповнюють одне одного, включаючи вимір багатьох категорій об'єкта дослідження та його складових.

Як і будь-який з методів оцінки, індикаторний метод потребує забезпечення якомога повного та якісного інформаційного охоплення характеристик сукупного фінансового потенціалу країни. Часто економістами обчислюються та застосовуються для аналізу індикатори відтворювальних пропорцій економіки: первинні доходи інституційних секторів економіки по відношенню до ВВП, наявні доходи до валового наявного доходу; співвідношення споживання та заощадження; валове та чисте заощадження, внутрішні інвестиційні джерела та / чи залучення на світовому ринку.

Значимість і цих аспектів можна враховувати при виборі індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни. З огляду на значну як теоретичну, так і практичну опрацьованість відтворювальних фінансово-економічних пропорцій не бачимо сенсу їх у черговий раз розраховувати, але, з іншого боку, вони не застосовувалися в якості індикаторів до аналізу сукупного фінансового потенціалу країни. Спираючись та поділяючи думки М. Скрипниченко [382], а також інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, слід зазначити, практична значимість аналізу потоків фінансових коштів полягає в тому, що вона дає характеристику як фінансування, так і перебігу відтворювальних процесів та пропорцій як у розрізі різних секторів економіки, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом, а також стає відображенням широких категорій ринкових інструментів, які використовуються у фінансових операціях.

Аналіз закономірностей та співвідношень усіх форм та етапів відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, циклічність відтворення стає аналітичною основою побудови системи індикаторів. Розгляд процесів сукупного фінансового потенціалу країни, побудова системи його індикаторів потребує використання даних макрорахунків, що послідовно цілісно і комплексно описують національні фінансово-економічні процеси відтворення, тобто макроекономічний аналіз процесів відтворення як національної економіки, так і сукупного фінансового потенціалу країни здійснюється на основі показників системи національних рахунків [93], де показники створення ВВП, доходів – валового прибутку і змішаного доходу, валового наявного доходу, валових заощаджень тощо та процесів, що їх супроводжують, тобто утворення доходу, розподілу первинного доходу, вторинного розподілу доходу, використання доходів та нагромадження – кількісно та якісно характеризують весь спектр відтворювальних фінансово-економічних процесів. Таким чином, система інди-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

каторів сукупного фінансового потенціалу країни ґрунтується на фінансово-економічних відтворювальних процесах, використовуючи в якості інформаційно-аналітичної основи їх розрахунків взаємопов'язані статті національних рахунків і в розрізі секторів економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни, і в розрізі взаємообумовленості та взаємозалежності процесів, що розкриваються через показники СНР.

Ще одним важливим моментом, який, на нашу думку, слід окреслити, є те, що індикатори мають бути розкладені в розрізі інституційних секторів економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Балансування ресурсів за секторами економіки є однією із важливих складових як макроекономічного аналізу економіки, так і аналізу сукупного фінансового потенціалу країни. Врахування тісних макроекономічних взаємозв'язків інституційних секторів економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни може бути використано для аналізу ресурсів, процесів та результатів певного сектору з метою пошуку дисбалансів в одному із секторів та оцінки його наслідків для інших секторів. Спираючись та поділяючи думки М. Скрипниченко [382] та застосовуючи їх до об'єкта нашого дослідження, слід зазначити, що врахування макроекономічних зв'язків є принципово важливими для побудови оцінки сукупного фінансового потенціалу країни на основі системи індикаторів. Кожний з основних макроекономічних секторів у складі сукупного фінансового потенціалу країни бере участь в операціях з доходами і витратами, тому операції з доходами і витратами будь-якого сектору зумовлює зміни у фінансових активах або пасивах цього сектору. Приріст в одному напрямі може супроводжуватись погіршенням ситуації в іншому, тобто не існує рішень, які б одночасно поліпшували (чи погіршували) ситуацію загалом.

Тобто індикаторами сукупного фінансового потенціалу країни вважаємо показники відтворювальних фінансово-економічних пропорцій, що характеризують його обсяг, структуру та форми реалізації (аккумуляції ресурсів інституційних секторів економіки країни та використання результатів їх реалізації у процесах утворення доходу, розподілу первинного доходу, вторинного розподілу доходів, використання наявного та скоригованого доходів, нагромадження).

На нашу думку, логічним буде розглянути зміст даних індикаторів стосовно сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, з ним пов'язаних. Отже, формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

потенціалу країни задовольняє потреби у ресурсах усіх складових об'єкта дослідження, доходи забезпечують реалізацію та заощадження, тобто відбувається як ресурсне забезпечення, так і споживання та нагромадження.

Створені у процесі виробництва доходи є характеристикою ресурсного становища суб'єктів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни та розглядаються як основний індикатор їх життєдіяльності. У ході економічних циклів змінюються рівні доходів усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни (населення, нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій тощо). Доходи виступають не тільки проявом, а й одним з найважливіших факторів формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, і слугують його індикаторами. Як для цілей теоретичного опрацювання, так і для цілей практичного застосування та управління значний інтерес мають індикатори дохідності, узгоджені із міжнародними стандартами статистичної і фінансової звітності і застосовувані від мікро- до макрорівня [188, с. 67; 515]. Це аргументує застосування таких фінансово-економічних індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни для оцінки та моніторингу відтворювальних процесів.

Індикатори розподілу і перерозподілу ресурсів стають основою оцінки можливостей інвестування як у розрізі інституційних секторів економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни, так і його ресурсів загалом, на що впливають як зміни обсягів доходів, так і зміни структури їх розподілу. Індикатори розподілу ресурсів, що генерують інституційні сектори економіки країни у складі сукупного фінансового потенціалу країни, так і його ресурсів загалом, розкривають можливість та спроможність покривати грошовими потоками різні види потреб, що, у свою чергу, характеризується як обсягами генерованого грошового потоку та прибутку, так і структурою розподілу прибутку чи структурою таких потоків.

Спираючись на дослідження В. Кулика [188, с. 68–69], наведемо, що цілкова функція управління розвитком полягає саме у формуванні структури (системи) валових і чистих доходів та інвестицій, що сприяють економічному зростанню, поліпшенню її якісної складової. Процес управління розвитком слід розглядати як систему цілеспрямованих заходів, направлених на покращення структури валових і чистих доходів та підтримку її сталої сприятливої для розширеного відтворення структури. Взагалі дана проблема пов'язана з проблемою загальноекономічного характеру – політикою заощаджень в сек-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

торах в національній економіці в цілому. Зростаючі національні економіки характеризуються сприятливими співвідношеннями валового прибутку і оплати праці в структурі ВВП. Наприклад, у структурі ВВП Польщі валовий прибуток та оплата праці у 2012 р. відповідно склали 51,1 % та 36,4 %, а в структурі ВДВ сектору нефінансових корпорацій – відповідно 49,1 % і 49,1 % [188, с. 69; 502]. У своєму дослідженні В. Кулик [188, с. 68–69] доходить висновків, що надання інвестиційної привабливості сектору та створення умов для його розширеного відтворення потребує створення загальноекономічних умов, що сприяють збільшенню в структурі ВДВ частки валового прибутку та зменшення частки оплати праці. Але, на нашу думку, це твердження є справедливим лише з позиції підвищення інвестиційної привабливості тому, що зменшення частки оплати праці тягне за собою багато негативних фінансово-економічних наслідків, а також знижує обсяги заощаджень у результативній формі відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Доходи інституційних суб'єктів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу України спрямовуються на задоволення їхніх нагальних потреб, забезпечуючи рівновагу в економічній системі. Це, у свою чергу, вказує на важливість аналізу не тільки рівня доходів в економіці, а й рівня витрат. Спираючись та поділяючи думки М. Скрипниченко [382], а також інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, слід зазначити, що три базові взаємозалежності пов'язують виробництво і дохід, дохід і чисті трансфerti з витратами та заощадженнями, заощадження і запозичення з придбанням активів, що відображається як у розрізі секторальних балансів, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. Тобто аналіз фінансово-економічних взаємозв'язків в національному господарстві визначається взаємоузгодженням системи доходів і витрат як в інституційних секторах у складі сукупного фінансового потенціалу країни, так і його як цілісного об'єкта загалом.

Такі показники, як кінцеві споживчі витрати, характеризують життєвий рівень, споживчий попит, ділову активність тощо. Тобто, з одного боку, збільшення частки кінцевого споживання є позитивною тенденцією в економіці, але з іншого – це негативно впливає на такі компоненти ВВП, як валові інвестиції та чистий експорт. Так, згідно з результатами нашого попереднього дослідження та як неодноразово наголошували інші фахівці [69, с. 90], частка і структура валових інвестицій та чистого експорту залишається в Україні на неприйнятному низькому рівні і характеризується не-

стійкістю, залишаючи Україну в стадії стагнації та зростаючих внутрішніх дисбалансів. На думку В. Горбачук [69, с. 91], економічна політика в Україні не переслідує підтримку сприятливої структурної збалансованості показників кінцевого попиту, що проявляється і у погіршенні структури показників кінцевого попиту в 2011–2013 рр., і у відсутності стратегії підтримки їх безпечної пропорційності. Безперечно, це негативно впливає на чисті заощадження, валові інвестиції, що набуває в Україні загрозливого рівня.

Отже, ще раз наведено та підкреслено, що рівень доходів і рівень споживчих витрат впливають на заощадження, а зниження доходів чи/або зростання споживчих витрат знижують рівень валових накопичень. Така взаємозалежність потребує постійного моніторингу не тільки доходів, а й базових елементів кінцевого споживання, тобто кінцевого споживання та інвестицій, індивідуального та колективного споживання, експорту та імпорту, з метою підтримання стабільності фінансово-економічної системи, забезпечення розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни та фінансово-економічної рівноваги. Як справедливо зазначає В. Кулик [188], показники валових і чистих заощаджень, по суті, і є внутрішнім джерелом інвестицій, що сприяють економічному зростанню. Також важливим для аналізу є взаємозв'язок заощаджень, запозичень і придбання активів [382, с. 26], де заощадження плюс чисті запозичення ототожнюються з активами, які має придбати національна економіка, а означене є підсумком результативної форми відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, яка впливає та формує ресурси наступного циклу його відтворення.

Таким чином, наведена система індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни передбачає чітке відстежування та врахування множини взаємозв'язків як у розрізі всіх складових, так і в розрізі всіх фінансово-економічних відтворювальних процесів, забезпечує моніторинг безперервності кругообігу фінансових ресурсів.

На перший погляд, може здаватися, що множинність індикаторів створення, розподілу, перерозподілу, використання доходів та нагромадження у процесах відтворення дещо ускладнює визначення оптимальної кількості найбільш інформативних індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни. Але, на нашу думку, ми запропонували саме систему індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни, що відображають процеси формування, функціонування та відтворення об'єкта дослідження.

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

У світлі нашого дослідження слід навести, що аналіз макроекономічних пропорцій відтворення у багатьох країнах світу являє собою систему інформаційного забезпечення розробки й реалізації фінансово-економічної політики, а отже, індикатори сукупного фінансового потенціалу країни, які мають у своїй основі такі ж самі принципи, взаємозв'язки та закономірності, можуть використовуватися для таких саме цілей. Аргументуючи наші думки та висновки, апелюємо до наукових надбань авторитетних фахівців, наприклад, М. Скрипниченко [382, с. 33], та інтерпретуємо їх до об'єкта нашого дослідження, що забезпечення узгодження і синхронізації економічної політики та її основних складових, а також і сукупного фінансового потенціалу країни, є одним із головних завдань у сфері макроекономіки. У цьому контексті розробка індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни, які характеризують багато аспектів, ув'язують в єдину інтегровану систему різні сфери економіки та фінансів, може стати відповідною базою для кількісно-якісного обґрунтування параметрів фінансово-економічної політики та оцінки впливу на динаміку ключових макропоказників.

З огляду на зазначене корисним є розгляд світового досвіду підтримки макроекономічних пропорцій відтворення та імплементації зазначених аспектів у заходах економічної політики. Як доводять дослідження В. Горбачук [69, с. 91–94], найбільш наочно політика підтримки пропорційності відтворення показників кінцевого споживання простежується в Німеччині та Польщі, що проявляється в Німеччині у підтримці макроекономічних пропорцій, довготривалому зростанні доходів тощо. В Польщі частка кінцевого попиту і частка інвестицій у структурі ВВП вищі, ніж у Німеччині. У цілому Польща наслідує найкращі риси структурної політики Німеччини в частині підтримки пропорційності внутрішнього попиту, внутрішньої і зовнішньої збалансованості, підвищення ефективності виробництва, наближення життєвого рівня до європейських стандартів, що, у свою чергу є результатом продуманої економічної політики, розвитку внутрішнього ринку, зростання приватних інвестицій тощо. Успішний розвиток економіки Німеччини є результатом продуманої економічної політики, яка зорієнтована на оптимальне поєднання ринкового господарства та завдань суспільного відтворення. Це проявляється у підтримуваній пропорційності відтворення ВВП, що позитивно впливає на зростання доходів національної економіки. У своєму дослідженні В. Горбачук [69, с. 93] доходить

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

висновків, що різні країни дотримуються різних концепцій у частині формування факторних доходів ВВП:

- у Німеччині і Польщі чітко спостерігається виважена і цілеспрямована структурна політика формування факторних доходів. На це вказують усталеність і висока прогнозованість структурних показників ВВП, підтримувана пропорційність факторних доходів;

- для Німеччини характерною є висока частка оплати праці поряд з низьким рівнем оподаткування виробництва та помірними валовими прибутками. Стабільність структури доходів гарантується високою конкурентоспроможністю німецької економіки, що проявляється у тому, що Німеччина виступає чистим експортером товарів і послуг, є країною кредитором;

- Польща упродовж тривалого часу була чистим імпортером товарів і послуг. Це змушує проводити економічну політику зміцнення і розвитку внутрішнього ринку. Вона проявляється у підтримці значно нижчої частки оплати праці, ніж в Німеччині, поряд з дещо вищим рівнем оподаткування виробництва, що дає змогу формувати досить високі валові прибутки і змішані доходи, які забезпечують високий рівень кінцевого споживання та інвестиційного попиту. Прогнозованість економічної політики, підтримка на високому рівні внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту сприяють розбудові і зміцненню внутрішніх ринків, складає основу стійкого економічного росту сучасної Польщі;

- в Україні упродовж останнього десятиліття суттєво зростає частка оплати праці в структурі ВВП, наблизившись до рівня Німеччини. Частка чистих податків на виробництво та імпорт в Україні наближається до рівня Польщі. Валові прибутки і змішані доходи в Україні мають тенденцію до зниження, що негативно впливає на економіку. Очевидно, що проблема відтворення економіки України в найбільш загальних рисах сконцентрована у структурних диспропорціях ВВП.

Таких же висновків доходить у своєму дослідженні В. Кулик [188], опрацювання світового досвіду економічного зростання таких країн, як Німеччина та Польща, доводить, що підтримка макроекономічних пропозицій цих країн орієнтується на внутрішні чинники. Це, зокрема, збільшення частки кінцевого попиту і частки інвестицій у структурі ВВП, реалізація політики довготривалого зростання зовнішньоторговельних доходів тощо.

Перегляду фінансово-економічних пріоритетів та балансу макроекономічних пропорцій розширеного відтворення для підтримання високих темпів зростання зазнає й економіка Китаю. Тобто сучасна економіка Китаю характеризується перехідним періодом, вона переорієнтується з інвестицій на споживання та з зовнішнього попиту на внутрішній [494; 498].

Отже, спираючись на вищезазначене, зробимо узагальнення. Застосування системи індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни характеризується багатьма перевагами: визначиться взаємовплив відповідних факторних змінних та розширяться можливості застосування варіантів регулювання розвитку, дотримання макроекономічної збалансованості; визначиться перебіг процесів економічного відтворення у поєднанні з процесами відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, їх причинно-наслідкові зв'язки, конкретизується забезпечувальна роль сукупного фінансового потенціалу країни; забезпечиться інформація про ресурси, процеси та результати, що є складниками загальної інформації щодо оцінки формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни; стануть наочними зміни фінансово-економічних параметрів національної економіки; проявляться проблемні місця та фінансові диспропорції як національної економіки, так і сукупного фінансового потенціалу країни тощо. Система індикаторів може використовуватися як складова комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу України.

5.3. Інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни

Вивчення та оцінка сукупного фінансового потенціалу країни набуває особливої актуальності в інформаційну епоху та у постійній інформатизації фінансово-економічного суспільного простору. Як справедливо зазначає О. Чернега [428, с. 69–71], рівень розвитку суспільства та його перспективи залежать від динаміки різноманітних процесів, які відбуваються в економіці, зростає необхідність дослідження впливу окремих складових світогосподарського розвитку, а саме детермінантів, чинників, процесів, що забезпечують сталі та революційні зміни в навколишньому середовищі. Одним із найменш досліджених та все більш впливовим є процес інформатизації, який проявляється у збільшенні ролі інформації та інформаційних технологій у суспільстві, зростанні частки ІТ-індустрії в сукупному ВВП, створенні

глобального інформаційного простору, інтенсивному розвитку інформаційного суспільства та інформаційної економіки. В економічній теорії постіндустріального суспільства серед чинників економічного розвитку, поділяючи їх на економічні та неекономічні, поряд з іншими виділяють ще інформаційний [501]. Зараз все більше значення набувають неекономічні фактори, зокрема науково-технічний прогрес, який базується на стрімкому розвитку інформатизації, інформаційно-комунікаційних технологій, накопиченні та використанні інформації, посиленні важливої зростаючої ролі інформації. Під впливом інформатизаційних процесів формується новий тип суспільства, «інформаційне (постіндустріальне) суспільство», яке характеризується збільшенням значення та інтенсифікацією використання інформації, ІКТ та знань, а також формування глобального інформаційного простору. Таким чином, інформатизація виступає як визначальний чинник, що забезпечує нововведення і модернізацію всіх сфер господарської діяльності [428, с. 71].

Інформація про сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, що його характеризують, є основою його оцінки. Тому виникає нагальна потреба дослідження інформаційного забезпечення оцінки сукупного фінансового потенціалу України та процесів, з ним пов'язаних. Окремі аспекти інформаційного забезпечення фінансових, економічних, соціальних тощо процесів в Україні розглядаються багатьма вітчизняними вченими. В умовах сучасного інформаційного суспільства в існуючих дослідженнях не опрацьовуються питання інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України.

Інформаційна парадигма економіки обумовлює витирання географічних, комунікаційних, інформаційних бар'єрів та робить її взаємозалежною від інформаційного забезпечення. На підтвердження наведемо думку В. Дем'янишина [90, с. 118], що наявність необхідної інформації, з *одного боку*, дає можливість кількісно виміряти, а з *другого* – якісно оцінити показники, що характеризують розподільчі процеси у суспільстві і використати отримані результати в управлінні фінансово-економічним розвитком держави. Саме за допомогою економічної інформації можна відобразити фінансово-економічні явища, які відбуваються у державі, спрогнозувати найважливіші завдання у всіх сферах діяльності. Вчені і практики розглядають фінансову інформацію як результат розвитку економічної науки і водночас вихідну базу розвитку науки, основу для фінансового аналізу, планування і контролю, управління.

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Важливість фінансової інформації неодноразово визначали вітчизняні вчені та фахівці. Без фінансової інформації не можуть діяти фінансові методи, важелі, інструменти, зазнає повного паралічу фінансова політика. Інформаційне забезпечення фінансового механізму організації економіки ґрунтується на засадах та особливостях «інформаційного суспільства». Передусім йдеться про інформаційні ресурси, які здатні самовідтворюватись, про інформаційні технології, інформаційну безпеку та інформаційні війни [155]. Сьогодення характеризується ще тим, що продуктивність праці в багатьох галузях та сферах економіки зростає за рахунок ефективного використання інформаційних ресурсів.

У своїх дослідженнях В. Плєскач [267, с. 21–23] стверджує, що актуальність становлення та розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної сфери стимулюється швидким розвитком новітніх інформаційних технологій, становленням інформаційного суспільства, появою потужних джерел і сховищ даних, різким збільшенням обсягів потоків фінансово-економічної інформації.

Таким чином, зростання потреб у конкретних даних про сукупний фінансовий потенціал країни, його фінансові ресурси й операції, події та явища в процесах його формування та функціонування підвищують значення інформації для активного та прозорого протікання фінансово-економічних процесів. Необхідно постійно знати: наскільки повно мобілізовано фінансові ресурси, в яких обсягах накопичено, наскільки ефективно, раціонально та відповідно до запланованих цілей використовують ресурси, які результати при цьому мають, яким є відтворення сукупного фінансового потенціалу країни. Всім зазначеним додатково аргументується потреба в інформаційному забезпеченні оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, тобто все більшою стає необхідність вимірювання, реєстрації та опрацювання фактів фінансово-економічної діяльності як у розрізі складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. І у зворотному напрямі – оцінка сукупного фінансового потенціалу країни та процесів його формування і функціонування визначається його інформаційним забезпеченням, вдалою організацією руху інформаційних потоків. А вирішення питань раціональної організації руху інформаційних потоків неможливе без створення дієвого інформаційного забезпечення, яке б забезпечувало неперервний процес збирання, оброблення, передавання та зберігання інформації. А отже, оцінка формування та функціону-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

вання сукупного фінансового потенціалу країни стає дедалі більше носієм інформаційних ресурсів.

Розглянемо реальний стан справ щодо інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Спільних інформаційних ресурсів як щодо сукупного фінансового потенціалу України, так і щодо оцінки його формування та функціонування на цей час не створено, що є одним з аспектів, який гальмує створення єдиного інформаційного простору нашого об'єкта дослідження. Неопрацьованість інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни гальмує вільний прозорий рух фінансових ресурсів об'єкта дослідження, а також процесів, що його характеризують. Зазначені аспекти вирішуються автором у дослідженнях [283; 289; 313].

Тобто потреба в інформаційному забезпеченні оцінки формування та функціонування об'єкта дослідження зумовлена цілою низкою чинників, що пов'язані з виникненням певних передумов, що стосуються як ускладнення фінансово-економічних відносин, так і опрацювання проблеми сукупного фінансового потенціалу країни, тому важливим стає розуміння як теоретичних, так і практичних основ, умов та механізмів інформаційного забезпечення формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Опрацювання означених питань почнемо з визначення, що саме розглядати в якості інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Особливості побудови інформаційних систем обліку та аналізу економічних ресурсів, основних факторів інформаційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, фінансовий механізм організації економіки України досліджували Л. Городянська [72], Ю. Горященко [73], О. Ковалюк [155] та багато ін. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління державними фінансами, концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення досліджень у сфері оподаткування, фінансовий контроль у контексті трансформаційних процесів економіки, інформаційне забезпечення бюджетної політики в Україні розглядали В. Дем'янишин [90], В. Плєскач [266–268] та ін. Системи інформаційного забезпечення управлінських рішень, роль інформації та показників оперативного контролю в управлінні діяльністю висвітлювали Д. Максименко [212], К. Мельник [219] та ін. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо організаційно-методичних підходів до запровадження системи оцінки стійкості фінансо-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

вої системи стали об'єктом опрацювання В. Міщенко, О. Кіреєва, М. Шаповалової [254].

Спираючись на широко опрацьовані у фаховій літературі питання інформації, інформаційного забезпечення, інформаційних технологій тощо та на визначення, наведене у Законі України [333], можна визначити, що інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни – це комплекс заходів зі створення, збирання, одержання, зберігання, опрацювання, використання й поширення інформації стосовно оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Беручи до уваги наведене, спираючись на пропозиції Л. Городянської та В. Плєскач [72, с. 120–122; 267, с. 22] та застосовуючи їх до об'єкта нашого дослідження, слід визначити, що побудова інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни – важливий аспект, який містить певні етапи та процедури. По-перше, визначення джерел інформації щодо оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а також збір, накопичення, систематизація та обробка інформації. На жаль, існуюча система офіційної статистичної фінансово-економічної інформації в країні надає лише розрізнені дані щодо окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни. Це дещо ускладнює процедури формування та отримання повної й об'єктивної інформації для проведення аналізу сукупного фінансового потенціалу країни та процесів, що його характеризують. По-друге, здійснення аналітичних процедур, розробка критеріїв оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. При побудові інформаційного забезпечення треба використовувати різнобічну фінансово-економічну інформацію з метою охоплення аналізом усієї сукупності різноманітних даних щодо оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. По-третє, узагальнення сукупності даних та інформації, використання яких дасть змогу об'єктивно й усебічно дослідити сукупний фінансовий потенціал країни, а також документування зазначених даних, процесів і результатів та їх оприлюднення. Це сприятиме успішному розв'язанню так званої інформаційної проблеми, що виникає не лише внаслідок браку інформації про формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а й у зв'язку з обмеженнями кола її поширення та використання. По-четверте, оскільки інформаційне забез-

печення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни включає не тільки наявність інформації, яка формує інформаційну базу, а також наявність інформаційних технологій, за допомогою чого відбувається циркуляція інформації про сукупний фінансовий потенціал країни, то потрібно визначення структурно-технологічних рішень щодо інфраструктурної побудови системи інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. По-п'яте, створення систем контролю оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та оцінка самої системи контролю. По-шосте, визначення заходів практичної реалізації інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Часто у фаховій літературі пропонується використовувати різноманітні інформаційні системи: моніторингу та прогнозування; забезпечення контролю; оперативного управління та оптимізації процесів; інформаційно-довідкові системи; аналітичні та моделюючі системи відстеження та інші спеціалізовані інформаційні системи різноманітної спрямованості та рівня деталізації.

Подальше опрацювання аспектів побудови інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у світлі наведених вище етапів та процедур ставить питання визначення джерел інформації. На думку В. Опаріна [253], формування інформаційної бази досягається на основі фінансового обліку та звітності, забезпечення їх прозорості, достовірності й доступності в межах, передбачених законодавством. Це є головною передумовою формування інформаційної підтримки при мобілізації, розміщенні та функціонуванні фінансових ресурсів. У своїх дослідженнях В. Дем'янишин [90], О. Ковалюк [155, с. 20], М. Черкашина [427, с. 359] до джерел інформаційного забезпечення відносять: звітність, статистику, обстеження, засоби масової інформації, фінансову науку, Інтернет, наукові дослідження, матеріали, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі, які удосконалюються з розвитком суспільства, нагромаджуючи при цьому як позитивні, так і негативні якості. Інші фахівці [267, с. 22] акцентують увагу на дещо іншому зрізі інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних процесів, зазначаючи, що інформаційне забезпечення повинно складатися з: інформаційних ресурсів, що містять дані, зафіксовані на відповідних носіях; засобів підтримки інформаційної взаємодії, зокрема програмно-технічних

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

засобів, сучасних інформаційних технологій і систем різного призначення; організаційних структур учасників інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних процесів, які забезпечують збір, обробку, зберігання, поширення, пошук і передачу фінансової інформації.

Погоджуючись з усім вищенаведеним, стосовно інформаційного забезпечення нашого об'єкта дослідження слід також додати, що у відповідності до запропонованих методологічних засад та методів оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни формується інформаційна база, що включає множину даних, параметрів, показників тощо, наприклад, які запропоновувалися, розраховувалися та аналізувалися у нашому дослідженні. Тобто для розрахунку великої кількості показників необхідна численна інформація про явища та процеси, які охоплюють усі аспекти формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його оцінки.

Тобто якщо основу аналізу процесів, які відбуваються в системі сукупного фінансового потенціалу країни, становить безперервний інформаційний обмін, то засобом його забезпечення стає оцінка та постійний моніторинг сукупного фінансового потенціалу країни. Як нами наведено вище, процеси оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни пов'язані з обміном великими масивами інформації між його складовими. Апелюючи до думок О. Євтух [108, с. 105–106] та розглядаючи їх у світлі нашого об'єкта дослідження, можна зазначити, що проблема ефективного інформаційного обміну має декілька аспектів: по-перше, забезпечення рівного та відкритого доступу до інформаційних ресурсів усіх учасників формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни; по-друге, надійність (достовірність) інформації; по-третє, зручність у користуванні інформаційним продуктом. Тож, будуючи інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, доречно розглядати горизонтальну та вертикальну інформаційну взаємодію його складових. Горизонтальна взаємодія здійснюється в межах окремих складових та між ними. Вертикальна інформаційна взаємодія здійснюється від нижчого рівня до більш вищого. Зазначене можна аргументувати тим, що ми розглядаємо сукупний фінансовий потенціал як системне утворення, яке функціонує в межах більш широким категорій, таких як національна економіка, суспільні відносини. Таке розмежування інформаційної взаємодії в інформаційному забезпеченні

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни надасть можливість у процесі аналізу враховувати специфіку інформаційних потоків з метою забезпечення їх належної організації та регулювання.

Іншим аспектом інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України є те, що інформація повинна відповідати певним основним вимогам, які є загальноприйнятими та загальновживаними, широко пред'являються до інформації, тобто бути інформативною, достовірною, адекватною, однозначною тощо. Наведемо найбільш загальновживані вимоги та розглянемо їх стосовно інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Інформативність інформації щодо об'єкта дослідження характеризується повною змістовністю, тобто забезпечує повне уявлення про фінансово-економічний зміст фактів і умов оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Адекватність інформації характеризується певним рівнем відповідності, який створюється за допомогою порівняння отриманої інформації з реальним станом сукупного фінансового потенціалу країни. Достовірність інформації визначається ступенем близькості отримуваної користувачем інформації до реального стану сукупного фінансового потенціалу країни. Характеристикою однозначної інформації є те, що в ній не припускається невизначеність і суперечність, тобто така інформація є одноваріантною та виключає дублювання даних. Також при оцінці формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни важливе значення має якість інформації. Спираючись на рекомендації ООН [392], слід навести, що при розгляді якості даних треба враховувати наступні параметри: необхідність передумов якості, актуальність, достовірність, точність, своєчасність, методологічна обґрунтованість, узгодженість та доступність. Через показники якості можна забезпечити відповідність обраних показників наступним критеріям: вони повинні охоплювати всі параметри якості; повинні мати за основу послідовне використання раціональної методології; показники можуть легко інтерпретуватися як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам.

Таким чином, для створення якісного інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни потрібно володіти великими обсягами різноманітної інформативної, адекватної, достовірної, однозначної, якісної фінансово-економічної інфор-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

мації як про об'єкт дослідження загалом та в розрізі всіх його складових, так і про процеси, що його характеризують. У підсумку інформаційним забезпеченням оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни є дані не тільки його аналізу, а також накопичення, трансформації та використання інформації фінансово-економічного характеру, що дають об'єктивну і точну картину об'єкта дослідження. Але в такому випадку в інформаційному масиві складається різномозаїчне сплетіння різнорівневих даних, показників, критеріїв, параметрів, що є аспектом, який негативно характеризує сучасний стан інформатизації. Наприклад, американський економіст Г. Саймон відзначає, що інформація є безсумнівним благом тільки тоді, коли її мало [513, с. 14]. За умови надлишку даних вона стає негативним чинником, відволікаючи від істотних речей [6]. Тобто, з огляду на наведене, можна визначити, що проблемою інформаційного забезпечення оцінки сукупного фінансового потенціалу України стає необмеженість різноманітної, різнобічної фінансово-економічної інформації, що надходить з різних джерел. Як зазначається у Національній доповіді «комплектування всіма наявними інформаційними ресурсами вже неможливе і з економічної, і з фізичної, і навіть із суто прикладної точки зору: при вирішенні будь-якої проблеми ефективніше оперувати лише потрібною інформацією, без залучення до процесу оброблення непотрібної інформації (інформаційного шуму)» [389, с. 578]. Для вирішення зазначених аспектів треба оптимізувати обсяги інформації щодо оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, виловивши з неї зайву.

Означене дає підстави запропонувати класифікацію інформації про сукупний фінансовий потенціал країни. Тобто, з одного боку, щоб всебічно оцінювати формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, потрібно мати значні масиви інформації різних видів, з *іншого боку*, це стає певною проблемою, вирішенню якої дещо допоможе класифікація, адже в безлічі даних буде виділено певні блоки, ознаки та критерії поділу формування та використання інформації.

Аргументуючи наші підходи, спираємось на дослідження С. Шумської, яка наголошує, що «для отримання більш повної картини стану справ у фінансовому секторі країни потрібно комплексно задіяти якісний та сигнальний методи, що базуються як на офіційній статистиці, так і на експертних оцінках фахівців» [455, с. 48–49]. Беручи до уваги як наведене, так і думки

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

інших фахівців щодо розмежування інформації, можна визначити, що за напрямом формування бази оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни інформація може поділятися на статистичну і експертну.

Безперечно, статистична інформація є важливою для оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Інформація про стан фінансових ресурсів складових сукупного фінансового потенціалу країни за певний проміжок часу та на певну дату міститься в офіційній статистиці. Як показує проведене попереднє дослідження, необхідні, беззаперечні статистичні дані для аналізу сукупного фінансового потенціалу України, його складових та процесів, з цим пов'язаних, ми отримали від Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України тощо, що визначають стан фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання та населення тощо. А офіційна статистика, у свою чергу, формується на основі даних фінансового, статистичного, оперативного тощо обліку фінансово-економічної діяльності суб'єктів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Спираючись на рекомендації ООН [392] відносно статистики, її впливу, поширення та розвитку, можна окреслити певні тези і стосовно інформаційного забезпечення оцінки сукупного фінансового потенціалу країни. Офіційна статистика є незамінним компонентом в інформаційній системі суспільства, що надає органам управління, економічним суб'єктам та громадськості дані про стан в економічній, фінансовій, соціальній та інших сферах. Дані статистичних цілей можуть збиратися зі всіх типів джерел, будь то статистичні обслідування чи адміністративні картотеки. Статистичні установи повинні обирати джерела з урахуванням міркувань якості, оперативності, витрат тощо. Також треба мати на увазі, що в якості відправної точки необхідно враховувати потреби основних груп споживачів, які повинні братися до уваги у максимально можливому ступені для забезпечення того, щоб зібрані дані були для них релевантними та складали надійну основу для інтеграції статистики сукупного фінансового потенціалу країни в більш широку систему економічної статистики.

Але не менш важливою є інформація, що базується на експертних оцінках, тобто судженнях і пропозиціях фахівців (експертів) з обраної проблеми, які стають затребуваними та застосовними при формуванні експерт-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

них, інтелектуальних систем та інформаційних технологій інформаційного забезпечення оцінки сукупного фінансового потенціалу країни, що передбачає неформалізовані способи вирішення інформаційних аспектів об'єкта дослідження на основі інтуїції, досвіду тощо. У сучасних умовах невизначеності та ризиків експертні оцінки знаходять все більш широке застосування, адже багато даних можна отримати лише експертним шляхом.

Спираючись на думки В. Дем'янишина [90, с. 119] та інтерпретуючи їх до об'єкта нашого дослідження, слід зазначити, що статистична інформація включає як сукупність окремих показників, так і показників, які безпосередньо характеризують стан сукупного фінансового потенціалу країни, динаміку, обсяги, структуру тощо. Але, на нашу думку, по-перше, експертні оцінки можуть містити ті самі показники, тільки обчислені експертним шляхом, по-друге, визнання цього дає можливість визначити наступний критерій та його складові поділу інформації про сукупний фінансовий потенціал країни. Апелюємо до думки Л. Городянської [72, с. 120], що інформація може бути надана в комплексному (якісному, описовому й кількісному) вигляді. Спираючись на наведене, а також враховуючи результати нашого попереднього розгляду багатьох аспектів сукупного фінансового потенціалу країни, можна навести, що за напрямками оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни інформація може подаватися як:

- кількісні характеристики;
- якісні характеристики.

На нашу думку, додатково коментувати застосування такого поділу інформації щодо оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни немає особливого сенсу, адже у попередніх розділах та пунктах даного дослідження кількісно-якісним характеристикам нашого об'єкта дослідження, які відображають параметри та результати, що, у свою чергу, характеризує процеси, а отже, і зміни сукупного фінансового потенціалу країни, було приділено достатньо уваги.

На думку В. Плескач [266, с. 21], сьогодні простежується тенденція ускладнення процесу фінансового регулювання з точки зору інформаційно-аналітичного забезпечення, що чітко позначилося в сучасних умовах різкого збільшення обсягу використовуваних даних ускладненням методів аналізу, моделювання, прогнозування фінансової інформації.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Виходячи з того, що важливим для інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни є налагодження механізму збирання необхідної інформації, яка є як оперативною, тактичною, так і надходить із значним запізненням у часі, це не дає змогу швидко визначати і реагувати на можливі зміни об'єкта дослідження, але має цінність в оперативному, тактичному та стратегічному вимірах для виявлення тих чи інших закономірностей і тенденцій, прогнозів на майбутнє тощо.

Для розрахунків та аналізу найчастіше використовуються дані накопиченої фінансово-економічної інформації за певний проміжок часу та на певну дату. Міністерство фінансів України [226] часто оприлюднювало як щомісячні, так і квартальні дані щодо мобілізації та використання ресурсів бюджетів, а річні дані є обов'язковими для оприлюднення, які також дублюються Державною службою статистики [93], Державною казначейською службою [92] тощо. При дослідженні та розрахунках сукупного фінансового потенціалу України ми теж використовували накопичену річну інформацію в розрізі усіх складових об'єкта дослідження. З огляду на те, що як інформаційні потоки, так і фінансові потоки є дуже рухливими, одномоментна інформація формується у кожний момент часу у відповідності зі швидкістю фінансових потоків та накопичується; наприклад, доходи населення, бюджету, як і активи підприємств тощо формуються завдяки постійним чи/або регулярним фінансовим потокам, а в офіційній звітності підсумовуються на певну дату, що можливо завдяки накопиченій за певний проміжок часу інформації. На основі означеного можна виділити критерій поділу інформації про сукупний фінансовий потенціал країни в залежності від часового охоплення інформаційних даних, що передбачає поділ інформації на одномоментну та накопичену (місячну, квартальну, річну) інформацію.

Підхід до оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни на основі накопиченої не знижує значення одномоментної інформації, а навпаки, в умовах значного посилення фінансово-економічної невизначеності та ризиків така інформація починає відігравати все більш значущу роль та концентрувати на собі більше уваги фахівців, експертів тощо.

Безумовно, основою формування інформаційних ресурсів у фінансово-економічній сфері виступає система господарських зв'язків, яка генерує інформацію про внутрішнє та зовнішнє середовище, в яких відбувається фор-

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

мування інформації про функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його складових. Визнання таких фактів стає підґрунтям для визначення інших критеріїв поділу інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. В залежності від приналежності до фінансово-економічного середовища, яке формує та спрямовує потоки ресурсів, а отже, стає складовими інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, інформацію можна поділити на внутрішню та зовнішню. В якості доцільності такого розмежування складових інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України можна навести багато прикладів. Але, наприклад, щодо даних платіжного балансу у частині залучення (ін'єкцій) ресурсів зовнішнього середовища, слід навести наступне: зовнішня інформація у момент надходження ресурсів до національної фінансово-економічної системи генерується у внутрішню.

У світлі нашого дослідження актуальним стає питання щодо користувачів інформації про сукупний фінансовий потенціал України. Спираючись на висновки ООН [392] щодо важливості статистики, визначення кола її користувачів, можна окреслити основні групи користувачів інформації, що включають політиків, органи управління, ділове суспільство, економічних суб'єктів, громадян, громадськість, суспільство загалом. У своїх дослідженнях В. Дем'янишин [90, с. 119] вважає, що користувачами інформації є організації, які беруть безпосередню участь в усіх процесах, що характеризують об'єкт дослідження. На думку О. Євтух [108, с. 111], користувачі інформації враховуються з огляду на всіх учасників процесу, суб'єктів системи.

Таким чином, як наведені підходи, так і проведене нами дослідження дозволяють зробити певні узагальнення щодо користувачів інформації про сукупний фінансовий потенціал країни. В сучасних динамічних фінансово-економічних умовах коло користувачів інформації про сукупний фінансовий потенціал країни може бути досить широким. Оцінка формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни має за мету надання інформації, що застосовна та передбачає можливість її використання як на національному, так і на глобальному рівнях, відображає багатофункціональний фінансово-економічний характер такого роду даних. Оцінка сукупного фінансового потенціалу країни може слугувати цілям задоволення інформаційних потреб різних груп користувачів – від осіб, які визначають політику у міжна-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

родній торгівлі, аналітиків фінансових і товарних ринків, платіжного балансу, національних рахунків тощо до пересічних громадян країни, фізичних і юридичних осіб. Тобто національний і глобальний рівні фінансово-економічної взаємодії визначають як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів інформації про сукупний фінансовий потенціал країни: фізичні та юридичні особи, політики, ділове суспільство, як міжнародні, так і внутрішні партнери (кредитори, банківські і небанківські кредитні установи, партнери по ринку, постачальники, замовники, покупці тощо), фінансово-економічні аналітики та радники всіх рівнів, держава, органи державного контролю і регулювання, органи державної статистики тощо, громадськість, суспільство загалом тощо.

З огляду на наведений у цьому пункті розгляд різних аспектів інформаційного забезпечення, його позитивних та негативних аспектів, їх взаємозалежних та взаємообумовлених впливів, а також складність, багатоаспектність, багатовимірність тощо оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України доречним та аргументованим стає виділення суб'єктів інформаційного забезпечення нашого об'єкта дослідження, яким відводиться вагома роль, адже вони збиратимуть максимум прямих та непрямих, внутрішніх та зовнішніх даних, кількісно-якісних характеристик, результатів комплексної оцінки тощо, отримуватимуть, консолідуватимуть, оцінюватимуть, аналізуватимуть та інтерпретуватимуть специфічну фінансово-економічну інформацію про сукупний фінансовий потенціал України. Аргументуючи наш підхід до визначення суб'єктів інформаційного забезпечення формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України, наведемо, наприклад, думку В. Дем'янишина [90, с. 118], що існує невирішена проблема, а саме деякі аспекти негативно відображаються на якості і точності інформації, бухгалтерський облік розділений на окремі види, що спотворює інформацію, наявними є різні види звітності, переповнення звітності великим обсягом показників. Більшість показників фінансової інформації є конфіденційними, вони не аналізуються, у державі не створений банк наукових розробок, пропозицій та рекомендацій вітчизняних вчених щодо удосконалення фінансових відносин, результати наукових досліджень не реалізуються на практиці, що негативно відображається на формуванні і реалізації фінансово-економічної політики в Україні. Тому в сучасних умовах, на нашу думку, суб'єктами інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України повинні стати фахівці у сфері економіки,

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

фінансів, статистики, державного управління тощо. Отже, при такій умові інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни загалом, а саме його суб'єкти зокрема зможуть забезпечити: кваліфікованість, достовірність та повноту зібраної інформації щодо сукупного фінансового потенціалу країни та його складових; високу професійність, точність і об'єктивність аналізу та оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, ґрунтовність висновків тощо. З огляду на вищезазначене можна запропонувати організаційно-інформаційні елементи інформаційного забезпечення оцінки сукупного фінансового потенціалу України (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Організаційно-інформаційні елементи інформаційного забезпечення сукупного фінансового потенціалу країни*

1. Об'єкти і суб'єкти інформаційного забезпечення	
Об'єкти	Суб'єкти
Сукупний фінансовий потенціал країни та його складові, а також процеси його формування та функціонування	Фахівці у сфері економіки, фінансів, державного управління тощо
2. Джерела інформації про сукупний фінансовий потенціал країни	
Макроекономічна фінансово-економічна інформація (офіційна статистика, нормативно-правові акти, керівні документи, краща або подібна практика, наукові звіти, фінансово-економічні стандарти, експертна інформація, довідкова інформація тощо)	Мікроекономічна фінансово-економічна інформація (офіційна статистика, фінансова, бухгалтерська, економічна, планова, фактична, перспективна, управлінська тощо)
3. Користувачі інформації про сукупний фінансовий потенціал країни	
Зовнішні користувачі: фізичні та юридичні особи глобального рівня, міжнародні контрагенти (інвестори; банківські та інші кредитні установи; постачальники, підрядники; імпортери тощо)	Внутрішні користувачі: політики, органи державного управління та контролю; фізичні та юридичні особи національного рівня; інші користувачі (громадські організації, благодійні фонди тощо)

* Запропоновано та складено автором

За висновками міжнародних експертів [487], якщо і є хоча б один пункт, в якому згодні всі економісти, то це важливість цифр. Без якісних даних важко оцінити результати функціонування економіки та сформулювати розумні заходи, які б сприяли покращенню життя людей. Інші справедливо вважають

[487], що країни повинні покращувати методи розкриття фінансової інформації. Всебічна, достовірна та своєчасна публічна звітність про стан фінансів може зменшити вірогідність і масштаби негативних сюрпризів.

Використовуючи міжнародний досвід та вітчизняні напрацювання [254, с. 62], можна резюмувати, що для покращення розкриття фінансової інформації, побудови якісного контролю формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни на основі його інформаційного забезпечення повинна бути створена ефективна система звітування. Звіт про стан сукупного фінансового потенціалу країни – аналітичний звіт, що складається за результатами оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Періодичність, обсяги і наповнення звіту залежать від розвитку і відкритості фінансово-економічної системи в цілому і оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України зокрема.

Структура звіту про сукупний фінансовий потенціал країни може включати наступні частини: загальний висновок щодо стану сукупного фінансового потенціалу країни, аналіз поточного стану складових та сукупного фінансового потенціалу країни загалом, аналіз відхилення параметрів сукупного фінансового потенціалу країни та його складових від його базових значень та прогнозних.

Можуть розрізнятися два основні типи документів, за якими оприлюднюють інформацію щодо сукупного фінансового потенціалу країни:

- звіт про сукупний фінансовий потенціал України;
- огляд стану сукупного фінансового потенціалу України.

Різниця між ними полягає в тому, що в огляді характеризується поточний стан сукупного фінансового потенціалу України за допомогою моніторингу сукупного фінансового потенціалу України, а у звіті, поряд з аналізом поточного стану, за допомогою аналітичних інструментів розширеного аналізу робиться прогноз щодо стану сукупного фінансового потенціалу України.

Тож інформація про сукупний фінансовий потенціал країни, що консолідується у запропонованих звітах, повинна бути вичерпною і доступною до сприйняття як усіма користувачами, так і особами, компетентними у фінансово-економічній сфері, тобто:

- інформація звітності повинна допомагати реальним і потенційним користувачам (наприклад, інвесторам, кредиторам тощо при визначенні

Розділ 5. ОЦІНКА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

обсягів і термінів інвестицій, майбутніх надходжень грошових коштів), а також фахівцям у проведенні аналізу та моніторингу об'єкта дослідження;

- звітність повинна містити інформацію щодо оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а також результатів процесів, подій та обставин, які можуть змінити його стан;

- інформація звітності повинна запобігати негативним результатам функціонування і надавати можливість щодо виявлення резервів забезпечення зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни.

Підготовка та випуск публічного звіту/огляду щодо сукупного фінансового потенціалу країни пов'язані із необхідністю підвищення та збереження довіри суспільства до фінансово-економічної політики влади через утримання доступного та прозорого інформаційного простору. Природно, що постійний моніторинг сукупного фінансового потенціалу країни є важливим напрямом, інформаційно-аналітичною складовою оцінки його формування та функціонування і сприяє прозорості та передбачуваності зазначених процесів.

Спираємось та підтримуємо думку В. Дем'янишина [90, с. 119], який вважає, що, незважаючи на достатній обсяг теоретичних та практичних результатів наукових розробок, велику кількість практичних рекомендацій фахівців з фінансів та економіки, в Україні не створено органу, який формував би банк даних таких пропозицій, займався б їх аналізом, узагальненням та рекомендаціями до впровадження. Україна є однією з небагатьох держав світу, яка не використовує надбання вітчизняної науки. Тому, на нашу думку, було б доцільним сформувати і систематично поповнювати банк наукових розробок і пропозицій, що стосуються формування, функціонування та відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, аналізувати ці пропозиції і рекомендувати їх до впровадження.

Таким чином, інформація як системоутворювальний фактор в інформаційній економіці надає широкі можливості, пов'язані з особливостями та специфікою оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Розбудова інформаційного забезпечення створить інформаційний простір оцінки та моніторингу формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, дасть змогу проводити аналіз сукупного фінансового потенціалу країни, прогнозувати його вплив на національну економіку, що, в свою чергу, сприятиме загальній фінансово-економічній стабілізації України.

Висновки до розділу

Аналіз підходів до оцінки сукупного фінансового потенціалу країни та його складових свідчить про залежність того чи іншого методу від цілей оцінки, змісту завдань, виду і повноти вихідної інформації, специфіки об'єкта дослідження, що оцінюється, тощо. Але ці оцінки та їх методики повинні ґрунтуватися на загальній методологічній основі, яка залишається не з'ясованою.

На основі розгляду особливостей та специфіки сукупного фінансового потенціалу України запропоновано методологічний підхід, що дозволяє з'ясувати структуру та провести класифікацію методів його комплексної оцінки в залежності від цілей, змісту завдань, виду і повноти вихідної інформації тощо, що дає можливість одержати всебічну аналітичну інформацію про об'єкт дослідження.

Запропонована система індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни характеризується багатьма перевагами: вона базується на взаємозв'язку об'єкта дослідження з національною економікою; містить індикатори, які охоплюють весь цикл відтворення об'єкта дослідження; відображає причинно-наслідкові зв'язки між реальними фінансово-економічними процесами; є інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни – це комплекс заходів зі створення, збирання, одержання, зберігання, опрацювання, використання й поширення інформації стосовно оцінки формування та функціонування об'єкта дослідження.

Аналіз стану інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни свідчить про відсутність єдиного інформаційного простору забезпечення відтворення сукупного фінансового потенціалу країни, що має негативний вплив на його реалізацію.

Розділ 6

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

6.1. Удосконалення інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України

Дослідження проблем, з якими стикаються сьогодні більшість країн, виявили значущість саме інституційних чинників у функціонуванні економіки. На підтвердження наведемо думку А. Гриценка, що те, чого не вистачало для адекватного розуміння економічних процесів, що відбувається у країнах з перехідною економікою, знаходилося в усвідомленні інституціональних умов економічних перетворень та їх модифікуючого впливу на зміст трансформацій. Усвідомлення цього недоліку та спроба його позбутися вилилися в бурхливий спалах цікавості до інституційної проблематики. Розвиток цього напрямку вийшов на перший план [77, с. 46]. Отже, при розгляді функціонування сукупного фінансового потенціалу України велика увага має бути приділена його інституційному забезпеченню. Також важливість розгляду даного аспекту дослідження визначається несистемністю та фрагментарністю, що полягає у розгляді у фаховій літературі та нормативно-правовій базі інституційного забезпечення не сукупного фінансового потенціалу України загалом, а лише його окремих складових.

Таким чином, сьогоденна необхідність вирішення проблеми функціонування сукупного фінансового потенціалу країни обумовлює важливість та актуалізацію аналізу інституційного забезпечення та його основних тенденцій в сучасних фінансово-економічних умовах України. Тому важливим питанням є дослідження інституційного забезпечення сукупного фінансового потенціалу України та розробка напрямів підвищення його функціональної ефективності.

Теоретичні та практичні питання інституційних перетворень та інституційного розвитку різних складових економіки, взаємозв'язок та вплив зазначених процесів на національне господарство, реалізації економічного потенціалу інституціональних систем стали об'єктами ґрунтовних досліджень, які проводили: С. Буковинський [31], В. Гець [54], А. Гриценко [77], коло науковців на чолі з А. Гриценком [125; 126], О. Іваницька та І. Чумакова [128], М. Іващенко [132], колективи науковців на чолі з В. Гейцем [136; 243; 389], В. Соболев [138], В. Кіндзерський [149], Г. Ко-

лодко [160], А. Крисоватий [176], А. Кудінова [183], Л. Лисяк [199, 202], О. Мазур [209], Д. Міщенко [229], С. Науменкова [235], В. Опарін [251], В. Решетило [353], В. Старостенко [391], С. Степаненко [402], Е. Стрижак [408], Н. Ткаченко [413], В. Федосов, В. Опарін, С. Льовочкін [418], І. Чугунов [420; 432], А. Чухно [438], С. Юрій та О. Луцишин [458], О. Яременко та К. Назиров [461] та багато ін.

Аналіз наукових доробок вчених виявив, що зараз інституційні підходи активно використовуються у фінансово-економічній сфері, де отримали досить інтенсивний розвиток. У цьому зв'язку надзвичайно актуальним є опрацювання теоретичних засад, а також розробки практичних рекомендацій з інституційного забезпечення ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу України, що обумовлюється як складністю категорії «сукупний фінансовий потенціал країни», так і складністю процесів, які відбуваються в сучасній економіці та фінансах України, що опрацьовано автором у дослідженнях [282; 301; 319].

Значущість розгляду проблеми інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України ілюструє досить очевидний логічний ланцюжок фінансово-економічних взаємозв'язків та взаємозалежностей: ефективне функціонування сукупного фінансового потенціалу країни – зростання ділової активності – стабілізація економіки і зростання доходів – зростання обсягу фінансових ресурсів – формування сприятливих умов для економіки України. Тобто ефективне функціонування сукупного фінансового потенціалу України зумовлює можливості добробуту суспільства, стабілізації національної економіки в цілому і окремих складових, виходячи з національних інтересів, що багато в чому залежить від створення гідних інституційних умов функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Склад інституційного устрою та інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України як фінансово-економічного явища, безумовно, включає власне фінансові інститути. Відомі вітчизняні фінансисти (наприклад, В. Опарін [251], В. Федосов, В. Опарін та С. Льовочкін [418], І. Чугунов [420] та ін.), розглядаючи функціонування фінансів як суспільного інституту, в організаційному й інструментальному наповненні тощо, зупиняються на інституційних перетвореннях та напрямках розвитку фінансів. Це, безсумнівно, важливий аспект стабілізації та розвитку національної економіки, який є складовою інституційного

забезпечення національної економіки, але, у той же час, він не розкриває цілковито весь спектр фінансово-економічної взаємодії національного господарства, так і інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Важливо черговий раз зазначити, що сукупний фінансовий потенціал країни є динамічною категорією, що змінюється під впливом багатьох чинників та складових, внутрішнього та зовнішнього середовища, що вже зазначалося автором [301]. Функціонування сукупного фінансового потенціалу країни відображається системою як фінансових, так і економічних і суспільних відносин, які існують у даній країні, що необхідно розглядати у безпосередньому зв'язку з усіма фінансово-економічними, політичними та соціальними явищами і процесами: економічною кон'юктурою, загальним рівнем добробуту, зростанням потреб, рівнем цін, низькою заробітною платою, поширенням тіньової зайнятості і тіньових доходів, обмеженістю бюджетних ресурсів для рішення фінансово-економічних та соціальних потреб, станом фінансових ринків, механізмами державного регулювання тощо.

Отже, фінансові інститути, тобто класичні інститути, що були створені протягом тривалої еволюції економічної системи з метою впорядкування відносин між людьми з приводу руху товарно-грошових потоків та потоків капіталу [138, с. 43], – фінанси як такі, банки, гроші, кредит, цінні папери, фінансове посередництво, ліквідність тощо, безумовно, є важливими складовими інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. У той же час інституційне забезпечення сукупного фінансового потенціалу країни вміщує не тільки власне фінансові інститути, оскільки сукупний фінансовий потенціал України функціонує не тільки завдяки їм, а й на основі цілої низки інших економічних, соціальних, правових та політичних інститутів – центрального банку, держбюджету, держави, влади, довіри, заощаджень, податку, державного регулювання, економічної поведінки тощо. Крім того, кожний інститут містить у собі інші інститути зі специфічними функціями. Наприклад, інститут влади представлений інститутами законодавчої, виконавчої та судової влади, кожний з яких, не будучи безпосередньо економічним і тим більше фінансовим інститутом, тим не менш, через специфічні механізми здійснює регулятивний вплив на фінансово-економічний розвиток узагалі і на сукупний фінансовий потенціал країни зокрема тощо.

Логіка формування та розвитку інституційного середовища національної економіки загалом та сукупного фінансового потенціалу України зокрема до-

водить, що поняття «інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни» є широким та включає в себе поряд із власне фінансовими інститутами (такими, як гроші, фінанси, кредит, ліквідність, банк, платоспроможність, монетарна політика тощо) також інші інститути, які, хоча прямо і не є інститутами, що здійснюють функції організації руху фінансових потоків [138, с. 68], але також відіграють суттєву роль (як позитивну, так і негативну, наприклад, корупція, тіньова економіка, тіньовий фінансовий потенціал) у функціонуванні сукупного фінансового потенціалу України.

Спираючись на вагомі наукові пропозиції В. Соболева [138, с. 44], застосовуючи їх та інтерпретуючи до проблеми інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України, слід навести наступне. Інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни являє собою складну, багаторівневу інституційну систему взаємопов'язаних складових та елементів, що забезпечують синергетичний ефект функціонування сукупного фінансового потенціалу країни шляхом оптимального поєднання фінансово-економічних інтересів усіх його суб'єктів, об'єднаних цільовими функціями як впорядкування руху фінансових потоків, так і спрямованого та збалансованого фінансово-економічного розвитку тощо як у розрізі всіх складових та елементів, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. До цієї системи входять: власне фінансові інститути (гроші, кредит, податки, ліквідність тощо); інститути-організації, що функціонують у фінансово-економічній сфері, тобто як ті, що функціонують у фінансовому секторі та безпосередньо забезпечують рух ресурсів (банки, небанківські фінансово-кредитні установи, інститути фондового ринку тощо), так і ті, що функціонують та координують взаємодію всіх суб'єктів економіки реального сектору як елементів сукупного фінансового потенціалу країни; держава, яка встановлює формальні правила і норми взаємодії фінансово-економічних суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни та контролює їх дотримання всіма учасниками; сукупність відповідних формальних правил і норм функціонування сукупного фінансового потенціалу країни; загальні неформальні інститути (довіра, сталість, тіньова економіка, тіньовий фінансовий потенціал, очікування, звичаї, традиції, помилкові уявлення, корупція, ієрархія тощо). Такий підхід до інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни є найбільш застосовним для дослідження, оскільки дозволяє врахувати вплив головних груп інституційних чинників на об'єкт дослідження, надаючи адекватну його картину.

Всі виділені нами елементи інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни перебувають між собою в постійній динамічній взаємодії, яка має неоднозначний характер. Проводячи наше дослідження інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України, спираємося як на логіку, так і на результати дослідження В. Соболева [138, с. 45–55], а саме на надану ним класифікацію інститутів на основі його власної системи критеріїв, яка покликана впорядкувати уявлення щодо змісту та форм їх взаємодії, та застосовуємо його наукові надбання у спробі розглянути зазначені інституційні аспекти у світлі нашого об'єкта дослідження. З урахуванням того, що під категорію інституту можна віднести будь-яке явище соціального буття, а отже, інституційне забезпечення сукупного фінансового потенціалу країни розглядаємо з такої самої позиції, стає логічним розгляд безлічі класифікацій інститутів. Оскільки сукупний фінансовий потенціал країни та процеси, з ним пов'язані, – це складні, поліструктурні, багатогранні явища, що мають загальноекономічну природу, розглядати в якості інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни лише які-небудь виокремлені з загального контексту інститути позбавлено сенсу тому, що це не лише спрощує проблему, а навпаки, така односторонність тільки збуджує появу багатьох нових питань та аспектів. Ця проблема може бути розв'язана завдяки запровадженню класифікації інститутів інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, яка впорядкує уявлення щодо змісту та форм взаємодії безлічі інститутів функціонування сукупного фінансового потенціалу України. Безумовно, до розгляду аспектів інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни цілком застосовна усталена класифікація інститутів на формальні та неформальні, що передбачає існування правил в єдності з механізмами примусу до їх виконання, розкриває наявність або відсутність закріпленості механізмів його функціонування в розрізі різних складових офіційно існуючими приписами, викладеними в загальнодоступних документах. Наведене визначається у взаємодіях суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни, що вступають між собою у формальні та неформальні стосунки. Окрім формальних інститутів, на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни справляють величезний вплив неформальні інститути – довіра, тіньова економіка, тіньовий фінансовий потенціал, корупція тощо.

Але ми спираємося на думку В. Соболева [138, с. 47–48], що формальність або неформальність інститутів треба пов'язувати не зі способом (або суб'єктом) фіксації правил, а з характером дії зовнішніх механізмів спонукання до їх виконання, що враховує важливу особливість інститутів як правил: правило не тільки треба визначити, а й забезпечити його виконання. А означений критерій охоплює важливу групу інститутів – інститути-норми і містить у собі в згорнутому вигляді механізм взаємодії обох груп інститутів. Описаних у літературі способів взаємодії формальних і неформальних інститутів є декілька. Але варто виділити та змістовно розкрити процес модифікації у такій формі взаємодії, як модифікація неформальними інститутами формальних, виходячи з того, що взаємодія будь-яких інститутів – це двосторонній процес. Наприклад, значна заангажованість українських владних структур світовими фінансово-економічними та політичними гравцями завдяки формалізації їх інтересів через вимоги МВФ, Світового банку, урядів інших країн до України як країни-позичальника спонукає до подальшої їх формалізації у фінансово-економічній законодавчо-нормативній базі України. Інший приклад: в Україні блокування активістами роботи російських банків спонукало життя певних офіційних дій до діяльності таких банків.

Даний приклад змістовно розкриває й такий критерій до класифікації інституційного забезпечення сукупного фінансового потенціалу країни як за суб'єктами формування та імплементації, запропонований В. Соболевим [138, с. 49, 55], – інститути, створювані державою (публічні) і створювані на основі самоорганізації соціуму (непублічні). Адже публічність пов'язується з діяльністю держави та інститутів, створюваних нею, а непублічні інститути – з діяльністю громадського суспільства та розвитком процесів самоорганізації соціуму. Цей зріз інституційного середовища функціонування сукупного фінансового потенціалу України набуває особливого значення в сучасних умовах, коли загальноновизнаним є процес кризи механізмів державного регулювання у світі, а особливо в Україні, чому є безліч прикладів (блокування активістами транспортних сполучень з невідконтрольними територіями вплинуло на легітимізацію зазначених заходів з боку уряду, що потягло за собою фінансово-економічні негаразди національного господарства, а також втрати ресурсів тощо), а отже, активізується створення непублічних інститутів. Але, з огляду на фінансово-економічну доцільність та неоднозначність господарських результатів таких дій як публічних інститутів, так і непубліч-

них, можна зазначити, що вони не завжди є прогресивними, а це, у свою чергу, потребує належної уваги та двостороннього контролю.

З іншого боку, підтримуємо думки В. Соболева [138, с. 49], що усередині публічних інститутів можуть розвиватися, окрім формальних, також неформальні інститути, дія яких здатна справляти деструктивний вплив на динаміку публічних інститутів. Наприклад, інститут лобізму може бути як формальним (у деяких країнах він узаконений відповідними законодавчими актами), так і неформальним (наприклад, в Україні), і залежно від цього він може бути як конструктивним, так і деструктивним чинником для розвитку інституту держави і, тим самим, впливати як на фінансово-економічний стан у певному напрямі, так і на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Щодо неформального інституту лобізму в Україні слід навести наступне: існуючий майже завжди, зараз він набирає загрозливих для економіки та фінансів обертів та характеру, адже різні політико-олігархічні групи, інтереси яких постійно мають політичні, фінансово-економічні тощо конфлікти як між собою, так і в міжнародному масштабі, лобіюють рішення та дії (як публічних, так і непублічних інститутів), виходячи з власних інтересів подальшого стрімкого самозбагачення, при цьому маючих загрозливий для національного господарства характер, та все більше втягуючи країну в широке коло глибоких криз: політичних, фінансово-економічних, соціальних тощо.

Зазначене додатково не лише аргументує, а й актуалізує включення у класифікацію інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни інших критеріїв, що розглядалися В. Соболевим [138, с. 49–50]. Важливою властивістю будь-якого інституту є його місце в системі інститутів сукупного фінансового потенціалу країни і здатність впливати на інші інститути. З огляду на це виникає необхідність теоретичного відображення цих впливів та їх оцінки за допомогою відповідних класифікацій, використовуючи при цьому кілька критеріїв. Так, залежно від впливу на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та фінансово-економічні процеси і результати, з ними пов'язані, є формальні і реальні інститути. Формальні інститути – це ті, що існують у фінансово-економічній системі, але не справляють відчутного впливу на відповідні сторони як фінансово-економічного життя, так і на кількісно-якісні результати функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, задля впорядкування яких вони були запроваджені, а реальні – це інститути, що справляють такий вплив. Тобто при такій класифікації формальний характер інституту

пов'язується з оцінкою (кількісною та якісною) його впливу на інституційне середовище функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а оцінюється вплив на основі кількісно-якісних фінансово-економічних результатів зміни нашого об'єкта дослідження при функціонуванні даного інституту. Наприклад, інститут приватизації в Україні може існувати як формально, тобто лише з погляду його нормативної закріпленості, так і при його імплементації залишиться формальним при оцінюванні фінансово-економічних результатів таких відносин, адже зазначені процеси передбачають значні позитивні фінансові потоки та акумулювання значних обсягів ресурсів у бюджеті, що викликає багато сумнівів щодо задекларованих результатів приватизації, що було розкрито у п. 2.2. Але інститут приватизації в Україні, що може носити, на нашу думку, формальний характер лише всередині офіційної системи фінансово-економічних відносин, у той час у тіньовій підсистемі він може стати чи не найвпливовішим інститутом, який окреслює межі взаємодії (у т. ч. й корумпованої) всіх учасників відносин у процесах приватизації. У наведеному нами прикладі приватизаційні процеси хоч якось можна буде відслідкувати статистично, тобто офіційні результати мають бути оприлюднені, що уможливить оцінку впливу зазначених процесів на інституційне середовище, а також на фінансово-економічний стан країни, а зазначене, у свою чергу, підтверджує доцільність запровадження наведених вище критеріїв до інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України. Але це більш-менш вдалий приклад з точки зору оцінки впливу, тобто існує безліч аспектів (у т. ч. корупційних, тіньових тощо), які дуже складно напряму відслідкувати, також слід додати, що не всі фінансово-економічні процеси можна статистично виміряти, але всі процеси мають побічні ефекти та побічні дані, які найчастіше з'являються не в офіційних джерелах, а у пресі та інших ЗМІ тощо.

З наведеним пов'язана необхідність та доцільність такої класифікації інститутів функціонування сукупного фінансового потенціалу України, як офіційні і тіньові [138, с. 50]. До офіційних відносяться не тільки формальні, тобто нормативно закріплені інститути (наприклад, інфраструктура створення та реалізації синергетичних ефектів сукупного фінансового потенціалу України), а й частина неформальних, але визнаних соціумом інститутів, які застосовуються для впорядкування фінансово-економічних взаємодій функціонування сукупного фінансового потенціалу країни у спосіб, що не суперечить суспільним інтересам. Зокрема, прикладом такого інституту

є торговельний звичай у різноманітних формах свого прояву. Тіньовими інститутами є такі, що хоча і використовуються суспільством як механізм організації взаємодії фінансово-економічних агентів, але суперечать загально-визнаним уявленням щодо відповідності інтересам суспільства та окремих соціальних груп. Типовим прикладом такого інституту є контрабанда, завдяки чому як отримуються тіньові доходи, так і недоотримуються бюджетні ресурси. Стосовно сукупного фінансового потенціалу країни лєвова частка якого незадіяна в офіційних фінансово-економічних відтворювальних процесах, а отже, можна припустити, що вся ця частка ресурсів знаходиться не просто у непрацюючому стані, а обслуговує тіньову економіку, тобто сприяє та активізує функціонування тіньових інститутів. Урахування наявності двох груп інститутів – офіційних і тіньових – сприяє запобіганню завищеним очікуванням щодо впорядковувального потенціалу формальних інститутів та їх переоцінці як дослідниками, так і розробниками фінансово-економічної політики, оскільки зазвичай у ході такої розробки враховується переважно поділ інститутів на формальні та неформальні, який не враховує, з одного боку, неоднорідності формальних інститутів, а з другого – потенціалу впливу на реальні фінансово-економічні процеси з боку тіньових інститутів.

У процесі економічного дослідження інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни доречною стає класифікація, спираючись на думки В. Соболева [138, с. 51], відповідних інститутів на тіньові і кримінальні. Урахування відмінностей між тіньовими і кримінальними інститутами має сенс, оскільки будь-який тіньовий інститут містить у собі значний потенціал криміналізації, тобто переродження в антисуспільний інститут. Регулювальний вплив держави як на економіку, так і на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни полягає, між іншим, і в тому, що вона (в особі розробників та провідників фінансово-економічної політики) повинна усвідомлювати, що реакція тіньових інститутів на той чи інший регулювальний захід може бути неоднозначною – від їх послаблення аж до криміналізації. Сучасний кризовий фінансово-економічний стан України, а саме звуження економіки, зuboжіння населення, масове безробіття, інфляційні процеси, падіння платоспроможного попиту тощо, актуалізує як застосування даного критерію, так і розгляд чинників та результатів зазначених процесів. Стосовно сукупного фінансового потенціалу країни прикладом цього може слугувати те, що зараз з поширенням тіньового сектору економіки відбувається обіг значних обсягів ресурсів поза

офіційними механізмами, отримання нелегальних, а в деяких випадках навіть кримінальних доходів (наприклад, торгівлі зброєю як всередині країни, так і потоки зброї за її межі тощо), неофіційне працевлаштування, отримання заробітної плати у «конвертах» тощо, негативно позначається на ресурсному наповненні складових сукупного фінансового потенціалу країни, наприклад, ресурсів держави, що, у свою чергу, у подальшому зменшує реальні доходи населення (соціальні виплати, пенсії, заробітні плати бюджетників, скорочення робочих місць тощо), зниження платоспроможного попиту негативно позначається на ресурсах суб'єктів господарювання тощо. А у підсумку, ще більше криміналізується не тільки фінансово-економічна сфера, а й суспільство загалом (наприклад, частими стали випадки бандитських нападів та пограбування банків, інкасаторів, обмінних пунктів, торгівельних точок, населення тощо), що має своїми наслідками як зменшення ресурсного наповнення, так і обігу офіційних ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни загалом, так і у розрізі усіх його складових зокрема, а також подальшу тінізацію та криміналізацію усіх сфер суспільного життя, стрімко падає довіра у суспільстві, а діяльність формальних, публічних, офіційних (згідно з наведеною вище класифікацією) інститутів перестає справляти будь-який вплив на відповідні сторони фінансово-економічного суспільного життя.

Оскільки інститути завжди функціонують у певному інституційному середовищі, важливою характеристикою будь-якого інституту є його співвідношення з іншими інститутами. Залежно від функціональних ролей, що запропонував В. Соболев [138, с. 51–52], які при цьому виконуються, слід розрізняти базові і забезпечувальні інститути інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Базові інститути відіграють ключову роль у відповідній інституційній підсистемі, визначаючи направленість її розвитку на досягнення головної мети створення відповідного інституту. Але, оскільки всі інститути є взаємопов'язаними, ця мета досягається лише через взаємодію інститутів усередині цієї підсистеми, коли всі інститути забезпечують рух до поставленої мети. Наприклад, ліквідність, не тільки як інститут банківської системи, а, у свою чергу, і як інститут сукупного фінансового потенціалу країни, що покликаний забезпечити безперервний рух готівкової грошової маси, спирається на інститут залишку готівки в касах підприємств, установ та організацій, контролю за дотриманням касової дисципліни, фінансових санкцій за порушення цієї дисципліни тощо, тобто на низку інститутів, що забезпечують виконання інститутом

ліквідності своєї головної функції – забезпечення безперервності розрахунків між суб'єктами господарювання. У свою чергу, інститут ліквідності, будучи головним у «своїй» – банківській – підсистемі, є одним з елементів, що забезпечують існування інституту платоспроможності суб'єктів господарювання, усередині зони впливу якого активно функціонують інститути конкурентоздатності, податку, фінансів тощо. Стосовно сукупного фінансового потенціалу країни з огляду на його складність слід зазначити, що як для його різних складових, так і для різних процесів, які його характеризують, конфігурації базових та забезпечувальних інститутів будуть мати безліч варіантів. Наприклад, інститут податку є базовим для бюджетної складової сукупного фінансового потенціалу країни, але цей інститут імплементується, коли працює інститут фінансів, тобто формуються та отримуються грошові доходи та фонди суб'єктів економіки, а це, у свою чергу, залежить від виробництва та реалізації товарів і послуг, тобто, знов-таки, від платоспроможності суб'єктів економіки тощо. Отже, один і той самий інститут одночасно підпадає під цілу низку ознак, які у своїй сукупності характеризують його якісний стан у кожному момент чи період у функціонуванні як кожної складової окремо, так і сукупного фінансового потенціалу країни та всієї економічної системи загалом. При цьому в одній підсистемі міжінституційних зв'язків він може відігравати провідну роль, у той час як в іншій підсистемі – допоміжну. Цей момент має принципове значення, оскільки його належне врахування дозволяє, з одного боку, давати реалістичну оцінку потенціалу впливу відповідного інституту як на сукупний фінансовий потенціал країни і у розрізі всіх його складових та процеси, з цим пов'язані, так і на фінансово-економічну ситуацію загалом в той чи інший проміжок часу, залежно від того, про яку властивість інституту йдеться. Наприклад, інститути тіньової економіки та тіньового фінансового потенціалу зазвичай розглядаються з негативним відтінком, і це є виправданим, оскільки з погляду нормального функціонування розвиненої економічної системи, сукупного фінансового потенціалу країни та всіх його складових з усталеними, прозорими та ефективними формальними інститутами тіньова економіка та тіньовий фінансовий потенціал займають своє поле на узбіччі цивілізованих ринкових механізмів. Інша річ – трансформаційна чи кризова економіка, якою зараз є економіка України, та тіньовий фінансовий потенціал країни. У них виключно негативна оцінка тіньової економіки та тіньового фінансового потенціалу вже не буде адекватною, оскільки в умовах неефективної держави та її неспроможності забез-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

печити належну взаємодію фінансово-економічних агентів саме тіньова економіка та функціонування тіньового фінансового потенціалу перебирають на себе виконання тих упорядковувальних функцій, які держава виявляється неспроможною виконувати.

Таким чином постає питання про ще одну класифікацію інститутів інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни за ознакою їх затребуваності, відповідно до якої можна вести мову про затребувані і незатребувані інститути [138, с. 52–53]. Практичну доцільність такої класифікації можна розглядати на безлічі прикладах. Наприклад, у 2015 році лише тільки НБУ склав та оприлюднив Постанов Правління Національного банку України [239] у кількості 158, у 2016 – 139. З огляду на таку високу продуктивність НБУ щодо складання, затвердження та оприлюднення нормативних актів, але у той же час неефективну діяльність щодо регулювання та контролю діяльності банківської сфери України (прикладом чого слугують неплатоспроможність та банкрутство багатьох банків тощо), постає низка питань, по-перше, про затребуваність та незатребуваність інститутів з огляду на їх незчисленну кількість. По-друге, на прикладі діяльності НБУ про ефективність формальних, публічних, офіційних інститутів, про їх реальність тощо. По-третє, про кваліфікацію та компетентність розробників нормативної бази НБУ.

Таким чином, можна довго наводити ознаки та класифікувати інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України, застосовуючи різні підходи та виділяючи певні ознаки. Але, на нашу думку, враховуючи наведене опрацювання зазначених питань, слід зазначити, що подальший розгляд безлічі критеріїв та ознак не має особливого сенсу тому, що вже на основі наведеного можна зробити певні узагальнення.

По-перше, класифікація інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України може містити безліч критеріїв та ознак, у тому числі цілком застосовна класифікація інститутів на основі системи критеріїв, що надає В. Соболев [138, с. 55] [за суб'єктами формування та імплементації – інститути, створювані державою (публічні) і створювані на основі самоорганізації соціуму (непублічні); за ступенем впливу на впорядкування взаємодії економічних суб'єктів – формальні і реальні; за ступенем суспільного визнання – офіційні і тіньові; за роллю у відповідній інституційній підсистемі – базові і забезпечувальні; за ступенем затребуваності – затре-

бувані і незатребувані; за ступенем реалізації – діючі і недіючі; за ступенем своєчасності виникнення – передчасні, своєчасні та запізнілі; за роллю в між-інституційній взаємодії – активні і пасивні]. Таку характеристику інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни (на основі зазначених критеріїв) також доцільно використовувати як засіб пізнання інституційної динаміки нашого об'єкта дослідження.

По-друге, на нашу думку, наведену класифікацію інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України слід доповнити ще декількома критеріями. А саме, за способом впливу на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни інститути можуть справляти як прямий вплив, так і опосередкований. На перший погляд наведений критерій збігається з класифікацією інститутів інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни на реальні та формальні, затребувані і незатребувані. Але це тільки на перший погляд, адже ми маємо на увазі вплив реальних, затребуваних інститутів. Наприклад, з одного боку, діяльність НБУ та його законодавчо-нормативна база щодо забезпечення та підтримання ліквідності банків [239; 326; 334; 335] мають прямий вплив на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, також НБУ у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи, але, з іншого ж боку, наприклад, проект НБУ щодо підвищення фінансової грамотності населення України має опосередкований вплив на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, адже напряду не пов'язаний з ні з ним, ні з процесами та результатами, що його характеризують. Також, наприклад, тендерне законодавство [337] має опосередкований вплив, але не менш важливий, оскільки завдяки публічним закупівлям формуються та спрямовуються фінансові потоки (як позитивні, так і негативні, тобто як у межах країни, так і витоки ресурсів за її межі).

Ще одним критерієм класифікації інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни може бути критерій забезпечення умов функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Цей критерій передбачає наявність таких компонентів, як, по-перше, правові умови, що забезпечує державна складова, та, по-друге, організаційні, що забезпечує суспільна складова, тобто, якщо більше конкретизувати, то неурядові організації (інститути громадського суспільства), недержавні інституції.

Коментуючи даний критерій, слід зазначити, що природно, що головну роль в інституційному забезпеченні функціонування сукупного фінансового потенціалу країни відіграє держава, оскільки вона створює формальні правила гри у сфері функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його складових у вигляді правових норм, законодавчих актів, систем примусу тощо та контролює їх дотримання через органи-регулятори.

До актів, які формують правову основу інституційного забезпечення сукупного фінансового потенціалу України, можна віднести законодавчо-нормативні акти, що регламентують фінансово-економічні відносини функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, його складових та їх взаємодію між собою: загальнодержавні акти (Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс, закони України, постанови, укази, накази тощо); міжвідомчі документи (договори, протоколи, накази тощо). Кожна група документів має свою сферу впливу на окремі складові, а у підсумку і на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни загалом, та регулює фінансово-економічні відносини відповідного рівня.

Але інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни містить складну перевантажену державну компоненту. У світі зазначеного спираємось та підтримуємо думки науковців [104, с. 37–38], що держави перенасичені різного роду регуляторами (адміністративними, фінансовими, політичними), але при цьому не маючими механізмів управління майбутнім. Все спирається на думку еліти. Пріоритетна роль еліти як кола осіб, що наближені до держави, у формуванні масової суспільної свідомості мотивується, як правило, посиланням на політизацію та одержавлення. Звідси традиція: накази та розпорядження адміністрації не відмінюються. Якщо вони невдалі, то починає працювати машина поправок, часткових виправлень. Держава, таким чином, позбавляє себе від критики та самокритики й перетворює будь-яке положення, що виходить від державних структур, у новий стартовий майданчик розвитку із знаком «плюс» чи «мінус». На їх думку [104, с. 37–38], для того щоб розкрити горизонт перспектив необхідні, з одного боку, регулярні публічні обговорення державних планів та звітів. З іншого боку, в країні повинна бути добре організована та достатньо ефективна економіка.

Тобто наявна державна компонента інституційного забезпечення сукупного фінансового потенціалу країни не в змозі забезпечити ефективне його функціонування. Владні інституції за своєю природою обмежені в можли-

востях продукувати адекватні сучасним викликам та сьогоденним потребам суспільства ідеї та концепції, у т. ч. й у сфері ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Отже, вимагається доповнення державної компоненти інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України іншими компонентами, що знаходяться поза рамками адміністративної системи в зовнішньому середовищі.

Зарегульована державна компонента інститутів, створюючи безліч обмежень, у багатьох випадках чи майже не бере до уваги існування стимулів, чи не в змозі їх ефективно та обмірковано застосовувати, а ефективна структура стимулів має переваги, на думку Д. Норта та Є. Балацького [244, с. 104, 228; 10], та дозволяє здійснювати економічний розвиток. Розгляд інститутів у площині «обмеження – стимули» дозволяє вибудувати діалектику їх статичних та динамічних якостей. Саме у звуженні діапазону політичних рішень, що приймаються, Д. Норт бачить одну з головних переваг США у порівнянні з іншими країнами світу. Занепад виникає при відсутності інституційних стимулів до участі у виробничій діяльності через надмірний політичний контроль над економікою.

Так, розглядаючи наведене у площині «обмеження – стимули» стосовно інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України, слід зазначити, що, з одного боку, держава начебто спростила умови реєстрації та ведення малого та середнього бізнесу з метою підвищення ділової активності, але, з іншого боку, такі чинники, як розширення бази оподаткування, звуження економіки та її тінізація, навпаки, дали зворотній ефект, що виявляється у масовому закритті суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу. У протизагаді наведеному слід навести, що деякі зарубіжні дослідники наголошують, що вища якість інституцій може спричинити зростання в країні [470; 482; 514].

А як зазначає С. Шумська [454, с. 49], серед великої кількості чинників, що призводять до формування дисбалансів, експерти часто називають відсутність контролю або слабкість/ хаотичність регулювання, неупорядкованість/ неефективність політики. Затяжний характер дисбалансів на національному рівні та їх періодичне загострення на глобальному викликає стурбованість світової громади, що актуалізує необхідність прийняття заходів щодо реформування системи управління економікою.

Таким чином, з усього вищезазначеного напрашується висновок, що інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потен-

ціалу України повинно містити не тільки сформований контур державної складової, а й створення організаційних передумов ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. На сьогодні в Україні не визначено інституцій, що мають забезпечити наявність організаційних умов ефективного його функціонування. Це потребує інституцій, в рамках діяльності яких можливо сформувати експертне середовище створення організаційних передумов ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу України поза системою держави.

Зараз, як вважають Д. Норт та Є. Балацький [244; 10], необхідно переосмислити феномен економічного зростання, який є не тільки функцією від знань та технологій, як традиційно вважають економісти. У зазначеній функції повинен фігурувати ще один фактор – інститути, які збирають та впорядковують знання та технології. Ефективні інститути – це такі інститути, які заохочують та дозволяють реалізовувати різноманітні технологічні та соціальні експерименти [244, с. 222; 10]. На їх думку [244, с. 113; 10], будь-яка невизначеність знижується шляхом прирощення знань. Тобто тільки спеціалізовані знання ведуть до зростання економічної ефективності. Однак ці спеціальні знання набувають високої цінності та ринкової оцінки тільки в тому випадку, коли їх можна інтегрувати у допоміжні знання ціною невеликих витрат [244, с. 173; 10]. Ефективні інститути країн слугують центрами притягання знань, а тому виступають в якості їх головної конкурентної переваги.

На додачу до вищенаведеного апелюємо також до думки низки фахівців під керівництвом В. Гейця [136, с. 24–25], що у сучасних умовах змін як у суспільному житті, так і в державотворчому процесі, лідером у забезпеченні змін має стати високопрофесійне експертне середовище. Як результат, державна система управління має змінитися і набути громадянської відповідальності та показувати приклад високопрофесійної діяльності. Американський економіст Д. Белл вважає, що в новому постіндустріальному суспільстві головні позиції займатиме клас професіоналів – людей, які володіють інформацією, знаннями, а не власністю [466].

Стосовно поєднання державної та суспільної складових інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України, апелюємо до думок колективу вчених під керівництвом В. Гейця [243, с. 212], що громадські інституції повинні стати необхідними для влади – розробляти ті продукти й здійснювати послуги, які влада без них якісно

зробити не може, а також влада повинна ефективно використовувати потенціал громадських організацій щодо розробки та впровадження державної політики і законів.

Слід зазначити, що така складова, як неурядові організації (інститути громадського суспільства), недержавні інституції зможуть встановлювати зворотний зв'язок, який зазначеним організаціям і легше встановити, і легше підтримувати, і легше розвивати, як з законотворчими та владними структурами, так і з суб'єктами та складовими сукупного фінансового потенціалу України.

Наведені аргументи ілюструють причини орієнтації інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України на суспільну складову, що включає неурядові організації (інститути громадського суспільства), недержавні інституції, тобто об'єднує високопрофесійне експертне співтовариство, яке для максимізації фінансово-економічних ефектів та з урахуванням усіх груп інтересів складових об'єкта дослідження забезпечує організаційні умови ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу України.

Таким чином можна визначити, що під інституційним забезпеченням ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу України ми розуміємо не лише діяльність держави у сфері правового забезпечення та регулювання функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а й залучення до цієї діяльності неурядових організацій (інститутів громадського суспільства), недержавних інституцій, тобто високопрофесійного експертного співтовариства, що працює у сферах економіки, фінансів, системного реформування, державного управління тощо як необхідних суспільних інституцій, без фахових розробок, рекомендацій та пропозицій яких не можуть ефективно відбутися фінансово-економічні процеси.

6.2. Шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України

У сучасних умовах України економічна стабілізація формується здебільшого у фінансовому просторі, тому важливою проблемою є ефективне використання сукупності фінансових ресурсів. Підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни – вагомий інструмент досягнення поставлених цілей та завдань стабілізації. Можна сказати, що ефективність є повсякденною складовою зміцнення сукупного фінансово-

го потенціалу країни. Від неї залежить рівень і динаміка розвитку як всіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом, а отже, і національної економіки, як нами доведено вище. Оскільки важливе місце в системі фінансового забезпечення економіки України займає сукупний фінансовий потенціал країни, то на сучасному етапі виникає необхідність вирішення проблеми, пов'язаної з визначенням напрямів та шляхів ефективного використання сукупності фінансових ресурсів національної економіки. Таким чином, актуальність дослідження напрямів та шляхів підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України зумовлена необхідністю забезпечення стабільного фінансово-економічного функціонування національного господарства. Тому наукові підходи й інструментарій підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни в сучасних умовах набувають важливого значення.

Загалом питання ефективності фінансових ресурсів є досить глибоко дослідженими. Але все ж таки остаточно невирішеними залишається низка питань як теоретичного, так і практичного характеру. Серед них чільне місце займає питання ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України. Наявні дослідження є досить глибокими, несуть як фундаментальний, так і прикладний характер, висвітлюють загальну проблему фінансових ресурсів, але мають обмежену цінність для вирішення проблеми підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України. Практично немає наукових публікацій, спрямованих на висвітлення проблеми підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни як цілісного об'єкта дослідження. Тож за мету нашого дослідження ставимо запропонування та наукове обґрунтування напрямів і шляхів підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України.

У світлі нашого дослідження слід наголосити, що у фахових джерелах спостерігається певна різноманітність поглядів на напрями та шляхи підвищення ефективності використання фінансових ресурсів національної економіки. Наявність різних наукових думок стосовно означеної проблеми підвищення ефективності фінансово-економічної сфери пояснюється різноманітністю об'єктів досліджень, їх цілями, а отже, і різноспрямованими науковими інтересами дослідників, виділенням окремих аспектів за конкретних умов для вирішення поставлених проблем, ступенем деталізації тощо.

Грунтовні дослідження ролі фінансів та фінансової інституційної основи в економіці, потенціалу фінансового сектору, розвитку фінансового ринку, фінансової стійкості та кредитного механізму банківського сектору проводили: В. Базилевич [8; 9], І. Васильчук [41], С. Вольська [48], О. Воробйова [49], колектив науковців на чолі з В. Глущенком [50], І. Крупка [179], О. Луняков [206], В. Опарін [251], П. Самофалов та Г. Терещенко [372], С. Сокол [383], О. Солодка [387], В. Федосов, В. Опарін, С. Львовичкін [418, 419], С. Юрій [458] та багато ін. Ці дослідники вбачають вирішення зазначеної проблеми у площині розвитку фінансової сфери, фінансового ринку, банківської сфери.

Дослідження широкого спектру фінансово-економічних проблем підприємств, формування та оцінювання їх фінансового потенціалу, виявлення ризиків, розвитку реального сектору національної економіки як у теоретичній, так і у практичній площині здійснювали: Л. Бабій [5], В. Бикова [17], Т. Васильців [40], Н. Гнип [65], Ф. Євдокимов та О. Мізіна [107], М. Єрмошенко [109], В. Зимовець [124], І. Ісаєв [127], Ю. Іванов [129], М. Ігнатишин [133], І. Карапейчик [141; 142; 143; 144], А. Кириченко та Л. Єрмоленко [148], О. Ковалюк [155], С. Комаринець [165], М. Костель [173], Є. Кузькін [185], В. Кулик [188], Є. Лапін [195], М. Кизим, В. Забродський, В. Зінченко, Ю. Копчак [260], колектив науковців на чолі з Ю. Кіндзерським [320], колектив науковців на чолі з В. Глущенком [362], М. Садиков [369], Р. Скриньковський [381], Л. Шабліста [439], Н. Шемякіна [444]. Фахівці з економіки реального сектору та промисловості акцентують увагу розвитку національної економіки на своїх об'єктах та цілях досліджень.

Наукові опрацювання як теоретичних, так і практичних аспектів визначення, розвитку та реалізації людського капіталу, інтелектуального капіталу, трудового потенціалу здійснювали: В. Білан [18], І. Давидова [86], В. Кузьмін [186], Л. Нестеров та Г. Аширова [241], С. Ніколаєнко [242], М. Осійчук [256], Д. Полозенко [270], М. Семикіна [377], Л. Степанова [403], Л. Шаульська [440] та багато ін. Вони наполягають на винятковому значенні їх сфери для підвищення ефективності національних економік.

З огляду на існування різних позицій, можна зазначити, що кожна з них має право на існування, оскільки кожен з фахівців розглядає, на його думку, найбільш актуальні та важливі аспекти ефективності.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Перш ніж розглядати шляхи та напрями, доцільним і логічним є визначитися, що саме ми маємо на увазі, коли говоримо про ефективність реалізації сукупного фінансового потенціалу країни.

Спираючись на дослідження фінансової ефективності різних складових сукупного фінансового потенціалу України (широке коло аспектів висвітлюють П. Самофалов та Г. Терещенко [372], О. Солодка [387], А. Турило та О. Зінченко [415] та ін.) та розглядаючи їх у світлі нашої проблеми, слід зазначити, що шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни пов'язані з безперервним пошуком можливостей розширеного відтворення фінансових ресурсів та їх нагромадження, а також мобілізацією та задіянням наявних резервів. Підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни відбиває потенційні можливості росту результативності й корисної віддачі використання фінансових ресурсів. Ефективною реалізацією сукупного фінансового потенціалу країни можна вважати такі результати процесів його функціонування, які мають розширене відтворення ресурсів і на цій основі включаються у наступні цикли фінансово-економічного обороту, що у підсумку сприяє стабілізації та піднесенню фінансово-економічного стану країни. Саме на цьому ми будуємо своє бачення визначення та підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни. Вважаємо за потрібне окреслити такий важливий момент: при фінансово-економічному оцінюванні реалізації сукупного фінансового потенціалу країни результатом виступає його обсяг у відтворювальних процесах, формах та циклах у розрізі як усіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу України загалом. Отже, ефективною реалізацією вважаємо як збільшення ВВП, так і зростання обсягів ресурсів в усіх формах та процесах відтворення у розрізі всіх складових, яке досягається на основі не просто використання, а ефективного кругообігу сукупного фінансового потенціалу України на розширеній основі.

Досліджуючи проблему ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, що широко представлено працями автора [276; 286; 287; 290; 291; 299; 308; 312], виокремимо, на нашу думку, важливі аспекти. Це стосується методологічних аспектів дослідження сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, яка за певних умов може перетворитися у реальні ресурси суспільного відтворення. Фінансові ресурси (в усіх їх формах) є необхідною умовою здійснення, підтримання та розширення як суспільного вироб-

ництва, так і споживання, що відбувається на основі створення необхідних для цього запасів, засобів, предметів праці, а також, стосовно розвитку особистого фактору виробництва, – трудових навичок. В. Білан [18, с. 309; 241, с. 109] зазначає, що, за оприлюдненими розрахунками, у світі нагромаджено 365 млрд дол. людського капіталу; природного – 90 млрд дол. (16 %); матеріального (виробничого) – 95 млрд дол. (17 %).

Таким чином, згідно з наданим нами визначенням сукупного фінансового потенціалу країни та застосовуючи наведене вище, можна резюмувати, що ефективна реалізація сукупного фінансового потенціалу країни як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства є сукупністю результатів його функціонування, які мають циклічний, нагромаджувальний характер, що матеріалізуються у різних сферах діяльності, об'єктивно необхідно суспільству для здійснення наступних процесів відтворення, отже, створюються відповідні умови формування реальних ресурсів суспільного відтворення.

А відтворюване суспільне багатство як сукупність нагромаджених матеріальних цінностей через кругообіг ресурсів збуджує нову необхідність та можливість вкладення ресурсів у ті чи інші матеріальні передумови процесу відтворення, визначаючи структуру багатства. У підсумку нагромаджується суспільне багатство як загальний результат циклічно повторювального процесу суспільного виробництва, розширеного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни на основі його ефективної реалізації.

Сукупний фінансовий потенціал країни відрізняється від інших видів потенціалу тим, що у принципі являє собою стратегічну систему. Тим самим у ньому підтверджується якість потенціалу як динамічної стратегічної відтворювальної перед-ресурсної форми суспільного багатства чи умов життєдіяльності даного соціуму. А ефективна реалізація сукупного фінансового потенціалу країни вибудовує систему зв'язків його формування та функціонування, що орієнтована на його розширене відтворення. Тобто саме цій задачі підпорядковується функціонування системи сукупних ресурсів у фінансово-економічних оборотах національного господарства. Якщо ефективна реалізація сукупного фінансового потенціалу країни передбачає розширене відтворення як його самого, так і суспільного багатства, тобто умов та факторів життєдіяльності системи, то наочно діє система «ресурси – процеси – результати», яка розгорнута в особливу відтворювальну модель, стержнем якої є кругообіг ресурсів, що включає послідовність їх

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

створення, перетворення та нагромадження у розрізі як всіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом. Ця система створюється функціонуванням сукупного фінансового потенціалу країни, базисом чого стає кругообіг фінансових ресурсів у будь-яких формах з метою розширеного відтворення на основі ефективного використання. При таких умовах сукупний фінансовий потенціал країни стає системною динамічною перед-ресурсною відтворювальною формою суспільного багатства, тобто умовою існування свого соціуму.

На основі зазначених аспектів, на нашу думку, й повинні формуватися пошукові системи напрямів та шляхів ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України як факторів фінансово-економічного зростання. Тобто таких умов, за яких, будучи розвернутими у потенціал, сукупні ресурси набувають не просто кумулятивного, а загальнонаціонального, відтворювального характеру. Іншими словами, на основі зазначеного підходу до ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу країни організується система кругообертів сукупності фінансових ресурсів у всіх своїх формах як єдиного цілого, а не як окремі обороти різних форм ресурсів чи/або різних складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Спираючись на вищезазначене, можна виокремити загальні критерії підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни: ефективна економіка, високий споживацький попитовий потенціал, активне протікання фінансово-економічних процесів (підвищення ділової й інвестиційної активності, зростання доходів, підвищення добробуту населення, сукупного споживання, нагромадження капіталу тощо).

Зараз часто висловлюються тези, що за кризових умов в економіці для забезпечення фінансово-економічного піднесення першочерговими заходами є забезпечення максимальної віддачі продуктивної системи за мінімальних капіталовкладень, скорочення витрат, підвищення продуктивності праці тощо. Але, на думку фахівців та експертів МВФ [494; 505; 523], зниження довгострокового зростання у певній мірі пов'язане зі стрімким зростанням продуктивності в результаті революційних перетворень в інформаційних та комунікаційних технологіях, швидким зростанням економіки Китаю, а також фазою підйому циклу фінансування. Негативні розриви обсягу виробництва все ще широко розповсюджені. Інші міжнародні фахівці [503] доводять, що темпи зростання економіки відреагують більш активно завдяки підвищенню потенційного обсягу виробництва. Безсумнівно, зазначені

Розділ 6. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ...

чинники є вагомими складовими фінансово-економічного розвитку, але їх вплив буде мати позитивний результат тільки у випадку існування платоспроможного попиту, що, у свою чергу, має прямий зворотний зв'язок з обсягами виробництва, створення ВВП тощо.

Оскільки показником ефективності є співвідношення результатів та ресурсів, а, згідно з висновками нашого дослідження, результатом реалізації СФПК є ВВП, то вважаємо за доцільне розглянути ефективність реалізації сукупного фінансового потенціалу країни (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Ефективність реалізації сукупного фінансового потенціалу України у 2009–2013 рр.*

	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП, млрд грн	913,3	1120,6	1349,2	1459,1	1505,5
Сукупний фінансовий потенціал України, млрд грн	5190,7	5969,8	6772,6	7718,8	8075,1
Ефективність реалізації СФПК, %	17,6	18,8	19,9	18,9	18,6

* Складено та розраховано автором за даними табл. 2.1 та [93]

Отже, ефективність реалізації сукупного фінансового потенціалу України за досліджуваний період коливається, маючи найвищий показник у 2011 р. – 19,9 %, а найнижчий у 2009 р. – 17,6 %.

Розглядаючи сучасний стан економіки країни, спираємося на дані НБУ [359, с. 26–27], що у 2014 році відбулося погіршення показників майже усіх галузей економіки України. Як результат – реальний ВВП знизився за підсумками року на 6,8 %. Номінальний ВВП у звітному періоді дорівнював 1566,7 млрд грн і порівняно з 2013 роком збільшився на 6,9 %. Найскладніша ситуація в 2014 році спостерігалась у промисловості. Відбулося падіння обсягів промислового виробництва за рік на 10,1 %. Зниження реальної заробітної плати в умовах погіршення споживчих настроїв населення та високої інфляції спричинило звуження внутрішнього споживчого попиту, внаслідок чого оборот роздрібної торгівлі за рік знизився на 8,6 %. Також у 2014 році мало місце зменшення протягом року внутрішнього інвестиційного попиту внаслідок суттєвого погіршення фінансових результатів підприємств, скорочення державного фінансування та зниження кредитної активності банків. Чисельність зареєстрованих безробітних зростає,

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

тоді як кількість вільних робочих місць (вакантних посад) знижується, відповідно навантаження на вільні робочі місця збільшується. За підсумками 2014 року номінальні доходи населення зросли порівняно з попереднім роком на 3,6 % і дорівнювали 1531,1 млрд грн. Водночас реальний наявний дохід за 2014 рік зменшився на 8,4 %. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника за 2014 рік зросла порівняно з 2013 роком на 6,0 % – до 3480 грн. Проте на фоні швидкого зростання споживчих цін відбулося зменшення реальної заробітної плати на 6,5 % за рік. Отже, в умовах звуження економіки відбувається й звужене відтворення сукупного фінансового потенціалу України.

За таких фінансово-економічних умов проблематичним стає отримання й зовнішніх інвестиційних ресурсів, оскільки економіка перестає бути інвестиційно привабливою як для вітчизняних, так й іноземних інвесторів. Так, за даними НБУ [358, с. 19], чистий приплив прямих іноземних інвестицій у 2013 році становив 3,4 млрд дол. США. Основним отримувачем інвестиційного капіталу був реальний сектор економіки, до якого у 2013 році було спрямовано 83 % чистих надходжень. Обсяг чистих надходжень за прямими іноземними інвестиціями у 2014 році [359, с. 55] становив 410 млн дол. США. Наведене наочно демонструє зниження цікавості іноземних інвесторів до вкладень в Україну, але пріоритетністю інвестицій є реальний сектор. А зазначена ситуація напругу позначається на зниженні обсягів залучення ресурсів у фінансово-економічні відтворювальні процеси.

У світлі нашого дослідження беремо до уваги думки міжнародних фахівців [478] щодо глобальних негативних факторів, які зазначають, що вирішального значення набуває вирішення основоположної проблеми фінансових ресурсів. Структура заходів має визначальне значення для мінімізації витрат, тобто заходи повинні бути орієнтовані на конкретні галузі чи/або на конкретних суб'єктів економіки. Також слід враховувати рівень розвитку економіки та стан циклу ділової активності [498]. Як зауважують фахівці [105, с. 15], часто пропонується формування системи стимулів для розвитку різних промислових секторів без жорсткого визначення їх пріоритетів. А хаотичне регламентування стимулів суперечить системній природі суспільного виробництва.

Відповідно до сукупного фінансового потенціалу країни можна визначити, що ефективна його реалізація – це, перш за все, питання оптимального спрямування та результативного задіяння фінансових ресурсів у фінансово-

економічному обороті країни усіма складовими, тобто інституційними секторами економіки, галузями економіки, видами економічної діяльності, суб'єктами економіки на основі погодження фінансово-економічних інтересів всіх суб'єктів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни. У свою чергу, погодження інтересів всіх суб'єктів економіки як складових сукупного фінансового потенціалу країни – це розширене відтворення, зростання обсягів ресурсів усіх його складових, поліпшення загального рівня життя населення (доходів, споживання, рівня добробуту та ін.).

З огляду на зазначене вважаємо за доцільне виділити пріоритети напрямів та шляхів ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України. Формування пріоритетів ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України засновуємо на наступних фінансово-економічних закономірностях:

- погіршення фінансово-економічних показників діяльності як у розрізі всіх складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом є наслідком суттєвих фінансово-економічних дисбалансів, що позначаються як на обсягах новостворених ресурсів, так і на їх розподілі, перерозподілі та використанні, а отже, і на розміщенні фінансових ресурсів, що за таких умов отримує більший пріоритет;

- тривале падіння фінансово-економічних показників як у розрізі складових, так і сукупного фінансового потенціалу загалом характеризується падінням попиту і, відповідно, ділової активності, уповільнює грошовий обіг суб'єктів економіки, обмежує власні внутрішні ресурси та відволікає і зменшує грошові потоки;

- фінансово-економічне поживавлення надає суб'єктам економіки не тільки ресурси, а й можливості та перспективи діяльності (виробничої, інвестиційної тощо). А можливість задоволення потреб у всіх формах фінансових ресурсів визначає спроможність суб'єктів економіки не тільки акумулювати капітал, а й задіювати його у процесах відтворення на розширеній основі, що, у свою чергу, відбиває процеси розширеного відтворення не тільки сукупного фінансового потенціалу країни, а й суспільного багатства та його нагромадження.

З огляду на зазначене, акцентуючись на проблемі ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, особливий інтерес становить сектор «нефінансових корпорацій» [515] як домінуюче джерело формування доходів у національній економіці (ВДВ, ВВП, ВРП, валові прибутки

та ін.) [188, с. 67]. У світлі нашого дослідження слід також визначити, що нефінансові корпорації є також домінуючим джерелом як ресурсів сукупного фінансового потенціалу країни, так і ресурсів рахунку виробництва у відтворювальних процесах, на нефінансові корпорації приходить найбільша частка нагромадження та споживання основного капіталу, а отже, і створення та нагромадження суспільного багатства. Однак, зважаючи на постійну обмеженість фінансових ресурсів, а також на скрутні фінансово-економічні умови України, виокремимо у національній економіці найбільш пріоритетні види економічної діяльності.

Беручи до уваги все вищезазначене, для обґрунтування напрямів та шляхів підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України пропонуємо методику оцінки пріоритетності галузей національної економіки. Визначаючи напрями та шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України, на нашу думку, слід аналізувати певні показники економіки країни. Визначимо показники, що є найбільш інформативними та значущими для аналізу і характеризують ефективність реалізації сукупного фінансового потенціалу країни. *По-перше*, це показники обсягу валової доданої вартості певного виду економічної діяльності в обсязі ВВП, що вважаємо загальним показником ефективності функціонування фінансових ресурсів галузей національної економіки у складі сукупного фінансового потенціалу країни, через створення доданої вартості та ВВП починаються процеси відтворення фінансових ресурсів.

За даними попередніх досліджень автора [294] та даними Укрстату [398; 399], нами обрано кілька видів економічної діяльності, що мають найбільший внесок у ВВП. У *табл. 6.2* наведемо види економічної діяльності, що найбільш вагомими у створенні валової доданої вартості в обсязі ВВП України, а з точки зору нашого дослідження стають найбільш значущими та пріоритетними для підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України.

Коментуючи обрані види економічної діяльності, слід зазначити, що вони є вагомими та перспективними не тільки для піднесення національної економіки та ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України. Наприклад, за даними ООН, одним з вагомих факторів, що визначають економічні показники останніх років Білорусії, є значно розвинута промислова база. Також промисловість займає домінуюче положення у структурі зайнятості [247, с. 1–3].

Таблиця 6.2

Види економічної діяльності, що мають найбільший внесок у створення валової доданої вартості та ВВП України, %*

Види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	14,5	14,9	14,4	14,6
Переробна промисловість	13,0	11,8	12,2	11,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,8	8,0	7,1	7,2
Сільське, лісове та рибне господарство	7,4	8,1	7,8	8,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,7	6,3	5,7	5,4
Освіта	5,0	6,4	5,1	5,4
Інформація та телекомунікації	3,0	2,9	3,0	3,2

* За даними [398, с. 32; 399, с. 34]

Аргументуючи наші позиції, наведемо думку Н. Шемякіної [444, с. 179], яка у своїх дослідженнях спирається на опрацювання світового досвіду, що підвищення рівня забезпеченості фінансовими ресурсами промислового сектору ставлять серед найважливіших завдань економічного розвитку як провідні розвинуті країни світу, так і країни, що розвиваються [252; 463]. Як відзначається в останніх європейських документах [463; 507] з урахуванням поточних економічних умов і невизначеності перспектив, саме фінансування розвитку промисловості та інноваційної діяльності є шляхом подальшого економічного зростання. Тобто підтверджується, що ефективний кругообіг сукупного фінансового потенціалу країни безпосередньо залежить від позитивних тенденцій в реальному секторі економіки. Міжнародні фахівці [503] доводять, що країни з розвинутою економікою намагаються зберегти обробну промисловість, підвищуючи торгові бар'єри для аналогічної продукції інших країн, особливо тих, що розвиваються.

Стосовно галузі освіти слід визначити, що дослідження МВФ [476; 479; 480] доводять, що її розвиток є вагомим чинником зростання, а фінансування НДДКР в обсязі 0,4 % ВВП може забезпечити 5 % приросту ВВП у розвинутих країнах у довгостроковій перспективі.

Тобто визначені нами галузі є також дуже важливими як для розвинутих економік, так і для таких, що розвиваються.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Безсумнівно, розвиток ІТ-технологій, розширення індустрії програмної продукції є двигуном фінансово-економічного росту. Зростання даного сектору передбачає прямі фінансово-економічні переваги для країни: створення нових робочих місць, збільшення податкових надходжень, розвиток економіки. Найбільшу частку виконаних робіт індустрією програмної продукції займає аутсорсинг [495]. Так, у 2014 р. обсяг експорту програмного забезпечення та ІТ-послуг українськими аутсорсинговими компаніями досяг 2,3 млрд дол., із даного обсягу 80 % припадає на американський ринок [492, с. 15]. У світовому контексті це дуже мала частка. Так, лише за перші три квартали 2015 р. у світі було підписано 624 контракти з аутсорсингу ІТ на суму 117,2 млрд дол. [510; 484–486]. Очікується зростання кількості ІТ-інженерів до 200000 до 2020 р. [492, с. 15]. Позитивною є й динаміка росту обсягу українського ІТ-аутсорсингу. За останні сім років даний обсяг виріс у 4,3 рази [510, с. 46]. Міжнародні експерти вважають, що дана галузь має потенціал зростання у 10 або більше разів, ураховуючи розмір та якість робочої сили країни, потенціал появи нових сильних гравців [492, с. 15]. Але на розвиток інформаційних та комунікаційних технологій існують й інші думки. За даними МВФ [494; 523] та на думку його фахівців, експертів [505], зниження довгострокового зростання у певній мірі пов'язане зі стрімким зростанням продуктивності в результаті революційних перетворень в інформаційних та комунікаційних технологіях. Негативні розриви обсягу виробництва все ще широко розповсюджені. Означені процеси відбуваються на фоні зниження рівня доходів, а отже, розглядати та вирішувати дані аспекти треба у поєднанні та взаємозалежності, що ми наведемо у перебігу нашого дослідження.

На нашу думку, крім загального показника ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, можна виділити часткові показники. Це рівень рентабельності операційної діяльності за видами економічної діяльності, адже високий рівень рентабельності свідчить про наявність внутрішніх можливостей формування фінансових ресурсів суб'єктів економіки певної галузі у складі сукупного фінансового потенціалу країни, про ефективне функціонування та розширене відтворення фінансових ресурсів. А обрані нами по критерію внеску у ВВП галузі мають і високий рівень рентабельності.

Дані *табл. 6.3* свідчать, що з зазначеного переліку промисловість має найнижчий рівень рентабельності. Однак, слід зазначити, що промислове

Розділ 6. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ...

виробництво характеризується значними витратами, які впливають на рівень рентабельності та знижують цей показник, чого не можна сказати про інші види економічної діяльності.

Таблиця 6.3

Рентабельність операційної діяльності за видами економічної діяльності в економіці України, %*

Види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013
Сільське, лісове та рибне господарство	22,9	23,2	21,7	11,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,8	15,0	12,2	10,2
Інформація та телекомунікації	7,4	7,6	10,5	11,8
Освіта	4,9	7,4	8,2	8,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5,6	6,1	5,4	3,5
Промисловість	3,5	4,7	3,4	3,0

* Побудовано автором за даними [398, с. 60; 399, с. 306]

Також, на нашу думку, частковим показником ефективності є кількість зайнятих працівників суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у зазначених галузях, адже зайнятість передбачає і робочі місця, і отримання доходів, які є важливими аспектами відтворювальних фінансово-економічних пропорцій та процесів і впливають на величину сукупного фінансового потенціалу країни у розрізі всіх його складових (доходи, податки, платоспроможний попит, ділова активність тощо).

Дані *табл. 6.4* свідчать, що найбільшу зайнятість створюють такі галузі, як промисловість і оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів.

Ще одним частковим показником ефективності реалізації вважаємо середньомісячну номінальну заробітну плату працівників за видами економічної діяльності.

Дані *табл. 6.5* показують, що найбільші середньомісячні номінальні заробітні плати забезпечують такі види економічної діяльності, як інформація та телекомунікація, промисловість, а найнижчий з обраних галузей (нижчий за середній по країні) – сільське, лісове та рибне господарство й освіта.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Таблиця 6.4

**Розподіл кількості зайнятих працівників суб'єктів господарювання
за видами економічної діяльності, у % до загальної кількості зайнятих***

Види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013
Сільське, лісове та рибне господарство	7,5	7,4	7,5	7,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	27,5	26,6	25,6	26,0
Інформація та телекомунікації	2,6	2,8	2,8	3,1
Освіта	0,4	0,4	0,3	0,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	10,5	10,7	10,9	10,9
Промисловість	30,6	31,7	32,2	31,8

* Побудовано автором за даними [398, с. 284; 399, с. 277–278]

Таблиця 6.5

**Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників
за видами економічної діяльності, грн***

Види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013
Усього	2239	2633	3026	3265
Сільське, лісове та рибне господарство	1472	1853	2086	2340
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1877	2342	2704	3010
Інформація та телекомунікації	3161	3683	4286	4599
Освіта	1905	2079	2530	2700
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2658	3072	3412	3589
Промисловість	2570	3107	3478	3763

* Побудовано автором за даними [398, с. 364]

Розглядати ці показники є логічним для визначення напрямів та шляхів ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України тому, що їх обсяги свідчать про:

- наявність у галузі робочих місць та оплати праці, що формують доходи працівників, а отже, фінансові ресурси населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни;
- наявність доходів населення забезпечує споживання, що формує фінансові ресурси підприємств та держави як складових сукупного фінансового потенціалу країни (через податки підприємств та податки з доходів населення);
- наявність високої заробітної плати передбачає як високий рівень споживання, так і можливість заощаджень (що є не просто часткою фінансових ресурсів населення у складі сукупного фінансового потенціалу країни, а, як показало дослідження процесів відтворення, є внутрішнім ресурсом фінансування національної економіки у результативній формі відтворення сукупного фінансового потенціалу України), які також формують ресурси для функціонування фінансово-кредитної сфери;
- наявність доходів є умовою, за якої підвищення продуктивності праці стає позитивним чинником зростання.

На основі всього вищезазначеного та використовуючи обрані нами показники та їх значення, для обґрунтування напрямів та шляхів ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України визначимо найбільш пріоритетні для підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України галузі. За даними офіційної статистики [398; 399] та попередніми дослідженнями автора [294, с. 75] обрано певні види економічної діяльності, що мають найбільший обсяг валової доданої вартості в обсязі створеного ВВП та найвищі серед галузей економіки значення часткових показників, які визначені вище, ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України (*табл. 6.6*).

На основі наведених статистичних даних (табл. 6.2–6.5), дамо рейтингову оцінку загального та часткових показників ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України серед обраних галузей (табл. 6.6), де найвищий показник буде дорівнювати 1, а найнижчий – 6 (у відповідності до кількості галузей) (*табл. 6.7*).

Виходячи з даних таблиць 6.2-6.7, можна зробити висновки, що найбільш пріоритетними є промисловість; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; сільське, лісове та рибне господарство, освіта (табл. 6.7). Але промисловість поступається іншим галузям на-

Таблиця 6.6

Характеристика видів економічної діяльності за загальним та частковими показниками ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України*

Види економічної діяльності	Створення валової доданої вартості в обсязі ВВП, %	Рентабельність операційної діяльності, %	Кількість зайнятих працівників, у % до загальної кількості	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн
	Загальний показник ефективності	Часткові показники ефективності		
Сільське, лісове та рибне господарство	7,8	11,8	7,5	2340
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14,4	9,5	26,0	3010
Інформація та телекомунікації	3,0	11,5	3,1	4599
Освіта	5,1	8,6	0,4	2700
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,1	3,9	10,9	3589
Промисловість (добувна й переробна)	17,9	3,0	31,8	3763

*Складено автором за даними табл. 6.2–6.5

ціональної економіки лише рівнем рентабельності, який залежить та на який впливають значні витрати, що характеризує виробництво. За іншими показниками промисловість займає високі позиції серед інших пріоритетних галузей національної економіки у рейтинговій оцінці. Стосовно розвитку таких галузей, як оптова та роздрібна торгівля та ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, слід зазначити, що відрив та випередження розвитку цих видів економічної діяльності від стану інших галузей та реального сектору національної економіки своїми наслідками має негативні тенденції та подальше погіршення фінансово-економічного стану національного господарства та сукупного фінансового потенціалу України.

З проведеного аналізу логічним є висновок, що один з напрямів підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України

Таблиця 6.7

Рейтингова оцінка пріоритетності галузей економіки для ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України*

Види економічної діяльності	Створення валової доданої вартості в обсязі ВВП	Рентабельність операційної діяльності	Кількість зайнятих працівників	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників
	Загальний показник ефективності	Часткові показники ефективності		
Сільське, лісове та рибне господарство	3	1	4	6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2	2	2	4
Інформація та телекомунікації	6	3	5	1
Освіта	5	4	6	5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4	5	3	3
Промисловість	1	6	1	2

*Запропоновано та складено автором за даними табл. 6.5

передбачає удосконалення структури використання сукупного фінансового потенціалу країни, що припускає такі шляхи, як:

- зміни у співвідношенні використання фінансових ресурсів за рахунок збільшення частки, що спрямовується на розвиток реального сектору;
- пріоритетне вкладення ресурсів у прибуткові галузі економіки й підприємства та у ті, що займають більшу частку у створенні доданої вартості та ВВП, забезпечують високу рентабельність діяльності, велику кількість робочих місць і відповідну заробітну плату.

Запропонований підхід до визначення пріоритетів ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу країни не має на меті залишити осторонь зазначених процесів інших суб'єктів економіки, види діяльності, навпаки, завдяки підтриманню темпів створення ВВП, дохідності тощо дозволяє інтегрувати спроможності всіх суб'єктів економіки формувати, розширювати та відновлювати їх фінансові ресурси.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Зазначені напрями та шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни можуть виконуватися за допомогою як певних заходів банківського сектору, так і державного регулювання, що буде розглянуто у подальшому перебігу дослідження напрямів удосконалення реалізації сукупного фінансового потенціалу України.

Ще одним важливим напрямом підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України є пошук додаткових джерел фінансових ресурсів. Можна констатувати, що додаткові джерела фінансових ресурсів для підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України деталізуються на:

- внутрішні ресурси: залучення коштів населення (зокрема заощаджень, переказів населенню тощо);
- зовнішні ресурси: повернення виведених з країни капіталів; залучення фінансових ресурсів світової економіки тощо.

Стосовно внутрішніх ресурсів і залучення коштів населення України (переказів) слід зазначити, що за підсумками діяльності внутрішньодержавних та міжнародних систем переказу коштів у 2013 році було переказано [358, с. 41]: в Україну: 4918 млн дол. США (в еквіваленті); за межі України: 827 млн дол. США (в еквіваленті). За підсумками діяльності в Україні внутрішньобанківських, внутрішньодержавних і міжнародних систем переказу коштів у 2014 році було переказано [359, с. 50]: в Україну – 3884,9 млн дол. США (в еквіваленті); за межі України – 644,6 млн дол. США (в еквіваленті). Наведена статистика показує, що у 2014 році у порівнянні з 2013 роком значно знизились обсяги переказів: в Україну на 1033,1 млн дол. США (в еквіваленті); за межі України на 182,4 млн дол. США (в еквіваленті). Тож такий значний фінансовий ресурс, як перекази населенню, має тенденцію до зменшення, а з огляду на стан української економіки можна спрогнозувати, що і у подальшому буде знижуватися.

Для вирішення проблеми пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів для підвищення ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу країни актуальними та злободенними є думки В. Гейця [54], що в основу нинішньої політики стабілізації в умовах дефіциту торговельного балансу і розбалансованості державного бюджету та нестабільності банківської системи покладено використання зовнішнього фінансування неринкового характеру, оскільки доступ до світових фінансових ринків за-

критий (це є черговою ознакою квазіринковості в Україні). Використання зовнішнього фінансування для цілей стабілізації та розвитку здебільшого не дасть бажаного результату, бо ключовою перепорою тут буде, з одного боку, відсутність доступу до необхідного масштабу ринкового характеру залучення зовнішніх фінансових ресурсів, а з іншого – наявність значних за масштабом невикористаних (втрачених) внутрішніх фінансових ресурсів. Через квазіринковість багато сфер економіки України на сьогодні потерпають не тільки через відсутність доступу до фінансових ресурсів, а й через те, що вони реально виводяться в обсягах, які значно перевищують навіть потенційно можливі іноземні інвестиції, котрі можуть прийти в найближчі 5–10 років. Значущим фінансовим ресурсом є некапіталізовані фінансові ресурси, що вийшли з України у вигляді виплат дивідендів нерезидентам і відсотків, які нараховуються в іноземній валюті. Тільки за період 2008–2014 рр. такі виплати становили майже 58 млрд дол. США. Проте підвищені ризики щодо стійкості державних фінансів, надмірна підтримка державою окремих («своїх» для бюрократів) підприємств, додаткові субсидії, податкові пільги, наявні привілеї для виконання держзамовлення, безконтрольність у доступі до природних ресурсів, спроби посилення монопольного контролю за ринками на тлі цілковитої слабкості українського ринкового середовища, в тому числі й у фінансовій сфері, мотивує іноземний бізнес не капіталізувати отримані прибутки в Україні, а виводити їх за кордон.

Сьогодні важливого значення набуває не тільки оцінка фінансових ресурсів країни та механізми їх залучення, ефективного перерозподілу, а також пошук і створення нових. На конференції ООН [234] визначено для країн, що розвиваються, пріоритетні напрями дій для досягнення розвитку, одним з яких є мобілізація фінансових ресурсів з метою розвитку та нарощення потенціалу. Джерелами фінансування є: мобілізація внутрішніх ресурсів, офіційна допомога розвитку, зовнішня заборгованість, прямі іноземні інвестиції та грошові перекази.

У світлі зазначеного важливо розглянути передову світову практику за для активного її застосування для вирішення проблеми підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України, тобто стосовно різних аспектів мобілізації фінансових ресурсів як складових, так і сукупного фінансового потенціалу країн загалом. Спираючись на дослідження ОЕСР

[100], слід відзначити, що країни, які розвиваються, все більше використовують свій власний потенціал для підпитку свого розвитку та скорочення залежності від зовнішнього фінансування. Велика кількість ідей вирішення зазначеної проблеми свідчить про нову епоху можливостей у фінансуванні національних економік. Вони роблять це такими шляхами, як [100]:

- укріплення потенціалу своїх систем оподаткування. В абсолютних величинах податкові надходження набагато більше офіційної допомоги розвитку: загальна сума таких надходжень у 2012 році в Африці була у десять разів більше обсягів допомоги розвитку, яка надана цьому континенту;

- знаходження креативних способів використання зростаючих обсягів грошових переказів, які відсилаються на батьківщину мігрантами, працюючими за кордоном. Суми, що переказують мігранти, є найбільш великим джерелом зовнішнього фінансування для багатьох країн, які розвиваються, вони досягали 351 млрд дол. США у 2012 році, що більше, ніж офіційна допомога розвитку та прямі іноземні інвестиції разом;

- створення політичних заходів, які необхідні для залучення інвестицій з участю підприємств в інших країнах, включаючи інші країни, що розвиваються;

- боротьба з корупцією та втратою грошей через незаконні фінансові потоки.

Офіційна допомога розвитку розглядалася донедавна як основне джерело фінансування розвитку, в той же час вона є тільки часткою грошових потоків, які спрямовуються на підтримку розвитку: офіційна допомога розвитку, величина якої була приблизно 135 млрд дол. США у 2012 р., відповідала тільки 28 % всіх офіційних та приватних потоків від 29 держав членів Комітету допомоги розвитку ОЕСР. У цілому, в 2012 р. країни, що розвиваються, отримали 474 млрд дол. США [100] від розвинутих держав, включаючи офіційну допомогу розвитку та інші офіційні потоки: фінансування, яке надається державним органам на умовах, що наближаються до ринкових, та/чи на комерційних основах; приватне фінансування на ринкових умовах, як, наприклад, прямі іноземні інвестиції й приватні гранти з благодійних фондів та неурядових організацій. Це віддзеркалює зростаюче різноманіття варіантів фінансування, яке існує для країн, що розвиваються, – варіантів, які носять все більш новаторський характер та мають великий потенціал ефекту важеля для мобілізації ще більшої кількості фінансових ресурсів [100].

Враховуючи все вищенаведене, можна відмітити, що фінансово-економічна стабілізація в Україні буде у великій мірі залежати від ефективної мобілізації внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів, ефективного перерозподілу ресурсів у пріоритетні галузі, їх максимального задіяння у процесах фінансово-економічного відтворення.

Резюмуючи все вищенаведене, можна зазначити, що:

- шляхи та напрями підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України розроблені з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків стану ресурсів його складових, перебігу процесів, результатів та на цій основі визначення пріоритетів і перспектив;

- усі запропоновані напрями та шляхи слід запроваджувати комплексно, що посилить синергетичний ефект від їх використання, а отже, підвищить ефективність реалізації сукупного фінансового потенціалу країни.

Запровадження зазначених заходів підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України носить взаємообумовлений та взаємовигідний характер, є напрямками, шляхами й інструментами не тільки підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу країни, а й активаторами всієї національної економіки.

6.3. Державна політика модернізації сукупного фінансового потенціалу України

Україна перебуває сьогодні на етапі трансформації господарських відносин, характерною ознакою якої є різке зниження впливу держави на фінансово-економічні процеси, послаблення як внутрішніх, так і міждержавних фінансово-економічних зв'язків, унаслідок чого відбувається небезпечне порушення цілісності фінансово-економічного простору. Оскільки важливе місце в системі фінансового забезпечення економіки України займає сукупний фінансовий потенціал країни, то на сучасному етапі виникає необхідність вирішення проблеми, пов'язаної з визначенням напрямів та шляхів ефективної державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу країни. Саме в контексті дослідження ефективності фінансово-економічної політики, а в якості її результативності зміцнення сукупного фінансового потенціалу України, розглянемо державну політику модернізації нашого об'єкта дослідження, засади якої повинні сприяти обмеженню та нейтралізації негативних впливів значних дисбалансів, за-

безпеченню стабілізації, а в подальшому й стійкої фінансово-економічної динаміки в Україні. Передумовою активізації функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, поряд з багатьма іншими чинниками, мають стати певні зміни, що стосуються модернізації об'єкта дослідження та розробки адекватної фінансово-економічної державної політики.

Питанням сутності, необхідності та механізму впровадження модернізації різних складових сукупного фінансового потенціалу України присвячено як низку нормативно-правових актів, так і праці багатьох вчених. За останні роки значної актуальності набувають пропозиції, пов'язані із забезпеченням модернізації фінансово-економічної сфери в контексті застосування сучасних концепцій фінансового менеджменту та їх запровадження у державну регулюючу діяльність. Кроками у напрямі розвитку та модернізації державних фінансів, бухгалтерського обліку, застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні є, наприклад, такі Постанови та Розпорядження КМУ, як: Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 р. [332], Про стратегію розвитку системи управління державними фінансами [339], Про схвалення стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [341]. Але, як показує практика, велика кількість нормативно-правових документів стосовно модернізації у державній фінансовій сфері ніяк якісно не позначається на об'єктах задекларованої модернізації, а навпаки, створює багато напрямів для подальших дискусій, досліджень та пропозицій науковців. Наукові розвідки широкого кола питань модернізації державних фінансів, місцевих бюджетів, державного фінансового контролю в Україні проводили О. Іваницька [128], О. Кириленко [146; 231], Г. Лебеда [196], Л. Лисяк [199; 201], І. Луніна, О. Булана, Н. Фролова [361] та ін. Модернізація фінансового механізму організації економіки, фінансового потенціалу, фінансової інфраструктури України стала об'єктом досліджень багатьох науковців, серед яких О. Гриценко [84], О. Ковалюк [155], В. Опарін [251], В. Павлов [262] та ін. Проблему модернізації економіки України та її різних складових досліджували О. Дем'янчук [91], С. Єрохін [111], Н. Іванова [130], В. Кіндзерський [149], Н. Кондратенко [166], Ю. Кіндзерський [320; 344], М. Якубовський, І. Галиця [320] та ін. Модернізацію у розрізі соціально-економічних процесів та їх інституційне наповнення розглядали Л. Шевченко, О. Гриценко, Т. Камінська [13], А. Крисоватий та Т. Кошук [176], А. Кудінова та Д. Верба [183], Е. Лібанова та М. Хвесик [388] та ін.

Чимало зазначених аспектів модернізації знайшли висвітлення у схваленій Указом Президента Стратегії сталого розвитку «України 2020» [407].

Наукові дослідження обраного проблемного поля свідчать, що проблема модернізації (фінансової, економічної, політичної, соціальної, технологічної, суспільної), дослідження особливостей, типів і шляхів використання модернізації як системного процесу реформування важливих складових розвитку економіки, суспільства, питання сутності, впровадження модернізації в країнах із перехідною економікою постають в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Слід відзначити, що засади, які визначають саме державну політику модернізації сукупного фінансового потенціалу України, загалом досліджені мало, але ретельно опрацьовані автором у попередніх дослідженнях [275–278; 286; 291; 296; 300; 308; 312].

Якщо розглядати у поєднанні державну політику, фінансові аспекти та модернізацію, то можна зазначити, що дані процеси найчастіше висвітлюються у реформуванні системи державних фінансів, наприклад, у затвердженій Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки від 16.01.2007 № 34 [332]. Метою цієї Стратегії було вдосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів. Завдання Стратегії полягали в удосконаленні методології та переході на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, а також у створенні уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку. Модернізація системи бухгалтерського обліку повинна була сприяти удосконаленню [332]: управління державними фінансами; системи стратегічного бюджетного планування на середньостроковий та довгостроковий періоди; порядку складення і виконання бюджету на основі програмно-цільового методу в бюджетному процесі; системи контролю за процесом виконання бюджету; інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами.

Важливим кроком у напрямі розвитку та модернізації стало Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи управління державними фінансами» від 01.08.2013 № 774-р [339]. Державні фінанси мають стратегічне значення для регулювання, зокрема реального сектору економіки та фінансового сектору, забезпечення розвитку регіонів, підтримки підприємницької діяльності, а їх потенціал є основою економічного та соціального розвитку України. Ефективність системи

управління державними фінансами має важливе значення для забезпечення стабільності бюджетної системи, а також загальної фінансової безпеки та стійкого економічного зростання. До складу системи управління державними фінансами входить ряд елементів, зокрема державний бюджет, місцеві бюджети, позабюджетні фонди, фінанси державного корпоративного сектору. Завдання і заходи цієї Стратегії [339] визначалися з урахуванням необхідності подальшого розвитку системи управління державними фінансами, а також проблем у зазначеній сфері, які потребують невідкладного розв'язання. Це вимагало пошуку нових рішень з метою підвищення ефективності функціонування системи управління державними фінансами та її складових. Метою цієї Стратегії є визначення основних проблем розвитку складових системи управління державними фінансами на середньо- і довгостроковий період та шляхів їх розв'язання в рамках комплексного підходу, необхідного для побудови ефективної системи управління державними фінансами. До складових системи управління державними фінансами, розвиток яких забезпечуватиметься відповідно до цієї Стратегії, належать [339]: податкова система; середньострокове бюджетне прогнозування, середньострокове бюджетне планування, програмно-цільовий метод, стратегічне планування на рівні міністерств, інших головних розпорядників бюджетних коштів; управління ліквідністю державних фінансів та державним боргом; квазіфіскальні операції; система бухгалтерського обліку в державному секторі; система державних закупівель; державні інвестиції; державний внутрішній фінансовий контроль; незалежний зовнішній фінансовий контроль; протидія корупції; доступ громадськості до інформації з питань бюджету.

Але у колах науковців та фахівців постійно ведуться дискусії та наводяться пропозиції щодо багатьох наведених аспектів модернізації. На підтвердження зазначеного розглянемо підходи та пропозиції модернізації державних фінансів. Як зазначає О. Іваницька [128, с. 76], велике значення має модернізація системи державних фінансів, до завдань якої віднесено підвищення прозорості державних фінансів і результативності управління ними; посилення фінансового контролю цільового й ефективного використання бюджетних коштів; приведення внутрішнього аудиту в секторі державного управління у відповідність зі стандартами ЄС; посилення інституційної ролі Міністерства фінансів щодо контролю органів, котрі займаються доходами й видатками; запровадження ефективного моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки.

В сучасних умовах, коли стоїть завдання створення та зміцнення незалежної, соціально орієнтованої держави, формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, значення державних фінансів у фінансовій системі суттєво зростає, що зумовлює необхідність їх постійного вдосконалення та модернізації в напрямі [146, с. 9–10; 231]: посилення впливу державних фінансів на соціально-економічний розвиток; активізації інвестиційної складової державних фінансів та бюджету; зниження рівня державного споживання та податкового тягаря; створення ефективної системи управління державними фінансами та державними фінансовими ресурсами; ширшого використання ринкових принципів в організації державних фінансів (оплаті праці державних службовців, управлінні державним боргом та коштами державних цільових фондів тощо); демократизації, посиленні підконтрольності та прозорості державних фінансів та їх складових; обґрунтування та досягнення оптимального рівня бюджетної децентралізації. На думку О. Кириленко та інших фахівців [146, с. 9–10; 231], центральною проблемою модернізації державних фінансів залишається подальше вдосконалення податкової системи України в напрямі послаблення її фіскальної спрямованості та посилення стимулюючого впливу, забезпечення стабільності та прозорості.

Центральне місце у системі заходів з модернізації місцевих фінансів відводиться реформуванню місцевих бюджетів як основи фінансової бази органів місцевого самоврядування. На сучасному етапі уряд визначив основне завдання – перетворити місцеві бюджети в ефективний інструмент соціально-економічного розвитку територій, чого можна досягти шляхом [146, с. 9–10; 231]: зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізації управління бюджетними коштами; удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин; запровадження планування місцевих бюджетів на середньотермінову перспективу; посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів; підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів та посилення контролю і відповідальності за дотримання бюджетного законодавства; забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів.

З наведеного можна зазначити, що більшість пропозицій та аргументів щодо модернізації державних та місцевих фінансів стосуються висування

цілей і обґрунтування принципів модернізації в розрізі окремих державних складових та суб'єктів сукупного фінансового потенціалу України, тоді як самі засади, механізми і заходи впливу держави на ефективний перебіг фінансово-економічних процесів на практиці тільки декларуються. Спираємось на думку М. Крупки та Н. Демчишак [180, с. 32], що задекларовані органами державної влади й управління напрями розвитку національного господарства можуть бути успішно реалізовані лише в разі максимального використання фінансового потенціалу і власне фінансових ресурсів інвестиційного спрямування при побудові стратегії економічного зростання вітчизняної економіки. Це означає, що держава не повинна залишатись осторонь цих процесів і зобов'язана стимулювати перманентне накопичення й вищу ефективність використання фінансового потенціалу, здійснювати планування і прогнозування його кількісних показників. Тобто важливою умовою зміцнення сукупного фінансового потенціалу України є його модернізація, а отже, і ефективні дії держави у цьому напрямі. Але через відсутність узгодженого підходу як до формування державної політики в цьому напрямі, так і до модернізації сукупного фінансового потенціалу України, а також ефективної стратегії, визначення напрямів та шляхів, засобів і ресурсів, нормативні акти, навіть уже розроблені стосовно окремих складових, часто залишаються на папері і не реалізуються.

Для ефективного вирішення аспектів державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу країни треба спочатку, на нашу думку, визначитися з тлумаченням поняття «модернізація сукупного фінансового потенціалу країни». Сучасні дослідники економіко-теоретичних аспектів модернізації розглядають широке коло актуальних проблем. На їх думку, модернізація – це процес покращення, оновлення, який еволюційними методами в прогресивному напрямку змінює чинники, умови, механізми, співвідношення, засоби розвитку суспільного виробництва або окремі пріоритетні складові всієї економіки та суспільства [13, с. 64].

Розглядаючи модернізацію сукупного фінансового потенціалу України як фінансово-економічного явища, беремо до уваги та спираємось на доробки відомих вчених, що зміст економічної модернізації характеризується структурними, технологічними та інституціональними змінами в національній економіці, які спрямовані на підвищення її конкурентоспроможності, що відображає сукупність взаємозалежних процесів нагромадження

капіталу (мобілізації ресурсів), розвитку виробництва, підвищення продуктивності праці [13, с. 64].

Таким чином, на основі опрацювання вищезазначених як нормативно-правових, так і фахових джерел, ознайомлення як з теоретичними підходами, так і з практичними заходами щодо різних видів модернізації та її застосування до різних складових сукупного фінансового потенціалу України, можна надати визначення модернізації нашого об'єкта дослідження. На нашу думку, зміст модернізації сукупного фінансового потенціалу країни полягає в циклічному розширеному оновленні його складових та їх співвідношень у процесах відтворення та нагромадження фінансових ресурсів, спрямованих на підвищення якості розвитку національної економіки.

Безумовно, важливу роль в ефективному функціонуванні сукупного фінансового потенціалу України повинна відігравати державна політика його модернізації як складова загальноекономічної політики держави. Проведений нами аналіз сукупного фінансового потенціалу України дає підстави визначити низку недоліків, які притаманні державній політиці у фінансово-економічній сфері, а отже, позначаються і на об'єкті нашого дослідження:

- недостатня інтегрованість складових системи фінансово-економічного управління, що також не передбачає забезпечення оновлення сукупного фінансового потенціалу України та ефективні інструменти його державного регулювання;
- пріоритетність короткострокових результатів, розподіл функцій стосовно регулювання окремих складових, а не сукупного фінансового потенціалу країни загалом, роз'єднання фінансового та економічного регулювання;
- традиційне переважання часткових підходів до проблеми фінансових ресурсів, обмежених специфічними і кон'юнктурними випадками, на шкоду загальним, які потребують комплексного впливу на національну фінансово-економічну систему;
- труднощі отримання інформації щодо сукупного фінансового потенціалу країни загалом, що ускладнює як його аналіз, так і розробку комплексних заходів його ефективної державної політики;
- нездатність системно оцінювати фінансово-економічні проблеми, а отже, як складові, так і сукупний фінансовий потенціал країни загалом;
- відсутність органічного зв'язку між державними та приватними інтересами суб'єктів та складових сукупного фінансового потенціалу України.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

З огляду на зазначене та на складність і поліструктурність сукупного фінансового потенціалу України слід зазначити, що його модернізація має носити комплексний характер, оскільки функціонування об'єкта нашого дослідження зачіпає інтереси всіх суб'єктів фінансово-економічних відносин, що обумовлює необхідність застосування системного підходу.

Проблеми системної модернізації економічного простору стають об'єктами дискусій широкого кола фахівців, науковців, політиків тощо. Як наголошує у своїх дослідженнях Н. Іванова [130, с. 548], сучасний стан національної економіки характеризується різновекторними тенденціями. Глибинним чинником посилення кризових тенденцій в економіці України є системні економічні деформації, що накопичувалися тривалий час і призвели до переддефолтного стану та крайнього загострення соціальних протиріч. Стимулом до модернізаційних перетворень економічного простору слугують сучасні тенденції глобалізації та євроінтеграційний вектор України. Необхідність модернізації очевидна, проте вибір конкретної моделі та інструментів трансформацій для кожної системи має здійснюватись з урахуванням детального аналізу передумов та тенденцій, характерних саме для даного економічного простору.

Часто науковці, говорячи про системну економічну модернізацію, не мають на увазі систему як поєднання і взаємодію реального та фінансового секторів національного господарства, а отже, і взаємозалежність і взаємообумовленість економічного та фінансового регулювання. Державна фінансово-економічна політика базується на децентралізованій моделі нагляду за окремими складовими сукупного фінансового потенціалу країни, ефективність якої дуже низька, і значною мірою залежить від взаємодії національних регуляторів зазначених складових.

Таким чином, з огляду на проведене нами дослідження слід зазначити, що принципи і механізми, напрями та шляхи, що повинні закладатися в основу державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України, стають, з одного боку, факторами фінансово-економічного розвитку країни, з іншого, – ефективними інструментами державного регулювання фінансово-економічної сфери національного господарства.

Як справедливо зазначається фахівцями [487], для розвитку потенціалу немає єдиної формули, така діяльність повинна адаптуватися до потреб країни та інтегруватися у стратегії розвитку. Крім адаптування до умов кон-

кретних країн, розвиток потенціалу також повинен здійснюватися з урахуванням світової економічної ситуації, яка значно змінюється. Міжнародними експертами [505; 481] пропонується проведення багатьма країнами послідовної та координованої політики, яка використовує синергетичний ефект взаємодії різних інструментів для стимулювання економічного зростання та надання йому більш інклюзивного характеру.

Спираючись на концепції теорій економічного зростання – теорію стадій зростання, яка була запропонована У. Ростоу [511, с. 115], О. Кучмєєв [190, с. 159] справедливо зауважує, що для забезпечення швидкого зростання держава повинна дотримуватись досить складної стратегії, вибираючи кожного разу політику, адекватну тій чи іншій стадії модернізації, і своєчасно змінюючи її при переході від однієї стадії до іншої.

У світі зазначеного, на нашу думку, повчальним є досвід Китаю як країни з найбільш високими темпами зростання. Успіхи КНР у забезпеченні високих темпів економічного зростання побудовані на принципах так званого Пекінського консенсусу, що має за мету відродження величі нації на умовах стійкості та внутрішньої стабільності політичної системи, засобами інтенсивного економічного розвитку та оновлення суспільства. Обмежуючи волатильність ринків та ставлячи під державний контроль ресурсні потоки, влада країни підтримує економічні відносини на базі державного капіталізму [114, с. 111].

Тобто для цілей модернізації логічним є визначення як тактичних заходів, так і стратегічних принципів та напрямів розвитку національної фінансово-економічної системи та підвищення ефективності її функціонування шляхом, у першу чергу, удосконалення нормативно-правового забезпечення. Важливими напрямками та шляхами державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України вважаємо підвищення не кількісного, а саме якісного рівня нормативно-правового забезпечення процесів, пов'язаних із модернізацією нашого об'єкта дослідження.

У світі зазначеного вважаємо доцільним критично проаналізувати низку фінансово-економічних нормативно-правових актів та на цій основі надати рекомендації щодо їх удосконалення з урахуванням забезпечення заходів модернізації сукупного фінансового потенціалу України.

Прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» [337], безумовно, є важливим кроком у регулюванні тендерних закупівель. Але, на нашу думку,

він потребує певного доопрацювання, адже містить дещо розмиті принципи здійснення закупівель та не визначає пріоритетів. У статті 3 Закону [337] визначено такі принципи здійснення закупівель, як: добросовісна конкуренція серед учасників; максимальна економія та ефективність; відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій; запобігання корупційним діям і зловживанням. А стаття 5 цього Закону розкриває тільки принцип недискримінації учасників: вітчизняні та іноземні учасники всіх форм власності та організаційно-правових форм беруть участь у процедурах закупівель на рівних умовах; замовники забезпечують вільний доступ усіх учасників до інформації про закупівлю, передбаченої цим Законом; замовник не може встановлювати дискримінаційні вимоги до учасників.

Однаке, на нашу думку, додаткового розкриття потребує принцип максимальної економії та ефективності, а саме у частині ефективності. Ми пропонуємо прагматичний, економічно доцільний підхід до ефективності публічних закупівель, який, сподіваємось, знайде віддзеркалення у тендерному законодавстві. Тобто, при всіх однакових умовах та тендерних пропозиціях учасників тендерів пріоритети державних закупівель повинні віддаватися, *по-перше*, національним виробникам, що стане чинником підвищення внутрішнього попиту, а отже, і стабілізації економіки. *По-друге*, стосовно зовнішньоекономічних виробників, то пріоритети треба віддавати економічним суб'єктам (виробникам та учасникам тендерних закупівель) тих країн, які є активними споживачами українських товарів та послуг. Це, у свою чергу, може стати значним мотиватором споживання української продукції, послуг на міжнародному ринку, збільшить зовнішній попит, змусить світових гравців, яких цікавлять українські державні закупівлі, лобіювати інтереси на рівні урядів своїх країн. На користь потенційної дієвості такого роду пропозицій можна наводити безліч аргументів. Як справедливо зазначають вчені [104, с. 34–35], світова економіка веде до акумуляції грошових ресурсів у рамках національного ринку США, що посилює потребу мати ефективну економіку та високий споживчий попитовий потенціал у світовій економіці. Таким чином, ускладнення взаємодії світової та національних економік потребує рішучої координації зв'язків та гармонізації інтересів усіх учасників глобальних ринків. А внутрішні ринки тим більше функціонуватимуть у глобальному масштабі, чим більше фінансово-економічні результати визначатимуться за їх межами. Ефективно скеровані інтеграцій-

ні процеси відкривають нові можливості для сукупного фінансового потенціалу країни і процесів, з ним пов'язаних, що базуються на активізації обміну ресурсами, товарами, послугами. Тобто в основу тендерного законодавства закладається двосторонній взаємовигідний розвиток фінансово-економічного співробітництва між країнами у світовому масштабі. На думку міжнародних експертів [498], елементами глобальної програми забезпечення зростання стає як підтримка попиту в країнах, економіка яких працює не на повну силу, так і активізація торгівлі як двигуна, що протягом багатьох десятиліть забезпечує безпрецедентне підвищення добробуту в усьому світі. Як свідчать дослідження відомих учених [104, с. 5–6], переваги як особливий конкурентний механізм майже поглинула сьогодні монополізація ринкових ніш, що підтримується СОТ та іншими формами міждержавних союзів. За висновками фахівців МВФ [505; 523], на зростання економіки негативно впливає низка факторів, серед яких у світлі нашого дослідження слід навести: жорстокішими стають глобальні фінансові умови, різко підвищуються торгові бар'єри. Тобто багато країн запроваджують політику протекціонізму [503], що повинно стати об'єктом не тільки уваги, а й розробки та впровадження певних превентивних заходів у законодавстві України. За висновками експертів [505; 523], якщо в області економічної політики не будуть прийняті рішучі кроки з підтримки економічної активності у короткостроковій та більш довгостроковій перспективі, то низькі темпи зростання, які спостерігаються в останній час, можуть – з огляду на створення ними негативних економічних та політичних сил – набути хронічного характеру. Ринки побоюються, що економічна політика вже вичерпала можливості для протидії у разі чергового серйозного негативного економічного шоку. Серед заходів політики особливо важливого значення набуває [505; 523; 481] необхідність закріплення на рівні уряду стійкості ринку праці, а також зниження бар'єрів для виходу на ринки товарів та послуг.

З метою запобігання створенню корупційних схем та таких, які сприяють превалюванню особистих інтересів певних бізнесових та ділових кіл над іншими, а також над національними, що також дозволяє приймати рішення державним органам (держслужбовцям) на власний розсуд, та з урахуванням наведених рекомендацій, треба удосконалити й підзаконні акти, що приймаються на відомчому рівні та забезпечують деталізацію та конкретизацію тендерних процедур.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Слід зауважити, що запропоновані зміни та доповнення до Закону не мають нічого спільного з дискримінацією, це лише захист національних інтересів, до якого давно закликають наукові кола [12; 51; 131; 168 тощо] та який активно декларується законотворцями [336], але у практичній площині не знаходить втілення у законодавчо-нормативній базі України.

А включення у тендерне законодавство зазначених змін та доповнень об'єктом впливу має не тільки збільшення внутрішнього та зовнішнього попиту, а потягне за собою низку позитивних фінансово-економічних ефектів: стабілізацію та зростання доходів економічних суб'єктів у розрізі складових сукупного фінансового потенціалу України, стабілізацію та збільшення обсягів виробництва, збереження, а навіть і збільшення робочих місць, а отже, і зростання продуктивності, що при окресленому позитивному розвитку подій стає фактором зростання. Таким чином, у підсумку маємо пряме дотримання принципу максимальної економії та ефективності, що задекларований в Законі України «Про публічні закупівлі» [337].

Модернізаційна парадигма, в рамках якої сукупний фінансовий потенціал країни розглядається як фінансово-економічний базис розвитку національної економіки України, повинна передбачати взаємопов'язану роль складових системи, формуючих ресурсне середовище забезпечення функціонування національної фінансово-економічної сфери. Спираємося та поділяємо думки дослідників [105, с. 41, 43], що з точки зору макроекономіки високого рівня зрілості економічне зростання (відновлювальне зростання – модернізація) – це ендогенний продукт взаємодії соціально-економічних суб'єктів макrorівня – фінансового капіталу, держави, реального сектору ринку та масового індивіда. Монетарна (грошова) рівновага передбачає пріоритет екзогенних факторів економічного росту. На цьому рівні економіка надзвичайно залежна від світових товарних та фондових ринків, державної політики внутрішнього та зовнішнього боргу, валютно-грошової політики центрального банку. Тому фінансово-грошова рівновага передбачає активну регулюючу участь держави у ринку.

У світлі висновків зарубіжних експертів [464; 468; 469; 519] стосовно удосконалення координації для обмеження вторинних ефектів, що провокуються економічною слабкістю, то вони пропонують посилення фінансового регулювання в цілях запобігання зловживанням у банківській сфері та на ринку капіталу. А також укріплення банків та відновлення основ нагляду,

щоб вони відповідали вимогам функціонування в умовах фінансової системи, яка все більш ускладнюється [521; 522; 483].

У світлі зазначеного окремої уваги потребує законодавчо-нормативна база НБУ. У Постанові НБУ № 406 «Про внесення змін до Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон» [327], відповідно до Закону України «Про Національний банк України» [335], Декрету Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [338], з метою вдосконалення режиму ліцензування валютних операцій Правління НБУ постановляє, що не потребує отримання індивідуальної ліцензії Національного банку України здійснення уповноваженими банками інвестицій за умови одночасного дотримання певних вимог. Однією з зазначених вимог є те, що об'єктом інвестиції є боргові цінні папери, емітентом за якими є міжнародна фінансова організація/іноземна держава (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада), у тому числі в особі відповідного державного органу. Таким чином постає питання, чим керувався НБУ, які принципи чи критерії закладав при окресленні переліку держав та при розробці зазначених змін. Можна припустити, що зазначене вище базується на наступній вимозі, у якій емітент боргових цінних паперів, що є об'єктом інвестиції, повинен мати офіційну рейтингову оцінку не нижче «АА-»/«Аа3», підтверджену в бюлетені щонайменше двох провідних світових рейтингових компаній - Fitch Ratings та/або Standard&Poor's, та/або Moody's на дату придбання уповноваженим банком цих цінних паперів. Але, на нашу думку, як конкретно цей приклад, так і всі інші нормативно-правові акти, що передбачають застосування такого роду наведених критеріїв та підходів, є неправильними, не обміркованими та не далекоглядними з огляду на такі аргументи. По-перше, у світлі зазначеного слушними є висновки вчених [104, с. 7], що глибокі економічні кризи (наприклад, криза 2007–2008 рр., яка, на думку експертів, у поточному періоді, можливо, продовжиться) можуть різко змінити рейтинги країн, більш того, зіштовхнути країни зі стабільною економікою у лавиноподібне падіння. Таку загрозу відчуває, наприклад, Європейський Союз. Тому, з урахуванням динамічних змін у світовій фінансово-економічній сфері, на нашу думку, у нормативно-правових актах не повинно бути прив'язки до будь-яких конкретних країн. Наступною вимогою зазначеної Постанови [327] є те, що боргові цінні папери, що є об'єктом інвестиції, номіновані в доларах США, єнах, євро,

фунтах стерлінгах, канадських доларах. Постає вже традиційне питання: на чому засновується дана вимога та даний перелік валют. Безумовно, дещо виправданим є коли об'єктом інвестицій стають боргові цінні папери, що номіновані у валюті, яка входить до структури міжнародних резервів, складу СПЗ [239]: доларах США, юанях, єнах, євро, фунтах стерлінгах. Тобто, чому до вимог включено канадський долар, а не китайський юань. На нашу думку, до таких вимог слід підходити більш об'єктивно та уніфіковано, тобто без прив'язки як до міжнародних рейтингів, так і до певних політично заангажованих валют. Вимоги повинні містити об'єктивні та уніфіковані підходи, що базуватимуться на показниках фінансово-економічного розвитку країн, а не політичної кон'юнктури (наприклад, найбільші темпи зростання ВВП відбуваються в Індії та Китаї), та орієнтуватися на валюти як таких країн, що стрімко розвиваються, так і тих валют, що входять до міжнародних резервів, складу СПЗ. Також, на нашу думку, такого роду постанови повинні розроблятися з урахуванням принципу двосторонньої взаємовигідної взаємодії між країнами, що передбачає залучення України в світовий фінансово-економічний простір на правах рівноправного учасника.

Стосовно розгляду проблеми інвалютних резервів, то показовою є ситуація в Єгипті, де, за даними ООН [248, с. 12], вона залишається критичною з огляду на те, що золотовалютні резерви покривають лише не на багато більше трьохмісячного вартісного обсягу імпорту, тобто знаходяться на мінімально необхідному для інвалютних резервів рівні. У той же час із Єгипту виводять великі обсяги капіталів, що спонукає центробанк продавати інвалютні резерви, щоб не допустити обвалу національної валюти, а такі дії роблять ситуацію ще критичнішою.

Тому, на нашу думку, слід переглянути та доповнити деякі положення Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» [338]. Статтю 15 «Офіційні валютні резерви» з метою запобігання вимивання та розпорошення золотовалютних резервів країни та їх нецільового використання слід доповнити встановленням обсягом ліміту резервів. На даний час нормативний обсяг міжнародних резервів України повинен покривати не менше ніж 3 місяці майбутнього імпорту, що вважається достатнім для виконання зобов'язань, поточних операцій Уряду та Національного банку. Але з огляду на зниження обсягів імпорту та на його сезонні коливання такий обсяг нормативу у грошовому вимірюванні буде спадати та робити фінансово-економічну ситуацію в країні ще критичні-

шою. Тож треба відійти від зазначеного нормативу та встановити оптимальний фіксований обсяг інвалютних резервів. Також стаття 16 «Відповідальність за порушення валютного законодавства» повинна передбачати як адміністративну, так і кримінальну відповідальність уповноважених осіб НБУ та Кабінету Міністрів України за порушення цього Декрету, зловживання повноваженнями, корупційні дії у сфері валютного регулювання та валютного контролю тощо.

У світлі розгляду аспектів державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України та рівня нормативно-правового забезпечення процесів, пов'язаних із модернізацією нашого об'єкта дослідження, приєднуємо та підтримуємо думку низки науковців на чолі з Ю. Кіндзерським [320, с. 14], що держава в даний час не має ефективних інструментів перерозподілу фінансових ресурсів країни на користь реального сектору загалом та міжгалузевого переливу капіталів на користь пріоритетних перспективних виробництв зокрема. Усе це вказує на необхідність перегляду існуючої фінансової політики держави, розробки нових механізмів спрямування відповідних ресурсів на потреби реального сектору з метою ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України.

Розглядаючи Постанову НБУ № 48 «Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків» [334] від 06.02.2014 р., слід зазначити, що, спираючись на проведене нами дослідження, дана Постанова має бути доповнена та встановлювати відповідними розпорядчими документами застосування механізму оперативного підтримання ліквідності банків не лише у випадку відпливу строкових вкладів (депозитів) фізичних осіб, а також у випадку зменшення ресурсів банків, які активно кредитують реальний сектор національного господарства, у т. ч. пріоритетні галузі економіки (промисловість; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; сільське, лісове та рибне господарство тощо), тобто надавати рефінансування, враховуючи запропоновані нами пропозиції щодо пріоритетів удосконалення структури використання сукупного фінансового потенціалу України. Така умова рефінансування, можна сподіватися, стимулює банки кредитувати реальний сектор економіки, що позитивно вплине як на стан національного господарства, так і на функціонування сукупного фінансового потенціалу країни.

Національний банк України [239] у 2012 році започаткував комплексний проект з підвищення рівня фінансової грамотності населення Укра-

їни, до реалізації якого залучені державні органи та установи, банківські асоціації, банки, громадські організації, вищі навчальні заклади, іноземні партнери. Метою проекту є заохочення громадян до участі в ефективному управлінні власним бюджетом, прийняття впевнених та зважених фінансових рішень відповідно до життєвих обставин. На сьогодні діяльність НБУ щодо проекту з підвищення рівня фінансової грамотності населення полягає у підтримці та розвитку ініціатив з фінансової грамотності, які охоплюють всі цільові групи суспільства – від школярів до пенсіонерів. Але, намагаючись підвищити фінансову грамотність пересічних громадян, НБУ не контролює та не підвищує компетентність і грамотність працівників державної фінансової сфери. З огляду на збільшення у грошовому вимірі похибок та помилок у фінансових звітах (як нами наводилося у попередніх розділах стосовно, наприклад, даних платіжного балансу України) тощо потребує перегляду та вдосконалення система навчання, підвищення фахового і кваліфікаційного рівня спеціалістів у державній фінансовій сфері (працівників НБУ, МФУ, Держстатистики тощо). Тому можна окреслити низку вимог до працівників державної фінансової сфери: висока кваліфікація, глибокі знання бухгалтерського та фінансового обліку, економічного і фінансового аналізу, оподаткування, юриспруденції, інформаційних систем тощо. А це, у свою чергу, позитивно позначиться на якості управлінських рішень, так і нормативно-правовій базі, знизить ймовірність помилок та похибок у системі інформації тощо.

Важливим напрямом державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України є питання децентралізації, які на сьогодні дуже актуальні в Україні. Тож у світлі опрацювання проблеми децентралізації слід зазначити, що ефективна пропорційна централізація та децентралізація повинні передбачати не тільки механізми розподілу повноважень та функціонування певних інститутів, а й механізми як оптимального розподілу фінансової бази між бюджетами, так і якісного контролю за ефективним використанням ресурсів бюджетів. Зараз в Україні не визначені такі механізми та інститути. А отже, дані аспекти стають важливим моментом для опрацювання та віддзеркалення у державній політиці модернізації сукупного фінансового потенціалу України. З огляду на сьогоденну недостатність опрацьованості як у теоретичному, так і у практичному аспектах даних питань в Україні вважаємо за доцільне запропонувати залучити до вирішення зазначеної проблеми високопрофесійне експертне середовище,

неурядові організації (інститути громадського суспільства), недержавні інституції, які спеціалізуються з даних питань.

Враховуючи постійну обмеженість фінансових ресурсів, державна політика модернізації сукупного фінансового потенціалу України має сприяти максимальному залученню фінансового потенціалу у національну економіку. Дії держави повинні переорієнтуватися із залучення зовнішніх ресурсів та кредитів на виявлення резервів, їх активну мобілізацію, ефективне використання та оновлення фінансових ресурсів. Ще одним з напрямів державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України є мобілізація та накопичення ресурсів за рахунок обмеження відпливу капіталів за кордон. Запропонований напрям конкретизуємо такими шляхами, як: обмеження обсягів капіталів, що витікають в офшори у вигляді інвестицій; проведення амністії капіталів.

Додатково аргументуємо та прокоментуємо доцільність застосування наведених напрямів та шляхів. У світлі цього актуальними та злободенними є думки В. Гейця [54], що повернути виведені за кордон кошти – ключове завдання нової економічної політики. Таким чином вдасться обмежити вже сформований ступінь боргової залежності і в майбутньому його знизити. Нинішня ж орієнтація на ресурси зовнішніх кредиторів, у тому числі і міжнародних фінансових організацій, лише поглиблює боргову залежність, вихід з якої, як демонструє приклад Греції, Іспанії, Португалії і багатьох інших країн, буде вкрай обтяжливим.

Проблему повернення виведених капіталів вирішувало немало країн світу. Як показує світовий досвід, за даними Forbes [370], амністії капіталів з метою легалізації коштів громадян, з яких не було сплачено податків, отримання додаткових коштів у бюджет, нормалізації ділового клімату, проходили в багатьох країнах світу: Швейцарії, Аргентині, Франції, Індії, Бельгії тощо. Одна з найбільш успішних у світовій практиці амністій капіталу була проведена в Італії (2001–2002 роки), де вдалось виявити та усунути причини, які приводили до відтоку капіталів і несплати податків. У результаті тільки за перші два місяці вернувся капітал у розмірі 61 млрд євро, податкові збори склали 24 млрд євро. Ще один вдалий приклад амністії – Ірландія (1988 рік). У підсумку в бюджет було перераховано 1,5 млрд дол. США. Можна лише сподіватися, що адекватна державна політика стосовно амністії капіталів може зміцнити сукупний фінансовий потенціал країни шляхом часткового виведення з тіні і включення в економічний оборот значних обсягів фінан-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

сових ресурсів усіх складових об'єкта дослідження. Але для цього державна політика у цьому напрямі повинна залучити всіх суб'єктів сукупного фінансового потенціалу України взаємовигідними умовами легалізації, стабільністю та зростанням економіки тощо. З урахуванням наведеного стає аргументованим, що напрями та шляхи державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України мають носити комплексний характер, тобто і як засіб подолання існуючих фінансово-економічних диспропорцій, і з позицій вимог та очікувань суспільства та кожного суб'єкта від економіки. Інтеграція фінансових та економічних заходів збільшить позитивний вплив державного регулювання модернізації сукупного фінансового потенціалу України, використовуючи широкий спектр фінансово-економічних інструментів. А синергетичний ефект від адміністративного фінансово-економічного механізму, поєднання монетарних та немонетарних інструментів підвищить позитивні ефекти запропонованих шляхів та напрямів державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України.

Резюмуючи все зазначене, можна констатувати, що, на нашу думку, домінуючою повинна стати така логіка державної політики модернізації сукупного фінансового потенціалу України, як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства, яка б враховувала та захищала національні фінансово-економічні інтереси, визначені й обрані з позиції зміцнення національного фінансового потенціалу, а отже, і розширеного відтворення та нагромадження суспільного багатства. Ефективна державна політика модернізації сукупного фінансового потенціалу України має значення для забезпечення стабільності національної економіки, а також загальної національної фінансово-економічної безпеки та стійкого економічного зростання.

Висновки до розділу

У ході дослідження інституційного забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни виявлено, що воно являє собою складну, багаторівневу інституційну систему взаємопов'язаних складових та елементів, що забезпечують синергетичний ефект функціонування сукупного фінансового потенціалу країни шляхом оптимального поєднання фінансово-економічних інтересів усіх його суб'єктів, об'єднаних цільовими функціями як впорядкування руху фінансових потоків, так і спрямованого та збалансованого фінансово-економічного розвитку тощо як у розрізі всіх складових та елементів, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом.

Зміст інституційного забезпечення ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу України визначається не лише діяльністю держави у сфері правового забезпечення та регулювання функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, а й залученням до цієї діяльності неурядових організацій (інститутів громадського суспільства), недержавних інституцій, тобто високопрофесійного експертного співтовариства, що працює у сферах економіки, фінансів, системного реформування, державного управління тощо як необхідних суспільних інституцій, без фахових розробок, рекомендацій та пропозицій яких не можуть ефективно відбутися фінансово-економічні процеси.

Існує певна різноманітність пріоритетів і поглядів на напрями та шляхи підвищення ефективності використання фінансових ресурсів національної економіки. Комплексний підхід з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків у відтворенні ресурсів, процесів, результатів як у розрізі складових, так і сукупного фінансового потенціалу країни загалом дає можливість визначити напрями та шляхи підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України.

Зміст модернізації сукупного фінансового потенціалу країни полягає в циклічному розширеному оновленні його складових та їх співвідношень у процесах відтворення та нагромадження фінансових ресурсів, спрямованих на підвищення якості розвитку національної економіки. Суттєву роль у зазначених процесах модернізації сукупного фінансового потенціалу України відіграє державна політика.

Державна політика модернізації сукупного фінансового потенціалу України як специфічної перед-ресурсної форми суспільного багатства передбачає врахування та захист національних фінансово-економічних інтересів, визначених й обраних з позиції зміцнення національного фінансового потенціалу, а отже, і розширеного відтворення та нагромадження суспільного багатства.

ВИСНОВКИ

Одержані у процесі дослідження наукові результати у сукупності вирішують актуальну наукову проблему теоретичного відтворення формування і функціонування сукупного фінансового потенціалу України та обґрунтовують науково-практичні рекомендації щодо підвищення ефективності його реалізації. Проведене дослідження дало можливість отримати висновки теоретико-концептуального, методологічного та науково-практичного спрямування.

Проведене дослідження трактування сутності фінансового потенціалу показало різноманітність підходів до вирішення цієї проблеми. Запропоновано визначення сукупного фінансового потенціалу країни як сукупності фінансових ресурсів у рефлексійному відношенні до потенційних результатів їх реалізації, що враховує рефлексійну природу категорії фінансового потенціалу. Обґрунтовано доцільність та переваги запропонованого визначення, які зумовлені можливостями цілісного відтворення сукупного фінансового потенціалу країни у всіх формах і стадіях його функціонування.

Роль та функції сукупного фінансового потенціалу в економіці країни визначаються мобілізацією, накопиченням та реалізацією ресурсів, що є основними функціями об'єкта дослідження. Виконання основних функцій передбачає відтворення, перерозподіл та регулювання, що набуває якості похідних функцій сукупного фінансового потенціалу країни. Вмінених функцій (соціальна, координаційна, контрольна та інші) сукупний фінансовий потенціал набуває, коли включається у зовнішні для нього системи та починає виконувати ту чи іншу роль у системі фінансових, економічних, соціальних та інших відносин.

На основі пізнання економічної суті та функцій сукупного фінансового потенціалу проведено його класифікацію за наступними критеріальними ознаками: мобілізації (мобілізований, не мобілізований); форми існування (формальний, реальний); реалізації (реалізований, не реалізований); активності (активний, пасивний); участі у реалізації завдань (стратегічний і тактичний); спрямованості використання (економічний, соціальний); результатів реалізації (позитивні, нейтральні, негативні); динаміки (постійний, зростаючий, спадаючий). Запропонована класифікація сприяє формуванню більш повної та достовірної інформації як основи для обліку, аналізу

ВИСНОВКИ

та контролю за формуванням та функціонуванням сукупного фінансового потенціалу країни.

Існуюча методика кількісної оцінки фінансового потенціалу України має низку дискусійних аспектів та недоліків, а отже, потребує вдосконалення. В монографії удосконалено методику кількісної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни шляхом конкретизації та уточнення змісту складових фінансових ресурсів (фінансовими ресурсами підприємств є їх активи, фінансовими ресурсами населення – загальна сума доходів) і використання аналізу платіжного балансу для більш коректної оцінки складових сукупного фінансового потенціалу країни у розрізі врахування міжнародних трансфертів, витоків та ін'єкцій фінансових ресурсів.

На основі методології інституційної архітекτονіки запропонована й обґрунтована доцільність структурування сукупного фінансового потенціалу країни за інституційними секторами економіки, що на відміну від існуючого поділу на фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання, населення та фінансового й страхового ринку відкриває додаткові взаємозв'язки категорії фінансового потенціалу і системи національних рахунків, охоплює всі ресурси інституційних одиниць та секторів, які формуються та використовуються в офіційній економіці країни.

Застосування принципів архітекτονіки дозволило розкрити складність і комплексність категорії «сукупний фінансовий потенціал країни», з'ясувати додаткові властивості об'єкта дослідження, розкрити синергетичні ефекти взаємодії складових сукупного фінансового потенціалу країни, що виявляються в активізації мобілізаційної, накопичувальної та реалізаційної функцій і розвитку приватно-публічного фінансового партнерства.

Сукупний фінансовий потенціал країни у процесі свого відтворення функціонує у трьох основних формах: ресурсу, де сукупний фінансовий потенціал країни виступає як потенційна можливість; процесу, де сукупний фінансовий потенціал країни знаходиться у стадії його реалізації; результату, де сукупний фінансовий потенціал країни виступає як реалізований і втілений у створеному суспільному продукті. Відтворення сукупного фінансового потенціалу країни є складовою економічного відтворення, тому його дослідження необхідно вести у взаємозв'язку з економічними процесами, орієнтованими на зростання дохідності (ВВП, ВДВ, валових прибутків, оплати праці тощо).

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу країни виражає рух його складових у процесі виробництва і формування доходів – ВВП, валового прибутку і змішаного доходу, валового наявного доходу, валових заощаджень. Вона є формою реалізації сукупного фінансового потенціалу країни з метою досягнення розширеного фінансово-економічного відтворення.

Із завершенням циклу відтворення сукупний фінансовий потенціал країни набуває ознак результату, який в новому циклі стає «точкою відліку» для наступного відтворення в якості ресурсу. В заключній стадії відтворення сукупний фінансовий потенціал країни повертається до тієї самої форми, в якій з'явився на початку цього процесу.

Сукупний фінансовий потенціал країни недостатньо характеризувати однією єдиною величиною (оцінкою), існує об'єктивна необхідність множинних оцінок, кожна з яких обумовлена певними обставинами та існуванням цілої низки структурних зрізів. Запропоновано структуру комплексної оцінки сукупного фінансового потенціалу країни в залежності від цілей оцінки, змісту завдань, повноти аналітичної інформації про об'єкт дослідження тощо.

Запропоновано індикатори сукупного фінансового потенціалу країни на душу населення та на одного зайнятого, а також систему індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни, що характеризує його обсяг, структуру та форми реалізації (індикатори обсягу сукупного фінансового потенціалу країни та його складових, акумуляції ресурсів інституційних секторів економіки країни та використання результатів їх реалізації у процесах утворення доходу, розподілу первинного доходу, вторинного розподілу доходів, використання наявного та скоригованого доходів, нагромадження). Така система індикаторів сукупного фінансового потенціалу країни характеризується багатьма перевагами: вона базується на взаємозв'язку об'єкта дослідження з національною економікою; містить індикатори, які охоплюють весь цикл відтворення об'єкта дослідження; відображає причинно-наслідкові зв'язки між реальними фінансово-економічними процесами; є інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення відтворення сукупного фінансового потенціалу країни.

Інформаційне забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни – це комплекс заходів зі створення, збирання, одержання, зберігання, опрацювання, використання й поширен-

ВИСНОВКИ

ня інформації стосовно оцінки формування та функціонування об'єкта дослідження. Аналіз стану інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни довів, що спільних інформаційних ресурсів оцінки його формування та функціонування на цей час не створено, не побудовано єдиного інформаційного простору об'єкта дослідження, тобто не опрацьовано інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Зміст інформаційного забезпечення оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України розкривається шляхом визначення об'єкта (ним стає інформація про сукупний фінансовий потенціал України і його складові), суб'єктів (якими стають фахівці у сфері економіки, фінансів, державного управління, що здійснюють оцінювання формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його складових) і механізмів отримання та поширення інформації, необхідної для оцінки формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни і його складових.

Доведено, що інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни поєднує складові: державне, що включає державні інституції та забезпечує наявність правових умов, що реалізується у вигляді правових норм, законодавчих актів, систем примусу тощо; суспільне, що включає неурядові організації (інститути громадського суспільства), недержавні інституції, представлені високопрофесійним експертним співтовариством, що працює у сферах економіки, фінансів, системного реформування, державного управління тощо, без фахових розробок, рекомендацій та пропозицій яких не можуть ефективно відбутися фінансово-економічні процеси.

Обґрунтовано напрями удосконалення структури використання сукупного фінансового потенціалу країни та змін у співвідношенні використання фінансових ресурсів за рахунок збільшення частки, яка спрямовується на розвиток реального сектору, що базується на рейтинговому підході до визначення пріоритетності галузей економіки для ефективної реалізації сукупного фінансового потенціалу України на основі загального показника ефективності (обсяг ВДВ галузі в обсязі ВВП) та часткових показників ефективності (рентабельність операційної діяльності, кількість зайнятих працівників у галузі, середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників).

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Зміст модернізації сукупного фінансового потенціалу країни полягає в циклічному розширеному оновленні його складових та їх співвідношень у процесах відтворення та нагромадження фінансових ресурсів, спрямованих на підвищення якості розвитку національної економіки. Суттєву роль у зазначених процесах модернізації сукупного фінансового потенціалу України відіграє державна політика. Визначення змісту модернізації сукупного фінансового потенціалу країни дало змогу запропонувати ряд заходів щодо удосконалення деяких законодавчо-нормативних актів, що регулюють рух певних складових сукупного фінансового потенціалу України:

- Закон України «Про публічні закупівлі» у частині максимального розкриття та практичної реалізації принципу економії та ефективності, а також упровадження принципу двосторонньої взаємовигідної взаємодії між країнами;

- Постанова НБУ № 406 «Про внесення змін до Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон» у частині більш об'єктивних та уніфікованих вимог, що базуватимуться на показниках фінансово-економічного розвитку країн, орієнтуватися на валюти як таких країн, що стрімко розвиваються, так і тих валют, що входять до міжнародних резервів, складу СПЗ;

- Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» у частині встановлення оптимального фіксованого обсягу іноземних резервів та як адміністративної, так і кримінальної відповідальності уповноважених осіб НБУ та Кабінету Міністрів України за порушення цього Декрету, зловживання повноваженнями, корупційні дії у сфері валютного регулювання та валютного контролю тощо;

- Постанова НБУ № 48 «Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків» має бути доповнена та встановлювати відповідними розпорядчими документами застосування механізму оперативного підтримання ліквідності банків не лише у випадку впливу строкових вкладів (депозитів) фізичних осіб, а також у випадку зменшення ресурсів банків, які активно кредитують реальний сектор національного господарства, у т. ч. пріоритетні галузі економіки (промисловість; сільське, лісове та рибне господарство тощо), тобто надавати рефінансування, враховуючи запропоновані нами пропозиції щодо пріоритетів удосконалення структури використання сукупного фінансового потенціалу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафоненко, П. А. Білоусько // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. Вип. 4/1. – С. 7 – 9.
2. Адаменко І. П. Фінансова політика в умовах сучасних системних економічних реформ в Україні / І. П. Адаменко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 2 (30). – С. 104 – 111.
3. Ахмедов А. Б. Финансовый потенциал региона и его использование в системе межбюджетных отношений [Текст] : автореф. дисс. канд. экон. наук : спец. 08.00.10 / А. Б. Ахмедов. – Махачкала, 2005. – 27 с.
4. Бабина О. Є. Узагальнення властивостей економічного потенціалу в контексті системного підходу / О. Є. Бабина, О. О. Карпенко // Бізнес – Інформ. – 2013. – № 9. – С. 55 – 60.
5. Бабій Л. В. Контрактне виробництво в контексті національної економічної безпеки / Л. В. Бабій // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 4. – С. 161 – 166.
6. Бабіченко В. В. Формування фінансового середовища функціонування корпорацій / В. В. Бабіченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 651 – 655. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>
7. Багратян Г. А. Світова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання / Г. А. Багратян, І. С. Кравченко // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 33 – 41.
8. Базилевич В. Д. Посилення ролі фінансів у трансформаційній економіці / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 5 – 9.
9. Базилевич В. Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 5 – 12.
10. Балацкий Е. Дуглас Норт: когнитивно-институциональный теоретический синтез / Е. Балацкий // Капитал страны. – 14.03.2011. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://kapital-rus.ru/articles/article/duglas_nort_kognitivno-institutionalnyj_teoriticheskij_sintez/
11. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 3 – 13.
12. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра экон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. І. Барановський; НАН України. Ін-т экон. прогнозування. – К., 2000. – 36 с.
13. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська [та ін.]; за ред. д-ра экон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2010. – 448 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

14. Белова І. В. Ідентифікація критичного рівня накопичення системного фінансового ризику в економіках країн Центральної та Східної Європи / І. В. Белова // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 207 – 212.

15. Береславська О. І. Міжнародна фінансова архітектура: сучасні тенденції формування / О. І. Береславська // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2012. – С. 53 – 60.

16. Беляєв О. О. Економічна наука: акценти теорії і практики / О. О. Беляєв // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 187 – 182.

17. Бикова В. Г. Оцінка та планування фінансово-економічного потенціалу підприємств загальнодержавного значення [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук / В. Г. Бикова. – К., 2006 – 24 с.

18. Білан В. І. Становлення та розвиток теорії людського капіталу / В. І. Білан // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 16, ч. 1. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – С. 303 – 310.

19. Білик М. Д. Фінансове планування на підприємстві в сучасних умовах / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 133 – 141.

20. Білоцерківець О. Г. Зовнішня торгівля у системі макроекономічних балансів / О. Г. Білоцерківець // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипниченко ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 496 – 516.

21. Блакита Г. В. Методологічні принципи сегментування напрямів фінансової стратегії торговельних підприємств / Г. В. Блакита // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці : Книги-XXI, 2009. – Вип. IV. Економічні науки. – С. 234 – 238.

22. Бобров Є. А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України / Є. А. Бобров // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 33 – 43.

23. Богдан Т. П. Боргова стійкість держави в умовах фінансової відкритості / Т. П. Богдан // Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – С. 80 – 87.

24. Богдан Т. П. Макроекономічні ефекти залучення зовнішніх корпоративних позик / Т. П. Богдан // Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – С. 91 – 100.

25. Богдан Т. П. Міжнародний досвід регулювання припливу іноземного позикового капіталу та напрями його вдосконалення в Україні / Т. П. Богдан // Розвиток

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луїна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.]; за ред. д.е.н. І. О. Луїної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – К., 2014. – С. 101 – 115.

26. Богдан Т. П. Управління державним боргом і макрофінансові ризики в економіці України / Т. П. Богдан // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 13 – 22.

27. Боронос В. Аналіз економічного змісту фінансового потенціалу регіону / В. Боронос, І. Карпенко // Схід. – 2011. – № 1(108). – С. 32 – 36.

28. Боронос В. Г. Дослідження сутності фінансового потенціалу території [Текст] / В. Г. Боронос // Экономика и управление. – 2012. – № 4. – С. 77 – 85.

29. Боронос В. Г. Формування бюджетної складової фінансового потенціалу регіону / В. Г. Боронос // ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ» Збірник наукових праць. – 2010. – С. 42 – 52.

30. Боярко І. М. Теоретичні аспекти системи ціннісно-орієнтованого управління підприємством / І. М. Боярко, Я. В. Самусевич // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 282 – 284.

31. Буковинський С. А. Фінансова криза в Україні: вплив на розвиток економіки та деякі заходи з досягнення фінансової стабілізації / С. А. Буковинський // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 10 – 30.

32. Булана О. О. Бюджетно-податкові інструменти державної підтримки підприємств в умовах глобалізації / О. О. Булана // Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації: кол. моногр. / [Луїна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.]; за ред. д.е.н. І. О. Луїної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – К., 2014. – С. 221 – 285.

33. Бурлай Т. В. Система виявлення і коригування макроекономічних дисбалансів Євросоюзу та її адаптація до умов України / Т. В. Бурлай // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 17 – 22.

34. Бурова Т. А. Концептуальна основа міжнародних стандартів аудиту / Т. А. Бурова // Ефективна економіка. – 2012. – № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1608>

35. Бурцев В. В. Основной конкурентный потенциал страны-системы в условиях фінансової транснаціоналізації [Текст] / Бурцев В. В. // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 6. – С. 39 – 49.

36. Буряк М. І. Фінансовий потенціал: сутність, генерація та рольові функції у регіональному розвитку / М. І. Буряк // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2015. – № 1(33). – С. 180 – 187.

37. Старостенко Н. Бюджетна підтримка ЄС в Україні / Н. Старостенко, О. Савченко, В. Колосова, Н. Слинко; за заг. ред. Н. Старостенко. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2014. – 60 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

38. Варцаба В. І. Методичні підходи до аналізу банківської системи на регіональному рівні / В. І. Варцаба, О. Г. Чубарь, В. С. Стойка // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2013. – № 1(38). – С. 69–76.

39. Варцаба В. І. Синергетична парадигма гармонізованого управління людськими ресурсами соціально-економічних систем / В. І. Варцаба // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 247 – 252.

40. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів : ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.

41. Васильчук І. П. Фінанси сталого розвитку як відповідь на виклики постіндустріальної економіки / І. П. Васильчук // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 213 – 218.

42. Васьківська К. В. Управління фінансовим потенціалом у системі фінансової безпеки підприємств / К. В. Васьківська, В. Б. Прокопишак, С. В. Ярмольський // Вісник Львівської державної фінансової академії / голов. ред. Буряк П. Ю. – Львів : ЛДФА, 2013. – № 24. – С. 104 – 109.

43. Ватаманюк М. М. Споживча поведінка домогосподарств в умовах перехідної економіки / М. М. Ватаманюк // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 69–76.

44. Вахненко Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи / Т. П. Вахненко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 14 – 28.

45. Вдовиченко А. М. Фінансовий потенціал населення в умовах інноваційного розвитку економіки України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. М. Вдовиченко; Нац. ун-т держ. податкової служби. – Ірпінь, 2010. – 266 с.

46. Вовк В. Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку / В. Я. Вовк // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 200 – 204.

47. Возняк Г. В. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки [Електронний ресурс] / Г. В. Возняк // Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm

48. Вольська С. П. Фінансова стійкість банку та механізми її забезпечення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / С. П. Вольська. – Київ : ДВНЗ Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, 2011. – 19 с.

49. Воробйова О. І. Кредитно-інвестиційний потенціал банків України [Текст] : автореферат... д-ра екон. наук, спец. : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / О. І. Воробйова. – Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2011. – 36 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

50. Вплив фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання : монографія / Відп. ред. Глущенко В. В. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 358 с.
51. Гаврилюк О. В. Глобалізація й суверенітет: економічні критерії та засоби забезпечення / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 111 – 126.
52. Галабурда Н. К. Бесцельная трансформация или политическая экономия постсоциалистических преобразований / Н. К. Галабурда // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 79 – 89.
53. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. – Т. 1. – М., 1974. – С. 413.
54. Геець В. Від квазіринку до ринку та інвестиційного зростання / В. Геець // Дзеркало тижня. Україна. – №30, 21 серпня 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/vid-kvazirinku-do-rinku-ta-investiciynogo-zrostantnya-.html>
55. Геець В. М. Модернізація в системі «суспільство – держава – економіка» / В. М. Геець // Журнал європейської економіки. – 2014. – Т. 13. – № 3. – С. 221 – 235.
56. Геець В. М. Формування дохідної частини бюджету: підсумки, проблеми, перспективи / В. М. Геець // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 1. – С. 9 – 30.
57. Геронина Н. Р. Теоретико-методологические основы исследования инвестиционного потенциала финансовых ресурсов домашних хозяйств в методологии системы национальных счетов / Н. Р. Геронина // Финансы и кредит. – 2005. – № 8(176). – С. 74 – 80.
58. Гетьман О. О. Дослідження впливу демографічної складової на соціально-економічний розвиток держави / О. О. Гетьман // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 1 (29). – С. 9 – 16.
59. Гірська О. З. Побудова регресійних моделей для аналізу доходів та витрат Державного бюджету України / О. З. Гірська, Л. П. Добуляк, Г. Г. Цегелик // Вісник Львівської державної фінансової академії / голов. ред. Буряк П. Ю. – Львів : ДДФА, 2013. – № 24. – С. 223 – 229.
60. Глущенко В. В. Концептуальні основи формування фінансового потенціалу суб'єктів господарювання в Україні / В. В. Глущенко // Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. — Х., 2013. — С. 13—25.
61. Глущенко В. В. Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання: загрози та напрями зміцнення / В. В. Глущенко // Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. В. В. Глущенка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 7 – 25.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

62. Глущенко О. В. Еволюція парадигми фінансової системи: від фінансів держави до фінансової архітектури / О. В. Глущенко // Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. – Х., 2013. – С. 213 – 222.

63. Глущенко О. В. Розвиток економічної свободи у фінансовому секторі : монографія / О. В. Глущенко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 220 с.

64. Глущенко О. В. Фінансова архітектура: теоретико-методологічний аспект / О. В. Глущенко // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. Випуск 4 (32), Том 1, 2013 р. – С. 43 – 52.

65. Гнип Н. О. Моделі формування фінансового потенціалу в рамках стратегії зростання підприємства / Н. О. Гнип // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 63 – 66.

66. Головня Е. М. Государственные приоритеты внешнеэкономической деятельности Украины в условиях стабилизации экономики / Е. М. Головня // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 39 – 44.

67. Голодова Ж. Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста [Текст] : дисс. доктора экономических наук : 08.00.10 / Ж. Г. Голодова. – М., 2010. – 446 с.

68. Гончарова М. В. Стратегия финансового обеспечения системы поддержки населения в социально ориентированной «экономике потребления» / М. В. Гончарова // Финансы и кредит. – 2006. – № 18. – С. 67.

69. Горбачук В. М. Підтримка макроекономічних пропорцій відтворення як актуальне завдання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки / В. М. Горбачук, В. В. Кулик // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 87 – 94. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

70. Гордей О. Д. Вплив фінансових важелів на рівень життя населення / О. Д. Гордей // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 78–83.

71. Гордей О. Д. Суспільний добробут в умовах інтеграційних процесів / О. Д. Гордей // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 38 – 43.

72. Городянська Л. В. Особливості побудови інформаційної системи обліку та аналізу відтворюваних економічних ресурсів / Л. В. Городянська // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 118 – 125.

73. Горященко Ю. Г. Визначення та прогноз основних факторів інформаційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України на основі кореляційно-регресійного аналізу / Ю. Г. Горященко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 1(29). – С. 17 – 23.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

74. Григоренко В. О. Фінансовий потенціал території: теоретичні аспекти та механізм формування / В. О. Григоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/en_oif/2011_8_2/31.pdf
75. Грималюк А. Гіпотеза інвестиційних грошей / А. Грималюк // Економіка України. – 2004. – № 10. – С. 27 – 36.
76. Гринберг Р. Мировой финансовый кризис затронет реальную экономику в разных странах по-разному [Электронный ресурс] // RosInvest.Com. – 2008. – 9 нояб. – Режим доступа : <http://www.rosinvest.com/news/452814>
77. Гриценко А. А. Институциональный империализм и его роль в развитии экономической теории / А. А. Гриценко // Научные труды ДОННТУ. Серия: экономическая. Выпуск 34-1. – 2008. – С. 46 – 51.
78. Гриценко А. А. Капіталізація та соціалізація економіки в ретроспективі та перспективі / А. А. Гриценко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – 2009. – Вип. 15. – С. 191 – 196.
79. Гриценко А. А. Методологічні основи модернізації України / А. А. Гриценко // Економіка України. – 2011. – № 2. – С. 4–12.
80. Гриценко А. А. Развитие форм обмена, стоимости и денег / А. А. Гриценко. – К. : Основа, 2005. – 192 с.
81. Гриценко А. А. Структура предмета и метода экономической теории / А. А. Гриценко // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 7 – 18.
82. Гриценко А. А. Финансово-экономическая архитектоника – методологическое основание поиска путей преодоления современного кризиса [Электронный ресурс] / А. А. Гриценко // Инициативы XXI века. Научный и общественно-просветительский журнал. – 2009. – № 9. – Режим доступа : <http://www.ini21.ru/?id=346>
83. Гриценко А. Яка грошово-кредитна політика потрібна Україні / А. Гриценко // Дзеркало тижня. Україна №27, 24 липня 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/yaka-groshovo-kreditna-politika-potribna-ukrayini-.html>
84. Гриценко О. В. Фінансова складова інноваційного оновлення економіки України / О. В. Гриценко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 2(30). – С. 35 – 41.
85. Д'яконова І. І. Ресурсно-функціональний підхід у дослідженні фінансової безпеки підприємства та корпоративного управління / І. І. Д'яконова, Ю. М. Петренко // Бізнес-інформ. – 2013. – № 2. – С. 188 – 193.
86. Давидова І. О. Реалізація інтелектуального капіталу: сутність, складові, роль системи зайнятості в цьому процесі / І. О. Давидова // Бізнес-інформ. – 2013. – № 2. – С. 177–180.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

87. Даниленко А. І. Моделі економічного розвитку і фінансова політика / А. І. Даниленко // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 5 – 10.
88. Даниліна С. О. Фінансовий капітал у умовах глобалізації / С. О. Даниліна // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 246 – 253.
89. Данилова К. І. Проблеми регулювання нестабільності платіжного балансу країни: сучасний дискурс та невирішені питання / К. І. Данилова // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 23 – 33.
90. Дем'янишин В. Інформаційне забезпечення бюджетної політики в Україні / В. Дем'янишин // Наукові записки. – 2006. – Вип. 15. – С. 118 – 120.
91. Дем'янчук О. О. Модель державного регулювання національної економіки: об'єктивна необхідність зміни в умовах глобальних викликів і загроз / О. О. Дем'янчук // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 258 – 264.
92. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>
93. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
94. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/>
95. Державна служба фінансового моніторингу України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua/>
96. Державна фінансова інспекція України [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua/>
97. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]: офіційний портал. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/>
98. Дзюб Р. М. Міжбюджетні трансферти як складова механізму розподілу бюджетних ресурсів між державним і місцевими бюджетами / Р. М. Дзюб // Вісник Львівської державної фінансової академії / голов. ред. Буряк П. Ю. – Львів : ЛДФА, 2013. – № 25. – С. 35 – 42.
99. Довгань Ж. М. Антикризове регулювання, банківський нагляд і монетарна політика в механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Бізнес-інформ. – 2013. – № 2. – С. 222 – 227.
100. Доклад о сотрудничестве в области развития 2014. Мобилизация ресурсов для устойчивого развития // OECD. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://oecd.ru/org/index.html>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

101. Доклад о торговле и развитии, 2012 год. Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию. Женева. – 2012. – Веб-сайт ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/>
102. Допомога ЄС Україні. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/assistance>
103. Евстигнеев Р. Н. Становление экономической синергетики / Р. Н. Евстигнеев, Л. П. Евстигнеева // Общественные науки и современность. – 2012. – № 1. – С. 122 – 133.
104. Евстигнеева Л. П. Догоняющее развитие: современная трактовка / Л. П. Евстигнеева, Р. Н. Евстигнеев. – М. : Институт экономики РАН, 2012. – 45 с.
105. Евстигнеева Л. П. Методологические основы экономической синергетики (научный доклад) / Л. П. Евстигнеева, Р. Н. Евстигнеев. – М. : ИЭ РАН, 2007. – 64 с.
106. Екшембиев Р. С. Персональные финансы в финансовой системе государства [текст] ; [под ред. В. А. Слепова]. – М. : Магистр, 2008. – 302 с.
107. Євдокимов Ф. І. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» [Текст] / Ф. І. Євдокимов. О. В. Мізіна // Наукові праці Дон НТУ. – 2004. – Вип. 75. – 165 с.
108. Євтух О. Т. Обіг зобов'язань та синергетика багатств / О. Т. Євтух // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 99 – 113.
109. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства : препринт наукової доповіді / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячова, А. М. Ашуєв; [за наук. ред. М. М. Єрмошенка]. – К. : Національна академія управління, 2005. – 78 с.
110. Єрмошкіна О. В. Фінансовий потенціал регіонів в умовах вільного руху капіталів / О. В. Єрмошкіна // Вісник ДДФА. Економічні науки. – 2012. – № 2(28). – С. 120 – 126.
111. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) : монографія / С. А. Єрохін. – К. : Світ Знань, 2002. – 528 с.
112. Єфименко Т. І. Антикризове податкове регулювання фінансового сектору / Т. І. Єфименко // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 3 – 21.
113. Єфименко Т. І. Параметри фискального пространства в умовах кризи / Т. І. Єфименко // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 11 – 18.
114. Єфремов Д. П. Структура державного сектору Китаю за стратегії Пекінського консенсусу / Д. П. Єфремов // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 111 – 114. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

115. Завадяк Р. І. Математичні методи факторного аналізу економічних процесів / Р. І. Завадяк, В. В. Кубіній, В. В. Веждел, А. М. Вamoш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 1 (38). – Ужгород, 2013. – С. 141 – 144.

116. Запатріна І. В. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання та механізми її реалізації / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 38 – 45.

117. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 01 січня 2010 року. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

118. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 01 січня 2011 року. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

119. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 01 січня 2012 року. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

120. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 01 січня 2013 року. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

121. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 01 січня 2014 року. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

122. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 01 січня 2015 року. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

123. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке [Текст] / С. В. Зенченко // Региональные проблемы преобразования экономики. – Махачкала : РАН ИСЭИ ДНЦ, 2008. – № 1(14). – С. 158 – 168.

124. Зимовець В. В. Нагромадження капіталу реального сектора та фінансова політика держави / В. В. Зимовець // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 39 – 46.

125. Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем : монография / [Артемова Т. И., Гриценко А. А., Кричевская Т. А. и др.] ; под ред. чл.-корр. НАН Украины А. А. Гриценко ; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир. – К., 2013. – 580 с.

126. Институциональная архитектоника и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х. : Форт, 2008. – 928 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

127. Исаев Э. А. Финансовый потенциал крупного экономического региона [Текст] / Э. А. Исаев ; науч. ред. Ю. И. Любимцев. – М. : ЗАО Издательство «Экономика», 2007. – 207 с.

128. Іваницька О. М. Теорія нового державного менеджменту та її застосування при модернізації державного фінансового контролю / О. М. Іваницька, І. Ю. Чумакова // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 68 – 77.

129. Іванов Ю. Б. Податкові аспекти антикризової фінансової політики підприємств реального сектора економіки / Ю. Б. Іванов, Ю. М. Малишко // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 19 – 26.

130. Іванова Н. В. Методологічні аспекти формування передумов модернізації виробничої інфраструктури / Н. В. Іванова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 543 – 549. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

131. Івашина О. Ф. Субстанціональні глобальні виклики розвитку світової економіки та їх вплив на економічну безпеку держави / О. Ф. Івашина, І. О. Матвійчук // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 34 – 38.

132. Іващенко М. В. Економічна поведінка як чинник інституційних перетворень : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / М. В. Іващенко; ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – 16 с.

133. Ігнатишин М. В. Функціональна роль оборотного капіталу у звичайній діяльності підприємства / М. В. Ігнатишин, М. І. Ігнатишин, А. В. Томей // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 2 (39). Частина 1. – Ужгород, 2013. – С. 102 – 109.

134. Ільченко В. М. Методи оцінки сталого розвитку регіону: індикатори та їх характеристика / В. М. Ільченко // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2013. – № 2(30). – С. 50 – 61.

135. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт/ – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

136. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с. : табл., рис.

137. Інноваційно-інвестиційна діяльність як чинник стабілізації економіки держави та регіонів : [колективна монографія у 2 т. / за ред. А. В. Череп]. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. – Т. 2. – 312 с.

138. Інституційні чинники розвитку фінансового сектору економіки в умовах ринкової трансформації : монографія / кол. авторів ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Соболева. – К. : УБС НБУ, 2010. – 350 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

139. Інфляційний звіт. Березень 2015 року. Національний Банк України. Офіційне Інтернет представництво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=127169

140. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону [Текст] : дис. канд. екон. наук / К. В. Іоненко. – К., 2007. – 168 с.

141. Карапейчик И. Н. Логика использования потенциалов в задачах управления потенциалов / И. Н. Карапейчик // Бизнес-інформ. – 2012. – № 9. – С. 285 – 290.

142. Карапейчик И. Н. Носители потенциалов в экономической теории / И. Н. Карапейчик // Эффективна економіка. – 2012. – № 8. – [Електронне видання] – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1324>

143. Карапейчик И. Н. Обобщенный анализ потенциала предприятия как функции параметров внешней среды (теоретический подход) / И. Н. Карапейчик // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 199 – 207.

144. Карапейчик И. Н. Потенциальные функции и задача систематизации потенциалов в экономике / И. Н. Карапейчик // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4(30). – С. 9 – 16.

145. Карпінський Б. А. Взаємовплив збалансованості фінансової системи та фінансового потенціалу території: методика оцінювання фінансового потенціалу у процесі прийняття управлінських рішень / Б. А. Карпінський, В. О. Григоренко // Вісник Львівської державної фінансової академії / голов. ред. Буряк П. Ю. – Львів : ЛДФА, 2013. – № 24. – С. 35 – 45.

146. Кириленко О. П. Необхідність та напрями модернізації місцевих фінансів України / О. П. Кириленко // Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / За ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – С. 7 – 19.

147. Кирилюк Є. М. Системний підхід у дослідженні аграрних відносин: теоретичні аспекти / Є. М. Кирилюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 18 – 22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

148. Кириченко А. Г. Фінансiалiзацiя вiтчизняної економiки: форми прояву та наслiдки / А. Г. Кириченко, Л. В. Єрмоленко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 716 – 719. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

149. Кіндзерський В. В. Методологічні контури інституціоналізму в теорії регулювання економіки / В. В. Кіндзерський // Бізнес Інформ. – 2015. – № 8. – С. 18 – 23.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

150. Кічурчак М. В. Особливості становлення теорії відтворення суспільних благ у ринковій економічній системі / М. В. Кічурчак // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 394 – 404.

151. Класифікація інституційних секторів економіки України (KICE). Затверджено наказом Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378. – Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

152. Клименко Т. В. Підвищення ефективності формування фінансового потенціалу регіону [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Т. В. Клименко. – Донецьк, 2003. – 21 с.

153. Коваленко В. В. Науково-методологічні основи фінансової стабільності банківської системи та індикатори її оцінки / В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 111 – 121.

154. Коваленко Ю. М. Диспропорційність вкладень іноземних інвесторів у галузі та регіони України / Ю. М. Коваленко, І. А. Скуратівська // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 2. – С. 146–154.

155. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / О. М. Ковалюк; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2004. – 43 с.

156. Ковтун О. А. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, структура та класифікація / О. А. Ковтун // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 280 – 286.

157. Козоріз М. А. Стратегічні імперативи управління фінансами регіону / М. А. Козоріз, І. З. Сторонянська // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 192 – 204.

158. Козоріз М. А. Фінансовий потенціал регіону: економічна суть та структура [Текст] / М. А. Козоріз, Г. В. Возняк // Економічні науки. – 2011. – Вип. 8 (29). – Ч. 3. – С. 48 – 56.

159. Козоріз М. А. Фінансові ресурси домашніх господарств: проблеми формування і використання / М. А. Козоріз, І. В. Ключник // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 94 – 102.

160. Колодко Г. Институты, политика и экономический рост / Г. Колодко // Вопросы экономики. – 2004. – № 7. – С. 40 – 41.

161. Коломніец А. Л. О соотношении финансового и налогового потенциалов в региональном разрезе / А. Л. Коломніец, А. И. Новикова // Налоговый вестник. – 2000. – № 3. – С. 4 – 7.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

162. Коляда О. В. Економічні передумови формування середнього класу в Україні в умовах євроінтеграції / О. В. Коляда // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 23 – 26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

163. Комарецька П. В. Управління фінансовим потенціалом підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / П. В. Комарецька; Європейський університет. – К., 2007. – 229 с.

164. Комарецька П. В. Управління фінансовим потенціалом підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / П. В. Комарецька; Європейський університет. – К., 2006. – 21 с.

165. Комаринець С. О. Фінансова гнучкість підприємства в умовах невизначеності середовища / С. О. Комаринець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 606. – С. 186 – 191.

166. Кондратенко Н. О. Підходи до формування механізму державного регулювання організаційно-ресурсного забезпечення машинобудівної галузі / Н. О. Кондратенко, Ю. В. Гусак // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 20 – 25.

167. Коновченко В. В. Бюджетний потенціал держави: сутність та принципи формування / В. В. Коновченко // Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. — Х., 2013. — С. 275—278.

168. Концепція економічної безпеки України / [кер. проекту В. М. Геєць]; Ін-т екон. і прогнозування НАН України. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

169. Конярова Э. К. Управление воспроизводством финансового потенциала региона [Текст] : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством». 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Конярова Э. К. – Ижевск, 2005. – 20 с.

170. Корнаи Я. Системная парадигма / Я. Корнаи // Вопросы экономики. – 2002. – № 4. – С. 4 – 22.

171. Корнівська В. О. Європейський фінансовий простір у контексті монетизації / В. О. Корнівська // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 34 – 42.

172. Кортен Д. Когда корпорации правят миром / Д. Кортен ; пер. с англ. – СПб. : Агентство «Вит-принт», 2003. – 328 с.

173. Костель М. В. Вартісно-орієнтоване управління підприємствами в умовах екологоорієнтованого розвитку на основі методу вартісних розривів / М. В. Костель, Ю. Г. Шишова // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 292 – 298.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

174. Котляр М. Л. Аналіз фінансового стану підприємства / М. Л. Котляр // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 99 – 104.
175. Краус Н. М. Вплив інноваційної глобалізації на інноваційну глокалізацію економіки України крізь призму інституціоналізму та колаборації / Н. М. Краус // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 3 – 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>
176. Крисоватий А. І. Інституційне середовище фіскального регулювання соціально-економічних процесів / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 18 – 32.
177. Кричевська Т. О. Пріоритети та інструменти грошово-кредитної політики в сучасних умовах / Т. О. Кричевська // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 43 – 48.
178. Крук О. М. Формування та оцінка ефективності управління фінансовим потенціалом місцевого бюджету : автореф. ... канд. дис. / О. М. Крук; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
179. Крупка І. М. Фінансовий ринок України та міжнародні фінансові потоки / І. М. Крупка // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 104 – 116.
180. Крупка М. І. Оцінка фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України / М. І. Крупка, Н. Б. Демчишак // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 22 – 32.
181. Крюкова І. О. Імплементация потоковых концепцій у науково-методичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємств АПВ / І. О. Крюкова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 357 – 362. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>
182. Крючкова І. В. Дисбаланси у розподілі валового наявного доходу як чинник гальмування економічного розвитку / І. В. Крючкова // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 111 – 166.
183. Кудінова А. В. Інститути державного регулювання соціальної сфери як важливий фактор розвитку вітчизняної економіки / А. В. Кудінова, Д. В. Верба // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 479 – 488.
184. Кузнецова Л. І. Цінові фактори та сукупна пропозиція у системі макроекономічних балансів / Л. І. Кузнецова // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 195 – 219.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

185. Кузькін Є. Ю. Фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі / Є. Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 89 – 93.

186. Кузьмін В. М. Синергетичні аспекти управління в системі вищої освіти / В. М. Кузьмін // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6 – С. 184 – 189. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

187. Кузьмін О. Є. Нормативно-критеріальне забезпечення діагностики фінансового стану підприємства / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 105 – 114.

188. Кулик В. В. Децентралізація і фінансова консолідація в управлінні процесами відтворення сектора нефінансових корпорацій / В. В. Кулик // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 66 – 71.

189. Кунцевич В. О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки [Текст] / В. О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7. – С. 123 – 130.

190. Кучмеев О. О. Корпоративна соціальна відповідальність як основа сталого економічного розвитку держави / О. О. Кучмеев // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 157 – 161. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

191. Лавровский И. К. Демократия и рынок / И. К. Лавровский. – М. : Контакто, 2010.

192. Лазебник А. А. Виміри державного регулювання в банківському секторі / А. А. Лазебник // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 2(30). – С. 158 – 164.

193. Лазебник А. А. Особливості механізму регулювання міжнародних фінансових відносин на глобальному рівні / А. А. Лазебник // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 1(29). – С. 110 – 116.

194. Лактіонова О. А. Оцінка фінансової гнучкості на мікрорівні (інтегральний підхід) / О. А. Лактіонова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 733 – 740. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

195. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.07.01 – економіка промисловості / Є. В. Лапін; НТУ ХПІ. – Х., 2006. – 37 с.

196. Лебеда Г. Б. Бюджет та збалансований розвиток економіки України / Г. Б. Лебеда // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 361 – 373.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

197. Лексин В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития [Текст] / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 368 с.
198. Лелюк М. В. Теоретико-методологічні основи планування в контексті розвитку системних циклів нагромадження / М. В. Лелюк // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 294 – 303.
199. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Л. В. Лисяк ; Акад. фін. управління. – К. : ДНУ АФУ, 2009. – 594 с.
200. Лисяк Л. В. Доходи домашніх господарств України як потенційне джерело внутрішніх державних запозичень [Текст] / Л. В. Лисяк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія : Економічні науки. – 2011. – Випуск 2. – Том 3. – С. 11 – 17.
201. Лисяк Л. В. Місцеві фінанси і місцеві бюджети в системі регіональної політики саморозвитку [Текст] / Л. В. Лисяк, В. Я. Олійник, М. І. Деркач // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2012. – №2 (28). – С. 103 – 109.
202. Лисяк Л. В. Трансакційні витрати функціонування інституту бюджетної політики / Л. В. Лисяк // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 27 – 35.
203. Лисяк Л. В. Оцінка майнового потенціалу регіону – інструмент формування доходів місцевих бюджетів України: теорія та практика : монографія / Л. В. Лисяк, Б. С. Ватченко, О. Б. Ватченко. – Дніпропетровськ : УМСФ, 2015. – 164 с.
204. Лисяк Л. В. Зміцнення фінансового потенціалу як підґрунтя конкурентоспроможності регіонів України / Л. В. Лисяк, Д. О. Гетьман // Науковий вісник ДДМА (Донбаської державної машинобудівної академії). – 2015. – №3 (18 Е). – С. 298 – 306.
205. Луніна І. О. Теоретико-методичні засади комплексної оцінки фінансових ризиків / І. О. Луніна // Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – С. 9 – 78.
206. Луныков О. В. Динамические взаимосвязи основных сегментов финансового рынка Украины / О. В. Луныков // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 256 – 261.
207. Любіч О. О. Фінансова стабільність та інструменти запобігання фінансовим кризам: міжнародний досвід і рекомендації для України / О. О. Любіч, В. М. Домрачев // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 78 – 93.
208. Льовочкін С. В. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті циклічності економічного розвитку / С. В. Льовочкін, В. М. Опарін, В. М. Федосов // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 3 – 13.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

209. Мазур О. Є. Управління інституціональною динамікою: узагальнення сучасних підходів / О. Є. Мазур // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 254 – 260.

210. Макаренко В. О. Побудова моделі фінансової системи України на основі системного підходу / В. О. Макаренко, І. О. Прищепчук // Фінанси України. – 2010. – № 5. – С. 31 – 38.

211. Макогон В. Д. Бюджетна архітектоніка як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку суспільства / В. Д. Макогон // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 73 – 77.

212. Максименко Д. В. Управлінський облік як система інформаційного забезпечення управлінських рішень / Д. В. Максименко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці : Книги-XXI, 2009. – Вип. IV. Економічні науки. – С. 347 – 354.

213. Малік Є. О. Засади й інструменти активізації фінансового впливу на соціально-економічний розвиток України / Є. О. Малік, Г. І. Завистовська // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 120 – 123.

214. Малютін О. К. Оцінка фінансового сектору та його значення в економічному розвитку України / О. К. Малютін // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 92 – 100.

215. Мартынюк В. П. Оценка отдельных показателей фискальной безопасности государства / В. П. Мартынюк, О. В. Баранецкая // Бизнес Информ. – 2013. – № 8. – С. 15 – 21.

216. Марцин В. С. Інвестиційні фонди як досконала форма капіталовкладення через заощадження населення / В. С. Марцин // Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. – Х., 2013. – С. 34 – 41.

217. Матросова В. О. Комплексний підхід до оцінки економічного потенціалу підприємства / В. О. Матросова // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Випуск 4(28), Том 1, 2012. – С. 307 – 312.

218. Мельник В. П. Эвристический потенциал поведенческих финансов (поведенческой теории финансов) в научном познании детерминант принятия решений хозяйствующими субъектами / В. П. Мельник // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2012. – С. 4 – 16.

219. Мельник К. П. Роль інформації та показників оперативного контролю в управлінні сільськогосподарською діяльністю / К. П. Мельник // Бизнес Информ. – 2013. – № 8. – С. 144 – 149.

220. Менькова К. М. Теоретические и методологические подходы к оценке финансового потенциала муниципальных образований в условиях реформирования тер-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

риториальной организации местного самоуправления / К. М. Менькова // Финансы и кредит. – 2008. – № 14. – С. 32 – 39.

221. Мерзликина Г. С. Оценка экономической состоятельности предприятия [Текст] : монография / Г. С. Мерзликина, Л. С. Каховская. – Волгоград : ВолГГТУ, 1998. – 228 с.

222. Методологічні положення оновленої версії системи національних рахунків 2008 року. Затверджено наказом Державної служби статистики України від 17.12.2013 № 398. Видання офіційне. Київ, 2013. – Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

223. Миленський В. М. Методика визначення різноякісних факторів у відтворювальному процесі функціонування регіону / В. М. Миленський, О. А. Строкань // Бізнес Інформ. – 2015. – № 8. – С. 58 – 63.

224. Михайленко О. В. Взаємозалежність дебіторської заборгованості та фінансового стану підприємства / О. В. Михайленко, С. Ю. Скоморохова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 859 – 862.

225. Михайлюк М. А. Взаємодія структурних компонент інноваційної системи України / М. А. Михайлюк // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 265 – 272.

226. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>

227. Міронова Л. О. Бюджетний процес: сутність, стадії здійснення та методи управління / Л. О. Міронова, В. Є. Дем'яненко, М. І. Буряк // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2012. – № 2(28). – С. 127 – 133.

228. Міронова Л. О. Фінансовий потенціал регіону: теоретичний аспект / Л. О. Міронова, О. В. Моїсеєнко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 2(30). – С. 141 – 149.

229. Міщенко Д. А. Пріоритетні напрями розвитку інституційного забезпечення аграрного сектору економіки / Д. А. Міщенко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2012. – № 2(28). – С. 66 – 70.

230. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – 544 с.

231. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : монографія / За ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с.

232. Мочерний С. Людина та закони її розвитку / С. Мочерний, О. Устинко // Економіка України. – 2004. – № 10. – С. 17–26.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

233. Мурашко В. В. Організаційно-економічне регулювання використання та розвитку інтелектуального потенціалу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / В. В. Мурашко; Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України, Донецьк – 2006. – 22 с.

234. Наименее развитые страны. Доклад, 2012 год. Использование денежных переводов и знаний диаспоры для укрепления производственного потенциала. Обзор. Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию ЮНКТАД. – 2012. – Веб-сайт ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/>

235. Науменкова С. В. Інституційний розвиток фінансового сектору України / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 53 – 71.

236. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://nssmc.gov.ua/>

237. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <https://nfr.gov.ua/>

238. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.

239. Національний банк України [Електронний ресурс] : офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>

240. Непран А. В. Фінансові методи мобілізації нагромаджень / А. В. Непран // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2013. – № 1(29). – С.137 – 146.

241. Нестеров Л. Национальное богатство и человеческий капитал / Л. Нестеров, Г. Аширова // Вопросы экономики. – 2003. – №2. – С. 106 – 110.

242. Ніколаєнко С. М. Освіта в інноваційному поступі суспільства / С. М. Ніколаєнко // Спецвипуск «Освіта України». – 2006. – №60–61 (754). – 14 серпня.

243. Новий курс: реформи в Україні 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

244. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Д. Норт. – М. : Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2010.

245. Носова О. В. Методи оцінки економічного потенціалу суб'єктів господарювання / О. В. Носова, О. С. Маковоз // Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки : колективна

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

монографія / кол. авт. ; за ред. В. В. Глуценка. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 26 – 41.

246. Ноур А. М. Стратегії заощаджувальної економічної поведінки населення України / А. М. Ноур // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2012. – С. 50 – 52.

247. Обзор инновационного развития Республики Беларусь. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк и Женева, 2011 год. Веб-сайт ООН [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/>

248. Обзор социально-экономического развития в регионе Экономической и социальной комиссии для Западной Азии в 2011–2012 годах. Организация Объединенных Наций. Веб-сайт ООН [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/>

249. Олейник П. В. Формирование финансового потенциала инвестирования экономики региона [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук / П. В. Олейник. – Москва, 2009. – 19 с.

250. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія / С. В. Онишко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 357 с.

251. Опарін В. М. Модернізація фінансової інфраструктури як основа забезпечення стабільності національної економіки / В. М. Опарін // Ефективна економіка [Електронне наукове фахове видання]. – 2015. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4042>

252. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія] / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. – 239 с.

253. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит / В. М. Опарін; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 34 с.

254. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінок стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / За редакцією д.е.н., проф. В. І. Міщенко, к.е.н., доц. О. І. Кіреєва і к.е.н. М. М. Шаповалової. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.

255. Осипов Ю. М. Финансовая экономика как высшая форма бытия экономики / Ю. М. Осипов // Философия хозяйства. – 2000. – № 2. – С. 8 – 15.

256. Осійчук М. С. Людський капітал: критерії оцінки й індикатори економіки знань / М. С. Осійчук // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 28 – 33.

257. Основні засади грошово-кредитної політики на 2013 рік. Національний банк України [Електронний ресурс] : офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

258. Основні засади грошово-кредитної політики на 2014 рік. Національний банк України [Електронний ресурс] : офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>

259. Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік. Національний банк України [Електронний ресурс] : офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>

260. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко, Ю. С. Копчак. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.

261. П'ятницький Д. В. Поведінкові фактори у розвитку фінансової нестабільності в Україні // Д. В. П'ятницький // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 433 – 456.

262. Павлов В. Н. Факторы роста и модернизации финансового потенциала региона [Текст] / В. Н. Павлов // Финансы. – 2011. – № 7. – С. 62–64.

263. Пенсионная система перед бурей: То, что нужно знать каждому о финансовом будущем своей страны / Котликофф Лоренс, Бернс Скотт. Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 348 с. (Серия «Экономика»).

264. Перспективы науки, технологий и промышленности ОЭСР 2014 // OECD. – 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oecd.ru.org/index.html>

265. Підвальна О. Г. Синергійний ефект в менеджменті / О. Г. Підвальна, Н. О. Козяр // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – 2013. – № 3. [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1865>

266. Плєскач В. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління державними фінансами / В. А. Плєскач // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 18 – 28.

267. Плєскач В. А. Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення модельних досліджень у сфері оподаткування / В. А. Плєскач, І. Р. Ковалів // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 21 – 27.

268. Плєскач В. А. Фінансовий контроль у контексті трансформаційних процесів економіки / В. А. Плєскач, К. С. Жадько // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 85 – 92.

269. Пойда-Носик Н. Н. Використання системного підходу в управлінні фінансовою безпекою підприємства [Текст] / Н. Н. Пойда-Носик // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – № 33. – С. 158 – 163.

270. Полозенко Д. В. Видатки бюджету на розвиток людського капіталу / Д. В. Полозенко // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 15 – 23.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

271. Полякова Ю. В. Формування національних інноваційних систем пострадянських країн / Ю. В. Полякова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 48 – 52. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>
272. Портна О. В. Архітектоніка сукупного фінансового потенціалу України: позитивні синергетичні ефекти та сукупні ризики / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 122 – 127.
273. Портна О. В. Вектори розвитку фінансового потенціалу держави як складової сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Вектори розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (1–5 лютого 2014 р.) / Відповідальний редактор Глуценко В. В. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 164 – 167.
274. Портна О. В. Взаємозв'язок витрат, заощаджень і накопичень населення із сукупним фінансовим потенціалом України / О. В. Портна // Вісник Львівської державної фінансової академії / голов. ред. Буряк П. Ю. – Львів : ЛДФА, 2013. – № 25. – С. 212 – 221.
275. Портна О. В. Відтворення сукупного фінансового потенціалу України як об'єкт державної політики модернізації національної економіки / О. В. Портна // Модернізація фінансово-кредитної стратегії розвитку регіону та громади: науковий погляд : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29 жовтня 2015 р.). – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – С. 67 – 69.
276. Портна О. В. Вплив сукупного фінансового потенціалу на підвищення міжнародної конкурентоспроможності України / О. В. Портна // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (30-31 жовтня 2013). – Харків : НТУ «ХПІ», 2013. – С. 214 – 215.
277. Портна О. В. Державна політика модернізації сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2016. – № 2. – С. 161 – 166.
278. Портна О. В. Державне регулювання сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Управління соціально-економічним розвитком країни та регіонів: соціальні, економічні, фінансові проблеми : тези Міжнар. наук-практ. інтернет-конф. аспірантів та молодих вчених (Дніпропетровськ, 29 листопада 2013 р.). – Дніпропетровськ : ДДФА, 2013. – С. 91 – 94.
279. Портна О. В. Доходи населення як складова фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Бізнес-інформ. – 2013. – № 2. – С. 251 – 254.
280. Портна О. В. Засади оцінювання та індикатори сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

конференції (м. Харків, 22-25 жовтня 2015 року). – С. 194 – 197. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ekon.uira.edu.ua/>

281. Портна О.В. Індикатори сукупного фінансового потенціалу України / О.В. Портна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 320 – 324.

282. Портна О. В. Інституційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 100 – 104.

283. Портна О. В. Інформаційне забезпечення функціонування сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : Економічні науки. – 2015. – № 1(33). – С. 121 – 127.

284. Портна О. В. Класифікація сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 356 – 360.

285. Портна О. В. Методологічні засади оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3 (165). – С. 106 – 112.

286. Портна О. В. Механізми управління фінансовим потенціалом країни для забезпечення сталого розвитку національної економіки / О. В. Портна // Фінансово-економічні чинники соціально-економічного розвитку країни та регіонів : тези Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпропетровськ, 27–29 березня 2013 р.). – Дніпропетровськ : ДДФА, 2013. – С. 190 – 192.

287. Портна О. В. Напрями ефективного використання сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Стратегія збалансованого використання економічного, технологічного та ресурсного потенціалу країни : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 4–5 червня 2015 р. (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). – Тернопіль : Крок, 2015. – С. 262 – 264.

288. Портна О. В. Небанківські фінансові установи у складі сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ», 2013. – № 50 (1023). – С. 152 – 158.

289. Портна О. В. Основи інформаційного забезпечення контролю, аналізу та управління сукупним фінансовим потенціалом України / О. В. Портна // Розвиток і становлення обліку, аудиту та управління фінансово-економічною безпекою за роки незалежності України : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 12–13 травня 2016 р. – Дніпропетровськ : ННІЕ, 2016. – С. 107 – 111.

290. Портна О. В. Підвищення ефективності реалізації сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Глобальні та національні проблеми економіки. –

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

2016. – № 9. – С. 693 – 698 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

291. Портна О. В. Підходи до управління фінансовим потенціалом країни / О. В. Портна // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : Економічні науки. – 2013. – № 1(29). – С. 124 – 128.

292. Портна О. В. Принципи побудови системи індикаторів сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Сучасні економічні системи: стан та перспективи розвитку : тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 16–17 травня 2016 р. – Хмельницький : ХКТЕІ, 2016. – С. 339 – 342.

293. Портна О. В. Процесна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Бізнес Інформ. – 2015. – №8. – С. 215 – 220.

294. Портна О. В. Результативна форма відтворення сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 71 – 76.

295. Портна О. В. Ресурси підприємств як складова сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 1(38). – Ужгород, 2013. – С. 231 – 235.

296. Портна О. В. Ресурси тіньової економіки як чинник зміцнення фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Materialy IX mezinarodni vedecko – prakticka conference «Moderni vymozenosti vedy – 2013» (27.01.2013– 05.02.2013). – Dil 4. Ekonomicke vedy: Praha. Publishing House “Education and Science” – 2013. – S. 24 – 26.

297. Портна О. В. Розвиток страхового ринку як підсистеми сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : Економічні науки. – 2013. – № 2(30). – С. 174 – 179.

298. Портна О. В. Складові сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Materials of the XI International scientific and practical conference, «Proceedings of academic science», - 2015. Volume 1. Economic science (August 30 – September 7, 2015). Sheffield. Science and education LTD – С. 25 – 27.

299. Портна О. В. Соціальна відповідальність функціонування сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Стан і перспективи розвитку соціальної відповідальності економічних суб'єктів в сучасному світі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 2013 р.) / Відповідальний редактор Євтушен-ко В. А. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 168 – 171.

300. Портна О. В. Сукупний фінансовий потенціал країни як основа досягнення фінансово-економічної безпеки України / О. В. Портна // Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. В. В. Глуценка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 290 – 301.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

301. Портна О. В. Сукупний фінансовий потенціал країни як предмет дослідження сучасної економічної теорії / О. В. Портна // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 238 – 246.

302. Портна О. В. Сукупний фінансовий потенціал країни: системний підхід / О. В. Портна // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 293 – 298.

303. Портна О. В. Сукупний фінансовий потенціал України / О. В. Портна // Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 14–15 жовтня 2013 р. – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – С. 198 – 201. – (серія «економіка і управління»).

304. Портна О. В. Сукупний фінансовий потенціал України як ресурс у процесі свого відтворення / О. В. Портна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 779 – 784 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

305. Портна О. В. Сутність та синергетичні ефекти архітектури сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 10. – С. 404 – 409.

306. Портна О. В. Сутність та функції сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Перспективи економічного розвитку країни: теорія, методологія та практика : збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21-22 серпня 2015 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О. : ЦЕДР, 2015. – С. 100 – 103.

307. Портна О. В. Теоретичні підходи до визначення сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 128 – 133.

308. Портна О. В. Удосконалення фінансово-економічних механізмів підвищення ефективності функціонування сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Актуальні проблеми та шляхи забезпечення соціально-економічного розвитку країни та регіонів : тези Міжнар. наук-практ. інтернет-конференції (Дніпропетровськ, 28 березня 2014 р.). – Дніпропетровськ : ДДФА, 2014. – С. 132 – 135.

309. Портна О. В. Фінансове забезпечення розвитку людського потенціалу як важливої складової сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 300 – 305.

310. Портна О. В. Фінансовий потенціал комерційних банків як складова сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ», 2013. – № 49 (1022). – С. 109 – 118.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

311. Портна О. В. Фінансовий потенціал підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Перспективи розвитку економіки уринкових умовах: Матеріали ІІ-ї всеукраїнської науково-практичної конференції, 15–16 березня 2013 року. – Мукачєво : Мукачівський державний університет, 2013. – С. 283 – 285.
312. Портна О. В. Фінансовий потенціал соціально-економічного розвитку України / О. В. Портна // Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства : тези Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. аспірантів та молодих вчених (Дніпропетровськ, 30 листопада 2012 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. фін. акад., 2012. – С. 99 – 101.
313. Портна О. В. Фінансовий потенціал України: проблеми та перспективи / О. В. Портна // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 205 – 208.
314. Портна О. В. Фінансовий потенціал України: сучасний аспект / О. В. Портна // Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. – Х., 2013. – С. 226 – 229.
315. Портна О. В. Фінансові можливості та ресурси сукупного фінансового потенціалу України у процесі його відтворення / О. В. Портна // Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28-29 серпня 2015 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015 – С. 92 – 96.
316. Портна О. В. Удосконалення методики кількісної оцінки сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Бізнес Інформ. – 2017. – № 2. – С. 215 – 219.
317. Портна О. В. Формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу України / О. В. Портна // Economics and management: problems of science and practice: Collection of scientific articles. Vol. 2. – Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2014. – P. 116 – 120.
318. Портна О. В. Функції сукупного фінансового потенціалу країни / О. В. Портна // Вісник соціально-економічних досліджень : Збірник наукових праць. – Одеса : ОНЕУ, 2014. – № 1(52). – С. 140 – 145.
319. Портная О. В. Институциональные механизмы управления совокупным финансовым потенциалом страны / О. В. Портная // Актуальные вопросы образования и науки : сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции 30 декабря 2013 г.: в 14 частях. Часть 2 ; М-во обр. и науки РФ. – Тамбов : Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», 2014. – С. 114 – 115.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

320. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю. В., Якубовський М. М., Галиця І. О. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю. В. Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 928 с.

321. Предеїн А. М. Роль ресурсів у стратегічному управлінні підприємствами / А. М. Предеїн // Бізнес-інформ. – 2012. – № 9. – С. 318 – 325.

322. Привалова Л. В. Роль фінансових ресурсів у структурі капіталу підприємства / Л. В. Привалова, Л. А. Шило // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2012. – 1(27). – С. 146 – 152.

323. Примостка Л. Системний підхід та системний аналіз в економічних дослідженнях / Л. Примостка // Ринок цінних паперів України. – 2003. – № 9 – 10. – С. 19 – 23.

324. Приходько І. В. Оцінка ефектів впливу політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції на економічне зростання України, країн Центрально-Східної Європи і СНД / І. В. Приходько // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 81 – 86. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

325. Приходько Т. І. Структурні зміни та диспропорції в економіці України / Т. І. Приходько // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 220 – 245.

326. Про банки і банківську діяльність. Закон України 07.12.2000 № 2121-III (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5-6, – Ст. 30. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

327. Про внесення змін до Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон. Постанова НБУ від 22.11.2016 № 406. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=8804895

328. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні. Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 51. – Ст. 292. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>

329. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України (KICE): Наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378. – Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

330. Про затвердження Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 року: Наказ Державної служби статистики України від 17.12.2013 № 398. Видання офіційне. Київ, 2013. – Державна служба статистики

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

331. Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1211 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>

332. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34. (із змінами) – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF>

333. Про інформацію: Закон України : прийнятий 13.01.2011 р. № 2938 – VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313 (зі змінами та доповненнями). – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2938-17>

334. Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків. Постанова НБУ від 06.02.2014 № 48. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=8804895

335. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 29. – Ст. 238. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

336. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964 – IV від 19.06.2003 (зі змінами та доповненнями) // Верховна Рада України – [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua

337. Про публічні закупівлі. Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII (із змінами) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016 – № 9. – Ст. 89. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19/page>

338. Про систему валютного регулювання та валютного контролю (із змінами). Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02. 1993, № 15-93 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/15-93>

339. Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 року № 774-р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80>

340. Про страхування : Закон України від 07.03. 1996 № 85/96 – ВР (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

341. Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 року № 911-р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>

342. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 12.07.2001 № 2664-III (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 1. – Ст. 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

343. Прозоров Ю. Ю. Трансформація режимов пруденціального надзора в процесі еволюції регулювання банківського сектора / Ю. Ю. Прозоров, Х. Х. Прозоров // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 59 – 73.

344. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Відпов. ред. канд. екон. наук Ю. В. Кіндзерський. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 408 с.

345. Проноза П. В. Аналіз інструментарію прогнозування можливості настання кризових явищ в економіці / П. В. Проноза, О. В. Грищенко // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 237 – 245.

346. Рада підприємств при Кабінеті Міністрів України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://old.radakmu.org.ua/>

347. Радіонова І. Ф. «Не-кейніанський» підхід до економічної стабілізації з використанням фінансових інструментів / І. Ф. Радіонова, Є. В. Алімпієв // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 42 – 52.

348. Радіонова І. Ф. Фінансова природа економічних коливань: зміст і моделювання / І. Ф. Радіонова // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 19 – 34.

349. Ревчун Б. Г. Роль і функції держави в розбудові сучасного креативного суспільства / Б. Г. Ревчун // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 16, ч. 1. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – С. 21 – 29.

350. Резнікова О. О. Нові тенденції розвитку світової економіки: глобальне управління як реальність сьогодення / О. О. Резнікова // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 45 – 53.

351. Репіна І. М. Аналіз структури активів підприємств України за видами економічної діяльності / І. М. Репіна // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 34 – 39.

352. Реутов В. Є. Генезис теоретичних поглядів на регіон та регіональний розвиток / В. Є. Реутов, Н. З. Головченко // Економіка та держава. – 2010. – № 3. – С. 17 – 22.

353. Решетило В. П. Економічна синергетика реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.01.01 – економічна теорія / В. П. Решетило. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – 36 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

354. Рибак С. Фінансові аспекти економічного зростання в Україні / С. Рибак, Л. Лазебник // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 22–32.
355. Річний звіт за 2010. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
356. Річний звіт за 2011. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
357. Річний звіт за 2012. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
358. Річний звіт за 2013. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
359. Річний звіт за 2014. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
360. Річний звіт за 2015. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
361. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – 296 с.
362. Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. В. В. Глуценка. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 384 с.
363. Розіт Т. В. Протиріччя національних та наднаціональних економічних інститутів в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «економічна теорія та історія економічної думки» / Т. В. Розіт; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2011. – 16 с.
364. Руда О. Л. Функціонування фондового ринку України, проблеми та перспективи розвитку / О. Л. Руда // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 794 – 798. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>
365. Сабитова Н. М. О понятии финансового потенциала региона и методологии его оценки [Текст] / Н. М. Сабитова // Финансы. – 2003. – № 2. – С. 63 – 65.
366. Савлук М. І. Грошові аспекти фінансової стабілізації / М. І. Савлук // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 47 – 50.
367. Савчук В. С. Сучасна політична економія і економічна теорія політики / В. С. Савчук // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 304 – 306.
368. Савчук Н. В. Теоретико-методологічні надбання західних та українських учених в дослідженні бюджетної системи / Н. В. Савчук // Формування ринко-

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

вої економіки : зб. наук. пр. – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 227 – 237.

369. Садиков М. А. Механізми забезпечення пріоритетних напрямів розвитку інноваційної діяльності в Україні / М. А. Садиков // Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. – Х., 2013. – С. 473 – 475.

370. Сазонов В. Амнистия капиталов: мировой опыт / В. Сазонов // [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.forbes.ru/>

371. Сاینчук Н. В. Фінансовий потенціал інвестиційної діяльності в Карпатському регіоні (на прикладі соціальної сфери) : автореф. дис. канд. екон. наук / Н. В. Сاینчук. – Ірпінь, 2003. – 21 с.

372. Самофалов П. П. Напрями підвищення ефективності управління державними корпоративними правами на ринку цінних паперів та збільшення доходів бюджету / П. П. Самофалов, Г. М. Терещенко // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 124 – 132.

373. Сац Б. Б. Організаційне забезпечення інвестиційного ризик-менеджменту банку / Б. Б. Сац, А. О. Тимків // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 97 – 106.

374. Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України А. В. Шинкарук ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2012. – 152 с.

375. Семенкова Т. Г. Денежные реформы России в XIX веке / Т. Г. Семенкова, А. В. Семенков. – СПб. : Марафон, 1992. – С. 133.

376. Семенча І. Є. Ліквідність банківської системи в умовах фінансової нестабільності / І. Є. Семенча, А. М. Головченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 686 – 689. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

377. Семикіна М. В. Регіональні проблеми збереження та розвитку трудового потенціалу в умовах глобальної кризи / М. В. Семикіна // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 16, ч. 1. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – С. 3 – 10.

378. Сивульський М. І. Національні особливості фінансової кризи / М. І. Сивульський // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 3 – 19.

379. Сіденко В. Р. Динаміка платіжного балансу в контексті збалансованого розвитку / В. Р. Сіденко // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 457 – 496.

380. Сікора В. Світові фінансові ринки охоплені «духом звіра» / В. Сікора // Професіонал. – 1998. – № 3. – С. 4 – 9.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

381. Скриньковський Р. М. Діагностика фінансового, виробничого, трудового, соціально-економічного та інноваційно-інвестиційного потенціалів і аналіз потенційних ризиків підприємства в умовах невизначеності / Р. М. Скриньковський // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 186 – 193.
382. Скрипниченко М. І. Макроекономічна збалансованість у теоретичних моделях та програмно-аналітичний інструментарій прогнозування макроіндикаторів розвитку економіки України / М. І. Скрипниченко // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 17 – 49.
383. Сокол С. В. Досягнення реальної платоспроможності в розрізі аналізу забезпечення зобов'язань страхової компанії за рахунок її ресурсів / С. В. Сокол // Бізнес Інформ. – 2013. – № 2. – С. 255 – 258.
384. Соколик М. П. Макробаланси та їх складові у секторі домашніх господарств України / М. П. Соколик // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 288 – 360.
385. Соколова А. В. Аналіз теоретичних і практичних аспектів процесно-орієнтованого управління підприємством / А. В. Соколова, Н. Г. Шкіль // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 278 – 281.
386. Соколовська А. М. Оподаткування в контексті детінізації економіки / А. М. Соколовська // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 32 – 38.
387. Солодка О. О. Ефективність кредитної політики в механізмі банківського маркетингу / О. О. Солодка // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 119 – 127.
388. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
389. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
390. Станкевич Ю. Ю. Методологічні особливості дослідження економічної природи домогосподарства в сучасних умовах / Ю. Ю. Станкевич // Науковий вісник Херсонського державного університету : Збірник наукових праць. Серія: економічні науки. Випуск 2, 2013. – С. 12 – 16.
391. Старостенко В. К. Государственное регулирование экономики и экономическая политика : моногр. / В. К. Старостенко. – М. : Моск. ун-т МВД России, 2003. – 232 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

392. Статистика международной торговли товарами: концепции и определения, 2010 год / Экономические и социальные вопросы // ООН – 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/>

393. Статистичний бюлетень Національного банку України. Електронне видання. Лютий 2013 року. Версія для друку. Національний банк України. [Електронний ресурс] : офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

394. Статистичний щорічник України за 2009 рік : стат. зб. ред. О. Г. Осауленка. – Київ, 2010. – 567 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

395. Статистичний щорічник України за 2010 рік : стат. зб. ред. О. Г. Осауленка. – Київ, 2011. – 562 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

396. Статистичний щорічник України за 2011 рік : стат. зб. ред. О. Г. Осауленка. – Київ, 2012. – 559 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

397. Статистичний щорічник України за 2012 рік : стат. зб. ред. О. Г. Осауленка. – Київ, 2013. – 552 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

398. Статистичний щорічник України за 2013 рік : стат. зб. за ред. О. Г. Осауленка. – Київ, 2014. – 534 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

399. Статистичний щорічник України за 2014 рік : стат. зб. ред. І. М. Жук. – Київ, 2015. – 586 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

400. Статистичний щорічник України за 2015 рік : стат. зб. ред. І. М. Жук. – Київ, 2016. – 575 с. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

401. Степаненко О. П. Моделювання синергетичних ефектів у розвитку банківської системи / О. П. Степаненко // Бізнес інформ. – 2013. – № 8. – С. 123 – 127.

402. Степаненко С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології) : монографія / С. В. Степаненко. – К. : КНЕУ, 2008. – 312 с.

403. Степанова Л. В. Механізм взаємодії кадрових агентств і підприємств в контексті формування трудового потенціалу / Л. В. Степанова // Вісник Ужгородського національного університету. Економічна серія. – 2013. – № 1 (38). – С. 263 – 267.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

404. Стецюк П. А. Проблеми визначення та оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств / П. А. Стецюк // *АгроІнКом*. – 2008. – № 3 – 4. – С. 72 – 76.
405. Стецюк П. А. Фінансова архітектура забезпечення конкурентоспроможності підприємства / П. А. Стецюк // *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. – Вип. 150: Економічні науки. — Харків : ХНТУСГ. – 2014. – С. 33 – 40. – Режим доступу : <http://khntusg.com.ua/node/1288>
406. Стецюк П. А. Цільова функція та якісні ознаки фінансових ресурсів / П. А. Стецюк // *АгроІнКом*. — 2007. — № 3—4. — С. 108—112.
407. Стратегія сталого розвитку «Україна 2020». Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
408. Стрижак Е. О. Институциональная система: логико-семантические основы анализа / Е. О. Стрижак // *Формування ринкової економіки : зб. наук. пр.* – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 384 – 394.
409. Суботович Ю. Л. Фінанси в економічній системі держави / Ю. Л. Суботович // *Фінанси України*. – 2004. – № 5. – С. 44 – 46.
410. Тарасевич В. Н. О цивилизационно-национальном измерении экономико-теоретического знания / В. Н. Тарасевич // *Формування ринкової економіки : зб. наук. пр.* – К. : ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана, 2014. – № 31. – С. 18 – 34.
411. Терещенко О. О. Сучасний стан і перспективи розвитку фінансового контролю (до підсумків українсько-російського «круглого столу») / О. О. Терещенко, Д. М. Стащук, Д. Г. Савчук // *Фінанси України*. – 2011. – № 2. – С. 117 – 126.
412. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. – К. : НІСД, 2011. – 31 с.
413. Ткаченко Н. В. Соціал-лібералізм недержавних пенсійних фондів та процеси інтеграції соціального простору / Н. В. Ткаченко, Н. А. Цікановська // *Фінанси України*. – 2011. – № 9. – С. 70 – 81.
414. Толпежніков Р. О. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства / Р. О. Толпежніков // *Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. – 2013. – Т. 1, № 2. – С. 277 – 282. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpaeiv_2013_2\(1\)_44.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpaeiv_2013_2(1)_44.pdf)
415. Турило А. М. Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства / А. М. Турило, О. А. Зінченко // *Фінанси України*. – 2008. – № 8. – С. 35 – 44.
416. Тютюнникова С. В. Достойный труд как фактор роста фінансового потенціала домохозяйств / С. В. Тютюнникова // *Фінансовий потенціал суб'єктів господа-*

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

рювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лют. 2013 р., Харків. – Х., 2013. – С. 333–337.

417. Україна у цифрах 2014. Статистичний збірник. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

418. Федосов В. М. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Льовочкін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3 – 21.

419. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : моногр. / В. Федосов, В. Опарін, С. Льовочкін / За наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.

420. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : моногр. / За ред. І. Я. Чугунова. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.

421. Фролова Н. Б. Напрями удосконалення податкової системи України в умовах посилення міжнародної мобільності факторів виробництва / Н. Б. Фролова // Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2014. – С. 161 – 220.

422. Фурман І. В. Стан зовнішньої заборгованості України перед міжнародними кредиторами: оцінка та напрями врегулювання / І. В. Фурман // Фінансовий простір. – 2013. – № 2(10). – С. 66 – 73.

423. Хакоме Л. Защита системы в целом / Л. Хакоме, Э. Ни // Финансы и развитие. – Вашингтон : Международный валютный фонд. – 2012. – Вып. 49. – № 3. – С. 30 – 33.

424. Харазішвілі Ю. М. Методичний підхід до оцінювання тіньової зайнятості в Україні / Ю. М. Харазішвілі, Н. М. Дмитренко // Економіка України. – 2010. – № 12. – С. 16–28.

425. Хотомлянський О. Л. Теоретичні основи управління фінансовими ресурсами підприємств / О. Л. Хотомлянський, І. О. Сіненко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2. – С. 145 – 151.

426. Чаленко А. Ю. О понятии потенциала в экономических исследованиях / А. Ю. Чаленко // Капитал страны. – 2011. – 20 июля. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://kapital-rus.ru/articles/article/o_ponyatii_potenciala_v_ekonomicheskikh_issledovaniyah/

427. Черкашина М. В. Конкурентна розвідка та консолідація маркетингової інформації в системі менеджменту інтегрованих корпоративних структур / М. В. Черкашина, М. О. Науменко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 357 – 361.

428. Чернега О. Б. Інформаційна складова детермінантів розвитку світового господарства / О. Б. Чернега, Л. Г. Іванова // Глобальні та національні проблеми економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

міки. – 2016. – № 9. – С. 69 – 72. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

429. Черняк О. І. Моделювання криз платіжного балансу України на основі системи раннього попередження / О. І. Черняк // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 516 – 529.

430. Чорнодід І. С. Методологія аналізу соціальної конкурентоспроможності країни / І. С. Чорнодід // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 225 – 231.

431. Чугунов І. Я. Державний внутрішній фінансовий контроль: стратегія розвитку / І. Я. Чугунов, В. М. Федосов // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 3 – 12.

432. Чугунов І. Я. Інституційна архітектура бюджетної системи / І. Я. Чугунов // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 3 – 10.

433. Чугунов І. Я. Податок з доходів фізичних осіб у системі фінансово-економічного регулювання / І. Я. Чугунов, А. Б. Ігнатенко // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 3 – 14.

434. Чуницька І. І. Фінансові ресурси як базис формування фінансового потенціалу / І. І. Чуницька // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 29 – 31.

435. Чуницька І. І. Бюджетно-податкові важелі формування фінансового потенціалу держави [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / І. І. Чуницька. – Ірпінь : Нац. ун-т державної податкової служби України, 2009. – 21 с.

436. Чуркіна І. Є. Узгодження національної бюджетної політики з вимогами міжнародних фінансових інституцій: позитивні та суперечливі наслідки / І. Є. Чуркіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 836 – 841. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/160.pdf>

437. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 24 – 33.

438. Чухно А. А. Фінанси України: нова парадигма інституційних перетворень / А. А. Чухно // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 122 – 124.

439. Шаблиста Л. М. Вплив фінансової кризи на стан оборотного капіталу підприємств реального сектора економіки та шляхи нейтралізації її негативних наслідків / Л. М. Шаблиста // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 81 – 87.

440. Шаульська Л. В. Трудовий потенціал: багаторівнева стратегія збереження та розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.09.01 – Демографія, економіка

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

праці, соціальна економіка і політика / В. А. Шаульська; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К., 2006. – 35 с.

441. Швець С. М. Моделювання впливу бюджетного дисбалансу на основні макроекономічні показники / С. М. Швець // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І.; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 373 – 396.

442. Шевцова Г. З. Синергетичні ефекти в економіці й управлінні підприємствами: сутність, класифікація, оцінка / Г. З. Шевцова // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: сб. науч. трудов. – Донецк, 2007. – С. 40 – 57.

443. Шеліхова О. В. Аналіз методичних підходів щодо оцінки потенціалу підприємств будівельного комплексу / О. В. Шеліхова, О. Д. Гладка, О. Ю. Андрєєва // Економіка будівництва і міського господарства. – 2007. – Т. 3. – № 1. – С. 39 – 45.

444. Шемякіна Н. В. Шляхи удосконалення фінансового забезпечення розвитку промисловості / Н. В. Шемякіна // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 178 – 183.

445. Шиліна Г. М. Формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Г. М. Шиліна; Донбаська держ. машинобудівна акад. – Краматорськ, 2015. – 212 с.

446. Шинкоренко Т. П. Гармонізація структури сукупного попиту в економіці України / Т. П. Шинкоренко // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І.; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 167 – 195.

447. Шкляр А. І. Вплив програми «кількісного пом'якшення» на ринки, що розвиваються: деякі висновки для України / А. І. Шкляр // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 80 – 83.

448. Шкодін І. В. Основні диспропорції розвитку світового господарства на сучасному етапі / І. В. Шкодін // Фінанси України. – 2010. – № 7. – С. 58 – 64.

449. Шкодін І. В. Самоорганізація фондового ринку в умовах глобальної невизначеності: автореф. дис. ... док-ра екон. наук, спец.: 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / І. В. Шкодін. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 40 с.

450. Шнипко О. С. Інноваційно-технологічне оновлення економіки як показник цивілізаційної успішності країни (компаративне співвіднесення США та України) / О. С. Шнипко // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 3 – 14.

451. Шпенюк О. Є. Зовнішні корпоративні позики як невід'ємний атрибут фінансової глобалізації / О. Є. Шпенюк // Розвиток державних фінансів України в умовах

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – С. 87 – 91.

452. Шумська С. С. «Ефект переносу» та монетарна політика в Україні / С. С. Шумська // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2013. – С. 51 – 58.

453. Шумська С. С. Взаємозв'язок дисбалансів у фінансовій сфері / С. С. Шумська // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 417 – 432.

454. Шумська С. С. Європейська процедура визначення макроекономічних дисбалансів та оцінка ситуації в Україні / С. С. Шумська // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 49 – 63.

455. Шумська С. С. Система індикаторів попередження кризи: міжнародний досвід та проблеми вибору для України / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2010. – № 6. – С. 38 – 49.

456. Шумська С. С. Фінансова рівновага та фінансові дисбаланси / С. С. Шумська // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 397 – 417.

457. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України : методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55 – 64.

458. Юрій С. І. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки / С. І. Юрій, О. О. Луцишин // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 48 – 59.

459. Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С. І. Юрій, Т. О. Кізима // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 3 – 10.

460. Яременко О. Л. Влияние кредитной экспансии на равновесие на глобальных финансовых рынках / О. Л. Яременко // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2014. – С. 9 – 12.

461. Яременко О. Л. Предпосылки становления институциональной концепции конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации / О. Л. Яременко, К. З. Назыров // Проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 93 – 98.

462. Яценко Г. Ю. Економетричні моделі ідентифікації дисбалансів в економіці України / Г. Ю. Яценко // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – С. 63 – 109.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

463. A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery Industrial Policy Communication Update COM(2012) European Commission – Pp. 1 – 33.

464. Annual Meetings. October 7-9, 2016. Washington, DC. 2016. International Monetary Fund, World Bank Group. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/am/2016/index.htm>

465. Balance of payments and international investment position manual. Russian – Washington D.C. : International Monetary Fund, 2009.

466. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting / D. Bell. – N. Y. : Basic Books, 1973.

467. Bratu M. (2012). Accuracy Assessment of Short Run Macroeconomic Forecasts in Romania // Economics & Sociology, 5(1); 26 – 38.

468. Bremmer Ian and Lipton David. Building Collaboration Without Crisis / Ian Bremmer and David Lipton // September 29, 2016. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/09/29/building-collaboration-without-crisis/#more-14874>

469. Bremmer Ian. After the G-Zero: Overcoming fragmentation. FALL 2016 / Ian Bremmer // International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2016/globalshifts/pdf/After_the_GZero.pdf

470. Coe D., Helpman E., Hoffmaister A.W. International R&D Spillovers and Institutions // NBER Working Paper. – No.14069. – NBER : Cambridge, MA, 2008. – 23 p.

471. Dollar D. and Hofman B. Intergovernmental fiscal reforms, expenditure assignment, and governance / D. Dollar and B. Hofman // Public finance in China: reform and growth for a harmonious society / edited by Jiwei Lou, Shuilin Wang. – World Bank, 2008. – P. 39–51.

472. Domestic systemically important banks in Australia, 2013. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.apra.gov.au/adi/Publications/Documents/Information-Paper-Domestic-systemically-important-banks-in-Australia-December-2013.pdf>

473. Duval Romain and Furceri Davide. IMF Survey : Structural Reforms in Advanced Economies: Pressing Ahead and Doing them Right / Romain Duval and Davide Furceri // IMF Research Department. 2016, April 6. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2016/RES040616A.htm>

474. Fiscal monitor: Acting Now, Acting Together. April 2016. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2016/01/pdf/fm1601.pdf>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

475. Fiscal monitor: Debt: Use it Wisely October 2016. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2016/02/pdf/fm1602.pdf>

476. Fiscal policy and long-term growth. 2015. IMF Policy Papers. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2015/042015.pdf>

477. Friedrich Schneider, Konrad Raczkowski, Bogdan Mróz, (2015), «Shadow economy and tax evasion in the EU» // Journal of Money Laundering Control. – Vol. 18. – Iss 1. – Pp. 34-51.

478. Gaspar Vitor and Badia Marialuz Moreno. Big Bad Actors: A Global View of Debt / Vitor Gaspar and Marialuz Moreno Badia // October 5, 2016. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/10/05/big-bad-actors-a-global-view-of-debt/#more-14922>

479. Gaspar Vitor and De Mooij Ruud. Imagine What Fiscal Policy Could Do For Innovation / Vitor Gaspar and Ruud De Mooij // 2016, March 31. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/31/imagine-what-fiscal-policy-could-do-for-innovation/>

480. Gaspar Vitor and Eyraud Luc. Act Now, Act Together / Vitor Gaspar and Luc Eyraud // 2016, April 13. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/04/13/act-now-act-together/#more-12280>

481. Gaspar Vitor, Obstfeld Maurice and Sahay Ratna. The Whole Can Be Greater Than the Sum of its Parts / Vitor Gaspar, Maurice Obstfeld and Ratna Sahay // September 28, 2016. International Monetary Fund. [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/09/28/the-whole-can-be-greater-than-the-sum-of-its-parts/>

482. Glaesar E.L., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Schleifer A. Do Institutions Cause Growth // Journal of Economic Growth. – 2004. – 9(3). – P. 271-303.

483. Global Financial Stability Report (GFSR): Potent Policies for a Successful Normalization. April 2016. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2016/01/pdf/text_v2.pdf

484. Global IT-BPO Outsourcing Deals Analysis 1Q15 Analysis: January to March. [Electronic resource]. – Available from : [https://www.kpmg.com/IN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/KPMG-Deal-Tracker/Documents/KPMG %20 Deal %20Tracker %20- %201Q15 _Final.pdf](https://www.kpmg.com/IN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/KPMG-Deal-Tracker/Documents/KPMG%20Deal%20Tracker%20-%201Q15_Final.pdf).

485. Global IT-BPO Outsourcing Deals Analysis 2Q15 Analysis: April to June. [Electronic resource]. – Available from : <https://www.kpmg.com/IN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/KPMG-Deal-Tracker/Documents/KPMG-Deal-Tracker-2Q15.pdf>.

486. Global IT-BPO Outsourcing Deals Analysis 3Q15 Analysis: July to September. [Electronic resource]. – Available from : <https://www.kpmg.com/IN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/KPMG-Deal-Tracker/Documents/KPMG-Deal-Tracker-3Q15.pdf>.

487. Grasso Carla. Capacity Development in Africa: the Faces behind the Numbers / Carla Grasso // 2016, April 7. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/04/07/capacity-development-in-africa-the-faces-behind-the-numbers/#more-12120>

488. Greenspan Alan. The Age of Turbulence [Audiobook] / Greenspan Alan. – [London]: Penguin, 2007. – Available from : <http://supershara.com/viewtopic.php?t=216604>. – Title from screen. – Date of treatment: 22.01.2015.

489. Gross domestic product 2014. [Electronic resource]. – Available from : <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>.

490. Guidance to assess the systemic importance of financial institutions, markets and instruments: initial considerations – background paper. Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors / IMF, BIS, FSB. – October 2009 [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/np/g20/pdf/100109a.pdf>.

491. Hee Su Roh, Sun Young Park «Too-Important-To-Fail (TITF) Implicit Guarantee with a Limited Fiscal Backstop May» / Roh Su Hee, Park Young Sun // Social Science Research Network. – 2015. – 46 p. [Electronic resource]. – Available from : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2614258.

492. High-Tech Ukraine software development & IT services: the rise of a tech nation // pre-release version / – 2015. – P. 215. [Electronic resource]. – Available from : http://www.uadn.net/files/ua_hightech.pdf.

493. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2000-2009 / Global Financial Integrity Program [Electronic resource]. – Available from : http://www.gfip.org/storage/gfip/documents/reports/IFF2010/gfi_iff_update_reportweb.pdf

494. International Monetary Fund. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/>

495. IT job market in Ukraine: 2015 in review. / M. Ischenko. – 2015. [Electronic resource]. – Available from : <https://medium.com/@maxua/it-job-market-in-ukraine-2015-in-review-8571f38cde00#.8c3zxc3fq>

496. Jütting J., Perlevliet J., Xenogianni T. Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. – Paris: OECD, 2008.

497. Kanter R. M. When Giants Learn to Dance: Mastering the Challenge of Strategy, Management, and Careers in the 1990s / R. M. Kanter. – New York : Simon & Schuster Building, 1989. – 415 p.

498. Lagarde Christine. We Need Forceful Policies to Avoid the Low-Growth Trap / Christine Lagarde // 2016, September 1. International Monetary Fund [Electronic

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/09/01/we-need-forceful-policies-to-avoid-the-low-growth-trap/>

499. Lin S. Government expenditure / S. Lin // *The Oxford companion to the economics of China* / edited by S. Fan, R. Kaubur, S.-J. Wei, X. Zhang. – Oxford University Press, 2012. – P. 183–189.

500. Luxembourg Banks Insights 2014 // Financial services KPMG [Electronic resource]. – Available from : <http://www.kpmg.com/LU/en/IssuesAndInsights/Articlespublications/Documents/Luxembourg-Banks-Insights-2014-09-05.pdf>.

501. Morteza S. Economic and non-economic factors in economic development: the concepts and their differences [Electronic resource]. – Available from : <http://www.pishgam.org/economics/Thesis/Chapt3.pdf>.

502. National Accounts by Institutional Sectors and Sub-sectors 2009 – 2012 / [Electronic resource]. – Available from : <http://www.stat.gov.pl>

503. Obstfeld Maurice. A Shifting U.S. Policy Mix: Global Rewards and Risks / Maurice Obstfeld // 2016, December 20. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/12/20/a-shifting-u-s-policy-mix-global-rewards-and-risks/>

504. Obstfeld Maurice. Global Growth: Too Slow for Too Long / Maurice Obstfeld // 2016, April 12. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/04/12/global-growth-too-slow-for-too-long/#more-12165>

505. Obstfeld Maurice. The World Economy: Moving Sideways / Maurice Obstfeld // October 4, 2016. International Monetary Fund. [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/10/04/the-world-economy-moving-sideways/#more-14913>

506. OECD Home [Electronic resource]. – Available from : <http://www.oecd.org/statistics/> Title from a screen.

507. OECD Science, Technology and Industry Outlook 2012. – OECD, OECD Publishing, 2012 – P. 160.

508. Phaal R. Public-Domain Roadmaps / R. Phaal ; Centre for Technology Management University of Cambridge [Electronic resource]. – Available from : http://www.ifm.eng.cam.ac.uk/uploads/Research/CTM/Roadmapping/public_domain_roadmaps.pdf.

509. Pleskachevskiy V. The underground economy: a threat to democracy, development and the rule of law [Electronic resource]. – Available from : http://assembly.coe.int/ASP/Doc/DocListingDetails_E.asp?DocID=13532

510. Romanishyn O. Ukraine: Industries Attractive for Investment / O. Romanishyn // *Eastern Europe and Central Asia World Finance Review*. – 2015. – P. 46–47.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

511. Rostou V. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist.– N.V., 2013. – P. 113–116.

512. Schinasi G. Defining Financial Stability // IMF Working Paper. – April 2004. – № 187.

513. Simon H. A. Rationality as Process and as Product of Thought / H. A. Simon // The American Economic Review. – 1978. – Vol. 68, № . 2. Papers and Proceedings of the Ninetieth Annual Meeting of the American Economic Association. – P. 1–16.

514. Stensnes K. Trade Openness and Economic Growth. Do Institutions Matter? // Norwegian Institute of International Affairs Paper. – No. 702. – 2006. – 29 p.

515. System of National Accounts 2008. United Nations. – New York : UN, 2009. – 22 p. (ST/ESA/STAT/SER.F/2/REV.5).

516. Tax Biases to Debt Finance: Assessing the Problem, Finding Solutions. May 3, 2011. International Monetary Fund. Fiscal Affairs Department. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2011/sdn1111.pdf>

517. Tax havens cause poverty [Electronic resource]. – Available from : http://www.taxjustice.net/cms/front_content.php?client=1&lang=1&parent=1&subid=1&idcat=2&idart=2

518. The impact of globalization on national accounts. United Nations Economic Commission for Europe, New York, Geneva, 2011. [Electronic resource]. – Available from : www.unece.org

519. The Shifting Global Economic and Political Landscape: Integration or Fragmentation? Seminar series. International Monetary Fund. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2016/globalshifts/index.htm>

520. The World Bank [Electronic resource]. – Available from : <http://www.worldbank.org/>

521. Viñals José. Warning Signs as Global Financial Risks Increase / José Viñals // 2016, April 13. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/04/13/warning-signs-as-global-financial-risks-increase/#more-12226>

522. World Economic Outlook April 2016. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/index.htm>

523. World Economic Outlook Subdued Demand: Symptoms and Remedies. October 2016. International Monetary Fund. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця

Валовий зовнішній борг України за 2009–2013 р. (млн дол. США)*

Показники	На 01.01.2009	На 01.01.2010	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	На 01.01.2014
Сектор загального державного управління	11959	17806	24982	25874	27333	29922
Органи грошово-кредитного регулювання	4725	6210	7509	7487	4853	1775
Банки	39471	30861	28119	25198	21553	22555
Інші сектори	41255	43441	50843	59357	70441	76642
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	4249	5078	5893	8320	10445	11185
Валовий зовнішній борг	101659	103396	117346	126236	134625	142076

* За даними НБУ [239]

Додаток Б

Таблиця

Платіжний баланс України: аналітична форма (млн дол. США) (фрагмент)*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Рахунок поточних операцій	2531	-1617	-5272	-12763	-1732	-3018	-10245	-14315	-16478
Баланс товарів та послуг	671	-3068	-8152	-14350	-1953	-3984	-10157	-14326	-15594
Експорт товарів та послуг	44378	50239	64001	85612	54253	69255	88844	90035	85482
Імпорт товарів та послуг	-43707	-53307	-72153	-99962	-56206	-73239	-99001	-104361	-101076
Доходи (сальдо)	-985	-1722	-659	-1540	-2440	-2009	-3796	-2965	-3033
Поточні трансферти (сальдо)	2845	3173	3539	3127	2661	2975	3708	2976	2149
Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій	8190	4025	14693	9700	-11994	8049	7790	10140	18501
Рахунок операцій з капіталом	-65	3	3	5	595	187	98	38	-83
Фінансовий рахунок	8255	4022	14690	9695	-12589	7862	7692	10102	18584
Прямі інвестиції (сальдо)	7533	5737	9218	9903	4654	5759	7015	7195	4079
Портфельні інвестиції (акціонерний капітал)	86	320	694	398	99	294	511	493	1191
Кредити та облігації	7563	12527	23105	12397	-9137	6762	2598	6035	7349
Інший капітал	-6927	-14562	-18327	-13003	-8205	-4953	-2432	-3621	5965
у тому числі									
Готівкова валюта поза банками	-3170	-8507	-13518	-12897	-9713	-5600	-11408	-7961	-2691
Помилки та упущення	129	93	-437	531	343	1354	986	1375	-657
Зведений баланс	10721	2408	9421	-3063	-13726	5031	-2455	-4175	2023

* За даними НБУ [239]

ДОДАТКИ

Додаток В

Таблиця

**Індекси основних соціально-економічних показників України
за 2007–2013 роки (у відсотках до попереднього року)***

Основні соціально-економічні показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП (в цінах попереднього року)	107,9	102,3	85,2	104,1	105,4	100,2	100,0
у розрахунку на одну особу	108,6	102,9	85,6	104,5	105,8	100,4	100,3
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року)	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року)	123,3	123,0	114,3	118,7	114,2	100,3	101,7
Реальний наявний дохід населення	114,8	107,6	90,0	117,1	108,0	113,9	106,1
Фінансовий результат до оподаткування	178,2	6,6	Х	Х	209,5	83,4	29,1
Капітальні інвестиції	129,8	97,4	58,5	99,4	118,8	108,5	88,9
Середньомісячна заробітна плата номінальна реальна	129,7 112,5	133,7 106,3	105,5 90,8	120,0 110,2	117,6 108,7	114,9 114,4	107,9 108,2

* Побудовано автором за даними [93; 398, с. 25–27; 399, с. 28]

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Додаток Д

Таблиця

Структура ресурсів та їх використання рахунку виробництва у розрізі інституційних секторів економіки України за 2009–2013 рр., %*

	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Оплата послуг фінансових посередників	Уся економіка
1	2	3	4	5	6	7	8
2009							
Усього ресурсів	73,1	4,6	9,9	12,0	0,4	0	100
Проміжне споживання	80,4	2,1	4,8	8,1	0,2	4,4	100
ВДВ	62,4	8,3	17,5	17,7	0,5	–6,4	100
Споживання основного капіталу	79,8	3,7	13,8	1,7	1,0	–	100
ЧДВ	59,7	9,0	18,1	20,2	0,4	–7,4	100
2010							
Усього ресурсів	73,8	3,9	9,7	12,2	0,4	0	100
Проміжне споживання	81,5	1,7	5,1	8,3	0,2	3,2	100
ВДВ	62,1	7,3	16,6	18,3	0,5	–4,8	100
Споживання основного капіталу	78,7	3,5	14,3	2,4	1,1	–	100
ЧДВ	59,8	7,8	16,9	20,5	0,5	–5,5	100
2011							
Усього ресурсів	75,4	3,3	8,6	12,4	0,3	0	100
Проміжне споживання	83,2	1,8	4,1	8,1	0,2	2,6	100
ВДВ	62,9	5,7	15,7	19,3	0,5	–4,1	100
Споживання основного капіталу	78,3	3,6	14,3	2,7	1,1	–	100
ЧДВ	61,0	5,9	15,9	21,4	0,4	–4,6	100

ДОДАТКИ

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6	7	8
2012							
Усього ресурсів	74,0	3,1	9,2	13,4	0,3	—	100
Проміжне споживання	85,5	2,0	4,6	7,8	0,1	—	100
ВДВ	56,7	4,8	16,2	21,7	0,6	—	100
Споживання основного капіталу	69,1	2,5	12,9	15,0	0,5	—	100
ЧДВ	54,6	5,2	16,8	22,9	0,5	—	100
2013							
Усього ресурсів	72,1	3,3	9,5	14,7	0,4	—	100
Проміжне споживання	84,1	2,1	4,5	9,1	0,2	—	100
ВДВ	55,4	5,0	16,5	22,5	0,6	—	100
Споживання основного капіталу	69,0	2,3	13,0	15,1	0,6	—	100
ЧДВ	53,0	5,5	17,2	23,8	0,5	—	100

* Складено та розраховано автором за даними [93]

Наукове видання

ПОРТНА Оксана Валентинівна

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНИ**

Монографія

Підписано до друку 21.12.2017 р. Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.

Гарнітура ArnoPro. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 24,4.

Обл.-вид. арк. 30,8. Наклад 300 прим. Зам. № 218.

ФОП Лібуркіна Л. М.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

від 12.02.2003р., серія ХК № 76

61001, м. Харків, а/с 870

Надруковано в ТОВ «Золоті сторінки»